

PRVA
TANKOVSKA BRIGADA

Zbiranje tankistov v Italiji

Novi politični položaj, kakršen je nastal ob kapitulaciji Italije, in nagla rast naših oboroženih sil sta ustvarila pogoje za ustanovitev večjih tankovskih enot z vsemi potrebnimi pomožnimi sredstvi. Zato je vrhovni komandant ukazal pozimi 1943/44 vsem enotam, naj pošljejo na ozemlje v Italiji, ki so ga osvobodili zavezniki, tankovski kader na kratek tečaj, da bi se na njem seznanili z materialom, ki bi ga dobili od zaveznikov.

Konec decembra 1943 je tovariš Koča Popović naročil tovarišem Voji Radiću, Marku Vuletiću in Vladi Sekuliću, naj iz motoriziranega bataljona, ki je bil po kapitulaciji Italije formiran v Splitu, odberejo kakih sto borcev. Pridružilo se jim je še okrog štirideset borcev, ki so po Liki vozili zaplenjene tanke.

Ko so se vsi borci zbrali v Jajcu, je 25. decembra odšla skupina na pot; morala se je prebijati skozi snežne zamete čez Bosansko Krajino in Liko, preko Mliništa, Drvarja in Gospića v Senj. Iz te luke na severnem Jadranu so jih naši mornarji v treh nočeh prepeljali z leseno trabakulo na Vis, kjer so jih ob izkrcavanju bombardirala nemška letala in trabakulo poškodovala.

Šest dni so potrebovali naši mornarji za popravilo trabakule, potem pa so bodoče tankiste prepeljali na drugo stran morja, v Bari, kjer jih je pričakala vojna misija NOVJ. Od tod so odšli v Altamuro, v taborišče južno od Barija. V tem kraju je bilo takrat tudi nekaj četnikov, ki so skušali nadlegovati in žaliti naše borce; ti pa so bili odločni in so se jim krepko postavili po robu.

Nekako v istem obdobju se je pri glavnem štabu Hrvatske zbrala skupina štiridesetih borcev in komandirjev, večinoma iz tankovskega bataljona glavnega štaba Hrvatske. Tudi ta skupina je morala skozi sneg na obalo pri Senju. Majhna ribiška ladja je 3. januarja 1944 vkrcala ranjence in to skupino tankistov. Do Dugega otoka jih

je spremljala oborožena ladja naše mornarice »Kornat«, naprej pa so pluli sami, po burji in brez kompasa.

Pomotoma so zapluli v majhen zaliv na otoku Žirje, ki je bil še v rokah Nemcev in njihova baza. Kljub temu se je ladja, skrita, zadržala tri dni v tem zalivu, nato pa odplula proti Visu, kamor je prispela 10. januarja 1944. Po štirih dneh počitka je bila ta skupina prepeljana v Italijo, kjer se je pridružila skupini, ki jo je vodil Voja Radić.

Iz Altamure sta se obe skupini preselili v Carovigno, ki leži ob glavni cesti, dobrih 27 km severno od пристanišča Brindisi. Tam se jim je 8. marca pridružila še tretja skupina, ki je prišla iz partizanske avtošole pri komandi avtočete Bari. V avtošoli so bili zvečine Primorci in Istrani, ki so zapustili italijanske kazenske delovne bataljone (battaglioni speciali) ali pa redno italijansko vojsko, razen teh pa tudi zaporniki in interniranci, ki so bili odgnani v Italijo iz Slovenije.

V Carovignu je bil ustanovljen 1. tankovski bataljon, ki se je sicer »uradno« imenoval motorizirani bataljon. Mesec dni kasneje je prišla iz Slovenije še četrta skupina. Ta je potovala prek Like v Drvar, od tod pa v Dalmacijo in Bari. Vodil jo je tovariš Nace Golob. Pozneje je bila v Egiptu vključena v drugi tankovski tečaj.

Tankisti so nestrpno čakali na začetek pouka, saj jim je bilo še doma rečeno, da bo tečaj trajal le mesec dni, nato pa se bodo s tanki vrnili v domovino. Vendar pa so priprave potekale dokaj počasi. Zato je bataljon sam organiziral šoferski tečaj in pri tem uporabljal nekaj kamionov, ki so jih dali na razpolago zavezniki.

Šolanje v Egiptu

Zavezniki so zahtevali, da bi tankisti odpotovali v Egipt, kjer da so na razpolago sredstva za šolanje, medtem ko v Italiji vsega tega ni. Po odobritvi vrhovnega štaba NOV in POJ so se tankisti 15. marca 1944 odpeljali s kamioni v пристanišče Taranto, kjer so do 18. marca čakali na konvoj. Ta dan popoldne so jih prepeljali na veliko prekoceansko trgovsko ladjo »Southampton«. Spotoma so jim Angleži ponosno pokazali ruševine italijanskega vojnega ladjevja, ki so ga z letali torpedirali 11. novembra 1940.

Dopoldne 25. marca je velikanski konvoj 67 ladij, ki so jih spremljali štirje rušilci in tri letala, priplul pred egiptovsko pristanišče Port Said. Bataljon se je še isti večer vkrcal na vlak in od-

peljal v Kairo, od koder je po kratkem odmoru nadaljeval pot na jug. Že v mraku so jih preložili na kamione, ki so jih odpeljali v Catadbo, kraj v puščavi kakih 45 kilometrov jugozahodno od Kaira, kjer je bilo vojaško taborišče in poligon znane VIII. britanske armade, daleč od obdelovalne zemlje in človeških prebivališč.

Bataljon je bil razporejen v šest čet. Vsaka zase naj bi posebej šolala specialiste, tako šoferje tankov, šoferje avtomobilov, radio-telefoniste, artileriste itd. Inštruktorji so bili angleški oficirji, tolmači pa aktivni podoficirji kanadske vojske, ki so bili hrvatskega ali slovenskega rodu. Šola je trajala ves dan; dopoldne je bil teoretični pouk, popoldne pa praktični. Podnevi je bilo kakih 35 stopinj vročine, zvečer in ponoči pa je temperatura zdrknila na pet stopinj.

Neko dopoldne je pripeljal tovariš Jože Polh kakih petsto pripadnikov bivšega kraljevskega gardnega bataljona, ki je v začetku leta 1944 skoraj ves prešel v vrste NOVJ. Bili so večinoma Primorci in Istrani, bivši vojaki italijanske vojske, pa tudi Štajerci, nasilno mobilizirani in poslani v Rommelov »Afrika Korpus«, ki so jih bili oficirji bivše jugoslovanske vojske z dovoljenjem zaveznikov nabrali iz ujetniških taborišč v severni in južni Afriki, pa tudi v Keniji in celo v Indiji.

Šola se je bližala koncu. Teoretični in praktični izpiti so trajali tri dni, potem pa je bilo treba napraviti prostor partizanom, ki so medtem prišli na naslednji tečaj. Prvi tečaj se je zaključil 28. aprila 1944. Ta dan je iz Italije prispela v šolo druga skupina.

Med njimi je bilo tudi 37 Slovencev, ki jih je pripeljal tovariš Nace Golob prav iz Bele krajine. Prva skupina se je s kamioni odpeljala proti Sueškemu prekopu v Gineifo, ki leži dobrih štirideset kilometrov severno od Sueza, ob zahodnem delu prekopa, nasproti Velikemu slanemu jezeru. Tu so čakali, da druga skupina konča šolanje.

Nazaj v Italijo

Sedemnajstega maja se je v Gineifi pridružila druga skupina, ki je medtem že končala šolanje. Od Gineife se je 19. maja 1944 poslovil ves bataljon (obiskovalci obeh tečajev) in se odpeljal z vlakom proti Port Saidu. Tu je čakal na formiranje konvoja, s katerim naj bi se odpeljal v Italijo, v Taranto.

V Tarantu so bataljon namestili v prehodnem vojaškem taborišču izven mesta. Tu je bataljon čakal, da se odpelje naprej v Gravino, kjer naj bi dobil tanke in drugo opremo ter nadaljeval pot

v domovino. Po nalogu poročnika Gavra Vujoševića so nekoč proti večeru odšli »specialisti« na sprehod po Tarantu. Ob neki taki priliki so naleteli na podoficirja Istrana in šest mornarjev Primorcev z italijanske vojne ladje, zasidrane v luki. Tudi ti naši vojaki so se preoblečeni kmalu odpeljali v Monopoli, od tam pa na Vis.

Dvanajstega junija 1944 se je bataljon odpeljal s kamioni iz Taranta v partizansko taborišče Gravino. Namestili so se v štirih zgradbah in naslednjega dne začasno formirali štiri tankovske bataljone, od katerih je imel vsak po tri čete.

Štabi bataljonov so bili sestavljeni takole: 1. bataljon: komandant Vlajko Vlaisavljević, politkomisar Martin Bagi, načelnik štaba Jovan Žakula; 2. bataljon: komandant Gavro Vujošević, politkomisar Sreten Kojić, načelnik štaba Petar Peuraća; 3. bataljon: komandant Dragoljub Petrović, politkomisar Izidor Djukanović, načelnik štaba Mićo Kovačević; 4. bataljon: komandant Josip Bumber, politkomisar Žika Milošević, načelnik štaba Mirko Bajić.

Po 15. juniju pa so začela prihajati motorna vozila in druga potrebna oprema.

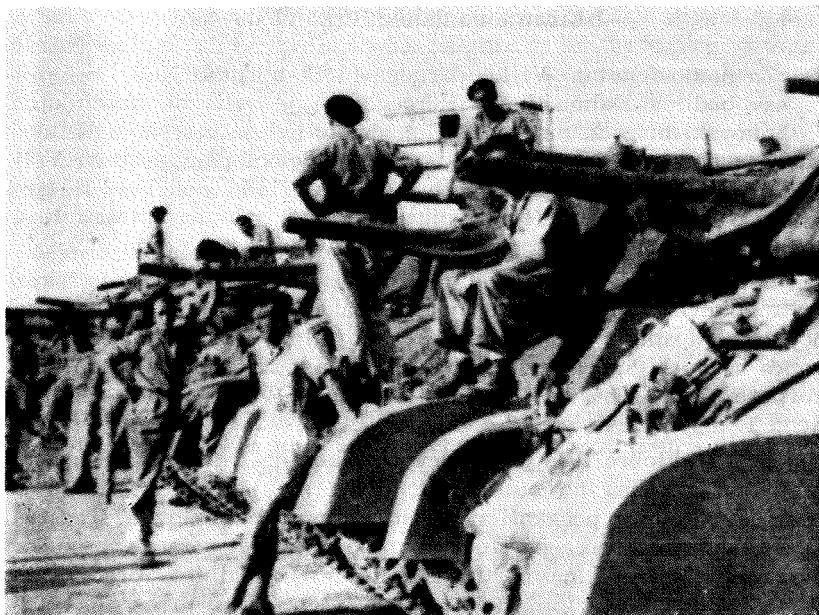
Ustanovitev brigade

Šestnajstega julija 1944 je tovariš Tito izdal ukaz o ustanovitvi 1. tankovske brigade narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Prvi štab brigade so sestavljali tile tovariši: komandant Voja Radić, podpolkovnik; namestnik komandanta Josip Kuštrin, major; politkomisar Marko Vuletić, podpolkovnik; namestnik politkomisarja Radomir Djurić, major; načelnik štaba Vlado Sekulić, kapetan; pomočnik načelnika štaba Blažo Raspopović.

Medtem so politični in vojaški uspehi NOB pospešili nadaljnji razvoj naših tankovskih enot. Del kadra iz 1. tankovske brigade, kakih šeststo borcev, podoficirjev in oficirjev, z Vojo Radićem na čelu je bil z letališča Bari odposlan v Kolomno v Sovjetski zvezi, in sicer kot jedro 2. tankovske brigade NOVJ. To brigado so opremili s sovjetskimi tanki T-34 in se je pozneje bojevala z enotami naše I. armade na sremski fronti. Udeležila se je bojev pri Vukovarju, Vinkovcih, Pleternici in Zagrebu. S 1. tankovsko brigado se je srečala prve dni maja 1945 v predmestju Trsta.

V drugi polovici avgusta 1944 je bila 1. tankovska brigada po skupinah prepeljana na otok Vis, kjer se je nastanila v naseljih Vis, Komiža, Poselje, Podstražje in Marinje Zemlje, ter se vključila v obrambo otoka.

*Formiranje bataljonov 1. tankovske brigade in šolanje tankistov
(Gravina, julij 1944)*

Brigada je imela štiri bataljone tankov tipa Stuart M3A3 po dvanajst ton, četo oklopnih avtomobilov (blind) tipa MK II po trinajst ton, inženirijski bataljon, mehanično delavnico, ambulanto, spremljevalno četo in pomožno osebje. Štela je 837 borcev raznih jugoslovanskih narodnosti, med njimi 41 odstotkov Hrvatov, 37 odstotkov Slovencev, 13 odstotkov Srbov in devet odstotkov Črnogorcev, v nji pa so bili zvečine prekomorci. Z novimi popolnitvami moštva brigade, predvsem s prekomorci, pa je brigada narasla na 2160 borcev, med katerimi je bilo 46 odstotkov Slovencev, 22 odstotkov Hrvatov, 22 odstotkov Črnogorcev in deset odstotkov Srbov.

Osmega oktobra 1944 je vrhovni štab NOV in POJ postavil nov štab brigade v naslednjem sestavu: komandant Periša Grujić, podpolkovnik; politkomisar France Hočevnar; namestnik komandanta Josip Kuštrin, major; pomočnik politkomisarja Marko Vuletić; načelnik štaba Vlado Sekulić, major.

Izkrcanje na dalmatinsko obalo

Za pomoč enotam VIII. udarnega in II. korpusa NOVJ v bojih za osvoboditev Dalmacije in Hercegovine je vrhovni štab ukazal 1. tankovski brigadi, naj z manjšim delom deluje v sestavu II. korpusa na področju Hercegovine, z drugim delom pa v sestavu VIII. udarnega korpusa vzdolž dalmatinske obale. Tanki, dodeljeni II. korpusu, so se izkrcali pri Dubrovniku že v prvi polovici oktobra 1944.

Ta, južna skupina 1. tankovske brigade je v mostarski operaciji utirala pot 29. hercegovski diviziji, in sicer prek Nevesinja, skozi sovražnikove obrambne položaje pri Blagaju in Buni ter se v osvobojenem Mostarju zedinila s severno grupo. Od Mostarja pa do konca vojne se je celotna brigada bojevala v sestavu VIII. udarnega korpusa, pozneje pa v sestavu IV. armade NOVJ, ki je bila ustanovljena 1. marca 1945.

Do 22. oktobra 1944 je bila severna skupina 1. tankovske brigade prepeljana z Visa na otok Brač, razen manjših delov, ki so še nekaj dni morali počakati na Visu na potrebna plovna sredstva. Že 16. oktobra zvečer pa se je skupina dveh čet šoferjev in nekaj mehanikov vkrcala na partizanske ladjice in odplula proti obali.

Ponoči se je izkrcala pri Neumu in Kleku, da bi očistila cesto na Vukovem klancu, ki je bila natrpana z nemško motorizacijo. Enote 26. divizije so namreč v noči med 15. in 16. oktobrom pripravile zasedo nemški koloni, močni 4500 mož, ki se je umikala iz Dubrovnika proti Metkoviću in dalje proti Splitu. Poročilo med drugim navaja, da je sovražnik imel v tej akciji 2000 mrtvih. Ujetih je bilo 1070 Nemcev, uničenih dvanajst tankov, dve blindi in dvajset kamionov, zaplenjeno pa 211 motornih vozil, en trinajsttanski tank, 61 topov in mnogo drugega materiala.

Ostanek nemške motorizacije, tudi tisto, kar so izvlekli iz jarkov, z vojaško opremo vred, so 25. oktobra prepeljali v Dubrovnik in izročili južni skupini 1. tankovske brigade; ta se je v začetku novembra premestila v Trebinje. Na zaplenjenih kamionih je bilo tudi mnogo civilnega blaga, posebno moškega in ženskega perila, ki so ga Nemci naropali v okupiranih deželah.

Dvaindvajsetega in 23. oktobra je severna skupina 1. tankovske brigade napravila pohod prek otoka Brača iz Bole na južni obali v Splitsko pri Postiri na severni obali. Ker zavezniki niso dali na razpolago desantnih brodov iz svoje flotilje na Visu, češ da je izkrcanje na obalo še negotovo in da bi bilo treba počakati na

ugodnejšo priložnost, so naši začeli prevažati tanke s štirimi našimi desantnimi splavi. Ob rani zori 22. oktobra so bili vkrcani prvi tanki, čez dan pa je že bila izkrcana v Krilu ena četa 2. tankovskega bataljona.

Ker je sovražnik z artilerijskim ognjem nenehno otežkočal naše vkrcavanje in izkrcavanje, so se odločili, da glavnino brigade prepeljejo ponoči. Začele so se priprave za nočni prevoz, ki je bil opravljen v noči med 23. in 24. oktobrom. Glavnina se je izkrcala v Omišu, čeprav bi se bila morala brigada izkrcati po planu pri Dugem Ratu in Krilu. Prevoz je bil v glavnem izvršen z angleškimi plovnimi sredstvi. Ker pa je sovražnik neprestano osvetljeval in obstreljeval Brački kanal, je bilo treba prevoz preusmeriti proti Omišu, čeprav je bilo izkrcavanje zaradi narasle Cetine otežkočeno.

Vendar je bil ta, prvi večji desant tankovske brigade kljub sovražnikovemu ognju in kljub pomanjkanju potrebnih izkušenj opravljen uspešno in brez žrtev, predvsem zaradi visoke morale in discipline borcev med vkrcavanjem, prevozom in izkrcanjem ter

Prevažanje 1. tankovske brigade po skupinah z Visa na Brač oziroma na dalmatinsko obalo (oktober 1944)

njihove vroče želje, da bi na obali čimprej sodelovali z drugimi enotami naše armade v bojih za popolno osvoboditev naše dežele.

Kakor hitro so se izkrkali prvi deli brigade, je že bila vzpostavljena zveza z 12. brigado 26. divizije, s katero naj bi tankovska brigada sodelovala. Ta brigada je pripadala 26. diviziji, ki se je na ozemlju od Stona do Omiša ter na položajih okrog Splita srdito bojevala s sovražnikovimi silami, da bi jim preprečila umik in čim hitreje osvobodila Split, Solin in Kaštele, še preden bi sovražnik mogel ob umiku uničiti tovarne in druge važne naprave.

Tankovska skupina 1. tankovske brigade je dobila nalogo, naj sodeluje v napadu na Split z vzhoda, v splošni smeri čez Žrnovnico. Tja sta vodili dve cesti, ena ob obali, druga pa skozi vasi Zakučac in Sv. Jure. Obalna cesta ni bila porabna, ker so Nemci razstrelili most čez Žrnovnico pri Stobreću in ga ni bilo moč obiti; za postavitve začasnega mostu za prehod tankov pa bi potrebovali dva dni. Razen tega so bili vsi pristopi do mostu minirani. Pa tudi drugo cesto med Zakučcem in Sv. Juretom so Nemci ob umiku porušili na nekaj mestih. Za popravilo te ceste bi potrebovali nekaj dni in velike količine eksploziva.

V takih razmerah je komanda tankovske brigade odločila, da razširi vaško pot, ki pelje z južnega roba vasi Zakučac proti vasi Naklica in koti 235. Petindvajsetega oktobra in vso naslednjo noč so inženirijski bataljon tankovske brigade, del pionirjev 26. divizije in okoliški prebivalci v dežju razširjali pot. Tako se je tankovski skupini posrečilo, da je na večer 25. in zjutraj 26. oktobra dospela z vsemi vozili na glavno cesto in nadaljevala pot proti Žrnovnici. Tu se je kakih tristo Nemcev srdito upiralo enotam 26. divizije. Ob podpori ene čete tankov je naša pehota kmalu zavzela sovražnikovo oporišče. Sovražnik je imel mnogo izgub in se je v neredu umaknil proti Splitu.

Medtem, 25. oktobra, je 20. divizija osvobodila Sinj, 26. divizija pa je naglo prodirala proti Splitu. To je sovražnika prisililo, da se je hitro umaknil iz Splita. Grupa 1. tankovske brigade je dobila nalogo, naj čimprej dospe na komunikacijo, ki vodi iz Splita v Solin in Kaštele, vendar se je zadržala na cesti, ki pelje skozi Mravince v Solin, ker je sovražnik postavil prejšnjo noč mnoga minska polja, tako da so minske skupine brigade izvlekle v pičlih dveh urah čez dvesto min. Grupa je prispela na komunikacijo Split—Solin šele tedaj, ko so bile nemške zaščitnice že na položajih med Solinom in Kaštel Sućurcem ter je 3. prekomorska brigada napadala Nemce na položajih od Mornarja do Sv. Kaje.

Defile tankistov pred maršalom Titom in vrhovnim štabom (na tribuni) ob proslavi na Visu (12. september 1944)

Posebno žilavo se je sovražnik branil iz tovarne cementa v Sv. Kaji. Štab tankovske brigade je poslal eno četo 2. tankovskega bataljona v Kaštele, da pomaga 3. prekomorski brigadi zlomiti odpor iz tovarne cementa. Nato je prodirala do Kaštela Kambelovca. Sedemindvajsetega oktobra je bila grupa 1. tankovske brigade na počitku v Splitu, razen ene tankovske čete, ki je spremljala 3. prekomorsko brigado proti Trogiru.

Ves dan so trajali boji okrog Kaštela Novega in Divulj, od koder se je sovražnik umaknil v Trogir, ki pa so ga naši zavzeli v noči med 27. in 28. oktobrom. En vod s štirimi tanki in brez pehote je sam podil sovražnika, ki se je umikal proti Šibeniku, ter je došel v vas Borajo. V boju s šibkejšo sovražnikovo zaščitnico, ki jo je razbil, je izgubil en tank.

Po osvoboditvi Sinja, Splita in Trogira je dobila tankovska grupa nalogo, da pomaga enotam 26. divizije doseči komunikacijo Šibenik—Drniš in osvoboditi Šibenik. Glavnina tankovske grupe je

bila usmerjena s 1. proletarsko brigado proti Šibeniku, ena četa tankov z vodom samohodnih orožij pa se je prebijala po kamnitnem zemljišču brez potov proti Konjevratom in komunikaciji Šibenik—Drniš. Tu je 3. novembra popoldne presenetila sovražno kolono, ki se je umikala iz Šibenika, in jo razbila. Četa je v boju z nemško protitankovsko baterijo, ki se jo je Nemcem posrečilo postaviti na položaj, izgubila štiri tanke; naša pehota je bila namreč predaleč za svojimi tanki.

Majhen del sovražne kolone se je v neredu umikal proti Drnišu. Podil ga je vod naših tankov z deli 26. divizije, medtem ko so drugi tanki delovali ob komunikaciji proti Šibeniku. Istočasno so glavnina tankov in enote 1. proletarske brigade nagnale sovražnikovo zaščitnico, prodrle v Šibenik in napadle zadnji del njegove kolone. Sovražnik se ni imel kam umakniti. Po peturnem boju in zavzetju enega izmed glavnih njegovih oporišč — Debeljaka je bil odpor obkoljenega sovražnika zlomljen. Na cesti od Šibenika do Konjevrat je obležal velikanski plen. Zaradi hudih izgub je sovražnik zapustil v noči med 4. in 5. novembrom tudi Drniš.

Tanki v kninski bitki

Potem ko so v bojih v Dalmaciji pretrpeli hude izgube, so se Nemci z ustaši, domobranci in četniki vred umaknili v Knin — edino oporišče, ki jim je še ostalo v Dalmaciji. Bilo jih je kakih 11 000. Odločili so, da branijo Knin za vsako ceno, da bi preprečili združitev naših sil na ozemlju Like, Korduna in Banije. Zato se je poveljstvo VIII. udarnega korpusa odločilo, da z vsemi razpoložljivimi silami obkoli in uniči sovražnika v Kninu.

Od 1. tankovske brigade so sodelovali pri Kninu: bataljon tankov (26 tankov), polbataljon blind (11 vozil), inženirijski bataljon, dve protitankovski bateriji 57 mm in vod protiletalskih mitraljezov 20 mm.

V prvi fazi bitke za zavzetje položajev sovražnikove zunanje obrambe so bili tanki in blinde dodeljeni brigadam 26. in 19. divizije, pač zato, ker na kraškem zemljišču ni bila možna množična uporaba tankov, razen na dveh komunikacijah, ki vodita iz Oklaja oziroma iz Drniša v Knin; tam pa bi mogle dobro razporejene sovražne rezerve razbiti vsak prodor naših tankov. Bilo pa je potrebno, da se tanki, vsaj v začetku, pojavijo na čim več mestih, kar naj bi sovražnika prisililo, da razvleče svojo protitankovsko

Tanki 1. tankovske brigade v bojih za Knin (november 1944)

obrambo na čim širši fronti in da ga glede smeri našega glavnega udara nasploh preslepimo. V tej fazi so tanki neposredno pomagali pehota s tem, da so nenehno napadali sovražnikovo zunanjo obrambo. Dejansko jo je moral 28. novembra zapustiti.

Od 28. novembra do 1. decembra je bil premor, ki so ga tankisti uporabili za remont tankov in priprave za napad na sovražnikov glavni obrambni položaj. Izvršena je bila tudi prevrstitev tankov: z odsekov 11. in 3. prekomorske brigade so bili odtegnjeni vsi tanki in so se zbrali v vasi Oklaj, da bi delovali v smeri 1. proletarske brigade.

Ves dan 1. decembra se je 1. proletarska brigada bojevala ob podpori tankov za vas Marjanoviče, ki jo je sovražnik srdito branil. Šele opolnoči so naši strli sovražnikov odpor in zavzeli tudi vrh 344.

Drugega decembra opoldne so po močni artilerijski pripravi prešle vse naše enote v napad. Tanki in 1. proletarska brigada so se na juriš prebili v vasi Ljubič in Jaramaze. Ko so se pojavili še tanki, ki so bili dodeljeni iz rezerve, da bi neposredno podpirali 12. brigado 26. divizije na smeri Kneževiči—Knin—Jaramazi, je nastal v sovražnikovem obrambnem sistemu zahodno od komunikacije Sv. Nikola—Knin razkroj. Ponoči je zapustil položaje na desni obali reke Krke in tudi mesto Knin.

Splošni položaj na vsej fronti je prisilil sovražno komando, da je umaknila vse enote iz okoliša Knina v smeri železniška postaja Stara Straža—Kravlji Most—vas Otrič—Gračac. Da bi sovražniku onemogočili ta manever, je bilo treba zapreti to smer umika in ga na tem prostoru uničiti. Začela se je tretja faza bitke.

Za izvršitev te naloge so bili 3. decembra vsi tanki s fronte 26. divizije premeščeni preko Roškega Slapa v vas Radučić, na fronto 19. divizije. Ves dan se je sovražnik zaman poskušal prebiti; vse njegove poskuse so namreč strle enote 19. divizije.

Popoldne tega dne so tanki z eno kolono dospeli na železniško postajo Stara Straža, z drugo pa skozi vas Radučić na železniško postajo Padjene. Tretja kolona se je prebila prek Iličevih stanov na Kravlji Most, ki je bil takoj porušen. S tem je bil sovražniku onemogočen prehod preko reke Zrmanje, prav tako pa tudi vsak njegov poskus, da bi se prebil v tej smeri.

Nastop tankov in njihov silni ogenj na komunikaciji od železniške postaje Stara Straža do Kravljega Mosta sta povzročila pri sovražniku paniko in popoln razkroj. Njegova kolona je bila na več mestih presekana, cesta pa zagozdena z raznimi vozili in vojno tehniko. V takem brezizhodnem položaju so Nemci besno jurišali na

naše tanke, skakali nanje, metali ročne granate in z bencinskimi steklenkami zažgali dva tanka. Na vse načine so poskušali odbiti napad in se prebiti. Naša pehota pa je sovražnikovo kolono napadala z vseh strani.

Nemci so se začeli množično vdajati. Skupinice, ki so se še upirale, so bile hitro uničene. Vsa vojna tehnika ter veliko število vojnih ujetnikov je prišlo v naše roke. Razbiti in uničeni so bili 264. in 373. nemška divizija, četniška Dinarska divizija in okrepljeni 944. nemški obalni artilerijski polk. Razen velikega števila topov, minometov, mitraljezov in pušk je bilo uničenih ali zaplenjenih dvesto motornih vozil, pet tankov in ogromne količine drugega vojaškega materiala, municije in opreme.

Mi pa smo imeli take izgube v tankih in blindah: uničeni so bili štiri tanki in ena blinda, poškodovani štiri tanki in dve blindi.

V kninski bitki so bile smotrno uporabljene vse dotedanje izkušnje, zlasti glede uporabe manjših skupin tankov na kraškem zemljišču brez potov. Tudi pehota se je naučila sodelovati s tanki. Vse te dragocene izkušnje, čeprav plačane s krvjo, so mnogo prispevale k uspehom v naslednjih bojih.

Na fronti pri Mostarju

Po osvoboditvi Knina je skušal sovražnik obdržati čim dlje v svojih rokah Mostar. Iz njega je vpadal na naše osvobojeno ozemlje v Hercegovini in srednji Dalmaciji. Da bi se osvobodil pritiska naše 9. in 29. divizije, je 27. januarja 1945 z močnimi silami napadel iz Širokega Brijega v smeri Ljubuškega in Čitluka, naslednji dan pa iz Mostarja proti Čapljini in Metkoviću, to pa z namenom, da poruši mostove na Neretvi in preseka zveze med obema našima divizijama.

Osemindvajsetega januarja je bilo 3. tankovskemu bataljonu, ki je pripadal južni grupi 1. tankovske brigade, ukazano, naj eno tankovsko četo z eno četo 4. inženirijskega bataljona nemudoma pošlje v smeri Čapljine, poišče sovražnika in ga odbije oziroma vzpostavi obrambo mesta Čapljine, zlasti pa mostu čez Neretvo.

V Čapljini niso našli sovražnika. Tri tanke so postavili za zavarovanje mostu, štiri pa v rezervo v vasi Tasovčići. Naslednjega dne zjutraj pa so začeli skriti ustaši in Nemci streljati iz hiš; obenem je sovražnik zavzel dominantne vrhove nad mestom, in to brez odpora, ker ni bilo nobenih naših pehotnih enot, da bi branile pristope k mestu.

Tanki okrog mostu so streljali v hiše, od koder so bili napadeni, medtem ko so se trije tanki iz Tasovčičev odpravili v mesto in nadaljevali pot v smeri Ljubuškega do vasi Trebižat. Tam so brez lastne pehote nekaj ur zadrževali sovražne kolone, ki so prispele iz Ljubuškega. Inženirijska četa pa je ob podpori tankov prepodila sovražnike z brezimenega vrha nad Čapljino. Tako so tanki okrog poldne vnovič zagospodarili v Čapljini.

Ker ni bilo pehote, ki bi naprej preganjala sovražnike, katerim so prihajale ojačitve, in ki bi organizirala obrambo mesta ter pregledala vse hiše, kjer so se poskrili ustaši in Nemci, je sovražnik s svojimi skrivači v mestu napadel in se prebil do mostu.

Takrat so prispeli še trije tanki našega 1. tankovskega bataljona, da bi zavarovali most, medtem ko so se drugi tanki in blinde razporedili nad vasjo Tasovčiči in v sami vasi, da bi zavarovali desni bok. Pretila je namreč nevarnost, da pride sovražnik čez Neretvo, obide naše in preseka komunikacijo Čapljina—Stolac.

Iz skupine tankov, ki so čuvali most, je eden, ki je prešel na drugo stran mostu, naletel na mino. En član njegove posadke je padel, drugi pa je bil ranjen. Drugi tank, ki je pohitel prvemu na pomoč, je obstal sredi mosta. Da bi odvlekli poškodovani tank, je bataljon poslal še en tank, ki se je prebil do prvih hiš pred mostom. Tu pa je bil tudi ta uničen.

Nadaljnja intervencija je bila onemogočena, ker so poškodovani tanki zakrčili pot in pristop k mostu. Sovražniku se je posrečilo minirati most in ga pognati v zrak skupaj s tankom, ki je bil na njem.

Drugi tanki so počakali 12. brigado 29. divizije, ki je ob njihovi pomoči zavzela 1. februarja Čapljino in od tod nadaljevala pohod proti Čitluku; tega je zavzela 5. februarja. Istega dne je 4. brigada 9. divizije osvobodila Ljubuški.

Medtem ko so enote 9. in 29. divizije vodile obrambne boje na črti Čapljina—Ljubuški—Široki Brijeg, so bile glavne sile VIII. udarne korpusa na poti proti Mostarju. Po končani kninski bitki se je severna grupa 1. tankovske brigade urejevala na prostoru Šibenik—Drniš—Skradin. Grupa je krenila 31. januarja skozi Solin, Sinj, Rudo, Grab in Čaporice na koncentracijski prostor v Imotskem. Na 187 km dolgi poti so morali tankisti premagati velike vzpetine, ostre ovinke, zemljišča brez potov, sneg, poledico in druge ovire. Prvega februarja so na planinskem in kraškem zemljišču dosegli povprečno hitrost komaj pet kilometrov na uro.

Naši tanki se pripravljajo za napad na Mostar (februar 1945)

Prva tankovska brigada je dobila 4. februarja nalogo, naj podpira napad 26. divizije na Široki Brijeg; napad se je začel 6. februarja ob sedmih zjutraj po poprejšnji polurni artilerijski pripravi.

Petega februarja se je brigada premestila v pričakovalni rajon med vasema Kočer in Galići. Izvršene so bile organizacijske priprave za napad, opravljeno skrajšano rekognosciranje z vsemi starešinami od komandanta brigade do komandirjev in voznikov tankov ter organizacija sodelovanja s 1. proletarsko brigado, kajti tanki so v glavnem delovali v smeri njenega napada. Glede na razrito kraško zemljišče in omejen manever je bilo odločeno, da se v začetku napade samo z enim tankovskim bataljonom, medtem ko bi drugi ostal v rezervi.

Šestega februarja ob sedmih zjutraj je 1. tankovski bataljon z blindami krenil iz pričakovalnega rajona ter pod zaščito artilerijskega ognja prešel v napad. Na zahodnem robu vasi Jozići so se tanki razvrstili v bojni red; delovali so z obeh strani ceste, ki pelje v Široki Brijeg. Oklopni avtomobili in protitankovski topovi so

s položajev med Jozići in Sliškovići podpirali napad tankov. Deli inženirijskega bataljona so spremljali tanke in čistili minska polja.

Pod zaščito artilerijskega ognja in dimnih zaves so se tanki skupaj s pehoto približali na razdaljo petsto metrov od glavnega sovražnega oporišča na Širokem Brijegu, kjer se je sovražnik posebno trdovratno branil. Ker sovražnikovi položaji niso bili v pripravljalnem obdobju dovolj zanesljivo ugotovljeni, so tanki naleteli na minska polja in protitankovska orožja, kar jih je močno zadržalo. Napad je bilo treba nadaljevati naslednji dan.

Ponoči je štab brigade odločil, da sovražnika, ki se je bil utrdil v samostanu, napade s tanki z južne strani. To zemljišče ni bilo minirano, ker je sovražnik menil, da je za tanke neprehodno. Na tej smeri je 11. brigada 26. divizije že zavzela Pribinoviće in tja se je ponoči premestil tankovski bataljon.

Sedmega februarja ob zori se je začel splošen napad na vsej fronti. Pod zaščito artilerijskega ognja in napadov letalstva v presledkih je bila v silovitem jurišu pehote in tankov prebita ožja obramba Širokega Brijega. Ob enajstih je bil zavzet samostan, gimnazija in vsa druga oporišča. Ob štirih popoldne je prenehal vsak organiziran sovražnikov odpor na tem odseku. Sovražnik se je v neredu umikal proti Knežpolju in vasi Dobrići.

Od 8. do 12. februarja so potekale priprave za napad na Mostar. Da bi sovražniku preprečili intervencijo s severa in ga odrezali od zaledja, je bila 9. divizija poslana na odsek Raška Gora—Drežnica. Druge divizije so zasedle za napad ustreznije položaje; 12. brigada 29. divizije je zavzela položaje pri Jasenici, na desnem krilu 19. divizije, kateri je bila začasno podrejena. V sestavu te divizije sta bila tudi 1. tankovski bataljon in 1. četa oklopnih avtomobilov 1. tankovske brigade.

Medtem je sovražnik napadel v smeri Širokega Brijega, vendar je bil z velikimi izgubami odbit.

V tem času se je tankovska brigada založila z gorivom, municijo in mazivi, popravila je poškodovane tanke, evakuirala ranjence in vojni plen ter si ogledovala zemljišče in sovražnika. Očiščena so bila minska polja od Knežpolja do vasi Medjine.

Splošni napad na zunanjo obrambo Mostarja se je začel 13. februarja ob sedmih zjutraj. Zaradi slabe prehodnosti je glavnina tankov delovala vzdolž komunikacije, ki pelje v Mostar, ter podpirala napredovanje pehote na levi in desni. Kljub omejenim možnostim manevra se je enemu vođu tankov vendarle posrečilo dospeti skozi vas Donji Vlasnići na sedlo med Mikuljačo in vrhom 605, od

koder je pomagal pehoti osvojiti ti dve posebno važni in zagrizeno
branjeni odporni točki.

Ob pomoči artilerije in v sodelovanju s pehoto so tanki zavzeli
vas Medjine in nadaljevali pot proti Žovnici. Cesta od Medjin do
Žovnice je bila odkrita, močno minirana ter branjena iz Žovnice
in s Keveljevače. V Žovnici je bila četa Nemcev z dvema 50 mm
protitankovskima topoma.

Nadaljnje napredovanje tankov je bilo zaustavljeno. Toda izku-
šeni artileristi so imeli svoje upravljalce ognja v tankih, tankisti
pa blinde s svojimi radiotelefonisti pri baterijah. Tako je bila med
tanki in artilerijo stalna zveza. Dobra je bila tudi zveza med tanki
in pehoto.

Na zahtevo tankistov se je iz topov, minometov in mitra-
ljezov vsul po sovražnikovih položajih v Žovnici in na Keveljevači
silovit ogenj. V nekaj minutah je bil sovražnikov odpor zlomljen.
Naši tanki so ob pomoči inženircev, ki so popravljali cesto in čistili
mine, dospeli v Žovnico. Vendar je en tank naletel na tako močne
mine, da so ga vrgle v zrak in je padel s kupolo na zemljo.

Ob zori 14. februarja se je napad nadaljeval. Dva bataljona
tankov in inženirijski bataljon so napredovali po cesti proti Mostarju.
Južno od vasi Ilić je sovražnik porušil petdeset metrov ceste, ki
je ni bilo moč popraviti v enem dnevu. Zato je bilo treba to mesto
obiti in čim prej vpasti v Mostar, kjer so se manjše enote že boje-
vale po ulicah. Treba jim je bilo pomagati, posebno pa je bilo važno
preprečiti sovražniku, da bi uničil mostove v mestu. Zato je štab
brigade odločil, da se tanki spustijo po strmem in kamnitem zem-
ljišču na cesto v vasi Ilić, naprej pa prodirajo skozi mesto v treh
kolonah, in sicer v smeri glavnih mostov na Neretvi.

Spuščanje tankov po strmem bregu se je posrečilo. Ob treh
popoldne so se tri kolone tankov prebile na desni breg Neretve.
Kazalo je, da so mostovi minirani. Treba se je bilo odločiti za splošen
juriš tankov in pehote čez mostove.

Po hitri pripravi juriša so bili tanki v silnem naskoku brž na
drugem bregu Neretve. Sovražnikova neposredna zaščita mostov —
dva tanka, nekaj protitankovskih topov in posebno oboroženi oddelki
pehote — je bila uničena. Naloga je bila izvršena, mostovi osvojeni,
sovražnik razbit in nagnan v beg. Do sedmih zvečer je bil strt
poslednji odpor. Mostar je bil osvobojen.

Eno četo tankov s pehoto so poslali, da podi sovražnika, ki se
je umikal proti Bijelemu Polju. Ker je tega dne 29. divizija zavzela
Nevesinje, je bilo pričakovati, da se bo nekaj razbitih sovražnih enot

umaknilo v smeri Mostarja. Zato so poslali drugo četo proti Blagaju, da jih razbije; ker pa je bil Mostar medtem že osvobojen, so se ostanki sovražnega garnizona iz Nevesinja morali umikati prek snežnih zametov na planini Velež.

Tankovska četa, ki je bila poslana proti Bijelemu Polju, je z deli 9. divizije razbila sovražnikovo motorizirano kolono, umikajočo se ob levem bregu Neretve proti vasi Drežnici. Istega dne je prispel iz Nevesinja in Stolca tankovski bataljon, ki je bil dodeljen II. korpusu. Prva tankovska brigada se je spet združila. V tej operaciji je imela en tank uničen, pet pa poškodovanih.

Zaključne operacije za osvoboditev Like, Hrvatskega Primorja in Gorskega Kotarja

V začetku marca se je 1. tankovska brigada premestila iz Mostarja v okoliš Šibenika, Drniša in Skradina. Bila je uvrščena v IV. armado, ki je bila ustanovljena 1. marca. Za komandanta tankovskih in motomehaniziranih armadnih enot je bil postavljen podpolkovnik Periša Grujić, na njegovo izpraznjeno mesto komandanta Tankovske brigade pa Vlado Sekulić, dotedanji načelnik štaba te brigade. Ta čas je brigada izrabila za popravilo poškodovanih vozil, popolnitev kadrov ter njihovo strokovno in politično izobraževanje.

Novo ustanovljeni IV. armadi, katere jedro je bil dotedanji VIII. udarni korpus, je vrhovni komandant ukazal, naj osvobodi Liko, Hrvatsko Primorje, Gorski Kotar, Istro in Slovensko Primorje.

V zvezi s tem je 1. tankovska brigada dobila nalogo, naj v fazi bitke za Liko pomaga 19. in 26. diviziji uničiti sovražnika v Lapcu, Udbini in Korenici. Zato se je med 17. in 19. marcem premaknila po ešalonih na prostor Gračac—Lovinac—Srb. Bilo je odločeno, da z 2. in 4. bataljonom pomaga 19. diviziji na splošni smeri Udbina—Jošan—Korenica, medtem ko naj bi s prvim in 3. bataljonom podprla napad 26. divizije v splošni smeri Dobro Selo—Donji Lapac—Nebljusi.

Tankovske enote so bile uporabljene na široki fronti kot taktične udarne grupe, katerih jedro so sestavljali tankovski bataljoni, in sicer z namenom, da bi sovražnika glede smeri našega glavnega udara in jakosti sil preslepili ter ga prisilili, da svoja protitankovska sredstva razvleče.

Dvajsetega marca se je začela naša ofenziva. Enajsta in 1. brigada 26. divizije s 3. tankovskim bataljonom sta brez posebnih

Zbor pripadnikov 1. tankovske brigade v Šibeniku (marec 1945)

težav zavzeli posamezne šibke sovražnikove odporne točke, zatem Mišljenovac in pred četrto popoldne tudi Mamac, kjer sta presekali komunikacijo Lapac—Nebljusi. Nato sta dalje preganjali sovražnika in pred mrakom dosegli črto Gornji Štrpci—Gradina—Zimorina—Lapačka Korita, kjer sta prenočili.

Tretja prekomorska udarna brigada je po artilerijski pripravi in ob pomoči 1. tankovskega bataljona na juriš osvojila oporišče

Boričevac, oddvojila del svojih sil in se s tanki usmerila proti Drenovi Glavi, da bi sodelovala z 12. brigado, z glavnino pa je nadaljevala napad v smeri Pavičevići—Vojvodići—Donji Lapac. Slednjega je ob pol treh popoldne z deli 12. brigade zavzela. Nato je bila v Lapcu zadržana in je v njem prenočila kot divizijska rezerva.

Peta brigada 19. divizije je s 4. tankovskim bataljonom objela Udbino z vzhoda in zahoda. Potem ko je ob pomoči tankov odbila sovražni protinapad s Kradašice, se je sovražnik ob dveh popoldne umaknil iz Udbine, ker se je zbal, da bo obkoljen.

Šesta brigada 19. divizije z 2. tankovskim bataljonom je potisnila sovražnika iz Mekinjarja in ob enih popoldne dosegla Jošan, kjer mu je presekala odstopnico za Korenico. Del 2. tankovskega bataljona, ki je prodiral v smeri Jošan—Selište, je prizadel hude izgube sovražniku, ki se je iz Udbine in Korije umikal proti Kozji Dragi.

Po teh uspehih je štab armade odločil, da s 26. divizijo v doterdanjem sestavu ter s 7. in 8. divizijo IV. korpusa napade in osvobodi Bihać, da bi ga sovražnik ne mogel izkoriščati za napade na armadne komunikacije ob njenem nadaljnjem napredovanju proti severozahodu.

Dvaindvajsetega marca zjutraj je 26. divizija krenila v napad: z 11. brigado na Drenovačo, s 1. brigado pa na Hrastik in Vršak, in sicer z namenom, da objame desno sovražnikovo krilo. Tretja prekomorska udarna in 12. brigada pa sta bili zbrani pri Nebljusih za divizijsko rezervo.

Drenovača je bila z betonskimi objekti utrjena za krožno obrambo, frontalno pa jo je bilo moč napasti samo po ozki rebri, na kateri se brigada ni mogla razviti. Zato se je napad razvijal počasi in ga je bilo treba tudi prekiniti. Medtem se je 1. brigadi, ki ji je učinkovito pomagala artilerija, še močneje pa so jo podpirali tanki (ti so na zelo strmem, razritem in pogozdenem zemljišču znali najti prehode in se pojaviti tam, kjer jih sovražnik sploh ni pričal).

Slika na desni: Štab 1. tankovske brigade ob proslavi v Šibeniku (marec 1945), ko je komandant VIII. udarnega korpusa NOVJ izročil borcem brigade prva odlikovanja. Z leve proti desni: France Hočevar, politkomisar brigade, Marko Vuletić, pomočnik politkomisarja brigade, Vladimir Sekulić, načelnik štaba brigade, Josip Kuštrin, namestnik komandanta brigade, Geco Bogdanović (dodeljen štabu brigade). Na sliki manjka komandant brigade Periša Grujić, ki je ob izročanju odlikovanj spremljal komandanta korpusa Petra Drapšina

koval), posrečilo pred koncem dneva zavzeti Hrastik, Vršak in Lisino. Tako je postala obramba Drenovače nesmiselna. Omenili smo že, kako se je sovražnik pozneje hudo čudil in pritoževal, da so se naši tanki pojavljali na zemljišču, ki je bilo na njegovih kartah zaznamenovano kot neprehodno za tanke.

Naslednjega dne je 11. brigada po ostrem boju, z napadom s strani in od zadaj zavzela Drenovačo. Tega dne je bila prebita tudi zunanja obramba Bihaća, na desnem bregu Une pa so bile presekane komunikacije mesta z zaledjem.

Štiriindvajsetega marca je 26. divizija prodrla v zahodni del Bihaća. Poskus 1. brigade, da bi prišla na drugi breg Une, se ni posrečil, ker je sovražnik v poslednjem trenutku porušil most, na katerem sta bili dve naši blindi, ki sta kakor prej v Mostarju poskušali jurišati čezenj.

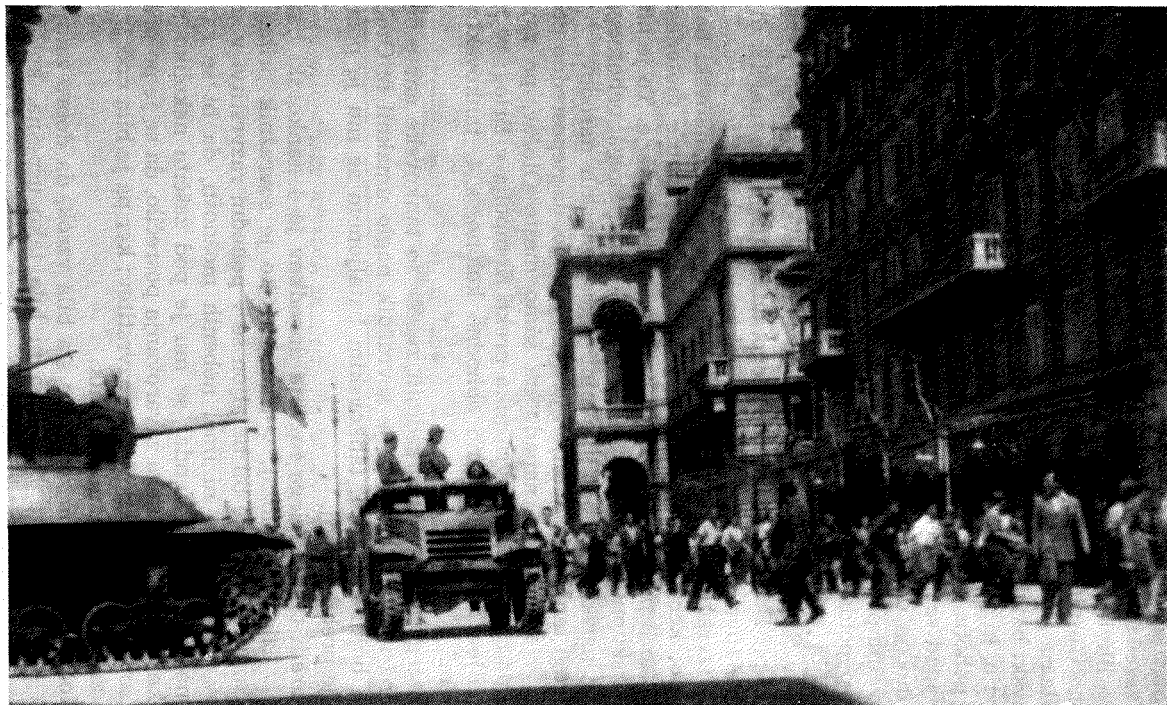
Boji za Bihać pa so trajali do 28. marca, ker so sovražniku prihajale ojačitve. Da bi obračunal s sovražno kolono, ki je prodirala od Slunja in že dospela do Braćanca, je štab armade poleg 1. in 3. brigade 8. divizije, ki sta bili poslani že prejšnji dan v tej smeri, izdvojil iz armadne rezerve tudi 14. brigado 19. divizije s 3. brdskim motoriziranim divizionom in 2. tankovskim bataljonom, in to z nalogo, da pričakajo sovražnika na liniji vas Mašvina—Selište—Ralići, ga z obeh strani objamejo, obkolijo in uničijo.

Sovražnikov položaj v vzhodnem delu Bihaća je bil nevzdržen, ker je od naše artilerije, ki je imela sijajne opazovalnice na levem bregu Une, trpel hude izgube, posebno materialne. Pretila pa mu je tudi neposredna nevarnost, da bo znova obkoljen in uničen. Zato je interveniral s svojo 104. divizijo, ki mu je odprla zvezo z zaledjem, da bi rešil veliko število ranjencev (po nemških podatkih so v času bojev za Bihać evakuirali iz mesta 900 ranjencev). Potem pa se je v noči med 27. in 28. marcem umaknil iz mesta.

Enote 26. divizije so krenile za sovražnikom, toda takoj nato je ves bihaški odsek v smeri Ostrožca in Bosanske Krupe prevzel četrti korpus NOVJ.

S tem je bil boj za Bihać končan.

V nočnih bojih pri Rakovici je bila sovražna kolona iz Slunja zaustavljena in prisiljena k umiku. Pri tem so enote 2. tankovskega bataljona zaradi nezadostne izurjenosti in pomanjkanja izkušenj v skupnih nočnih akcijah tankov in pehote pretrpele občutne izgube v ljudeh in tehniki. Stalna težnja po odločnih in drznih akcijah ter mržnja do sovražnikov sta povzročila, da so starešine precenjevali svoje moči in možnosti; tanki so se preveč ločili od lastne pehote ter

Naši tanki v osvobojenem Trstu (2. maja 1945)

so se brez zadostnega zavarovanja izpostavili sovražnim protitankovskim zasedam in jeklenim pestem — »panzer-faustom«.

Po likvidaciji Bihaća je armadni štab odločil, da usmeri glavni udar na Gospić. Prva tankovska brigada je z vsemi štirimi bataljoni podprla na široki fronti napad 20. in 26. divizije. V teh bojih so imeli tankovski bataljoni v svojem organskem sestavu tudi protitankovsko artilerijo, ki je bila prvič uspešno uporabljena za neposredno podpiranje pehote.

Napad se je začel 4. aprila zjutraj. Četudi je v noči pred napadom močno deževalo in snežilo ter je bilo zemljišče razmehčano, opazovanje pa otežkočeno, je vendar naša pehota s tanki in artilerijo že isti popoldan osvobodila Gospić.

Da bi po osvoboditvi Gospića preprečili sovražniku umik iz Otočca v Senj, so 6. aprila poslali 4. tankovski bataljon na cestno križišče pri Brlogu z dodatno nalogo, da skupaj z enotami 19. divizije zavzame sovražni oporišči Žuta Lokva in Prokike.

Za izvršitev te naloge je bilo treba ojačiti 4. tankovski bataljon s pehoto; ker pa tankovska brigada ni imela lastne motodesantne pehote, so ji pridali en pehotni bataljon iz 19. divizije. To je bil prvi primer skupnega delovanja tankov in tankovskega pehotnega desanta v narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov.

Drugi tankovski bataljon je dobil nalogo, da neposredno podpira pehoto v frontalnem napadu na samo mesto Otočac, po zavzetju mesta pa naprej podi sovražnika preko Kompolja v Brlog; tu naj bi se bataljon združil z desno obhodno kolono, s 4. tankovskim bataljonom.

Šestega aprila okrog sedmih zvečer so tankovske enote dosegle določena mesta. Ponoči se je sovražnik naglo umaknil iz Otočca; v nočnih bojih z 2. in 4. tankovskim bataljonom se mu je posrečilo, da se je prebil v Senj.

Zaradi tako naglega razvoja dogodkov je 4. tankovski bataljon prišel v izjemen položaj; v trenutku, ko je sovražnik prihajal na križišče pri Brlogu, je bil bataljon še v pohodni razvrstitvi v soteski Drenov Klanac, zato ni imel nobenih možnosti, da bi se razvil v borbeno razvrstitev. Vendar se mu je pod zaščito nekoliko naprej pomaknjenege pohodnega zavarovanja posrečilo, da se je po prehodu skozi sotesko razvil v borbeno razvrstitev; ker pa je bila noč, je samo delno zaustavil sovražnikov umik.

Noč in nepoznano zemljišče sta bila vzrok, da dobro zamišljena akcija 4. tankovskega bataljona ni bila tako uspešna, kot bi bila podnevi. Četrty tankovski bataljon, ojačen z eno četo 2. tankovskega

bataljona — vsega 40 tankov — je bil namreč dovolj močan za uspešno izvršitev te naloge. Ker pa se borci pehotnega bataljona niso vkrcavali na tanke po oddelkih, temveč se je dogajalo, da so se borci istega oddelka vkrcali na več tankov, niso po izkrcanju imeli starešine svojih enot v rokah, kar je v skupnih nočnih akcijah pehote in tankov povzročilo zmešnjavo.

Drugemu tankovskemu bataljonu, ki bi bil moral presekat komunikacijo Žuta Lokva—Senj, so zemljiščni pogoji popolnoma onemogočili izvršitev te naloge. Četrta armada je 12. aprila osvobodila Rab, naslednji dan Tounj, 15. aprila pa je potisnila 237. nemško divizijo s položajev južno od Kraljevice. Šestnajstega aprila se je začela operacija za osvoboditev Reke in za prodor v Istro.

Pohod na Trst

Od 17. do 20. aprila je bil sovražnik potisnjen na desni breg Rečine. Enajsti korpus — 43. in 13. divizija — z 2. tankovskim bataljonom je dosegel staro italijansko-jugoslovansko mejo od Čabarske Police do Jelenja, 19. divizija s 4. tankovskim bataljonom pa Rečino od Jelenja do morja. Šestindvajseta divizija je osvobodila Krk, deveta divizija pa Cres in Lošinj ter se je pripravljala za desant na istrsko obalo. Dvajseta divizija pa je s prednjimi deli prispela v Prezid.

Dvajsetega aprila je generalni štab Jugoslovanske armade ukazal hitrejšo prodiranje proti Trstu. Ker je bilo iz razporeditve sovražnikovih sil moč sklepati, da bo z vsemi razpoložljivimi silami zaprl in branil fronto od Snežnika do morja, je naš armadni štab ojačil 20. divizijo z 11. brigado 26. divizije, s 1. tankovsko brigado (brez 1. in 3. bataljona) ter s 3. motoriziranim artilerijskim divizionom.

Prvi tankovski bataljon se je bojeval v okolišu Jelenja na odseku 19. divizije, 3. bataljon pa okrog Klane. V Klani so Nemci presenetili našo četo tankov, ko se je oskrbovala z gorivom in municijo ter bila brez pehotne zaščite. Nemcem se je posrečilo en tank uničiti, drugega pa poškodovati.

Sedemindvajsetega aprila ob sedmih zjutraj je 20. divizija začela napadati sovražnikovo obrambno črto od Koritnice do Milonje, kjer so bile najmočnejše italijanske utrdbe. Prvi bataljon 10. brigade je s podporo 2. tankovskega bataljona in divizijske artilerije napadel v Koritnici sovražnike, ki so se žilavo upirali.

Da bi bil odpor hitreje strt, so se dva bataljona 10. brigade in 4. tankovski bataljon odpravili z Mašuna preko Bačkih Dol oziroma preko Tuščaka z nalogo, da udarijo v Koritnici sovražnikom v levi

1. tankovska brigada na osvobodilnem pohodu pod Nanosom (maj 1945)

bok in hrbet ter jim presekaajo zvezo s Knežakom. Ta udar je bil popolnoma uspešen. Sovražniki so brezglavo zapustili Koritnico in se začeli umikati proti Knežaku.

Deseta brigada je s svojimi tremi bataljoni in obema tankovskima bataljonoma takoj nadaljevala napad na sovražnika v Knežaku in po krajšem boju likvidirala to oporišče. Nato je 4. tankovski bataljon gnal sovražnike proti Pivki in Šilen Taboru ter prodril v Pivko. Pred koncem dneva je 10. brigada dosegla črto Prem—Šembije, kamor je došel tudi 2. tankovski bataljon.

Pri Koritnici in Knežaku sta bila skoraj popolnoma uničena nemški 9. SS policijski polk in 4. gradbeni bataljon, razbiti pa so bili tudi Jevdjevičevi četniki in 5. Nedičev polk.

Drugi dan se je 10. brigada pripravljala, da naslednje jutro nadaljuje napad na Ilirsko Bistrico in Milonjo. Toda ob istem času je sovražnik napadel iz Ilirske Bistrice proti Šembijam. Zato je štab divizije odločil, da nadaljuje napad z objemnim manevrom obeh kril: en bataljon 10. brigade z 2. tankovskim bataljonom je poslal čez Mereče, da prodre v Ilirsko Bistrico z zahoda, druge sile brigade, brez bataljona, ki se je bojeval na Milonji, pa je usmeril na komunikacijo južno od Šembij. Prispela sta tudi dva bataljona 8. brigade, ki sta se prav tako usmerila proti Ilirski Bistrici.

Manever se je popolnoma posrečil. Najprej je sovražnik popustil na Milonji, od koder se je brezglavo umaknil v Ilirsko Bistrico, kmalu nato pa se je začel umikati tudi iz Ilirske Bistrice, pritisnjen koncentrično z zahoda, severa in vzhoda.

Po osvoboditvi Ilirske Bistrice sta 10. in 8. brigada podili sovražnika proti Podgradu, Jelšanam in Zabičam. Sodeloval je tudi 2. tankovski bataljon. S 4. tankovskim bataljonom pa je 9. brigada napadla od Pivke proti Postojni. Ko je strla dokaj šibak odpor pri Žejah in odbila protinapad pri Prestranku, je prodrla v Postojno in jo delno osvobodila. V Postojni so nam zgoreli trije tankisti.

Tako je okrepljena 20. divizija dokončala tega dne popoln preboj glavnega sovražnikovega obrambnega pasu, prebila taktično globino njegove bojne razvrstitve in ustvarila široko osnovo za operativno izkoriščenje preboja.

Še istega dne, okoli enajstih zvečer, je bilo diviziji zapovedano, naj čimprej krene proti Trstu. V ta namen je bila takoj formirana gibljiva skupina, sestavljena iz tankov, motorizirane pehote, artilerije in inženirije.

Devetindvajsetega aprila je 20. divizija z 2. in 4. tankovskim bataljonom, 3. brdskim motoriziranim divizionom in eno protitan-

kovsko baterijo začela koncentrično prodirati proti Divači. Na tem važnem železniškem in cestnem križišču je bilo pričakovati močnejši sovražnikov odpor. Toda presenečena sovražna posadka je medtem pobegnila proti Trstu in se sploh ni poskušala upreti. Vsa skladišča je pustila nepoškodovana.

Tridesetega aprila so naše enote sklenile obroč okrog Trsta. Deseta brigada 20. divizije z enim bataljonom tankov je v enem samem naskoku osvobodila Sežano ter že ob devetih zjutraj dosegla sovražne položaje na Opčinah in Banah. Sovražnikovi položaji so bili močno utrjeni, ponekod z betonskimi objekti; sovražnik jih je vztrajno branil, pri čemer mu je pomagal močan protitankovski ogenj.

Naši so napadali ves dan, vendar brez uspeha, in so morali učkati noč pred položaji. Tudi 10. brigada, ojačena z dvema bataljonom 8. brigade in z dvema tankovskima četama, je z dvema pehotnima bataljonom zavzela Gropado in Trebče, potem pa jo je pred pripravljenimi sovražnimi položaji ujela noč. Druga dva bataljona s tanki je poslala iz Lokve v napad na Bazovico, ki jo je sovražnik močno utrdil ter branil s pehoto in tanki.

Boji so bili srditi in žilavi. Naši so Bazovico trikrat zavzeli na juriš in jo šele po tretjem naskoku obdržali. V teh težkih bojih je sovražnik pretrpel hude izgube, med drugim sedem tankov. Pa tudi naše izgube so bile občutne.

Prvega maja so naše enote zavzele ves Trst. Tretji bataljon desete brigade 20. divizije je že v noči zavzel univerzo, zgodaj zjutraj nadaljeval pohod skozi mesto in strl odpor v vojaški bolnišnici. Toda sovražnik se je iz sodne palače srdito branil. Zato je bila 3. bataljonu poslana v pomoč tankovska četa; skupaj sta likvidirala tudi ta sovražnikov odpor. Pod večer je bil ves Trst v naših rokah. Samo na Opčinah se je sovražnik še trdovratno branil.

Opoldan 2. maja je 4. bataljon 8. brigade napadel cerkev v zahodnem delu Opčin, kjer se je sovražnik srdito upiral, ter jo po triurnem krvavem boju zavzel ob sodelovanju tankov, ki so se v tem boju posebno izkazali. Z močnim in natančnim ognjem so namreč preprečili napad sovražnika na našo pehoto, ta pa se je, zavarovana z učinkovitim ognjem svojih tankov, približala cerkvi ter z bencinskimi steklenkami in ročnimi bombami uničila sovražno posadko.

Istega dne sta bila 2. in 4. tankovski bataljon umaknjena iz Trsta, da bi naslednji dan krenila proti Podgradu in Ilirski Bistrici, kjer naj bi sodelovala pri uničenju nemškega XCVII. armadnega korpusa.

Četrtega maja zjutraj so tanki 4. bataljona podpirali protinapad 12. brigade 26. divizije, ko je napodila Nemce čez reko Reko, ki so jo ponoči na silo prekoračili. Na fronti 26. divizije je bil tudi en bataljon 13. divizije, ki je držal Ilirsko Bistrico. Ob šestih zjutraj so Nemci napadli njegovo levo krilo in ga potisnili s položaja; vendar se je bataljon hitro uredil, prešel ob podpori ene tankovske čete v protinapad, Nemce pregnal in jim pri tem prizadejal hude izgube. Medtem so tanki ves čas patroljirali po cestah od Ilirske Bistrice do Prema in Jablanice.

Šestega maja je en vod tankov pomagal 14. brigadi 19. divizije poditi Nemce od Jelšan proti Ilirski Bistrici, kamor so bili vdrti že prejšnji dan popoldne. Medtem je 2. brigada 9. divizije, ki so ji prav tako pomagali tanki, napadla sovražnika v Brdeah in Pasjaku. Ko so ga od tam pregnali, so nadaljevali napad proti Jelšanam, kjer so se združili z enotami 19. divizije, z levim krilom pa dosegli cesto, ki pelje iz Jelšan v Ilirsko Bistrico, ter tam razbili k Ilirski Bistrici umikajočo se nemško kolono. Istega dne zvečer je zaprosil štab nemškega XCVII. armijskega korpusa za premirje.

Da bi sovražniku presekali odstopnice na Koroškem, je bil 3. maja ustanovljen v Bazovici motorizirani odred, in sicer iz 11. brigade 26. divizije, 3. brdskega motoriziranega diviziona in čete tankov. Ta je bila vzeta iz 3. bataljona, ko se je še bojeval na Opčinah. Za ta odred se je vojna dejansko končala šele 15. maja 1945.

V tem kratkem orisu zgodovine in borbene poti 1. tankovske brigade manjkajo nadrobni opisi mnogoterih dogodkov, posameznih bojev, žrtev, skrbi in težav. Šele podroben opis bi mogel osvetliti iznajdljivost, vztrajnost, požrtvovalnost, odločnost in hrabrost naših tankovskih posadk. Vendar je moč že po tem, kako dolga je bila borbena pot od Visa do Koroške, ko so bili tankisti ves čas v trdih bojih, sklepati o veličini deleža, ki ga je 1. tankovska brigada prispevala k osvoboditvi jugoslovanskih narodov.

Mnogi tankisti, slovenski Primorci in Istrani, so se na koncu svoje borbene poti bojevali na rodni grudi. Izmed njih je 162 žrtvovalo svoje življenje v boju za osvoboditev svoje domovine.

Za množično junaštvo in posebne zasluge tankistov v boju za osvoboditev naše dežele je predsednik republike Josip Broz Tito leta 1954 odlikoval tankovsko brigado z ordenom partizanske zvezde 1. reda.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na strani 411 te knjige.

LETALSKE
ENOTE

Uvod

Letalstvo je kot organizirana bojna sila poseglo v boj proti okupatorju tik pred poslednjim obračunom, ko so sile NOVJ že prešle v splošno ofenzivo za popolno uničenje in izgon sovražnika iz naše dežele. Osemnajstega avgusta 1944 so partizanska letala prvič v skupni formaciji poletela nad sovražnika in dobila svoj ognjeni krst nad Korčulo. Potem pa so se vsak dan pojavljala na nebu Dalmacije, Bosne in Hercegovine, Hrvatskega in Slovenskega Primorja, vse dokler ni bil okupator uničen in so bile operacije naše vojske zmagovito končane.

Toda do tega prvega bojnega poleta naših letal je moštvo, ki je sestavljalo prekomorske letalske enote NOVJ, predvsem moštvo 1. in 2. lovske eskadrilje, šlo skozi težavno osveščanje in hude, čeprav nekrvave boje proti reakcionarnim silam, ki so bile sovražne ali pa vsaj nenaklonjene našemu narodnoosvobodilnemu gibanju.

Te, zelo močne reakcionarne sile niso bile na sovražnem ozemlju, temveč so svojo propagando in vpliv širile deloma tudi z blagoslovom zaveznikov, zato je bil boj proti njim težak in zapleten. Prav ta boj pa dokazuje globoko domovinsko ljubezen ter močno narodno in razredno zavest letalcev; mnogi izmed njih so se s svojimi jeklenimi ptiči zrušili v boju proti skupnemu sovražniku, ko so se borili kot zavedni Jugoslovani, čeprav njihove kosti ne počivajo v naši zemlji.

Tudi tem junakom smo dolžni svoje priznanje. Poznavanje njihovega boja naj prispeva k temu, da bi ga bolj razumeli in pravičneje vrednotili letalce-prekomorce in njihov delež v osvoboditvi jugoslovanskih narodov.

Od razpada stare Jugoslavije do odločitve za NOV in POJ

Ob razpadu stare Jugoslavije je bilo njeno vojno letalstvo skoraj popolnoma uničeno. Peščici letal in maloštevilnemu moštvu se je posrečilo umakniti v dežele Srednjega vzhoda. Ti revni ostanki bivše kraljevske vojske so se zbrali predvsem v Egiptu, vsega skupaj nekaj nad 250 vojakov, 54 podoficirjev, 88 oficirjev in sedem generalov. Med njimi je bilo največ letalcev, kakih 230, od tega 67 pilotov. Letalci so se umaknili v treh različnih smereh.

Prva skupina se je umaknila z dvema letaloma »Dornier 17« in nekaj letali »Caproni« civilnega letalstva. Druga skupina se je odpravila iz Skopja v Solun in od tam z ladjo čez Sredozemsko morje; ladjo, ki jo je prevažala, so nekajkrat napadla nemška letala, jo bombardirala in ji prizadejala nekaj izgub. Tretja skupina so bili mornariški letalci iz oporišča vojne mornarice v Boki Kotorski. Ti so se z desetimi letali-hidroplani »Dornier H 22« in enim hidroplanom »Heinkel« umaknili prek Krfa, Patrasa in Aten v Suda Bay, od tod pa v Abukir, v neposredno bližino egiptovske Aleksandrije. Prvi dve skupini sta se zbrali v Amanu, v Jordaniji.

Mornariško letalstvo je s svojimi hidroplani »Do 22« iz baze v Abuķiru kmalu znova poseglo v boj proti sovražniku. V koordinaciji z britanskim poveljstvom na Srednjem vzhodu so tudi jugoslovanski letalci spremljali zavezniške konvoje, ki so prevažali vojaški material in vojaštvo po Sredozemskem morju iz Sueza in Aleksandrije v Tobruk. Šlo je predvsem za zaščito pred sovražnimi podmornicami.

Sodelovanje jugoslovanskih letalcev v teh vojnih operacijah je trajalo skoraj leto dni, in sicer kljub hudim težavam zaradi čedalje večjega pomanjkanja rezervnih delov. Vsa letala so bila namreč nemške proizvodnje, znano pa je, da je treba pri letalih pogosto menjati razne rezervne dele.

Vendar pa do prekinitve sodelovanja v teh vojnih operacijah ni prišlo zaradi pomanjkanja rezervnih delov, saj so mehaniki delali prave čudeže, temveč zavoljo spletk.

Spletke, ki jih je snovala bedna družčina okrog begunske kraljevske vlade v znani »kairski aferi«, v konkurenčnem boju med generalom Simovićem, ki so ga prisilili, da je odstopil, in Slobodom Jovanovićem, ki je prevzel predsedstvo begunske vlade, so povzročile, da je moralo aprila 1942 v internacijo nad tristo ljudi, pripadajočih bivši jugoslovanski vojski, od tega več kot dvesto podoficirjev in oficirjev, zvečine letalcev. Tudi ti so bili povečini nehoti

Egiptovska sfinga s Keopsovo piramido v ozadju (pri Kairu), okolje, v kakršnem se je začelo gibanje letalcev za priključitev narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije (posnetek je tedaj napravil Janko Perat)

in ne da bi sami vedeli, za kaj pravzaprav gre, le figure na šahovnici dvorskih spletk.

Angleži pa so, potem ko so nekaj časa prepir med visokimi begunskimi krogi na videz neprizadeto opazovali, hkrati pa spretno koketirali z obema sprtima strankama, naenkrat odločno posegli v dogajanje. »Pučiste« so internirali v kraj Abacio pri Kairu, preostali del vojske pa postavili pod svoje neposredno poveljstvo, vojake razporedili v škotsko divizijo pod poveljstvom generala Stona in jih poslali na libijsko fronto.

Proti koncu leta 1942 so poglavitni kolovodje puča, ki so v spletkarski igri propadli, dokončno pokazali hrbet ne samo begunski vladi in njenim klikam, temveč tudi svoji trpeči domovini. Umaknili so se v južno Afriko. Zavezniško poveljstvo pa je dalo preostali zapeljani vojski možnost, da se znova aktivno vključi v boj proti sovražniku. K temu ga je nagnil predvsem borbeni duh velike večine bivših jugoslovanskih vojakov, podoficirjev in nižjih oficirjev ter

njihova volja, da bi prispevali svoj delež v boju proti nacizmu in fašizmu, saj jih je bilo zaradi ponižujočega vedenja krogov okoli begunske vlade globoko sram.

V začetku februarja 1943 so se zbrali vsi letalci — kakih 250 mož — v Heilowanu, v puščavi blizu Kaira. Tam se jim je prostovoljno pridružilo še nekaj nad 250 vojakov, večinoma samih slovenskih Primorcev. Prišli so iz gardnega bataljona, ki se je bil medtem umaknil iz Libije. Bil je stacioniran v Atiri blizu Haife in je preživel eno izmed najhujših notranjih kriz. Ko so ga premestili z libijske fronte v Palestino, je bil splošen položaj na fronti zelo težak: Nemci so bili manj kot sto kilometrov oddaljeni od Kaira, medtem ko so se na ruski fronti bližali Aziji, Srednjemu vzhodu. Bataljon pa se je bil prisiljen dolgočasiti v globokem zaledju.

Prav tedaj, jeseni 1942, se je med pripadniki bataljona vztrajno šepetal, da je Draža Mihajlovič izdajalec in da se v domovini zares borijo samo partizani, ki nosijo na svojih pokrivalih rdečo peterokrako zvezdo. Govorilo se je, da so nekateri slišali taka sporočila, ko so poslušali radio »Svobodna Jugoslavija«. Toda to je bil le šepet.

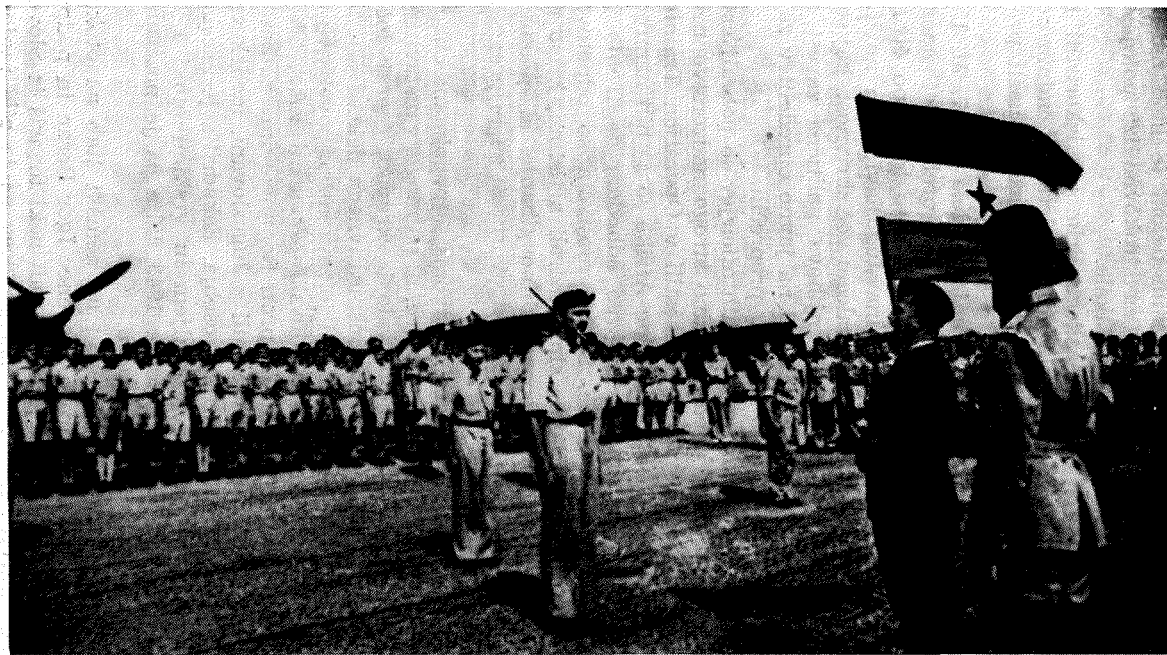
Proti koncu leta 1942 pa so zvedeli, da je Dražo Mihajloviča obsodil tudi radio Moskva. Zaradi razširjanja takih vesti je ostal v bataljonu samo radijski aparat v oficirski menzi, medtem ko so druge odstranili. To je bil povod za izbruh prve in dokaj ostre diferenciacije ter nasprotij med zvečine četniško razpoloženimi oficirji in pa vojaki; ta nasprotja so se v nekaterih primerih zaostriła celo na najbolj nezdravi osnovi in včasih prerasla v pravi šovinizem.

Razumljivo je, da bi bila vsaka rešitev iz takih razmer dobrodošla. Primorci so se takoj oprijeli možnosti, ki se jim je nudila, in so se prijaviili v letalstvo. Toda vsem ni bilo dano, da bi bili sprejeti vanj. Sprejeli so le tiste, ki so že imeli neko koristno znanje ali posebne psihofizične lastnosti za letalstvo.

V Heilowanu je bil nato opravljen še nadaljnji izbor. Piloti in letalsko osebje nasploh so odpotovali v južno Afriko na izpopolnjevanje v bazo blizu Johannesburga. Preteklo je namreč preveč dolgo obdobje, odkar niso leteli, zato niso imeli potrebne kondicije, pa tudi tehnika je medtem močno napredovala.

Vse druge, kakih 400 mož, od teh približno 80 odstotkov Primorcev, so razporedili med tehnično osebje: aviomehanike, ličarje, radiomehanike, finomehanike, orožarje, fototehnike, in sicer v bazo ob Velikem slanem jezeru (Great Bitter Lake) blizu Sueza.

V tej bazi so bile velike delavnice za popraviljanje in za sestavljanje letal, ki so, razstavljeni v velikih lesenih zabojih, prihajala

*Franc Pirc, komandant letalstva NOVJ, predaja bojno zastavo komandantu 1. letalske eskadrilje
Mileti Protiću (Cirenaika, maj 1944)*

z ladijskimi transporti. S praktičnim delom je imel naš tehnični kader v tej bazi lepo priložnost za strokovno izpopolnjevanje in pripravlanje na naloge, ki so ga čakale.

Kako so tovariši iz Slovenskega Primorja izkoristili tehniko, da bi v zmešnjavi oficirskih in vladnih spletk ter čudnih političnih nazorov zavezniškega vojaštva odkrili resnico in našli pravo pot, naj pokaže le majhen primer.

Ni minilo niti mesec dni bivanja in dela v 107. M. U., ko je imel že sleherni od šotorov, v katerih so prebivali Primorci, svoj radioaparatus. Cele večere in pozno v noč so lovili po etru novice radijske oddajne postaje »Svobodna Jugoslavija« in novice radia Moskva. Poleti 1943 ni bilo tem letalcem več skrivnost, kaj se dogaja v domovini. V avgustu je bila njihova politična zavest že tako visoka, da so se pričeli pripravljati na javno opredelitev za NOVJ. Toda dve okoliščini sta to začasno preprečili.

Na pobudo četniško razporejenih oficirjev so pobrali vse radioaparatus po šotorih in uvedli izredno strogo nadzorstvo nad posamezniki. Tretjino moštva so premestili v Operation Training Unit No 71 pri Ismailiji. Letalci iz južne Afrike so se bili namreč vrnili, zato so moštvo združili, da bi pred odhodom na fronto opravilo zadnje, skupne bojne vežbe. S tem moštvom so odpotovali tudi nekateri oficirji, ki so javno simpatizirali s tistimi, ki so pripravljali opredelitev za narodnoosvobodilno gibanje, in nekateri drugi tovariši, na katerih je slonel del odgovornosti za priprave v navedenem smislu.

Pismene zveze med obema moštvoma so popolnoma onemogočili. Vse to je sicer lahko zavrlo priprave, ni pa moglo zaustaviti gibanja, ki se je v obeh enotah nadaljevalo in krepilo, čeprav ločeno ter v hudih pogojih ilegalnega in konspirativnega dela.

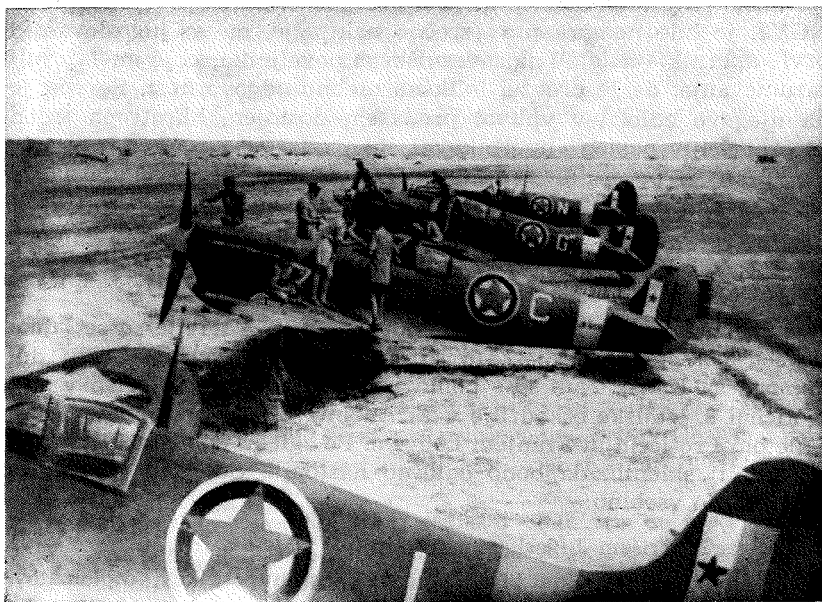
Po bojnih vežbah pri Ismailiji je zavezniško poveljstvo dodelilo na hitrico izurjeno moštvo 94. lovski eskadrilji RAF. Ta je bila namreč v ofenzivi osme armade proti Rommelovim enotam v Libiji hudo zredčena, zato se jo dopolnili z Jugoslovani, med katerimi je bilo 20 pilotov in 95 tehničnega osebja. Eskadrilja je začela z vojnimi operacijami nad Sredozemljem in grškimi otoki z letališča Savoia pri Bengaziju, od oktobra 1943 dalje pa je posegala v boj z letališča El Adem pri Tobruku.

Oktobra 1943 sta pri napadu na nemški štab na otoku Kreti padla poročnik bojnega broda Slovenec Igor Beran in podporočnik Matejić. V istem obdobju je padel tudi neki tovariš iz Slovenskega Primorja, letalski mehanik. Nekaj letalcev pa je bilo ranjenih.

Medtem se je v enoti nadaljevalo združevanje in utrjevanje pozitivnih sil. Poglobljajal pa se je tudi razkol med kraljevsko četniško emigracijo ter patriotično in napredno orientiranimi vojaki.

Ne glede na posledice in prisilne ukrepe, ki so jih zagovorniki NOVJ predvidevali in se nanje tudi pripravili, se je javna opredelitev takoj začela. Prvega decembra 1943, ob jutranjem raportu pred odhodom na delo v delavnico 107. M. U. v Kasfareetu, je stopilo iz vrste 35 Primorcev in en podoficir, narednik-vodnik letalske mornarice Nikola Batalo. Na raportu so izjavili, da odrekajo pokorščino begunski kraljevski vladi in da se od tega trenutka dalje štejejo za pripadnike narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije. Obenem so zahtevali tudi raport pri angleškem poveljniku baze.

Poveljnik baze je raport odobril. Na njem so ga »uporniki«
seznanili s svojo odločitvijo, ga prosili za zaščito in izjavili, da so pripravljene še naprej ostati na svojih delovnih mestih, vendar pod

*Letališče v Benini pri Bengaziju, kjer se je urila prva, pozneje pa tudi
2. letalska eskadrilja NOVJ (maj 1944)*

njegovim poveljstvom, in to dotlej, ko se bodo lahko priključili enotam NOVJ.

Njihov trezni in pošteni nastop je napravil na angleškega poveljnika zelo močan vtis. Odredil je le, naj se takoj preselijo v druge šotore in se nato vrnejo na svoja delovna mesta. »Uporniki« so se res hitro preselili, toda preden so odšli na delo, so ob vходу v svoj del taborišča izobesili tablo z rdečo peterokrako zvezdo in napisom: »Unit of Yugoslav National Army of Liberation« (Enota narodno-osvobodilne vojske Jugoslavije). Potem so se odpravili v delavnice.

To je bila prva in velika moralna zmaga gibanja za priključitev k NOVJ. Že čez nekaj dni se je preselilo v to taborišče nad dve tretjini vseh Jugoslovanov. Prišel je tudi podporočnik Boško Radusimović, ki mu je bilo izročeno poveljstvo nad enoto, z omejitvijo, da notranje odnose v njej ureja poseben odbor.

Če primerjamo težave, kakršne so imeli na primer Grki pri svoji opredelitvi za grško partizansko gibanje, ko so njihov poskus Angleži nadvse brezobzirno zatrli, pa tudi težave pripadnikov jugoslovanske vojne mornarice in kraljeve garde, ko so se opredelili za NOVJ, je bilo nemara prav srečno naključje, da so jugoslovanski prvi »uporniki« naleteli na zavezniškega poveljnika, ki je imel dovolj razumevanja, da je prevzel tolikšno osebno odgovornost. Seveda je na njegovo odločitev vplival predvsem dostojen, hkrati pa trden in prepričljiv nastop »upornikov«.

Tako je prve dni decembra 1943 nastala prva regularna in organizirana letalska enota NOVJ na Srednjem vzhodu.

Razvoj do ustanovitve 1. letalske eskadrilje

Pripadniki te, prve letalske enote NOV Jugoslavije so se lahko povsod nemoteno gibali. Zato so si nekateri priskrbeli nekaj dni dopusta za Kairo. Tam so s pomočjo Aleka Markovića prišli v stik z oficirji 9. letalske eskadrilje v El Ademu, z Ratkom Jovanovićem, Miletom Protićem in Franjem Lolićem. Po zgledu enote iz 107. M. U. so tudi ti sklenili, da bodo odločno nastopili. Sestavili so razglas z naslednjo vsebino:

»Tovarišem Jugoslovanom v tujini!

Majhna skupina bivših jugoslovanskih politikov, diplomatov, ljubljencev bivših in sedanjih vlad doma in v tujini, bivših policajev ter nekaterih generalov in višjih oficirjev, ki se jim je posrečilo odnesti z družinami vred pete v zamejstvo, že tri leta menjava

ministrske stolčke v raznih tako imenovanih 'jugoslovanskih' vladah v tujini, pač po znani pripovedki 'In spet oglasi se jih stole-ta nam županil ne bo'. Njihov smoter in naloga je, da bi v tujini čim bolje živeli, si napolniti žepe s funti in zlatom, sanjarili in snovali načrte, kako se bodo vrnil v domovino kot 'osvoboditelji', potem pa znova zaslužili ljudstvo in nadaljevali početje minulih triindvajsetih let.

Medtem pa so se v naši domovini zvrstili dogodki, ki so usodni za obstanek in bodočnost našega ljudstva. Čeprav so strahopetni vojskovodje in samozvani politiki izdali svojo domovino in svoj narod, ko so zapovedali splošno kapitulacijo vojaške sile, pa ljudstvo vse do danes ni kapituliralo. Z lastnimi silami, malone praznih rok se je dvignilo v obrambo svoje časti in golega življenja ter se zdaj že dve leti bori v krvavem boju proti vsem sovražnikom. Ne tanki, ne letala, ne podli napadi izdajalcev z nožem v hrbet niso mogli zlomiti ljudskega odpora in njegovega boja za svobodo.

Tudi v ta junaški boj našega ljudstva so vtaknile satanske prste jugoslovanske vlade iz tujine. Svojemu plačancu Draži Mihajloviću so naročile, naj pobije in uniči vse tiste ljudske elemente, ki so edini pravi izraz ljudske volje in ljudskih idealov, ne pa izraz umazane vesti jugoslovanskih vlad v tujini.

In poslušni plačanec je brez pomisleka začel prelivati kri. Jeseni 1941 so četniški odredi Draže Mihajlovića v zahodni Srbiji zahrbtno napadli odrede jugoslovanske osvobodilne vojske in partizanske odrede, ko so bili ti v najsrdatejšem boju proti Nemcem in fašistom.

Tako se je začela bratomorna vojna.

Na eni strani je pod Titovim poveljstvom vojska, v katero so se vključili najboljši sinovi iz vseh krajev domovine, vojska, ki se imenuje narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije.

Na drugi strani pa je vojska fašistov in nacistov — Nemcev, Italijanov, Madžarov, Bolgarov, ustašev, nedićevcev, Draže Mihajlovića in jugoslovanske vlade v tujini. To je sicer strašno, a povsem resnično.

Mi, Jugoslovani v tujini, nismo o vsem tem še pred kratkim skoraj nič vedeli. Zakaj ne? Ker so nas razne jugoslovanske vlade v tujini napačno in zlagano obveščale o bojih in položaju v domovini, ker so nam spretno in skrbno prikrivale resnico. Te vlade so uspehe in boje narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov, edinih pravih borcev proti okupatorju in izdajalcem, pripri-

sovale svojemu vojnemu ministru Draži Mihajloviću in njegovim tolpam. Varale so tudi naše zaveznike in tuji tisk, ker so vse tiste, ki niso s četniki Draže Mihajlovića, prikazovali kot ‚robijaše‘ in ‚komunistične teroriste‘.

Toda resnica je le prišla na dan. Vojske Draže Mihajlovića, ki se dejansko sploh ni borila proti sovražniku, malone ni več, ker se ljudstvo noče več vključevati v to tolpo.

Nasprotno pa se jugoslovanska narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi pod poveljstvom maršala Tita in ljudske vlade v osvobojenem delu domovine čedalje bolj krepijo. Zdaj šteje ta vojska okrog dvesto tisoč mož. S svojimi nenehnimi akcijami ter bojem proti okupatorju in fašistom zadržuje nad dvajset nacistično-fašističnih divizij.

Kako važno je to v splošnih naporih zaveznikov, je videti iz tega, da so Velika Britanija, Sovjetska zveza in ZDA pripoznale jugoslovansko narodnoosvobodilno vojsko in partizanske odrede za svojega zaveznika, poslale k maršalu Titu svoje misije ter sklenile nuditi vojaško, moralno in gmotno pomoč.

Ta naša vojska se bori za naslednje ideale:

1. osvoboditev Jugoslavije izpod okupatorjev;
2. federativna ureditev države;
3. demokratične svoboščine za vse dele jugoslovanskega ljudstva;
4. nedotakljivost privatne lastnine in privatne iniciative v gospodarskem življenju;
5. po potrebi socialne reforme, ki bi jih uresničili po svobodni volji ljudstva izvoljeni predstavniki.

Ta program potemtakem ni komunističen, kakor bi ga rada prikazala vlada v Kairu, marveč gre za program narodnoosvobodilnega gibanja. Ta program ni šovinističen, kakršnega imajo Nedić v Beogradu, Pavelić v Zagrebu in vlada v Kairu. Po tem programu je prosta uporaba imen Srb, Hrvat, Slovenec, Bosanec, Sremec, Makedonec, Dalmatinec, Ličan, Slavonec, Banačan, Šumadinec, Bačvan, Zagorec, Hercegovec itd., povsem prosta pa je pod okriljem jugoslovanske državne skupnosti tudi veroizpoved.

Toda ali veste, kdo ne pripoznava jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov maršala Tita in njegove vlade? Kdo drug kot Hitler v Berlinu, Mussolini ne vemo kje, Pavelić v Zagrebu, Nedić v Beogradu, Draža Mihajlović v domovini in vlada v Kairu.

Zvedeli ste resnico.

Skladišče municije, predvsem letalskih bomb za letala »Spitfire« (Vis, 1944)

Odločiti se morate, ali hočete dobro svojemu ljudstvu, svojim bližnjim in svojim družinam in ali se hočete boriti za njihovo osvoboditev izpod fašističnih okupatorjev.

Če to hočete, tedaj storite tako, kakor je storila skupina oficirjev, podoficirjev, kaplarjev in vojakov v Kairu.

Drugega januarja 1944 ali ob prvi možni priložnosti se javi pristojnemu zavezniškemu poveljniku in mu izjavi:

1. da hočeš prestopiti v jugoslovansko narodnoosvobodilno vojsko pod poveljstvom maršala Tita;

2. da pripoznavaš odslej samo ukaze jugoslovanske narodnoosvobodilne vojske in zavezniških poveljnikov;

3. da boš do odločitve o prestopu v jugoslovansko narodnoosvobodilno vojsko na razpolago zavezniškim oblastem;

4. da boš svojega dosedanjega jugoslovanskega poveljnika obvestil o tem sklepu.

Naj živi narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije!

Naj živé naši veliki zavezniki!

Naprej k zmagi! — Smrt fašizmu!«

Ta razglas so zatem ilegalno razširili po vseh jugoslovanskih enotah. Imel je izredno učinkovit propagandni uspeh, tako da lahko trdimo, da je vojska kralja in begunske jugoslovanske vlade prenehala obstajati v marcu 1944, kajti dotlej so se skoraj stoo odstotno opredelili za NOVJ vsi vojaki, nekaj manj pa podoficirji in nižji oficirji. Zanj pa se ni dotlej opredelil noben višji oficir.

V revolucionarnem gibanju, ki smo ga pravkar opisali, so bili v prvih vrstah letalci. Enoti v 107. M. U. je sledilo vse jugoslovansko moštvo 94. eskadrilje z oficirji vred. Kapetana Ratko Jovanović in Mileta Protić ter poročnik Franjo Lolić so se javno opredelili za NOVJ 2. januarja 1944.

S tem je dejansko vse letalstvo prešlo na stran NOV in POJ, z vsemi piloti in vsem tehničnim kadrom vred. Le peščica oficirjev je ostala zvesta svojim egoističnim, reakcionarnim ambicijam in izdajalski begunski vladi.

Značilnosti te poti letalcev v vrste NOVJ so v tem, da je osveščanje izhajalo iz vrst delavcev, da je bila akcija vojakov, podoficirjev in oficirjev enotna ter da je bila složnost tudi med slovenskimi Primorci in Srbi. Složnost se je kovala v skupnem iskanju prave poti.

Politični položaj glede stališča zaveznikov do narodnoosvobodilnega gibanja Jugoslavije je bil tedaj, decembra 1943 in januarja

*Piloti 1. letalske eskadrilje NOVJ se pripravljajo na bojni polet
(Vis, december 1944)*

1944, za nas ugodnejši, kot pa smo pričakovali in mogli vedeti. Na teheranski konferenci so se namreč trije veliki zavezniki domenili o priznanju in podpori narodnoosvobodilni vojski Jugoslavije. Churchill sam je dal javno priznanje junaštvu in pomenu NOVJ.

Vse to je dokaj vplivalo na odnos zavezniškega poveljstva do tistih, ki so se opredelili za NOVJ, zato tudi jugoslovanskim letalcem iz 94. eskadrilje ni delalo posebnih težav. Nekaj dni jih poveljnik sicer ni pustil do letal, toda zaradi tega je bila letalska enota popolnoma ohromela, saj so jo tri četrtine sestavljali skoraj sami Jugoslovani.

Pač pa je zavezniško letalsko poveljstvo spremenilo to enoto iz operativne bojne enote v rezervno, tako imenovano »Holding Unit«. V taki formaciji so 18. februarja 1944 premestili enoto v Benino pri Bengaziju, kjer je začela z običajnim, rednim vežbanjem, da bi moštvo ohranilo bojno sposobnost.

Medtem je bil 13. marca 1944 sklenjen med vrhovnim štabom NOV in POJ in predstavniki zavezniške misije pri vrhovnem štabu sporazum o krajih in načinu izobraževanja in vežbanja vojaških kadrov.* Omenjena eskadrilja in letališče Benina sta bila določena za bazo vežbanja letalstva NOV Jugoslavije.

Na tem letališču je bila 22. aprila 1944 ustanovljena in formirana 1. letalska eskadrilja NOV in POJ. Letalcem, bivšim pripadnikom 94. eskadrilje, so se pridružili tisti, ki so se v Kasfareetu prvi javno opredelili za NOVJ in katerih pot smo že opisali, ter tovariši, ki so prišli v Benino iz domovine in iz Alžira.

Priprave za ustanovitev letalstva v domovini in pot v Afriko

Vrhovno poveljstvo narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Jugoslavije je začelo proučevati možnosti za ustanovitev letalstva že v zgodnji fazi oblikovanja redne vojske in preraščanja partizanskih odredov v mobilno, po sodobnih načelih organizirano armado.

Vrhovni štab NOV in POJ je ustanovil poseben odsek za letalstvo že 6. januarja 1943. Ta odsek pa je obstajal le malo časa. Potek dogodkov v domovini (V. in VI. ofenziva) ni bil najbolj ugoden za praktične ukrepe, kakršni bi bili potrebni v zvezi z ustanavljanjem letalstva. Brž ko se je v vojni in politični situaciji pokazala ugodnejša perspektiva, pa je bil odsek obnovljen. To je bilo 16. septembra 1943. Že 14. oktobra 1943 je bila ustanovljena letalska baza NOV in POJ v Livnu.

Ta letalska baza je uredila tudi letališči v Livnu in Glamoču. Imeli so dve letali: dvomotorni »Dornier 17« in šolsko letalo »FL-3« za vaje. S tem šolskim letalom so opravili petnajst šolskih poletov. Toda manjkalo jim je goriva ter najosnovnejših pripomočkov za sistematično in učinkovito urjenje letalskega kadra.

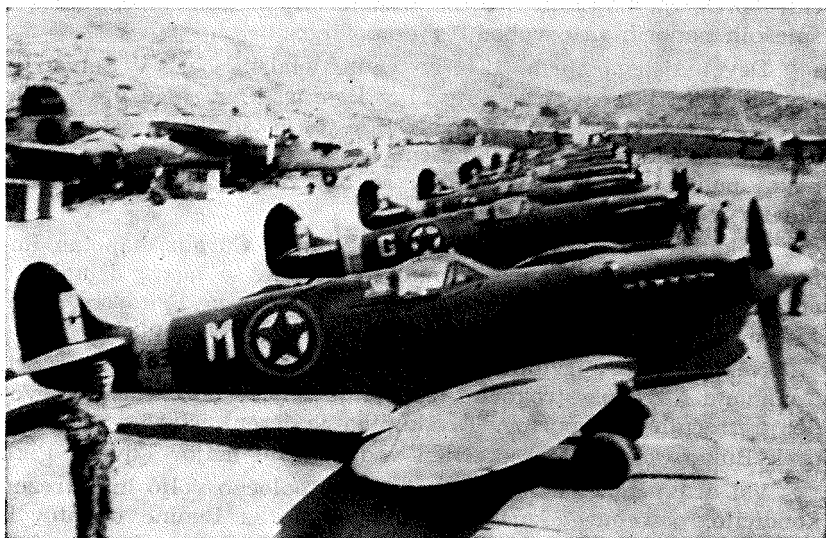
* Izvleček iz atlasa »JANE'S ALL THE WORLDS'S AIRCRAFT 1943/44«, Published by Sampson Low, Marston & Co., LTD., 43, Ludgate Hill, London, E. C. 4, stran 77a (YUGOSLAVIA):

»In accordance with the declared policy of the British Government to accord full military support to the Yugoslav Partisans now fighting the German forces under the leadership of Marshal Tito, an agreement was signed in April, 1944 whereby a special Yugoslav air contingent will be formed within the framework of the Royal Air Force. Personnel have been specially selected by Marshal Tito and volunteers from other sources may also be recruited if found suitable. To ensure effective working this agreement provides that the contingent shall join the R. A. F. V. R. for the duration of the war or for such period as may be subsequently defined by mutual consent. Training will take place in the Middle East.«

Doletela jih je tudi huda nesreča: Nemci so močno napadli Livno in letalska baza je imela hude izgube v kadrih. Poleg tega so Nemci 27. novembra 1943 napadli iz zraka letalo »DO 17« na glamoškem letališču. V tem napadu so bili ubiti tudi Ivo Lola Ribar, angleški kapetan Donald Knight in major Robin Wederley ter deseter letalske desetine Božo Uršič. Drobci letalske bombe so teže ranili Miloja Milojeviča.

Zaradi vsega tega je vrhovni štab NOVJ decembra 1943 sklenil, da se letalska baza umakne na ozemlje zaveznikov. V začetku januarja 1944 se je baza preselila v Salvetri v južni Italiji. Tam je bil formiran tudi štab, ki mu je poveljeval major Edvard Pikel; namestnik poveljnika je bil kapetan Franjo Kluz, načelnik štaba Ladislav Zabundjija, politkomisar Mile Rodić, intendant pa Ivan Feri.

Bazo je po prvotnem razporedu sestavljalo 64 pilotov ali kandidatov za pilote, 62 izvidnikov oziroma kandidatov za izvidnike in 105 tehničnega osebja. Vmes so bili stari, izkušeni piloti Arkadije Popov, Branko Kraus, Franjo Kluz, Sergej Berce in drugi. Večina

Letala »Spitfire V« na Visu (1944); v ozadju (na levi) eden od poškodovanih »Liberatorjev«

pa še nikoli ni sedela v letalu. Enako je bilo z izvidniki. Poleg izkušenih veteranov, kakršni so bili Edvard Pikel, Oton Miklavčič in drugi, pa so bili v bazi povečini fantje, ki so imeli potrebno izobrazbo in psihofizične pogoje, da bi se mogli v najkrajšem času izuriti za dobre izvidnike.

Glede strokovnega znanja je bilo dokaj bolje s tehničnim kadrom, ki je v veliki večini že poprej obvladal svoj poklic, bodisi da je šlo za mehanike, ličarje, orožarje itd. Ti so imeli vse potrebne pogoje, da bi se hitro priučili posebnostim dela pri vzdrževanju letal.

V Salvetriju in kasneje v Carovignu so letalci nadaljevali s tečaji, ki so jih bili začeli v Livnu. Organizirani so bili splošno izobraževalni tečaji, tečaji angleščine, politični tečaji in posebni tečaji za pilote, izvidnike, radiotelegrafiste, mehanike itd. Strokovno izobraževanje pa je slonelo skoraj docela na ustnem pouku, zato ni moglo imeti pravega učinka, pač glede na značaj stroke.

Poleg tega so zavezniki dokaj brezbržno izpolnjevali sprejete obveznosti o pomoči pri strokovnem izobraževanju kadrov, to pa je seveda negativno vplivalo na morálo moštva. Prav zato so imeli partijska organizacija in politični voditelji odgovorno nalogo prepričati borce, da dajejo s svojim prizadevanjem pomemben delež v splošnih naporih za osvoboditev domovine.

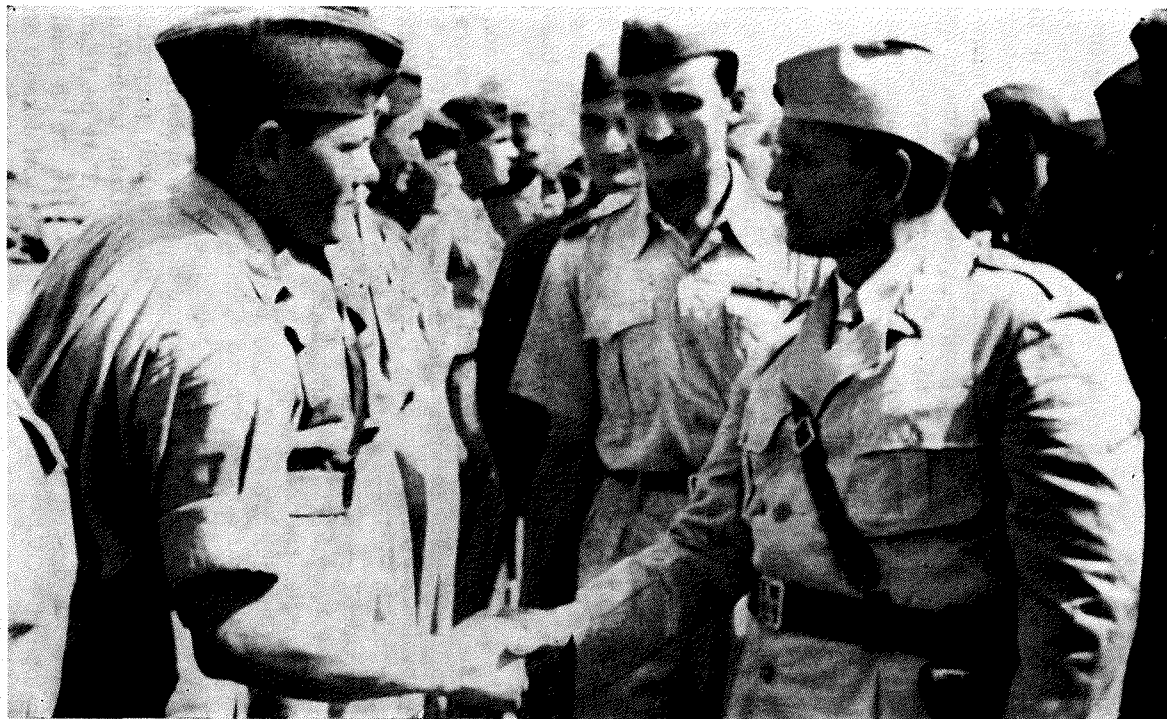
Devetnajstega aprila 1944 so enote letalske baze v Salvetriju krenile v Afriko, in sicer najprej v Benino, kjer se je prav tedaj formirala 1. eskadrilja NOV in POJ. V tej eskadrilji so ostali samo izšolani in izkušeni piloti, tehnično osebje z večjimi izkušnjami in nekaj političnih delavcev; slednji so bili zakonspirirani med tehničnim kadrom.

Nekateri oficirji, predvsem major Ljubiša Čurguz, kapetan Rafael Perhac, podporočnik Zdenko Rupnik in še nekaj drugih, so odšli v Alžir, da bi tudi tam organizirali slovenske Primorce, ki so se opredelili za narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije.

Nekaj letalcev-izvidnikov je odšlo v Kairo, v Air Transport, Command No 1, na strokovno izpopolnjevanje v organizaciji in vodenju zračnih transportov. Ta skupina je jeseni istega leta prišla prek Bukarešte v Beograd. Njen vodja je bil major Edvard Pikel.

Vsi drugi mladi kadri, ki so imeli le odločno voljo in ustrezno kondicijo, potrebnega znanja pa še ne, so iz Benine odpotovali v Sovjetsko zvezo. Pravzaprav so iz Benine odpotovali najprej v Gineifo pri Ismailiji, od tod pa v Sovjetsko zvezo šele avgusta 1944.

Tako so bili razporejeni tovariši, ki so prišli iz domovine.

Ob paradi prekomorskih enot NOVJ na Visu (september 1944) je vrhovni komandant maršal Tito pristrčno segel v roko tudi prekomorcu Cirilu Satlerju iz Postojne; med njima stoji komandant prve letalske eskadrilje Mileta Protić (ki je kmalu zatem padel v junaškem boju)

Dogodki v Alžiru in pot letalcev iz Dubrovnika v Beograd

Konec julija in v začetku avgusta 1943 se je zbralo okrog 4000 primorskih Slovencev in Istranov v Konstantini, v Alžiru. Le-te je zajela prodirajoča zavezniška armada deloma v Tripolitani in Tunisu, zvečine pa na Siciliji kot pripadnike italijanske vojske. V nji so bili ti naši rojaki večidel v posebnih enotah, v tako imenovanih »specialnih bataljonih«, namenjenih za posebno težavna in nevarna dela (= kazenski delovni bataljoni), in sicer pod poveljstvom močno oboroženih karabinerjev, ki so z našimi ljudmi ravnali kar se dá trdo in surovo.

V Konstantini so poskušali oficirji jugoslovanske begunske vlade v tujini rekrutirati te naše rojake v kraljevsko vojsko. Začasno so jih organizirali v tako imenovani »bataljon kraljeve vojnice«. Od kod to čudno ime, ni nihče vedel. Toda takšno prizadevanje ni šlo kraljevskim oficirjem nikakor več od rok. Naši rojaki iz Slovenskega Primorja in Istre so bili že kar dobro seznanjeni z razmerami v domovini, enako tudi z izdajalsko vlogo begunske vlade, zato niso nasedli obljubam njenih agentov, pa tudi njihovim grožnjam se niso vdali.

Sodu je izbila dno izjava podpolkovnika Milana Prosen, da se ne bodo vrnili v domovino vse do konca vojne, vrnili pa naj bi se zato, da bi zaščitili »red« in »zakonitost« pred komunisti.

Ta izjava je imela vprav nasproten učinek: odpor in demonstrativne proteste Primorcev. Podpolkovnik Prosen je hotel zastrašilno kaznovati najbojevitejše med njimi in jih je dal zvezati, da bi tako zastraševal druge. Toda skupina Primorcev jih je z odločnim nastopom osvobodila vezi.

V tem je videl Prosen že očiten upor, zato je poklical na pomoč zaveznike, ki so uporne Primorce razglasili za svoje ujetnike. To so postali že tretjič. Ujetniki so pravzaprav bili že v italijanski vojski, nato so jih ujeli zavezniki, zdaj pa so bili vnovič vpisani v zeleno zavezniško kartoteko z oznako »Prisoner of War«.

Da bi zatrli to revolucionarno razpoloženje (zavezniki namreč tedaj še niso bili naklonjeni jugoslovanskemu narodnoosvobodilnemu gibanju), »upornike« lažje nadzorovali in jim čimbolj preprečili stike z zunanjim svetom, so jih razporedili po raznih taboriščih: v Philippeville, Blido, Alžir, Bône, Boufarik, Almo, Fort de l'Eau, Maison Blanche in drugod. Kasneje, v začetku 1944, ko so prišli v Alžir zastopniki NOVJ, so imeli ti velike težave pri iskanju in vzpostavljanju stikov s Primorci, raztresenimi vsepovsod.

Pripadniki 1. letalske eskadrilje NOVJ na Visu (marec 1945)

Zavezniki pa so temeljito izkoristili delovne sposobnosti teh Primorcev. Kmalu so jih namreč spoznali in začeli ceniti, zato so jih razporedili na delo v razne delavnice, v пристanišče in podobno. Tisti Primorci, ki so bivali v taboriščih Alma in Maison Blanche, so delali v velikih delavnicah za popravila in za sestavljanje letal, ki so jih dovažali v zabojih s transporti. Teh Primorcev je bilo okrog tisoč petsto in iz njih se je sestavila naslednja večja skupina bodočih letalcev-prekomorcev.

Sicer pa so ti Primorci tudi sami poskušali vzpostaviti stike z narodnoosvobodilnim gibanjem v domovini. Posrečilo se jim je dobiti stik s članom CK KP Francije De Andréjem in s sovjetskim poslanikom Bogomolovom. Zbirali so podpise za vstop v NOVJ, vendar so prišli k njim zastopniki iz domovine šele konec aprila 1944, čeprav so bili prve stike z zastopniki NOVJ vzpostavili že v februarju.

Pri organizaciji in zbiranju kadrov za jugoslovansko letalstvo so tam delovali oficirji Rafael Perhauc, Ljubiša Čurguz, Zdenko Rupnik in drugi, ki so prišli v Afriko iz Jugoslavije preko Salvetrija in Carovinga. Letalci iz Alžira so se slovesno izjavili za NOV in POJ dne 10. maja 1944.

Nekaj dni zatem je prva skupina, trideset tovarišev, že odpoštovala v Benino k 1. letalski eskadrilji. Vsi drugi pa so se še naprej izpopolnjevali v že omenjenih delavnicah, in sicer kot pripadniki letalstva NOVJ, v skladu s sporazumom med vrhovnim štabom NOVJ in zavezniki o izobraževanju vojaškega kadra.

Na pot v domovino je okrog 1400 mož krenilo 15. novembra 1944. V zbirališče Gravino pri Bariju so prispeli 24. novembra 1944. Tam se jim je pridružilo še okrog sto tovarišev iz 1. in 2. eskadrilje, ki sta že operirali z letališča Canne pri Termoliju in z letališča na Visu. Tako se je v Bariju vkrcalo 27. novembra 1944 za domovino nekaj nad 1500 letalcev, in sicer zgolj tehnično osebje s starešinskim kadrom.

Naslednji dan so se izkrcali v Dubrovniku. Tam se je začela, in sicer peš, njihova silno naporna pot prek Trebinja, Nikšića, Kolašina in Peći do Niša, kamor so prispeli prek zasneženih Prokletij, čez gorski hrbet, visok okrog 2000 metrov. Pri Kolašinu so se morali prebiti skozi strnjene vrste Nemcev, ki so se umikali z Balkana. Ta veliki marš se je končal 22. decembra 1944.

Še isti dan so iz Niša nadaljevali pot, tokrat z vlakom, v Beograd, kamor so prispeli 24. decembra 1944 v zgodnjih jutranjih urah. Na Silvestrovo jih je poveljstvo jugoslovanskega vojnega le-

talstva v Zemunu razporedilo po letališčih v Rumo, Zemun, Vršac, Skopje itd. Na teh in drugih, začasno urejenih letališčih so kot osnovni tehnični kader prevzeli skrb za letala naših in sovjetskih letalcev, ki so sodelovali v akcijah na sremski fronti.

V Alžiru, v letalski bazi Boufarik, pa je ostalo v delavnicah še kakih dvesto naših letalcev — Primorcev. Ti so se vrnili v domovino aprila 1945.

Borbena pot 1. in 2. letalske eskadrilje NOV in POJ

Prva lovska eskadrilja je ob svoji ustanovitvi 22. aprila 1944 štela vsega skupaj 277 moških, med njimi 24 pilotov. Zavezniško poveljstvo ji je dalo na razpolago 22 letal tipa »Hurricane H« in 108 drugih motornih vozil, pač raznih vrst avtomobilov, ki so nujno potrebni za bojno usposobljenost letalske eskadrilje. Eskadrilja pa je dobila tudi vso drugo opremo za delavnice, za redno vzdrževanje letal in za majhna popravila. Nato se je začela intenzivno uriti.

V Benini je še naprej obstajala zbirna baza — Holding Unit — za vse tiste tovariše, ki so pozneje prihajali v tamkajšnje letalstvo, kajti manjše skupine iz Alžira, pa tudi iz Egipta in iz Italije so prihajale še vse do sredine junija 1944.

V skladu s programom organizacije letalstva NOV in POJ je nekaj letalskega kadra spet odšlo v Alžir, v Sovjetsko zvezo in v Italijo. Vsi ti premiki kadra so bili opravljeni v okviru zbirne baze, medtem ko se je 1. eskadrilja nemoteno pripravljala za veliko nalogo, ki jo je čakala. Vsak dan, že navsezgodaj in vsako popoldne, so se dvigali v zrak jekleni ptiči, piloti pa so morali opravljati čedalje težje manevrske bojne naloge.

Pa tudi tovariši iz zbirne baze niso držali križem rok. Piloti, v glavnem mlajši in manj izkušeni kadri in taki, ki že več kot leto dni niso leteli, so se urili s šolskim letalom »De Havilland«. Tehnično osebje je bilo dodeljeno v eskadriljo glede na poklic ali strokovno usposobljenost. Tako se je že pripravljala tudi ekipa za 2. eskadriljo. Le-ta je bila ustanovljena 1. julija 1944.

Obe eskadrilji sta imeli po formaciji 32 letal, 550 moških, od tega 38 pilotov, ter ves potrebni »pratež«, nad 150 drugih motornih vozil, potrebne delavnice in pripomočke, kakršne ima letalska operativna enota. V prvo in drugo eskadriljo je bilo dodatno razporejeno nekaj nad sto tehničnega in drugega osebja, vključenega v redno vsakdanje delo in v vežbe, da bi bilo kos bodočim nalogam. To osebje

se je zatem, novembra 1944, pridružilo tovarišem iz Alžira in z njimi vred prišlo prek Dubrovnika v Beograd.

Vsega skupaj je bilo torej konec junija 1944 kakih 700 letalcev. Med njimi je bilo le 25 angleških inštruktorjev (trije oficirji ter 22 podoficirjev in vojakov), vsi drugi pa so bili pripadniki jugoslovanskih narodov, in to v pravem pomenu te oznake. Prva in 2. eskadrilja sta bili popolno uresničenje napovedi v proglasu prve skupine letalcev, ki so se bili opredelili za NOVJ, da bodo v novi domovini združeni in enakopravni vsi jugoslovanski narodi. V obeh enotah pa je bilo tudi nekaj Rusov in en Italijan.

Prav gotovo ni imela tedaj nobena enota NOVJ tako pestrega narodnostnega sestava. In vendar je v obeh enotah prišlo docela do izraza bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov v skupnih naporih za skupni cilj: čimprej neposredno poseči v boj proti okupatorju in domačim izdajalcem za dokončno osvoboditev domovine.

Težko bi ocenili, komu se je bolj mudilo v domovino: ali tistim tovarišem, ki so prišli v letalstvo naravnost iz bojev in so bili še pol leta poprej v domovini, ali tistim, ki so zapustili domovino tedaj, ko je bila ponižana zaradi sramotne kapitulacije nezmožnih ali izdajalskih voditeljev, ali pa Primorcem, katerih je bilo v sestavu letalstva več kot polovica in ki domovine pravzaprav še nikoli prej niso imeli, čeprav so zanjo vedeli, se zanjo borili in se od vsepovsod vračali k njej. Vsi, prav vsi pa so zastavili vse svoje moči, ves svoj trud in vse svoje zmožnosti, da bi uspešno izvrševali svoje naloge v izredno zamotanem mehanizmu bojnih letalskih enot.

Prvi letalski eskadrilji NOV in POJ sta se še po nečem razlikovali od drugih enot. Po sporazumu z zavezniki (točneje, s štabom vzhodne fronte angleškega generala Wilsona) sta bili enoti organizirani popolnoma po sistemu britanskega vojnega letalstva Royal Air Force (RAF) ter sta bili tudi njegov sestavni del, in sicer 1. eskadrilja z oznako 352. squadron, 2. eskadrilja, čeprav kasneje ustanovljena, pa z oznako 351. squadron.

Zaradi tega te dve enoti nista imeli, kot je bilo v drugih enotah NOV in POJ, svojega političnega vodstva — politkomisarjev. Politični kader v njima je bil popolnoma zakonspiriran, čeprav sta zelo aktivno delovali tako partijska organizacija (njen sekretar je bil pilot Franjo Kluz, ki je bil po svoji junaški smrti proglašen za narodnega heroja) kakor tudi SKOJ (njegov sekretar je bil Djuro Zeljković, bivši namestnik komisarja letalske baze v Salvetriju).

Dejavnost partijske in skojevske organizacije je glede na posebne pogoje velike konspirativnosti potekala izključno v delu s po-

Letališče Prkos pri Zadru; na tem letališču so se spuščala in z njega dvigala tudi letala, ki so prevažala ranjene borce iz Slovenije v partijske bolnišnice v Biogradu na moru in v Italiji

samezniki, v medsebojnem spodbujanju, krepitvi tekmovalnega duha in borbene zavesti. Tudi političnih sestankov in predavanj, tako značilnih oblik in metod političnega dela v NOVJ, v teh dveh eskadriljah ni bilo vse dotlej, dokler nista prišli na Vis. Posredno se je množično politično delo lahko izražalo le v raznih oblikah kulturno-prosvetnega dela, predvsem v živahni dejavnosti številnega pevskega zbora in dramske skupine.

Tudi sestanki partijskih celic in skojevskih grup so se morali prilagoditi posebnim razmeram. Ustanovljene so bile majhne celice in skupine po tri do pet članov, ki so se »sestavljale« samo med sprehodi in odmori, tako da niso zbudjale pri angleških inštruktorjih niti najmanjšega suma o kakšni politični dejavnosti.

Na takšnih »sprehodih« so bili kmalu sprejeti v partijo in v SKOJ najboljše in najzavednejši tovariši, ki so se opredelili za NOVJ izven domovine. To so bili predvsem taki, ki so bili najbolj aktivni v propagandi za narodnoosvobodilno gibanje ter v razkrinkavanju izdajalske kraljevske begunske vlade in Draže Mihajloviča,

tisti, ki so bistveno prispevali k osveščanju Jugoslovancev v tujini in k njihovi končni opredelitvi za narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije.

Organizacijski sistem enot RAF seveda ni poznal političnega dela z vojaki. Zato se je poskušalo njegovo vodstvo proti »nevarnosti komunistične propagande« še posebej zavarovati. Toda partija se je znašla tudi v takih pogojih. Čeprav med strokovnimi inštruktorji Angleži ni bilo po vsem videzu nobenega oficirja, ki bi bil imel očitno obveščevalno funkcijo, se je partijsko vodstvo dobro zavedalo, da so Jugoslovani budno nadzorovani. Zato je pazilo, da ne bi dajalo niti najmanjšega povoda za napetost med zavezniškim poveljstvom in letalci NOVJ. Sodelovanje z Angleži je bilo kar dobro.

Organizacija tega sodelovanja je bila taka, da je bil vsak količjak pomemben starešinski položaj zaseden z dvema starešinama: Angležem, ki je imel vsa pooblastila, in namestnikom iz vrst našega kadra. Tudi naš starešinski kader je imel že od vsega začetka vsa formalna pooblastila. Druga pooblastila, tudi glede organizacije, strokovnega dela in kontrole, pa so angleški inštruktorji polagoma in po lastni presoji vedno bolj prepuščali našemu kadru. Ko sta enoti odpotovali na fronto, je ostal v bazi samo še komandant Winga, commandor Proctor, ki je bil z našimi letalci vse od ustanovitve enot. Konec oktobra 1944 pa se je tudi ta poslovil ter prepustil vodstvo in odgovornost samo našim kadrom.

Praden sta eskadrilji odšli na fronto, ju je zadela huda nesreča. Prve dni maja 1944 sta se z letalom »Hurricane« dvignila v zrak Aleksa Marković in pilot Halambek z nalogo, da opravita predpisane like letenja v bojni formaciji. Toda Halambek se je s svojim letalom preveč približal Markovičevemu letalu in letemu s propelerjem prerezal rep. Oba letalca sta treščila na zemljo in bila na mestu mrtva. Tako se Aleksandru Markoviću ni mogla uresničiti želja, da bi poletel nad Jugoslavijo in se maščeval Nemcem za Beograd, kakor je to rad obetal. Kot partizan izven domovine je padel prvi; s svojim svetlim zgledom pa je močno vplival na dokončno opredelitev drugih letalcev v tujini za NOVJ in Tita.

V drugi polovici julija 1944 pa so letalci učakali vesel dogodek: prvi eskadrilji so njene »Hurricane«, ki so bili že nekoliko zastareli veterani iz zmagovite zračne bitke za Anglijo, zamenjali s šestnajstimi naj sodobnejšimi letali, enomotornimi lovci-bombniki tipa »Spitfire V. B«.

Druga eskadrilja je sicer obdržala svoje »Hurricane«, vendar so jih opremili z romboni za raketne izstrelke. S tem so veliko pri-

dobili v svoji bojni učinkovitosti, saj so bile rakete tedaj najnovejše orožje in so hudo demoralizirale sovražnika, hkrati pa je bil tudi dejanski učinek tega orožja zelo močan.

Po nekaj tednih intenzivnih vaj z nanovo oboroženimi letali sta bili eskadrilji popolnoma pripravljene za boj.

Prva je krenila na fronto 1. eskadrilja. Najprej je ves tehnični kader odpotoval z ladjo »Dunero« v Bari v Italiji, od tam pa z lastnimi vozili na letališče Canne pri Termoliju, blizu Foggie. Tja so prispeli 13. avgusta 1944 zvečer. Naslednji dan so pripravili vse potrebno za sprejem letal. Vsi piloti so srečno prispeli z letali iz Benine, z vmesnimi pristanki v Tripoliju in na Siciliji, na letališče Canne 15. avgusta 1944. Tri tedne za njimi je prispela tja tudi 2. eskadrilja.

Že tri dni po prihodu 1. letalske eskadrilje v Canne so letalci dobili prvi ognjeni krst nad Korčulo, in sicer 18. avgusta 1944. Odtlej pa do zmagovitega konca vojnih operacij je ta eskadrilja opravila 300 bojnih nalog in 1310 bojnih poletov.

Del letalcev pred odhodom v domovino (Alžir, november 1944). Ti letalci so prek Barija, Dubrovnika in Črne gore dospeli 24. decembra 1944 v Beograd in bili razporejeni v letalske enote NOVJ. Prvi na desni stoji Rafael Perhauc

Druga eskadrilja je posegla v bojne operacije mesec dni kasneje, a vendar kljub tej zamudi uspešno opravila nad 200 bojnih nalog, ki so zahtevale skoraj tisoč poletov.

Eskadrilji sta prišli v sestav britanske letalske enote Balkan Air Force (BAF), v 281. Wing, ki je bil sestavljen iz šestih eskadrilj. Poleg obeh naših eskadrilj so bile v sestavu tega Winga tudi grška in italijanska eskadrilja z lovskimi letali tipa »Air Cobra«, dve eskadrilji RAF z lovci ter bombniki »Mosquito« za nočni lov in za dolge izvidniške polete. V Balkan Air Force sta delovali tudi dve ameriški eskadrilji z lovskimi letali »Mustang« in »Lighting«.

Vsa ta letala so imela operacijski radius nad področjem, ki je bilo pod poveljstvom generala Wilsona, tj. predvsem Jadransko morje, Jugoslavijo in del Avstrije. Glede na akcijski radius so letala obeh naših eskadrilj ter grške in italijanske eskadrilje delovala izključno nad Jadranom in drugim operacijskim področjem IV. armade NOVJ.

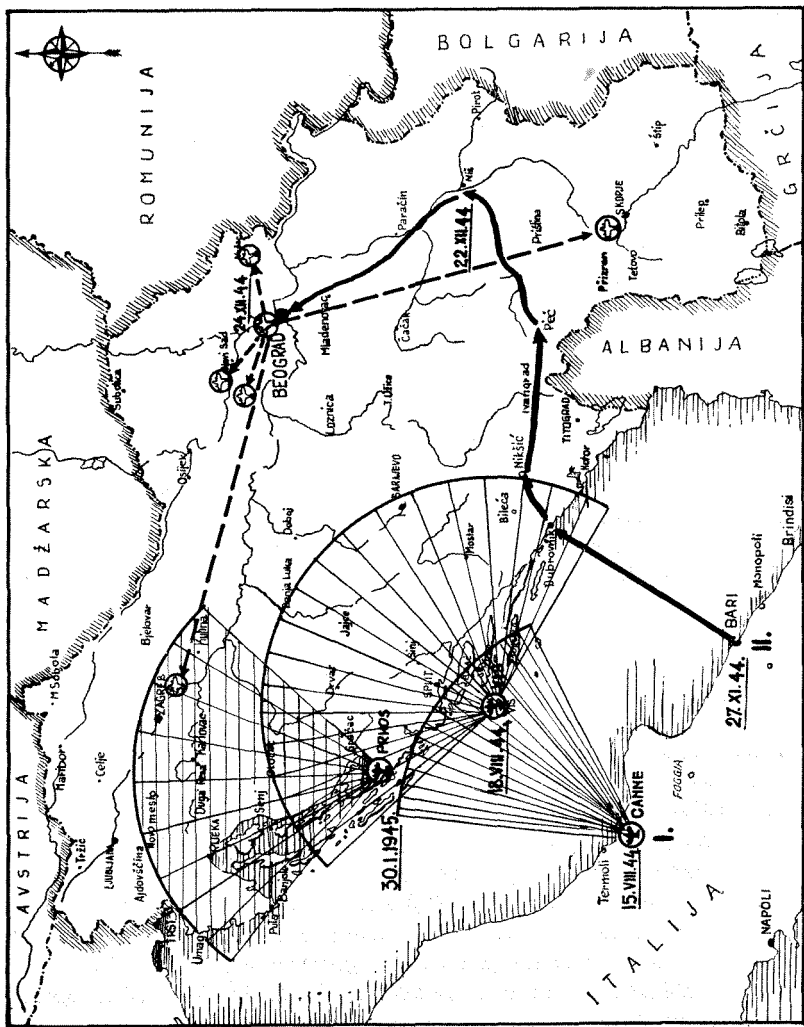
Letala »Mosquito« so bila v akciji večinoma ponoči ali pa so opravljala specialne izvidniške polete. Ameriška letala, »Mustangi« in »Lightingi«, pa so praviloma štela bombnike — leteče trdnjave in »Liberatorje« XV. ameriške zračne armade, ko so ti v velikih rojih leteli napadat nemška mesta ali pa so se od tod vračali.

Na letališču v okolici Barija je bil stacioniran tudi britanski 334. Wing transportnih letal. Temu je bila priključena eskadrilja sovjetskih transportnih letal. Vsa ta letala so služila največ za transport materiala iz zavezniške pomoči narodnoosvobodilni vojski in prebivalstvu Jugoslavije.

V pomoč tej letalski bazi je bila dodeljena 4. prekomorska brigada NOVJ, ki je tudi zaradi tega dlje časa ostala v Italiji. Njeni borci so nakladali material na letala in včasih posamično tudi poleтели z njimi, da so na določenih krajih, pretežno v Sloveniji, material metali iz letal. Ta letalska enota je oskrbela tudi evakuacijo ranjencev iz Slovenije z začasnega letališča pri Metliki v marcu 1945 ter jih prepeljala v naše bolnišnice v Dalmaciji in v južni Italiji.

Prva in 2. letalska eskadrilja sta bili glede operacij še vedno odvisni od poveljstva BAF (Balkan Air Force), od katerega sta

Zemljevid na desni: Črte, izhajajoče iz oznake I, prikazujejo letališča, s katerih so se dvigala letala 1. in 2. eskadrilje NOVJ na bojne polete, ter radius teh poletov; črta z oznako II prikazuje pot, ki so jo letalci »alžirci« opravili peš iz Dubrovnika v Beograd (neprekinjena črta), in letališča, na katera so bili letalci razporejeni (črtkasta linija)

prejemali tudi naloge za bojne polete. Poveljstvo BAF je določalo zračne bojne akcije na podlagi obveščevalnih poročil zveznih oficirjev, ki so bili pri IV. armadi NOVJ, na podlagi izvidniških poletov in seveda tudi poročil svoje obveščevalne službe. Eskadrilji nista mogli sami, z neposrednimi stiki s štabom IV. armade NOVJ koordinirati svojih letalskih napadov, temveč samo posredno, prek poveljstva BAF. Takšen je bil pač sporazum.

Sicer pa je sodelovanje z zavezniki potekalo dokaj zadovoljivo vse do začetka aprila 1945, tj. nekako do osvoboditve otoka Paga. Potem pa je začelo šepati. Zavezniki očitno niso bili naklonjeni ofenzivi IV. armade NOVJ, ki je imela za cilj Trst in Gorico. Dejstvo je, da se letala BAF niso več pojavljala na nebu, da bi pomagala IV. armadi v njenem napredovanju, niti v najhujših bitkah pri Reki ne, razen letal 1. in 2. eskadrilje. Štaba teh dveh eskadrilj sta namreč v začetku aprila 1944 vzpostavila neposredne stike s štabom IV. armade NOVJ in v tesni koordinaciji z njim planirala bojne polete.

To pa so zavezniki prenašali s precejšnjo nejevoljo. Skoraj popolnoma so nehali dobavljati potrebni material. Toda eskadrilji sta si bili medtem že oskrbeli dovolj zalog, da njuna bojna sposobnost ni trpela.

Do popolne neodvisnosti od BAF oziroma zaveznikov pa ni prišlo vse do konca operacij, do 5. maja 1945. Ta dan sta bili eskadrilji razrešeni sleherne odvisnosti od BAF; le-ta je bil razpuščen, eskadrilji pa sta v celoti prešli v sestav vojnega letalstva Jugoslovanske armade. Še isti dan sta bili tudi reorganizirani in spojeni v 1. polk vojnega letalstva Jugoslovanske armade.

Nastop letalstva NOV na jugoslovanskem nebu je bil izredno velikega vojaškega pomena, in sicer ne toliko zaradi neposrednega poseganja v posamezne vojne operacije pri ofenzivi naše armade, kolikor zaradi moralno političnega vpliva na našo vojsko, ki je zaradi zračne zaščite, kakršno so ji nudila naša letala z oznakami peterokrake zvezde, dobila občutek večje varnosti in moči.

Na krepitev morále naše vojske so nedvomno vplivale tudi nekatere izredno drzne in junaške bojne akcije naših letalcev, kot na primer bombni napad na frančiškanski samostan v bojih za Široki Brijeg. V samostanu so se bili zabarikadirali ustaši in so se s tega utrjenega, dominantnega položaja zagrizeno upirali jurišem naših enot. Kombinirani napad z zemlje in iz zraka ter točni bombni zadetki naših letal pa so sovražnikov odpor zlomili.

Naša letala so prav tako napadla in uničila nemške baze jurišnih torpednih čolnov na otoku Lošinju. Ti čolni, ki so jih nekateri imenovali »živi torpedi«, so bili preprosti, a izredno hitri motorni čolni, napolnjeni z 200 kg eksploziva. Napadali so takole: Ko so se približali objektu svojega napada, so se z največjo možno brzino zagnali po bojnem kurzu, medtem ko je pilot izplaval v majhnem čolnu na vesla, in sicer ne samo v upanju, da bo ostal pri življenju, temveč da bo tudi priveslal nazaj do ladij, ki so »žive torpede« pripeljale v bližino predvidenega napada.

Izredno učinkoviti so bili tudi napadi in številni juriši naših »Hurricanov« na nemške transportne ladje, na tako imenovane »Siebel-ferry«; na teh plovnih objektih so povzročali hudo paniko med moštvom in veliko materialno škodo. »Siebel-ferry« sta bili pravzaprav dve ladjji, spojeni z veliko ploščadjo. S tem so ladje z razmeroma majhno tonažo povečale svojo stabilnost, na ploščadi pa so si pridobile večje površine za tovor in za protiletalsko obrambo. S takimi ladjami so se Nemci umikali iz Dalmacije proti Reki, Pulju in Trstu.

Junaška smrt narodnega heroja Franja Kluza, ki je padel pri Omišu sredi septembra 1944, majorja Ratka Jovanovića, ki je žrtvoval svoje življenje 4. oktobra 1944 pri Tesliću med napadom na sovražni oklopnik, poveljnika majorja Mileta Protića, ki je padel 19. decembra 1944 pri Brzovu pri Zepči med napadom na kolono, v kateri je bilo okrog dvesto nemških kamionov, smrt kapetana Arkadija Popova, poročnika Leopolda Ankona in nazadnje mladega Italijana Luigija Rugija, ki je padel dva dni zatem, ko je bil sprejet v SKOJ, vse te žrtve so krepile borbeno zavest letalcev, da so še odločneje napadali sovražnika vse do njegovega popolnega zloma.

Letala obeh eskadrilj so se odpravljala na bojne polete z letališča Canne pri Termoliju. Kakor smo že omenili, so od tam prvič poletela nad sovražnika 18. avgusta 1944. Teden dni zatem so poletela že z letališča na Visu. Odtlej so bila na Visu stalno štiri letala. Na Vis je bila prepeljana tudi majhna posadka za oskrbovanje teh letal. Z vzletanjem in pristajanjem na Visu so si letala podaljšala svoj operacijski radius za celih tristo kilometrov. Zato sta se v decembru 1944 preselili na Vis celotni posadki obeh eskadrilj, z vsemi letali in moštvom vred.

Nekaj tehničnega osebja pa je ostalo v Cannu še do sredine februarja 1945, da je tam sprejemalo in odpremljalo letala, ki so potrebovala velikih popravil. Hudo poškodovana letala so zavezniki

zamenjali z novimi letali ali s takimi, ki so bila generalno popravljena. Tako je bila celotna formacija letal nenehno sposobna za boj.

Konec januarja 1945 je odšla skupina tehničnega osebja na letališče Prkos pri Zadru, da je pripravila vse potrebno za tekoče vzdrževanje letal in njihovo polnjenje z gorivom. Od prvih dni februarja 1945 dalje so se naša letala že spuščala na to letališče za dodatno polnjenje z gorivom, zato so se lahko pojavljala tudi nad Dolenjsko, nad Istro in Slovenskim Primorjem ter posegla v boje IX. korpusa NOVJ, ki je bil prav tedaj v hudih bojih s sovražnikom, prizadevajočim si, da bi očistil zaledje za lažji umik.

S Prkosa so poletela letala tudi v zaščito konvoja transportnih letal, ki so evakuirala ranjence iz Slovenije ter jih marca 1944 prepeljala v bolnišnice v Zadru in v Italiji. Prav to sodelovanje naših letal je odvrnilo napad nemških letal na zračni konvoj. Nemški »ME 109« so sicer poskušali napasti, toda protinapad naših letal jih je docela zmedel. Nemški »Messerschmitti« so se spopadu umaknili, tako da jih naša letala niso niti mogla, niti smela zasledovati, zakaj imela so predvsem nalogo braniti transportna letala.

V prvi polovici aprila 1945 sta se 1. in 2. eskadrilja z vsem moštvom vred preselili z Visa, ki je bil že globoko v zaledju, bližje fronti, in sicer na letališče Prkos. Od tod sta tolkli sovražnika do njegovega popolnega zloma. S tega letališča je tudi poletela formacija naših letal na parado zmagovitih enot naše vojske, tedaj že Jugoslovanske armade, v osvobojenem Trstu, dne 9. maja 1945.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na straneh 411—412 te knjige.

**PREKOMORCI
V MORNARIŠKIH ENOTAH NOVJ**

Pot prekomorcev v mornariške enote NOV in POJ

Prekomorci so zapisali junaške strani tudi v vrstah Jugoslovanske mornarice. Kot v brigade, tako so tudi v mornarico prišli iz mnogih krajev onstran Jadrana, iz tujih vojašnic in s tujih ladijskih krovov, pa tudi iz političnih taborišč, konfinacije in zaporov. Pozneje se jih je nekaj pripeljalo tudi z afriške celine in iz drugih dežel, kamor so jih bili prisilno odpeljali fašistični nasilniki.

Tudi med prekomorci v mornarici je bilo največ Primorcev in Istranov, ki so bili poprej večinoma v italijanskih mornariških enotah, kjer so jih pod tujo zastavo pošiljali v boj in mnogokrat v smrt za koristi fašističnega »imperija«. Skupaj z drugimi mornarji, s svojimi brati iz drugih jugoslovanskih pokrajin, so ti naši ljudje, ki jih niso mogle nikoli začarati tuje obale in nikdar pritegniti tuje sirene, nemalo prispevali in žrtvovali za zmago našega prapora na morju, in pozneje, za zgraditev novega in sodobnega jugoslovanskega ladjevja.

V primerjavi z množico prekomorcev, ki so v prekomorskih brigadah in drugih enotah NOVJ sodelovali v mnogih pomembnih vojaških operacijah, je število tistih, ki so bili v mornarici NOV in POJ, kasneje pa v Jugoslovanski mornarici, dokaj skromno; po zbranih podatkih jih je bilo okrog 700. Njihovo majhno število pa ne pomeni skromnega deleža.

Povečini so bili to mladeniči iz naših obalnih mest, iz Tržiča in Devina vse do istrskih in kvarnerskih središč, Poreča, Rovinja, Pulja in Reke. Bili pa so tudi iz notranjosti; med njimi je bilo celo precéj Tolmincev, ob njih pa še mladeniči s Krasa, iz Ilirske Bistrice, Postojne in nekaterih nanoških zaselkov. V naši mornarici je bilo tudi nekaj korenitih fantov z Banjške in Šentviške planote. Tudi v partizanski mornarici smo imeli potemtakem ljudi od vsepovsod, ki so sestavljali sicer posebno, a vendarle enotno in požrtvovalno skupino, bodisi da so bili na tako imenovanih partizanskih »trabakulah«, pri obalnih postojankah, pri mornariški pehoti ali v drugih enotah.

Zgodovina Primorcev in Istranov, ki so bili v partizanski mornarici, je v glavnem podobna zgodovini prekomorcev v drugih enotah NOVJ. Oddaljenost — včasih je šlo tudi za sto in sto milj — je dolgo preprečevala, da bi ti ljudje izvedeli kaj več o novih razmerah v domačih krajih, o nastajanju in širjenju narodnoosvobodilnega gibanja jugoslovanskih narodov ter partizanske vojske.

Vesti o tem pa so le začele prodirati, čeprav megleno, zlasti proti koncu leta 1942, ko so italijanske mornariške oblasti povsem ustavile dopuste za naše fante. Seveda se je ob tem čedalje bolj zaostrovalo ravnanje poveljstev z našimi ljudmi.

Že julija 1942 so v Tripoliju, v Libiji, pripravili, zaprli in brez pojasnil poslali v vojaško taborišče v Italijo devet mornarjev iz Trsta in okolice. Nekaj mladeničev, ki so bili v vojaškem oporišču v La Spezii, so v novembru istega leta nenadno in pod stražo premestili na Sardinijo ter jih dali na zaporniška dela. V glavnih mornariških poveljstvih v Tarantu, Brindisiju, La Spezii, Livornu in Neaplju so po nalogu italijanske vrhovne mornariške komande januarja 1943 potihoma, vendar natanko preiskali, ali ni morda tam kak sumljiv Slovenec ali Hrvat in so takega brž odslovili. Z delovnih mest so odstranili tudi nekaj motoristov in drugih strokovnjakov na ladjah. Te preiskave so se končale tako, da so kakih štirideset naših fantov izločili iz mornariških vrst ter jih priključili pehotnim enotam, glede drugih pa so uveljavili sklep mornariške komande, da jih je treba poslati v tista mornariška oporišča, ki so najbolj izpostavljena sovražnikovi nevarnosti. Tako se je zgodilo, da je bilo v pomorskih oporiščih v Tarantu in Brindisiju že spomladi 1943 razmeroma veliko mornarjev primorskih Slovencev in Istranov.

Dobršen del teh — prva skupina je štela kakih 60 moških — se je zglasil v taborišču v Carbonari pri Bariju že v drugi polovici septembra 1943. Odhajanje iz italijanske mornarice pa ni potekalo tako zlahka.

Po kapitulaciji fašistične Italije so v vojašnicah znova uvedli oster režim, zlasti stroge pa so bile vojaške oblasti do naših Primorcev in Istranov, saj so dobro vedele, v čem je bistvena nevarnost odhajanja teh fantov v jugoslovanske partizanske vrste.

V mornarici pa je bilo še strožje, ker je italijanskim poveljstvom priskočilo na pomoč tudi zavezniško navodilo, naj obdrže sestav posadk in postojank zaradi morebitnega njihovega operativnega sodelovanja z angleškimi in ameriškimi plovnicami. Vrh vsega tega so se pojavili, prav tako z zavezniško privolitvijo, Mihajlovičevi

oficirji in skušali pridobiti naše ljudi, ki so se bili že odločili za izstop iz italijanske vojske, zase. Vse to pa ni prav nič pomagalo.

Do konca leta 1943 se je zbralo v Carbonari, pozneje pa v Gravini, že okrog 300 primorskih in istrskih fantov, ki so bili zapustili italijansko mornarico. Nekateri so brž dobili zaposlitev na ladji »Makarska«, ki je bila zasidrana v pristanišču v Bariju; druge so dodelili manjši ladji »Sitnica«, nekatere pa na razne jadrnice, ki so po odhodu Nemcev iz Barija priplule iz Dalmacije. Dobršen del teh ljudi so vključili tudi v prvo prekomorsko brigado, zatem pa še v drugo. V obeh brigadah so jim zaupali povečini strokovna dela in jih opremili s sodobnejšim orožjem. Domala vsi so se izkazali kot pogumni borci.

Njihovo glavno delo pa je seveda bilo na morju. V Bariju je bilo poleg navedenih dveh ladij nad trideset jadrnic, ki so skoraj vsak dan prevažale v Dalmacijo, na Vis in nazaj orožje, zdravila in drugo blago. Posadke je bilo treba stalno dopolnjevati. Naši fantje so se z vso vnemo lotevali raznih del. Poleg prizadevanja, izkušenj in znanja dalmatinskih pomorščakov je nedvomno tudi njihova zasluga, da smo s skromnimi plovnimi sredstvi mogli nenehno vzdrževati in krepiti stik z obalo v domovini. Mornar Frančeškin s tržaškega Krasa, ki je bil poprej vkrcan na italijanski križarki, je samo v decembru 1943 opravil z neko dalmatinsko jadrnico, ki je bila priplula konec oktobra s Hvara v Bari, kar enajst voženj iz Barija na Vis in nazaj.

Posadke naših plovnih enot in prekomorce na njih je moralo odlikovati ne le mornariško znanje, marveč mnogokrat tudi izredna iznajdljivost, doslednost in pogum. Naši fantje so dobro vedeli, da je vstop v partizansko vojsko in mornarico povezan z velikanskimi napori in žrtvami, a so se vzlic temu zavestno odločili, da bodo v boju prispevali k osvoboditvi jugoslovanskih narodov in k ustvaritvi nove Jugoslavije.

Pri tem pa je bilo nemalo ovir.

Bili so primeri, ko so se nekateri naši ljudje, vkrcani kot mornarji na italijanskih ladjah v Tarantu (oktobra 1943 je bilo tam 16 italijanskih vojnih ladij, med njimi ena oklepna in dve križarki), obrnili na angleške oblasti z zahtevo, naj jim dovolijo odhod v Bari, kjer je bilo partizansko zbirališče. Toda fante so zavrnil, češ da zdaj tudi italijanske vojne ladje služijo skupni zavezniški stvari. Dogodilo se je celo, da so nekaj naših ljudi prijavili italijanskim mornariškim oblastem, ki so jih seveda po njihovi vrnitvi v vojašnice ali na ladje v Taranto ali Brindisi brž zaprle.

V Tarantu ni bil redek pojav, da je tamkajšnje poveljstvo italijanske mornarice tudi potrojilo straže po mestu in postavilo kontrolne postaje na izhodih iz mesta, vse to z vednostjo angleške komande. Naši ljudje, mornarji iz Slovenskega Primorja in Istre, so si morali često pomagati tako, da so si po zasebnih hišah in včasih s pomočjo tovarišev, ki so prihajali s kakim vozilom iz naše baze v Bariju, poiskali civilna oblačila in preoblečeni zapustili mesto.

Posebno oviro so pomenili četniki, ki so tedaj še uživali podporo zavezniških oblasti. Kraljevska mornarica je imela precej veliko skupino ladij, zasidranih, kolikor niso bile na voznji, večidel na Malti. Na teh ladjah pa je bilo vsak dan manj mornarjev, zakaj ti so prav tako na razne načine in po raznih poteh bežali v partizane ali pa se vkrcavali na druge zavezniške ladje.

Predstavnštva begunske kraljevske vlade v Tarantu, Bariju in v drugih obalnih mestih južne Italije so zato mrzlično iskala novih ljudi, zlasti med primorskimi Slovenci in Istrani na italijanskih ladjah. Obljubljali so jim vse mogoče, brenkali predvsem na narodnostno struno in včasih, če ni šlo drugače, celo nesramno lagali, da pripadajo partizanskemu gibanju. Nobena njihova zvižaja pa ni bila tako prepričljiva, da bi zalegla.

Od vseh naših fantov, ki so bili v italijanskih mornariških vojašnicah ali na italijanskih ladjah v Tarantu in Brindisiju, se jih je samo dvanajst prijavilo v kraljevsko mornarico, vendar so nekaj mesecev pozneje tudi ti, ko so odkrili nakano, tako ali drugače prišli v partizansko vojsko in mornarico. V nekaterih primerih so posadke že na ladjah same nagnale četniške komandante in izobesile zastavo nove Jugoslavije.

V novembru 1943 pa je bila v Monopoliju, kakih trideset kilometrov južno od Barija, ustanovljena pomorska baza NOVJ. Poslej so naše mladeniče, ki so prej služili v italijanski mornarici in so zdaj prihajali v partizane, redno pošiljali v to bazo, kjer so jih razporejali v enote NOVJ, po možnosti na mesta, ki so ustrezala njihovi specializaciji, pridobljeni v tuji vojski.

V Monopoliju so aprila 1944 organizirali tudi poseben tečaj za zveze, ki ga je vodil Martin Srebrnič iz Solkana. Fant je bil poprej radiotelegrafist na italijanski torpedovki in se je po kapitulaciji Italije pripeljal z njo v Taranto. Kmalu pa je ladjo zapustil in se javil misiji NOVJ v Bariju.

Z ureditvijo mornariške baze v Monopoliju je vse delo, ki se je tikalo mornarice, lažje steklo. Izboljšali so organizacijo prevoza,

obenem pa so poskrbeli za usposobitev nekaterih naših poškodovanih plovnihi objektov. Še intenzivnejše pa je delo postalo, ko so zavezniki v prvih mesecih leta 1944 dovolili naši mornarici, da sme stalno uporabljati pristanišče v Bariju, ter so ji odstopili tudi pomol v pristanišču Molfetti, prav tako kot Monopoli južno od Barija.

Poslej je na morski poti med Visom in južno italijansko obalo kar mrgolelo. Naši parniki »Bakar«, »Ljubljana«, »Ston«, »Morava«, »Galeb«, »Makarska« in »Sitnica« ter naše jadrnice »Dinara«, »Jadrans«, »Kupa«, »Marin«, »Providnost«, »Velebit«, »Vitez« in številne druge so brez premora, dan za dnem in noč za nočjo prevažale na Vis ljudi in blago, nazaj v Italijo pa ranjence in evakuirance.

Na teh plovnihi objektih je požrtvovalno opravljalo svoje delo nad 150 prekomorcev, od tega okrog 120 mornarjev. V mornariških bazah na Visu in v Italiji pa je prav tako bilo kakih 160 prekomorcev, od tega okrog 60 tovarišev, ki so bili poprej v italijanski mornarici in so zdaj opravljali v pristaniščih naloge, za katere so bili že usposobljeni.

Prekomorec Lino Bragato je bil izvrsten strojnik. V italijanski mornarici je bil na raznih večjih plovnihi objektih in je bil tudi eden izmed redkih radarskih operaterjev. Znano je namreč, da italijanska mornarica ni imela radarja in da so šele v začetku leta 1943 izdelali prvo napravo, ki naj bi v grobem opravljala to funkcijo. Fant se je zglasil v Carbonari že 1. novembra 1943, in sicer skupaj z Antonom Mircem in Mirom Furlanom (s Krasa); slednji se je kmalu po vojni smrtno ponesrečil v Kraljevici. Bragata so vkrcali na »Malo Sitnico«, zatem pa je bil kot sposoben motorist še na ladjah »Ratna Sitnica«, »Ston« in »Morava«, pa tudi na »Ljubljani«. Pošiljali so ga sem ter tja, kjerkoli se je pač na ladijskih strojih kaj pokvarilo.

Pri tem delu so mu često pomagali prekomorci Danilo Petaros iz Matulj, Marinič iz Kojškega in Filafferro. Marsikaterikrat je na Visu in pozneje v Splitu, kjer je bil v osrednji mornariški delavnici, popravljal tudi stroje na britanskih bojnih čolnih.

Bragato se je s svojo skupino ukvarjal včasih tudi z nečim drugim. Na Visu so se naši sporazumeli z zavezniškimi predstavniki, da bodo težje orožje, ki je bilo na strmoglavljenih ali poškodovanih britanskih in ameriških letalih, skušali prenesti in ga uporabiti na partizanskih plovnihi sredstvih. Bragatu in njegovim tovarišem so zaupali vsa dela pri demontiranju topov in mitraljezov z letal ter pri postavljanju tega orožja na naših oboroženih čolnih.

Med mornarji prekomorci pa niso bili samo tisti, ki so prišli pretežno iz italijanskih oporišč Taranto in Brindisi, marveč tudi drugi, ki jih je težnja po osvoboditvi domovine ter po pravičnejši družbeni ureditvi pripeljala iz mnogo bolj oddaljenih krajev in z obal, kamor so jih bile potisnile vojne peripetije.

Potem ko so leta 1941 italijanske čete pregnali iz Etiopije in drugih delov vzhodne Afrike, je Italijanom ostalo samó še področje severne Afrike, ki so ga sklenili braniti za vsako ceno. Razumljivo je, da so poslali v prve bojne črte tudi veliko primorskih fantov, »allogenov« (= drugorodcev, tujerodcev), kot jih je imenovala fašistična terminologija, ker jih je bilo po njihovem mnenju najmanj škoda.

Ti naši ljudje pa so, brž ko so jih zavezniške enote zajele, oziroma brž ko se jim je posrečilo tako ali drugače zbežati k njim, takoj povedali, da niso Italijani in da se k njim tudi ne štejejo, ter so zahtevali, da gledajo v njih zaveznike. To velja tudi za Primorce in Istrane, ki so bili zajeti ali se jim je posrečilo kakorkoli prestopiti k zaveznikom pozneje, na severno-afriški in na drugih frontah.

Zavezniki pa so te naše fante vzlic temu še naprej držali v taboriščih skupaj z italijanskimi vojaki, pozneje pa, ko so se pojavili emisarji kraljevske begunske vlade, so dovolili in tudi podpirali odhajanje teh fantov v jugoslovansko kraljevsko vojsko. Primorci so to res izkoristili in odšli v kraljevska taborišča, toda v dobri veri, da jim bodo prej ali slej omogočili bojevanje proti fašizmu.

Dejstvo je namreč, da so ti fantje do kapitulacije Italije vse premalo vedeli o razmerah v domovini in da so spoznali resnico šele v zadnjih mesecih leta 1943, ko se je nekaterim predstavnikom Titove vojske posrečilo navezati prve stike z njimi. Tedaj pa je začelo vreti. Prišlo je do množičnih uporov. Taborišča so se začela čedalje bolj prazniti, zavezniške ladje pa so pričele te naše fante voziti v Bari, od koder so z našimi plovnimi sredstvi nadaljevali pot v domovino, kjer so se požrtvovalno borili v enotah NOVJ.

Pot, ki smo jo opisali, velja tudi za tiste, ki so bili poprej v italijanski mornarici.

Kraljevsko taborišče je bilo v Haifi in v njem so bili sprva vsi vojaški rodovi. Pozneje so ustanovili v Bejrutu pehotni bataljon, v egiptovski Aleksandriji pa mornariško bazo. Na sidrišču v Aleksandriji je bilo tudi nekaj plovnih enot bivše jugoslovanske mornarice, med njimi dva torpedna čolna in podmornica »Nebojša«.

Na te enote so poslali leta 1941 in 1942 kakih petnajst Primorcev, bivših italijanskih mornarjev, in tudi nekaj fantov, zajetih

v Bengaziju, Tobruku, Bardii in drugod, ki pa poprej niso bili v mornarici. Med slednjimi sta bila tudi Ivan Valentinčič in Jože Čarga, oba s Tolminskega; ta dva sta nato obiskovala radiotelegrafski tečaj, se temeljito usposobila ter pozneje, po prihodu na Vis, svoje znanje pridno uporabljala pri štabu mornarice NOV in POJ. Vsa ta skupina je prišla spomladi 1944 v partizane.

Seveda so se takrat z navdušenjem odpravili v domovino tudi mnogi drugi bivši italijanski mornarji, potem ko so se uprli kraljevskim poveljnikom ali pa oficirjem na italijanskih ladjah. V Ismailiji, ob Sueškem prekopu, je bila namreč druga skupina naših fantov, bivših mornarjev, ki so jih vodili kraljevski oficirji, tem pa se je po kapitulaciji Italije pridružila nova skupina mornarjev — Primorcev in Istranov; ti so se bili pripeljali s tistimi enotami italijanske flote, ki so po kapitulaciji Italije prestopile k zaveznikom. Del te flote je priplul v Ismailijo, del na Malto, del pa — ladje, ki so bile v Pulju — pretežno v Taranto.

V Ismailiji in Aleksandriji se je tako zbralo kakih 90 Primorcev, ki so potem — v El Ageili, na drugem koncu Sueškega prekopa — spomladi leta 1944 odločno in enotno obrnili hrbet svojim nekdanjim komandantom ter se z ladjo »London« pripeljali v Taranto, od tod pa v Monopoli v našo mornariško bazo.

V mornarico NOVJ pa je prišlo več Primorcev-mornarjev (kakih trideset) tudi iz nekaterih krajev zahodne in severnozahodne Afrike ter s Sardinije. Nekateri od teh Primorcev so delali kot pomožna sila v pristaniščih, drugi pa so bili v tako imenovanih transportnih taboriščih, ki so jih zavezniki ustanovili, ko so pri vseh naših fantih opazili odločno voljo po odhodu v Titovo vojsko. Večjo skupino Primorcev je iz nekega transportnega taborišča pri Bônu, v Alžiriji, pripeljal s seboj Miran Ostan, ki je bil nato dodeljen štabu mornarice NOV in POJ na Visu.

Prekomorci so prizadevno prispevali k razvoju in uspehom nove jugoslovanske mornarice. Kakor smo že omenili, so naši mornarji pripadali zvečine strokovnemu kadru; bili so strojniki, navigatorji, radiotelegrafisti, strelci itd. S svojim strokovnim znanjem so morali mnogokrat razvozlavati kaj zapletene tehnične zadeve ter so včasih odločilno prispevali k uresničevanju mornariških akcij, zatem pa skupnih akcij mornarice in kopenskih enot.

Po zbranih podatkih smo imeli avgusta 1944 v mornarici NOVJ med slovenskimi Primorci 15 ladijskih strojnikov, 18 kurjačev, nad 40 tovarišev, usposobljenih za službo zveze, 12 radiotelegrafistov in 25 električarjev. To število pa se je pozneje še povečalo.

Prekomorci v akcijah mornarice NOVJ na Jadranu

Ko je bil 18. oktobra 1943 leta ustanovljen štab mornarice NOVJ, je ta imel svoj prvi sedež na Hvaru, prve dni decembra pa je prešel na Vis. Sestav štaba je bil tak, da je imel poleg ožjega štaba še odseke za pomorski promet, za zvezo, za obalno topništvo, za otoške partizanske oddelke, za minerstvo, za gospodarstvo, nadalje tehnični odsek, zdravstveni in sodni odsek.

Prekomorci, ki so bili glede na prejšnjo vojaško usposobljenost ali po drugih kriterijih (med njimi je bilo tudi nekaj v Italiji interniranih študentov) vključeni v štab mornarice oziroma v njegove področne panoge, so prišli večinoma v enote, ki so spadale v odsek za pomorski promet, v odsek obalnega topništva ali v minarski odsek, pozneje pa v odsek za mornariško pehoto; nekaj jih je bilo poslanih tudi v odsek za zvezo. Slednji so bili zvečine izkušeni radiotelegrafisti, ki so skupaj s tovariši drugih jugoslovanskih narodnosti prejeli za svoje odgovorno in kakovostno delo vrsto pohval.

Mornarji-prekomorci, ki so prispeli na Vis do avgusta 1944 (med njimi je bilo tudi nekaj oficirjev bivše jugoslovanske mornarice, ki so bili internirani ali zaprti v Italiji), so večinoma, razen tistih, ki so jih vkrcali na razne plovne enote, občasno zasidrane v Monopoliju ali v kakem drugem pristanišču na jugu Italije, prišli v štab mornarice, od koder so jih dodelili področnim skupinam in enotam, pretežno pa IV. pomorskemu sektorju. Pozneje, ko so se operacije razvijale proti severu, pa so v dobršnem številu odšli na druga področja, da bi tam pomagali s svojim strokovnim znanjem.

Štab mornarice NOVJ je že od prvega dne začel perspektivno skrbeti za pripravo in usposabljanje kadra, ki ga je v mornarici močno primanjkovalo. Tako so že februarja 1944 organizirali prvi radiotelegrafski tečaj, ki so mu sledili še tečaji za strojnike, kurjače, motoriste in za obalno plovbo.

Tečaji so se stopnjevali in se pozneje nadaljevali na Hvaru, v Divuljah in Splitu. Že prve tečaje na Visu je obiskovalo nad 40 prekomorcev, doma v glavnem iz obalnih mest Slovenskega Primorja in Istre. Brž po končanih tečajih so jih poslali na mesta, za katera so se bili usposobili, bodisi na ladje ali na kopno.

Na Visu je bilo tedaj pravo mravljišče. Vrvež je bil še večji, ko je v začetju junija prispel tja vrhovni štab s tovarišem Titom. V obeh pristaniščih, v Visu in Komiži, je bilo ogromno dela podnevi in ponoči. Večje in manjše ladje so nenehno prihajale in odhajale. Razen tistih, ki so obratovale na progi Vis—Bari in imele stik z

Mornariške enote NOVJ, v katerih so bili tudi prekomorci, izkrcavajo borce 3. prekomorske udarne brigade na kopno na področju Krilo—Dugi Rat (september 1944)

drugimi italijanskimi lukami, so pristajale na Visu mnoge druge ladje, na katerih so bili tudi prekomorci. Te ladje, med njimi »Dinka«, »Domoljub«, »Jadran«, »Marija«, »Sagena« in »Sloga«, so nenehno plule med posameznimi otoki. Bilo jih je nad štirideset.

Poleg teh tovornih ladij so tudi številni naši oboroženi čolni pogosto obiskovali pristanišče na Visu, kamor so se zatekali po raznih akcijah na morju ali ob obali, da si zacelijo rane, oskrbe z gorivom, strelivom in morda z novimi ljudmi. Naša mornarica je uporabljala pri oboroženih akcijah štiri vrste plovnih sredstev: oborožene ladje s kratico NB, patrolne čolne s kratico PČ, pomožna plovna sredstva, v glavnem jadrnice, in plovna sredstva za izkrcavanje.

Oboroženih ladij je bilo vzdolž vse obale kakih dvajset; patrolnih čolnov pa je bilo veliko več, okrog šestdeset. Nekaj izmed teh je bilo med vojno uničenih in potopljenih, vendar so izgube brž nadoknadili z novimi sredstvi, z ladjami, zaplenjenimi sovražniku, ali s po-pravilom tistih, ki niso bile prehudo poškodovane.

Oborožene ladje so bile v glavnem tunolovci in so pomenile glavno udarno silo mornarice. Mnogokrat so delovale tudi izven svojega matičnega področja. Navadno so bile oborožene z dvema ali s tremi 40 in 20 mm topovi in mitraljezi. Patrolni čolni so bili zvečina bivši ribiški čolni, oboroženi pa so bili z enim ali dvema topoma in mitraljezi.

Nekatere izmed teh ladij so imele prav lepo hitrost, tudi do 30 milj na uro. Izkušeni mornariški strokovnjaki, med katerimi je bilo mnogo slovenskih Primorcev (Prelovec iz okolice Idrije, Franc Rebec iz Postojne, Roman Tomažič iz Gorice, Milan Penko iz Branice in drugi), so namreč zamenjavali stare in polževe stroje z novimi, najdenimi kjerkoli, ter jih popravljali in preurejali. Na nekatere oborožene ali patrolne čolne so montirali celó letalske motorje ali njihove dele, pridobljene med razbitinami zavezniških letal, ki so zaradi okvar strmoglavila ali so se tik pred katastrofo spustila na svobodni Vis.

Z Visa so tedaj potekale pomorske zveze mimo Žirja in Kornatov na Dugi otok, mimo Šćedra in Neretvanskega preliva do Živogošća ter do Starega Trogira. Z Dugega otoka se je zveza nadaljevala do manjših luk pod Velebitom ter naprej v smeri Zadrškega Primorja in do otoka Krka, mimo Oliba. Z Visa je bila tudi redna proga do Palagruže, otoka sredi Jadrana, ki so ga naše mornariške sile zasedle 25. maja 1944.

V akciji za osvoboditev Palagruže je sodelovalo tudi petnajst prekomorcev, ki so jih malo prej dodelili spremljevalni četi štaba

mornarice. V tej četi, ki se je pozneje povečala v bataljon, je bilo oktobra 1944, ko je bil sedež štaba mornarice v Kaštel Lukšiću, kakih trideset naših prekomorcev. Več kot polovico je bilo mladih fantov, ki so bili poprej v »posebnih« (kazenskih) bataljonih italijanske vojske (Tence, Živic, Milič, Rosato in drugi iz Trsta in okolice, Purič z Opčin, Mervič iz okolice Tolmina, Ivan Dugar iz Ročinja itd.) in so bili prvič v mornarici.

Vloga prekomorcev v novi jugoslovanski mornarici se je začela konkretnije oblikovati v zadnjih zimskih mesecih in pomladi leta 1944, ko so se pričele prve skupne oborožene akcije z Visa na sosedne otoke, ki so jih bili medtem zasedli Nemci in ustaši.

Pri akcijah na Korčulo in Mljet aprila 1944 so sodelovale štiri oborožene ladje naše mornarice (NB 7, NB 8, NB 3 in NB 4), 15 motornih jadrnic, 16 leutov (manjših ribiških čolnov) in bolniška ladja Marin II. Na teh ladjah je bilo osemnajst prekomorcev, v glavnem strojnikov, signalistov in strelcev.

V naslednjem desantu na otok Šolto sta sodelovali tudi dve naši oboroženi ladji (NB 4 in NB 8) in ladja Marin II za prevoz ranjencev, ki pa jo je doletela nesrečna usoda.

V zalivu Senjska je njena posadka pravkar požrtvovalno pomagala pri vkrcavanju ranjencev, ko sta ladjo napadli dve nemški letali. Škode ni bilo sicer nobene, vendar pa je bila ladja prisiljena odložiti odhod, ker se je morala po napadu vrniti na sidrišče in pobrati številne ranjence, ki so bili med posegom sovražnikovih letal poskakali v morje. Izplula je šele ob devetih zvečer in priplula okrog polnoči pred otok Vis. Tedaj so opazili, da nemška letala napadajo otok; zato je poveljnik odredil, naj ostane ladja v primerni oddaljenosti od otoka.

Že čez nekaj minut so zagledali nad ladjo nemško letalo, ki je mirno nadaljevalo pot, po čemer je poveljnik sklepal, da ladje niso odkrili. Kmalu zatem pa so opazili, kako se iz teme z veliko hitrostjo bližajo tri neznane ladje. Posadka je izstrelila spoznavne signale, v trdnem prepričanju, da gre za angleške bojne čolne. Bili pa so, žal, nemški čolni, ki so našo ladjo takoj obsuli z močnim ognjem iz topov in mitraljezov.

Sovražnik je nehal streljati šele čez pol ure, ko se je Marin II, ki so ga granate in krogle vsega prerešetale, začel potapljati. Lažji ranjenci so poskakali v morje, toda rešil se ni skoraj nihče, ker so Nemci neusmiljeno streljali nanje in jih domala vse pokosili. Ladja se je potopila v nekaj minutah. S seboj je potegnila 65 tovarišev,

med katerimi je bilo kakih petnajst prekomorcev, pripadnikov topniških enot in dva mornarja-bolničarja po rodu iz tržaške okolice.

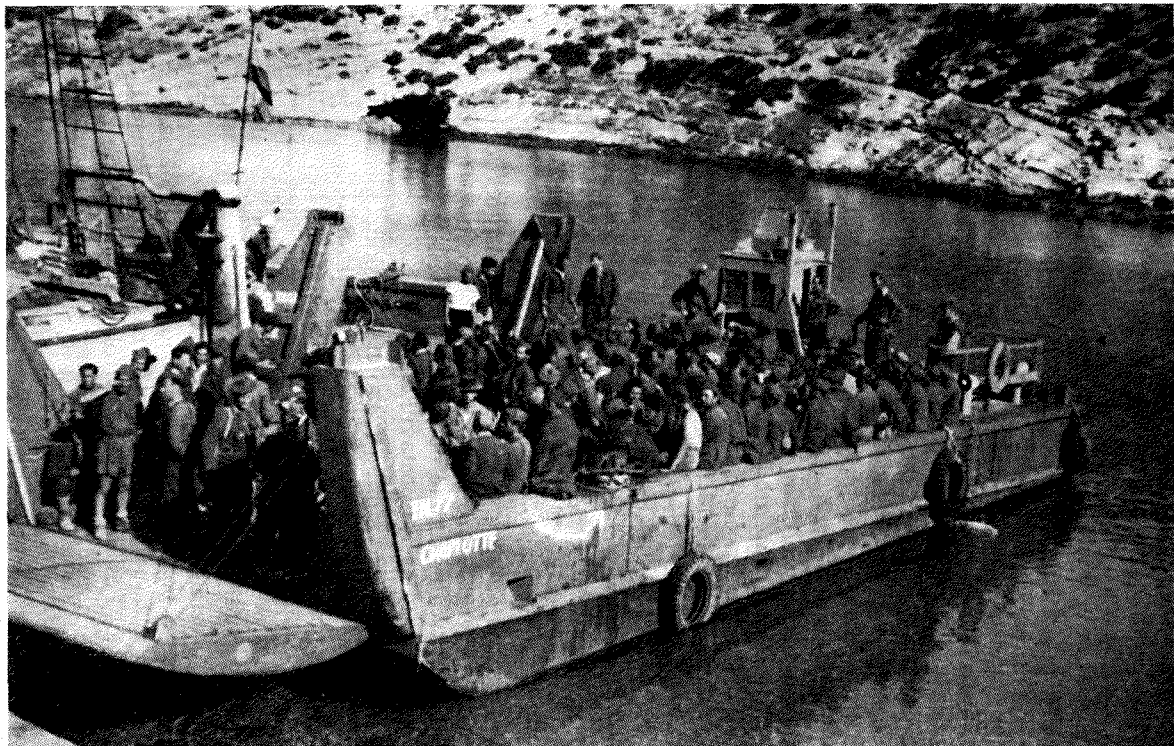
Na patrolnih čolnih naše mornarice je bilo nad trideset prekomorcev, pretežno bivših pripadnikov italijanske mornarice iz Trsta, Reke in Pulja, nekaj pa tudi iz zaledja. Medtem ko so se kot nekdanji mornarji ukvarjali pretežno z ladijskimi stroji, so bili drugim prekomorcem, ki so jih po ustreznem izboru potegnili povečini iz 3. prekomorske udarne brigade, prispele 6. marca na Vis, zaupani topovi, mitraljezi, opravila pri vzdrževanju zvez in podobno. Naj navedemo le nekaj imen: Sabotić z Reke, Vrančič iz Pulja, Lutman, Kukanja, Sulčič in Stefančič iz Trsta in okolice, Vrabec iz sežanske okolice, Arčon iz okolice Gorice, Bogatec s tržaškega Krasa.

Po navodilu štaba mornarice NOVJ z dne 19. julija 1944 so začeli ustanavljati posebne oddelke mornariške pehote, v katerih je bilo sprva okrog štirideset, do konca vojne pa kakih 110 prekomorcev — slovenskih Primorcev in Istranov.

V te oddelke so uvrstili nekatere tovariše, ki so prispeli iz Taranta in Brindisija že v novembru 1943 in so bili ostali v raznih pomožnih enotah na Visu, med njimi v tako imenovani dopolnilni četi, nadalje nekaj mornarjev, ki so prispeli medtem iz Afrike, kjer so se bili uprli kraljevskim komandantom v Aleksandriji in Ismailiji ter sredi aprila 1944 prišli v Monopoli, ter nekaj tovarišev, ki so bili prej v 3. prekomorski udarni brigadi in so se prostovoljno javili v mornariške enote, obiskovali tečaje in si pridobili potrebno znanje za bojevanje v mornariški pehoti. Med našimi fanti je bilo tudi veliko vezistov.

Oddelki mornariške pehote, ki so jih sestavljali sprva skoraj samo Primorci in Istrani (več kot 70 odstotkov), so si osnovne izkušnje pridobili v akcijah za dokončno osvoboditev Dalmacije, zatem so — skupaj z novimi borci, domačini — sodelovali v akcijah z otoka Išt, nazadnje pa v operacijah za osvoboditev Istre in Slovenskega Primorja.

Tudi glede borcev teh enot so sezname pomanjkljivi, deloma pa tudi premalo zanesljivi. Vendar naj omenimo vsaj nekatere izmed teh bojevitih fantov: Prinčič iz Brd, Rupnik iz idrijske okolice, Ravalč iz Buzeta, Žumberac iz nekega zaselka pri Pulju, Požrl iz Vremške doline, Celestin s Tolminskega, Razpor s Postojnskega, Žerjal iz Križa, Peternel in Kjuder iz Trsta, Ivan Gregorič iz Prvačine, Bruno Čekuta iz Fare, Marij Marega iz Moše, Guštin iz okolice Sežane, Oražem iz nekega kraja pri Pivki, Šik in Bucaj iz koprške okolice ter Jožef Rusjan iz Brd. Vmes je bilo tudi nekaj mornarjev iz Italije.

Desantno plovno sredstvo, s kakršnimi so se prekomorci izkrcavali na dalmatinsko obalo pred napadom na Split (oktober 1944)

Mornarica NOVJ pa ni sodelovala samo v kombiniranih pehotno-mornariških akcijah na dalmatinske otoke, marveč je samostojno opravila nadvse važno delo tudi na izrazito mornariškem torišču. Vseskozi je namreč napadala sovražnikov promet na morju, branila obalo, obenem pa posegala z orožjem na obalna področja, kjer je imel sovražnik svoja oporišča.

V tem okviru se je ukvarjala tudi s polaganjem min na raznih morskih področjih. Minerska četa pri štabu mornarice, ki jo je julija 1944 sestavljalo kakih 25 tovarišev, je imela tedaj v svojem sestavu več kot deset prekomorcev, ki so bili že usposobljeni za ta posel, bodisi da so se z njim ukvarjali že prej v italijanski mornarici ali pehoti, bodisi da so po vstopu v partizane obiskovali ustrezen tečaj.

Naj na kratko opišemo vsaj nekatere izmed akcij naše mornarice na sovražnikov promet na Jadranu, ki so jih vodili oboroženi in patrolni čolni, na katerih je bilo včasih več kot polovica prekomorcev. Na oboroženih čolnih je štela posadka navadno od 12 do 18, na patrolnih pa od 10 do 12 mož.

Osemindvajsetega februarja 1944 je priplul v malo pristanišče Brgulje na otoku Molat patrolni čoln št. 22, potem ko je bila posadka obveščena, da na otoku ni sovražnika. Kmalu zatem se je pojavila v isti luki motorna ladja »Giuseppe Cesare«, ki so jo bili Nemci zaplenili Italijanom, a je na njej bilo še nekaj italijanskih mornarjev. Posadka je bila torej mešana.

Sovražna ladja, ki je spregledala prisotnost oborožene partizanske ladje, je vrgla sidro in se privezala ob pomol. Brž ko so naši to opazili, so izkrcali skupino oboroženih tovarišev, ki so ob izhodu iz pristanišča proti naselju postavili zasedo.

S sovražne ladje je stopilo nekaj italijanskih mornarjev, ki pa so na mah padli v našo zasedo. Poveljnik partizanske ladje je zatem pridobil nekega mimoidočega civilista, da je šel na ladjo »Giuseppe Cesare« in povabil posadko na dozdevno šagro v naselju. Tako je ladjo spet zapustila skupina ljudi, med katerimi je tokrat bilo tudi nekaj Nemcev. Tudi ta skupina se je znašla na lepem v zasedi.

Na ladji je ostalo le še pet Nemcev, ki se niso hoteli vdati niti potem, ko jim je poziv za vdajo osebno prinesel mož iz posadke, ki je bil padel v zasedo in katerega so naši začasno izpustili, da bi opravil to nalogo. Posadka našega patrolnega čolna se je zato odločila za oborožen napad. Preostali Nemci so se brž vdali.

Žal pa se našim ni posrečilo, da bi sovražno ladjo odpeljali do partizanskih oporišč, ker je bilo vreme na morju izredno slabo, in

ladja »Giuseppe Cesare« je nasedla pri kraju Veli Rat na otoku Lagniči, na Kornatih. Partizanska posadka jo je zategadelj zažgala.

Vredno je opisati tudi akcijo na dve večji motorni jadrnici blizu Jakišnice na otoku Pagu v noči med 27. in 28. februarjem 1944.

Patrolni čoln PČ 3 je bil komaj izplul iz luke Jakišnice, ko je že kaki dve milj od obale opazil dve večji motorni jadrnici, ki nista odgovorili z ustreznim znakom na spoznavni signal, izstreljen z našega motornega čolna. PČ 3 se je zato približal jadrnicama ter ju napadel z ognjem iz vseh orožij.

Pri spopadu so naši opazili, da je na jadrnicah več kot sto nemških vojakov; ti so pozneje, ko so bili zajeti, povedali, da so jih peľjali iz Zadra na Reko na krajši oddih.

Z nemških jadrnic so na napad odgovorili, na lepem pa so s streljanjem prenehali in začeli pošiljati nekakšne pozive našemu čolnu. Ta se je v domnevi, da se namerava sovražnik vdati, še bolj približal jadrnicama; s teh pa se je tedaj vsula na naš čoln še hujša toča krogel. Toda posadka na PČ 3 je ostala mirna in začela še odločneje napadati sovražna plovna objekta.

Nemški jadrnici sta čez kake pol ure z izkoriščanjem teme skušali prekiniti stik z našim čolnom in pobegniti proti Pagu, da bi tam nadaljevali boj z obale. To pa se jima ni posrečilo. PČ 3 jima je ves čas sledil in nenehno streljal nanju. Na pomoč mu je medtem priskočil še patrolni čoln PČ 2, na katerem so bili slišali streljanje; nemški jadrnici sta tedaj ugotovili, da jima je vsak izhod zaprt in sta se vdali. Naši so zajeli 90 nemških vojakov, od katerih je bilo 13 težje in 20 lažje ranjenih. Sovražni jadrnici so odpeljali v luko Novalja.

Pozornost zaslužijo še trije spopadi na morju, katerih rezultat je bil, da so naši zajeli čolna »Bianca Stella« in »Felice« ter potopili čolna »Angelina« in »Adriana«.

Oborožena ladja »Bianca Stella«, ki so jo upravljali Nemci, se je 27. aprila pojavila v pristanišču Sv. Nikola na otoku Olib, da bi se zavarovala pred hudo burjo. Prihod oborožene sovražne ladje pa ni ostal neopažen. V nekem bližnjem zalivu sta namreč bila v zasedi naša patrolna čolna PČ 3 in PČ 4, ki so ju otočani brž obvestili o prihodu sovražne ladje.

Poveljnika čolnov sta se nemudoma odločila. Del posadke obeh čolnov je takoj odšel proti zalivu Sv. Nikole, potihoma zasedel položaj na manjšem griču nad naseljem, izstrelil nekaj nabojev na »Bianco Stello« in pozval sovražno posadko k vdaji. Presenečenje je bilo popolno. Nemško moštvo je sicer skušalo vžgati ladijski motor

in pobegniti, vendar so mu naši borci z uporabo ročnih bomb to preprečili.

»Bianca Stella« je bila izredno močno oborožena ladja. Na krovu je imela en štiricevni 20 mm top in en 37 mm protiletalski top, štiri raketne minomete in več mitraljezov. Naša mornarica je to ladjo brž nekoliko preuredila ter jo vključila v patrolne formacije pod imenom »Rdeča zvezda« in z oznako NB 11. Žal smo to ladjo nekaj mesecev pozneje izgubili. Štela je 16 mož posadke; od teh je bilo pet Primorcev, med njimi Franc Simčič iz Doberdoba.

Naglo se je končala tudi akcija na dokaj dobro oboroženo sovražno ladjo »Felice«, ko se je 29. julija vsidrala v pristanišče Kosirača na otoku Istu. Štab drugega pomorsko-obalnega sektorja je sklenil napraviti kombinirano akcijo na ladjo, namreč v sodelovanju z enoto mornariške pehote.

Prvi del operacije se je nekoliko zavlekel, ker obvestilo, ki ga je prejel štab, ni bilo dovolj jasno in je bila mornariška pehota pomotoma poslana na otok Molat. Napako pa so brž popravili in četo mornariške pehote premestili v severnozahodni predel Ista, od koder je v pospešenem pohodu krenila proti Kosirači.

Dogodki pa so se razvili nekoliko drugače, tako da pehota niti ni nastopila. Patrolna čolna PČ 2 in PČ 4 sta tičala v zasedi pri rtu Kok, na koncu Kosiraškega zaliva, in čakala na prihod mornariške pehote iz notranjosti otoka. Nenadoma pa se je pojavil za našima ladjama nemški motorni čoln, ki je nemško ladjo v pristanišču takoj opozoril s signalom na nevarnost.

Naša čolna sta se zavoljo tega hipoma odločila za akcijo, čeprav brez pomoči mornariške pehote. Zaplula sta v pristanišče in začela streljati na sovražno ladjo. Njena posadka se je morala vdati. Naši so zajeli 23 Nemcev, na ladji pa so našli in odpeljali z nje več kot 50 ton raznega blaga, namenjenega nemškemu štabu pri Kninu. Zajeli so tudi skupino nemških varietejskih igralcev in igralk, prihajajočih z Reke in namenjenih na Rab, kjer bi morali imeti nekaj predstav za nemško vojsko.

Na patrolnem čolnu PČ 2 je bilo osem prekomorcev, med njimi Košuta s Krasa in Berdon iz Gorice, v četi mornariške pehote, ki se je pripravljala za napad, pa osemnajst prekomorcev, večinoma iz Rovinja in Pulja, pa tudi s severne obale: Šušmelj in Lantieri iz Trsta, Panaro iz Tržiča in drugi.

Tretja akcija pa je bila napad na nemški ladji »Angelina« in »Adriana«.

V noči med 8. in 9. oktobrom so naši plovni objekti izkrcali na otoku Pag skupino mornariške pehote, ki je štela več kot 150 mož. Naloga te skupine je bila uničiti čim več sovražnikovih postojank na otoku. Naši oboroženi ladji NB 13 (Partizan) in PČ 2 sta medtem čakali v enem izmed mnogih zalivov. Okrog osmih zjutraj pa je obveščevalna služba na otoku sporočila našima posadkama, da sta v luki Šimuni dve nemški oboroženi ladji. Tedaj sta naša čolna zapustila pristan in se odpravila proti tej luki, da bi sovražna objekta po možnosti zajela.

Zgodilo pa se je, da so na nemških plovnih sredstvih zavohali izkrcanje naše mornariške pehote in se zato odločili za takojšen odhod. Ladja »Angelina« je odplula, »Adriana« pa ni mogla nikamor, ker je imela okvaro na motorju. »Angelina« se je usmerila proti Zadru, vendar je med otokoma Maun in Škrda nepričakovano natekla na NB 13.

Tedaj so se začeli dogodki razvijati na kaj svojevrsten način. Z NB 13 so s strelom pozvali nemško ladjo k vdaji, s te pa so izstrelili belo raketo v prepričanju, da gre za nemško ladjo, ki prihaja iz zadrške smeri. Bela raketa, izstreljena z nemške ladje, je namreč pomenila poziv k identifikaciji, naši pa so to razumeli kot znak vdaje in so se zato približali. Brž ko pa je nemška posadka ugotovila, kdo jim prihaja naproti, je začela streljati na NB 13 in je med drugimi ranila tudi komandanta čolna. Tod zmeda na našem čolnu je trajala le nekaj hipov; brž so priskočili k orožju in Nemce obsuli s točo granat in krogel. Sovražnikova ladja se je vnela in potopila.

Kmalu zatem so enote naše mornariške pehote zajele tudi ladjo »Adriana«, ki je bila ostala negibna v luki Šimuni.

V napadih na sovražnikov promet na Jadranu, pri katerih so sodelovali tudi prekomorci, je naša mornarica žela lepe uspehe. Uničila je ali zajela nad trideset sovražnikovih ladij s skupno nosilnostjo več tisoč ton. Nekaj akcij so naši oboroženi plovni objekti izvedli sami, nekaj pa skupaj z enotami mornariške pehote.

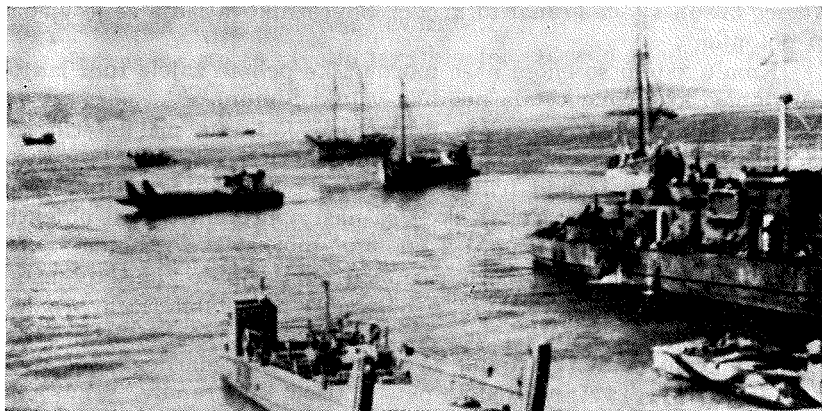
Podatki o dejavnosti mornarice od 1. januarja do konca avgusta 1944, ko nismo imeli v rokah še nobenega pomembnejšega pristanišča, kažejo, da je bilo poleg vsega drugega prepeljanih z Visa na razne dele obale, zlasti pa za potrebe VIII. udarnega korpusa NOVJ, skoraj devet milijonov petsto tisoč kilogramov, samo od septembra do decembra pa okrog milijon tristo tisoč kilogr. mov hrane. Res je, da je bil prevoz v zadnjih mesecih leta 1944 mnogo lažji, ker je bila že osvobojena skoraj vsa dalmatinska obala.

Pri zaščiti naših pomorskih zvez je prišlo prve dni junija pri manjšem otoku Blitvenica, nedaleč od Kornatov in v smeri Visa, do nenavadnega spopada.

Naš oboroženi čoln št. 8, t. j. »Kornat«, na katerem je bilo šest prekomorcev, odgovornih povečini za ladijski motor in za top, je v noči med 31. majem in 1. junijem 1944 odplul iz Visa in priplul, kot mu je bilo naročeno, do rta Lopata na Dugem otoku. Njegova naloga je bila ugotoviti obseg akcije, ki so jo Nemci izvedli nekaj ur poprej na otokih Olib, Silba, Ist, Molat, Dugi otok in Kornat. Nemci so namreč začeli široko ofenzivno akcijo proti tem otokom, da bi preprečili premike naših enot na otokih in med njimi; zato so izkrcali večje število svojih enot na nekaterih važnejših obalnih postojankah.

Ob tem so zajeli nekaj naših jadrnic, ki so peljale ljudi, bežeče s teh otokov na Vis, in zvedeli za naše spoznavne znake v tistih dneh. Akcijo so Nemci okrepili z izredno intenzivno patrolno službo s torpednimi čolni med Kornatskim otočjem in Visom. Naši ladji »Kornat« pa ni bilo znano, da so Nemci zajeli jadrnice z našimi begunci, prav tako tudi ne, da so številni sovražnikovi torpedni čolni križarili pred Kornatskim otočjem proti jugu.

»Kornat« je 1. junija zvečer izplul iz luke Lopata ter se usmeril proti Visu. Potem ko je prevozil kakih pet milj, je opazil v daljavi dva torpedna čolna; posadka je bila prepričana, da gre za Britance,

Mornariške enote NOVJ v pripravljenosti, po izkrcanju prekomorcev na obalo (oktober 1944)

saj se dotlej še ni bilo zgodilo, da bi nemški čolni vozili tako daleč od obale. Naši so zato dali dogovorjeni signal, Nemci pa so odgovorili z ustreznim signalom, saj so bili malo prej zvedeli za naše spoznavne znake. Takoj zatem sta se nemška čolna približala našemu, ki je bil že zmanjšal hitrost.

Ko je bil prvi nemški čoln kakih sto metrov od našega, je komandant »Kornata« po zvočniku sporočil v angleščini »Yugoslav partisans«; z nemškega čolna pa je kajpak prišel odgovor »O. K.« (= v redu). To je našo posadko docela prepričalo, da gre za britanska čolna. Prvi nemški čoln se je medtem postavil ob bok naše ladje, z njega pa so že vrgli nanjo tudi železno verigo, ki jo je naš mornar prizadevno privezal na motovilo.

Prav v trenutku, ko sta bila dva nemška mornarja že na »Kornatu«, pa je kapitan našega čolna opazil v luninem svitu na uniformah posadke neznanega čolna nemške znake. Takoj je dal odločno povelje: »Z vso silo naprej! K orožju!« Naš čoln je res sunkoma potegnil in oddrvel naprej, toda Nemci so medtem že streljali in ubili osem članov naše posadke.

Po kakih štiristo metrih vožnje se je naš čoln hipoma obrnil in pričel močno streljati na sovražnika, ki mu je medtem priskočil na pomoč še drugi čoln. Čez kakih petnajst minut je nastopilo zatišje, ki je trajalo približno pol ure. Tedaj so zopet pričeli z nemških čolnov divje streljati, naš čoln pa je seveda odgovarjal z ognjem iz vseh orožij, pa tudi iz topa, ki je ostal nepoškodovan.

Nato je vnovič nastopilo polurno zatišje. Zatem pa so spet začele frčati granate in krogle, tokrat že s štirih nemških čolnov, ker sta prvima dvema priskočili na pomoč tudi dve oboroženi jadrnici, na katerih so bili naši ujeti begunci. Streljanje je zdaj trajalo samo kakih deset minut, ker je ogenj poškodoval enega izmed nemških čolnov in je sovražnik prišel do sklepa, da je najbolje, če se nadaljevanju boja odreče.

Ladja »Kornat« se je vrnila na Vis 2. junija ob štirih zjutraj. Bilo je pač napačno, da je naša posadka zahtevala identiteto od neznanih čolnov, zlasti še, ker je teh bilo več, naša ladja pa je bila sama. Toda ko so naši že storili napako, so nato pokazali velik pogum in nepopisen borbeni duh.

*

Vzporedno z zaključkom borb v Dalmaciji je potekala tudi osvoboditev Črnogorskega Primorja. S tem so bili ustvarjeni mnogo ugodnejši pogoji za nadaljnjo dejavnost mornarice; njen štab se je

s posameznimi odseki in spremljevalno četo preselil v Kaštel Lukšić, nekaj kilometrov severno od Splita.

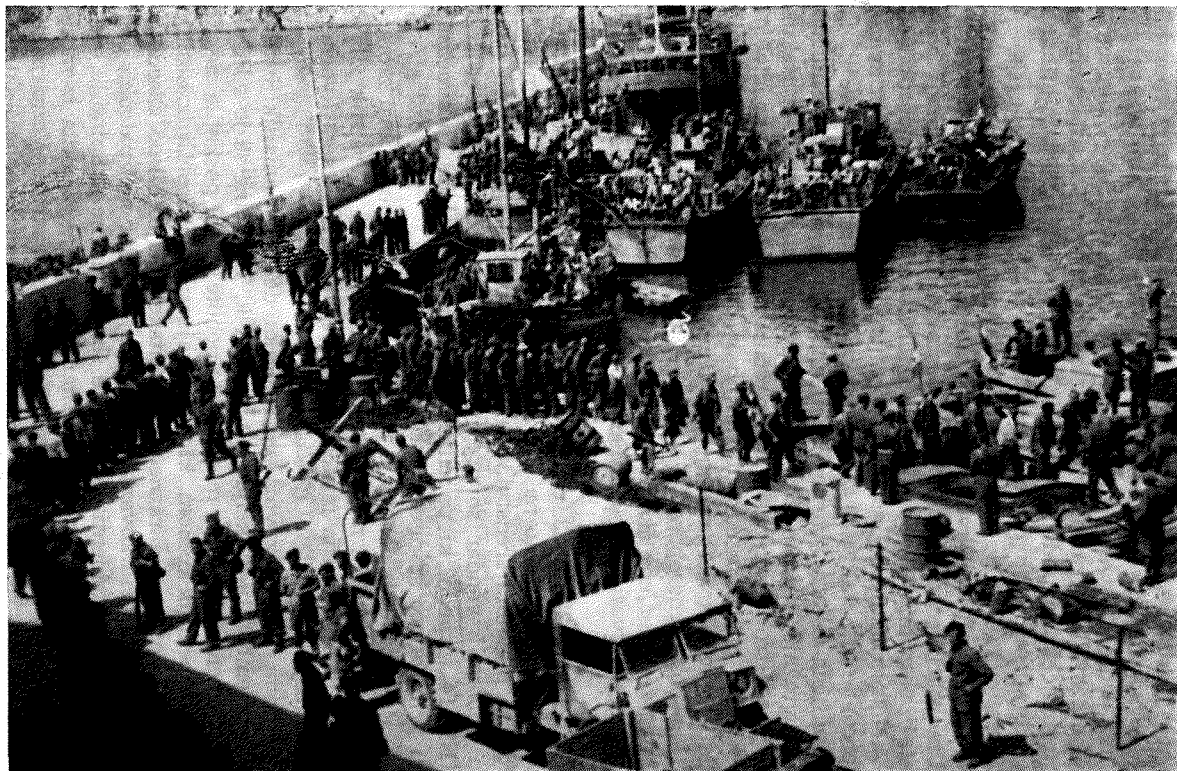
Poslej je bila glavna naloga pripraviti vse potrebno za nadaljnje operacije proti severu oziroma najprej za operacije na področju drugega pomorsko-obalnega sektorja, ki je svoje poveljstvo predstavil z Dugega otoka na Ist. Napočil je čas, ko je morala mornarica delovati čimbolj samostojno. Kopenske enote je namreč razvoj operacij — kar velja sicer tudi za mornarico — pospešeno silil v nove in čedalje bolj široko zasnovane akcije. Uspešneje se je začelo razvijati tudi stalno operativno sodelovanje med borci na plovnih objektih in mornariško pehoto.

Več kot 60 prekomorcev, pripadnikov mornariške pehote v srednji Dalmaciji, je bilo poslanih na sever, da bi svoje izkušnje posredovali novim pripadnikom mornariških enot in sodelovali v novih akcijah.

Prva taka akcija je bila na Pagu. V nji je sodelovalo okrog sto deset mož mornariške pehote in pet patrolnih čolnov, med njimi PČ 2 in PČ 21, ki sta se junaško izkazala že v nekaterih prejšnjih akcijah. Na PČ 21 je med drugimi dolgo plul in se bojeval Izidor Kremžar iz Gorice, ki je bil poprej vkrcan na italijanskem rušilcu in jo je potegnil v zavezniške vrste v severni Afriki. Kot številni drugi bivši italijanski mornarji je došel v Aleksandrijo, v Egipt, kjer je sodeloval v uporuh proti oficirjem jugoslovanske kraljevske mornarice in se z drugimi prekomorci vred sredi aprila 1944 pripeljal z britansko ladjo v Taranto, zatem pa v Monopoli. Od tod so Kremžarja poslali na Vis in ga vkrcali na eno izmed naših obo-roženih plovnih enot.

Razen na PČ 21 je bil Kremžar še na PČ 53, PČ 56 in nekaterih drugih oboroženih plovnih objektih, skupaj z njim pa so bili, poleg drugih, tudi Jože Komel iz Solkana, Godina iz Trsta, Ivan Brac in Petelin s Krasa ter Anton Jasnič iz Vipolž. Jože Komel je bil usposobljen ehogoniometrist (strokovnjak pri napravi za odkrivanje podmornic s pomočjo zvoka); ker pa takih naprav pri nas nismo imeli, se je ukvarjal z drugimi posli na patrolnih čolnih. Nekateri izmed teh fantov so bili tudi na PČ 8 »Kornat«, ko je ta doživel že opisano peripetijo pri Blitvenici.

Naše enote so izplule z otoka Ista 10. septembra zvečer in okrog enih prispele do Paške obale pri Novalji. Operativni načrt je določal napad na Novaljo, zatem pa še na sam Pag, vendar na slednjega samo v primeru, če bi sovražnik ne pokazal težnje po hudem odporu.

Vkrcavanje nemških ujetnikov za prevoz na otok Biševo (1944)

Sovražnik pa se je začel na Pagu zagrizeno braniti in je uporabil tudi topove; zato se je naša mornariška pehota v skladu z načrtom umaknila. Docela pa je uspel napad na Novaljo, kjer se je mornariška pehota lotila sovražnika z gričev okrog пристanišča, medtem ko so patrolni čolni napadali z morja. Ubitih je bilo deset, ujetih pa 22 Nemcev in njihovih pomagačev.

Na Istu sta bila v oktobru 1944 v okviru pomorsko-obalnega sektorja ustanovljena kvarnerski pomorski sestav in kvarnerski odred mornariške pehote. Pomorski sestav je imel štiri flotilje oboroženih in patrolnih čolnov, ki jih je bilo skupaj šestindvajset; odred pa je štel štiri bataljone mornariške pehote in poseben vod za zvezo, v katerem je bilo kakih 30 mož, od tega kar 22 prekomorcev.

Specifična naloga kvarnerskega pomorskega sestava je bila napadati sovražnikov promet na morju, skrbeti za zveze s Hrvatskim Primorjem, Istro in slovensko obalo, ščititi naš promet in sodelovati z mornariško pehoto v napadih na obalo. Naloga pehote pa je bila napadati sovražnikove garnizije na raznih odsekih obale in se pripraviti za pospešene operacije na istrskem polotoku.

Poleg že omenjene akcije na Pag, ki je bila izvedena še preden smo začeli utrjevati naše oporišče na Istu, je treba omeniti še nekatere.

V noči med 22. in 23. oktobrom 1944 je prišlo pri otoku Maun do spopada med skupino naših patrolnih čolnov in tremi nemškimi torpednimi plovnicami sredstvi. Nemci so se po nekajminutnem streljanju umaknili, vendar so pred tem spustili proti naši oboroženi ladji NB 14 torpedo, ki pa cilja ni zadel, ker so naši pravočasno odkrili približajočo se nevarnost.

Naša mornariška pehota je tudi v oktobru in novembru z omejenim taktičnim ciljem napadala Pag, ki pa ga je sovražnik žilavo branil, saj je bil ključna pozicija za širše akcije na vsem kvarnerskem območju.

Pogumna, čeprav z vojaškega vidika deloma pomanjkljiva, je bila 28. decembra tudi akcija na otok Ilovik. Tega dne se je s PČ 24 izkrcala na tem otoku četa mornariške pehote, da bi postavila zasedo nemškimi torpednim čolnom, ki so skoraj vsako noč pluli iz Lošinja skozi Iloviška vrata na razne diverzantske akcije. Mimo zasede je plulo tisto noč nepričakovano veliko ladij, vendar naš patrolni čoln ni zahteval od njih identitete, ker je šlo za močne skupine.

Naslednje jutro se je četa mornariške pehote napotila iz mesta zasede v luko Sv. Petar, kjer se je začela vkrcavati. Vtem pa so opazili, da se je kakih sto metrov od luke izkrcala na obalo skupina

Nemcev; prav tako iznenada sta se za našim čolnom pri vходу v pristanišče prikazala dva nemška torpedna čolna.

Naši fantje, zvečine prekomorci, so pokazali v tem trenutku izredno prisebnost. Četa mornariške pehote se je v hipu izkrcala na obalo, napadla in pregnala nemške vojake, čoln PČ 24 pa je takoj usmeril ogenj iz svojega orožja na sovražnikovi plovni enoti. Prvi nemški torpedni čoln je bil zadet in se je potopil, drugi, ki ga je ogenj poškodoval, pa se je umaknil, ker mu je ostal motor nedotaknjen. Naši so se kmalu zatem vkrcali na PČ 24 in se vrnili na Ist.

Mornariška pehota in plovne enote so v decembru in januarju, vzporedno z ofenzivo naših kopenskih enot v Liki, izvedle še več akcij na otoke, ki so bili v sovražnikovih rokah. S temi akcijami so izpolnjevale nalogo, da morajo nenehno angažirati in vznemirjati sovražnika ter mu preprečiti, da bi lahko priskočil na pomoč svojim enotam, ki so skušale ovirati napredovanje VIII. udarnega korpusa, pozneje pa IV. armade.

Spomladi leta 1945 smo, žal, izgubili oboroženo ladjo NB 11 »Rdečo zvezdo«, ki je pri Susku zašla na minsko polje. Na ladji je bilo pet prekomorcev, ki so izginili v valovih skupaj s čolnom, na katerem so več mesecev požrtvovalno opravljali svoje naloge.

*

Nekaj vrst je treba posvetiti tudi sicer maloštevilni skupini prekomorcev, ki so jim bile pri štabu mornarice zaupane radijske zveze. Radiotelegrafistov bivše jugoslovanske mornarice je bilo namreč v mornarici NOVJ tudi v času, ko se je ta začela ukvarjati s širšimi in odgovornejšimi nalogami, razmeroma malo. Šlo je za hudo praznino, ki so jo napolnili predvsem naši prekomorci.

Tudi na tem posebnem torišču dejavnosti so prekomorci opravili svojo nalogo nadvse uspešno. Najvišji oficirji štaba mornarice so odhajali včasih na kako posebno misijo in vselej jih je z radijsko postajo spremljal prekomorec. Fantje so spadali v odsek za zvezo, ki ga je nekaj časa vodil podpolkovnik Palaveršič.

Nekateri izmed njih so mnogokrat pomagali tudi v vrhovnem štabu NOVJ, ko je bil ta na Visu. Opravljali so razne zamotane naloge na področju zvez, zlasti radijskih, predvsem pa sprejemali in oddajali gradivo v vse smeri. Sprva so bile dokajšnje težave z napravami, ki so bile večidel zastarele; izdelane so bile v vseh mogočih državah in so služile že vsem mogočim vojskam. Pozneje pa, ko so prejeli nove naprave, se je položaj znatno izboljšal.

Proti koncu leta 1944 in v začetku zadnjega leta vojne se je ta skupina, spričo širšega razmaha vojaških operacij in čedalje večje potrebe po koordiniranih akcijah med mornariškimi in suhozemskimi enotami, znašla pred še odgovornejšimi nalogami.

Priprave za zadnje koordinirane operacije proti severu so namreč zahtevale, da se nekaj skupin iz zurjenimi radiotelegrafisti pošlje v nekatere najbolj izpostavljene kraje in področja, ki jih je sovražnik nadzoroval ali kjer je bil v neposredni bližini.

Naloga teh tovarišev je bila, da so s pomočjo obveščevalcev zbirali na določenem področju vse mogoče podatke o gibanju sovražnika in jih pošiljali v ustrezne štabe naših enot, hkrati pa, pred začetkom širših akcij, koordinirali in posredovali navodila osrednjih in periferičnih poveljstev. Včasih je bil s takšno skupino obveščevalni oficir, včasih pa je bil radiotelegrafist sam.

Ena takih skupin, v kateri je bil radiotelegrafist Miran Ostan iz Bovca, je odšla na posebno misijo v januarju 1945. Odpotovala je z džipom iz Kaštel Lukšića, kjer je bil tedaj štab mornarice, cilj pa je imela v bližini Mostarja. Proti cilju se je odpravila mimo Makarske, svoje delo pa je začela pri Vrgorcu, enem izmed prvih hercegovskih vozlišč na komunikaciji Split—Mostar.

Tu ni mogoče dovolj podrobno opisati, s kakšnimi težavami so se morale vseskozi spoprijemati te skupine, ki so po potrebi delale včasih v kakem naseljenem kraju, včasih pa kjerkoli zunaj, in to v najhujši zimi.

Za naše prekomorce so bile težave še večje. Poznali niso ne ljudi, ne krajev, niti niso bili dovolj večji jezika. Pogostoma je bilo treba delati v krajih ali blizu krajev, ki so bili pod vplivom sovražne propagande ali kjer ni bilo mogoče ločiti sovražnika od prijatelja. Ponekod so se potikale oborožene skupine, ki so glede na priložnost nastopale zdaj kot prijatelj, zdaj kot sovražnik. Prebivalce so nenehno vznemirjale tudi roparske tolpe.

Skupina je nadaljevala pot proti Čitluku, zatem pa je delala še v okolici Ljubuškega, kjer se je zadržala teden dni. Od tod se je napotila še dlje, proti Čapljini, le nekaj kilometrov od Mostarja. Na poti iz Čitluka v Ljubuški so skupino napadli križarji, da je komaj odnesla pete. Na srečo je imela vozilo, ki je mahoma pctegnilo in nepoškodovano oddrvelo izpod toče krogel. Skupina je ostala še nekaj dni blizu vasi Buna.

Po opravljeni misiji se je vrnila na obalo, v svoj štab. Tudi med vračanjem se je za las izognila nesreči. Džip, s katerim so se

Prva naša plovna enota, ki je prišla v osvobojeni Trst, je bil bojni čoln PC-8 (maj 1945)

vozili člani skupine, je nekaj kilometrov pred Makarsko, ko se je skušal izogniti zasedi, zletel s ceste v več kot petnajst metrov globok prepad. Toda vozilo se na srečo ni obrnilo in je obležalo v snegu na vseh štirih kolesih. Med potjo je skupina naletela na predhodnico 26. divizije, ki se je pomikala iz Metkovića proti Mostarju, da bi ga zavzela in osvobodila.

Druga taka skupina je bila v začetku februarja namenjena v Liko, kjer so se začele priprave za dokončno akcijo enot NOVJ proti severu in severozahodu. Radiotelegrafist v skupini je bil Martin Srebrnič iz Solkana. Vremenski pogoji so bili izredno slabi; ob obali je bilo blago sončno vreme, brž ko pa je skupina zavila ob Velebitu v Liko, je prišla v najhujšo zimo, v sneg, ki je bil ponekod visok več kot dva metra.

Vrh tega je bilo tu skoraj vse požgano. Skoraj nikjer, niti v manjših, niti v večjih krajih, ni bilo hiš s strehami. Povsod so samevali goli zidovi, deloma še črni od dima. Ustaši in četniki so povsod

zapustili samo razvaline. Človek pa tudi nikoli ni vedel, kje tiči sovražnik in kje bo zahrbtno napadel.

Skupina je bila nekaj časa v skoraj do tal požganem Gračcu, se nato odpravila dalje, se zadržala štiri dni še pri vasi Lovinac in se nazadnje pridružila stabu XI. korpusa v Korenici. Po kakih petindvajsetih dneh se je vrnila v Split. Naloga je bila opravljena. Med potjo je pri Udbini dvakrat prišla v sovražnikovo zasedo, vendar se ji je vsakokrat posrečil umik.

Iz štaba mornarice je odšlo na take misije še nekaj skupin. Ena izmed teh je obveščala iz zahodne Slovenije in je končala svoje delo, ko so enote IV. armade prispele proti koncu aprila do Pivke. Druga, v kateri je bil radiotelegrafist Ivan Valentinčič iz Podbrda, pa je poročala iz Gorskega Kotara. Podobna skupina, v kateri sta bila Jože Čarga in Rudi Sosič, se je nekaj časa zadrževala tudi na Učki in v okolici Raše.

Delo teh skupin, v katerih so bili skoraj sami prekomorci, je eno najbolj zanimivih poglavij v zgodovini narodnoosvobodilnega boja in prispevka prekomorcev. Več skupin se je po opravljenih nalogah vrnilo v štab v hudo okrnjenem sestavu. Nekaj prekomorcev, ki so bili navdušeno sprejeli naporene naloge in sodelovali v teh skupinah, je sovražnik iz zasede ali kako drugače prestregel in ubil.

*

Hkrati z zaključnimi operacijami IV. armade so se začele prve dni aprila 1945 tudi akcije mornarice in imele za prvi objekt napada otok Pag. Izkrcaje na ta otok je bilo 4. aprila. Mornarica je dala na razpolago tri patrolne čolne, štiri motorne jadrnice in več splavov. V akciji sta sodelovala tudi dva bataljona mornariške pehote. Po žilavem odporu sovražnika je bil v prvih večernih urah 5. aprila Pag dokončno osvobojen.

Naslednja akcija je bil napad na otok Rab, na katerem je bilo več kot petsto nemških vojakov. To število resda ni bilo veliko, toda sovražnik je imel močno utrjene položaje na vseh kritičnih mestih otoka, v betonskih utrdbah pa nad 20 topov raznih kalibrov, 15 protiletalskih topov in nad 50 mitraljezov. Vzlic temu se je akcija, ki se je začela 12. aprila, že istega dne tudi uspešno končala.

Mornarica je pomagala s tremi bataljoni pehote in pri formiranju štirih konvojev. Sprva ni kazalo najbolje, ker je bilo morje sila razburkano, poleg tega pa je sovražnik v mesečini odkril izkrcaje. Bataljoni mornariške pehote so se spustili na kopno pri Kalifrontu in uničili sovražnika na rtu Kristofor.

Sedemnajstega aprila je bila akcija za osvoboditev Krka, pri kateri je v prvi koloni osvobodilnih enot sodelovalo šest čet mornariške pehote. Pomorske in kopenske enote je prevažalo enajst motornih jadrnic in dva patrolna čolna. Odpor sovražnika je bil strt že v prvih popoldanskih urah. Postojanki v Stari Baški in v Novem sta se vdali brez boja.

Nato sta bila osvobojena otoka Cres in Lošinj, s tem pa so bili ustvarjeni pogoji za osvoboditev Istre, ki je njena obala bila posledje oddaljena samo kakih pet kilometrov. Nemci so imeli močne sile na področju Reke in Pulja, njihovi garniziji pa sta bili tudi v Plominu in Lovranu. Ker je naša mornarica dobršen del svojih plovnih sredstev uporabljala za prevoz raznega blaga za napredujočo IV. armado, je za izkrcanje na istrski polotok mobilizirala vsa razpoložljiva plovna sredstva, tudi najmanjša in najbolj zastarela. Ta zasilni ukrep pa je veljal le nekaj dni, zakaj število plovnih objektov se je že 28. in 29. aprila dokaj povečalo, ko so prišle ladje iz raznih pristanišč srednje Dalmacije.

Štiriindvajsetega aprila je bilo izkrcanje prvih enot na Brseč, v naslednjih dveh dneh pa so izkrcanje dopolnili in razširili s pohodom na Mošćeničko Drago. Že čez dva dni sta se dva bataljona mornariške pehote izkrcala tudi v Plominu, en bataljon pa v Lovranu. Sile, izkrcane v Plominu, so se napotile proti Pulju, kamor so prispele 2. maja, bataljon, izkrcan v Lovranu, pa je priskočil na pomoč v bojih za osvoboditev Reke.

Med pohodom na Pulj sta dve četi prvega bataljona mornariške pehote uničili večjo skupino Nemcev, ki se je nameravala prebiti iz Vodnjana proti Pazinu. Pred vrati Pulja sta se enotam mornariške pehote pridružila tudi dva bataljona Istrskega odreda, tako da so zatem skupaj napadli mesto, ki je bilo do 2. maja zvečer osvobojeno. Del sovražnikovih enot se je umaknil na polotok Musil, kjer so imeli Nemci pripravljene obrambne položaje in nadaljevali z odporom še pet dni, dokler se niso brezpogojno vdali.

V borbi za Pulj sta sodelovali tudi dve naši oboroženi ladji in dva patrolna čolna; te enote so Nemcem preprečile beg po morju proti severu. Še pred osvoboditvijo Pulja in Reke pa je pet oboroženih čolnov naše mornarice odplulo dalje proti severu, da bi z morja ščitili in pospešili operacije IV. armade za osvoboditev preostalih obmorskih središč.

Proti koncu vojne se je morala Jugoslovanska mornarica spoprijeti v severnih jadranskih vodah s posebno hudim problemom. Nemci namreč niso več imeli na razpolago dovolj plovnih sredstev

in letalskih sil, da bi se z njimi branili pred morebitnim izkrcajem naših enot; zato so pospešeno polagali številna minska polja. Naše enote so sicer to vedele, vendar so šele po končanih operacijah prišle do ustreznih sovražnikovih kart. Samo dobremu poznavanju posameznih področij in sovražnikovih metod ter bogatim izkušnjam naših mornariških borcev gre zasluga, da ni bilo hujših nesreč.

Zaradi minskih polj smo izgubili eno samo jadralnico. K temu so pripomogli zlasti naši minerski strokovnjaki (v minerski četi štaba mornarice je bilo spomladi 1945 dvaindvajset prekomorcev), ki so jih v zaključnih operacijah poslali iz srednje Dalmacije večinoma na naše oborožene plovne objekte na severu.

Omenili smo, da se je velika večina prekomorcev — v glavnem Primorcev in Istranov — ukvarjala v naši mornarici pretežno s specializiranim delom in posebnimi nalogami. Izkušnje, pridobljene v prejšnjih letih, in nove, specifične izkušnje, kakršne so si prekomorci pridobili v vrstah mornarice NOVJ, so jim odločilno pomagale, da so bili kos tudi najbolj zapletenim tehničnim zahtevam. S svojo sposobnostjo, spretnostjo in iznajdljivostjo, predvsem pa z globoko zavestjo, požrtvovalnostjo in pogumom so pripomogli k temu, da je naša mornarica uspešno izpolnila svoje odgovorne naloge.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na strani 412 te knjige.

DRUGE
PREKOMORSKE ENOTE NOVJ

5. BATALJON 11. DALMATINSKE UDARNE BRIGADE

Enota, ki je bila 19. julija 1944 na Visu z uradnim nazivom »5. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade« vključena v sestav te brigade in 26. divizije NOVJ, je bila formirana 5. maja 1944 v Castru, v južni Italiji. Ob svojem formiranju je med borci veljala kot 4. prekomorska brigada.

To enoto so, prav tako kakor večino prekomorskih enot, sestavljali v glavnem borci iz Slovenskega Primorja in Istre in se glede svojega sestava ni dosti razlikovala od drugih. Različna pa je njena zgodovina, saj sega tja v leto 1940, v obdobje pred nacifašističnim napadom na Jugoslavijo.

V sestavu 5. bataljona so bili namreč slovenski Primorci, ki so s svojim vedenjem in z brezkompromisnim bojem proti fašizmu dokazali, da jih raznarodovalna politika fašistične Italije ni zlomila, ampak so ohranili svojo narodno zavest, ponos in ljubezen do svobode. Prav tako niso nasedli spletkam kraljevskih begunskih krogov, temveč so našli pot v vrste resničnih borcev za osvoboditev Jugoslavije in svoje ožje domovine — Slovenskega Primorja izpod fašističnega jarma.

Ti borci so začeli boj za uničenje fašizma že leta 1940 in so prišli v vrste NOVJ že prekaljeni v bojih s sovražnikom ter preizkušeni v boju proti spletkam kraljevske begunske vlade in njenih klik. Zato niso nasedli niti propagandi tistih, ki so v zavezniških vrstah nasprotovali razrednemu značaju našega boja.

Zgodovina 5. bataljona se je začela pravzaprav tedaj, ko je angleški general Weawel jeseni 1940 prvič pognal italijansko vojsko v Libiji od egiptovske meje preko Cirenaike, globoko v Tripolitanijo. V tej ofenzivi je prišlo v ujetništvo na deset in deset tisoč italijanskih vojakov, med njimi nekaj sto Primorcev. Le-ti so se v ujetniškem taborišču Agami pri Aleksandriji, kamor so bili prepeljani,

kmalu povezali med seboj in organizirali. Z organiziranim nastopom so Angleže vztrajno prepričevali, da niso Italijani, ampak Slovenci in antifašisti ter da so to pripravljene dokazati tudi z bojem proti fašizmu.

Svoje zahteve so podprli tudi z drugimi, »otipljivimi« dokazi. Zasedli so strnjeno naselje šotorov in »svoje« zemljišče potem vztrajno branili ter niso pustili nikogar blizu.

Toda med italijanskimi ujetniki je bilo še veliko fašistično nastrojenih in ti so zaostriili kampanjo proti primorskim Slovencem do take mere, da je bilo poveljstvo ujetniškega taborišča prisiljeno preseliti uporne Primorce v drug, ločen del taborišča. Od tam pa so vsi že čez nekaj dni »pobegnili« v vrste poljskih enot, ki jih je vodil general Sikorsky.

Ob sprejemu v poljsko vojsko so Slovencem-Primorcem spremenili priimke in jih vpisali v vojaške knjižice praviloma tako, da so jih »popoljšali« s končnico »sky«. Kovačiči so postali Kovansky, Bartoliči — Bartolinsky, Hrasti — Dobovsky, Lebani — Lebansky itd. Samo v rubriki »citizenship« (državljanstvo) je pri njih pisalo »without« — brez domovine!

Pri »pobegu« in rekrutaciji v poljske enote so sicer Angleži na videz zamižali z enim očesom, v resnici pa so sami pomagali izpeljati ta manever, da bi poljske enote, ki so bile tik pred odhodom na libijsko fronto, okrepili s svežimi silami borbeno razporejenih in za boj proti fašizmu trdno odločenih vojakov. Položaj na fronti ni bil namreč tedaj za Angleže prav nič rožnat. Takih vojakov potem-takem ni kazalo zavreči. Ti vojaki »brez domovine« so kmalu zatem odšli s poljskimi enotami v obkoljeni Tobruk, da si v trdem boju izbojujejo pravico imeti svojo domovino.

Medtem ko so ti borci branili obkoljeni Tobruk, pa je Jugoslavija zaradi izdajstva vladajočih krogov sramotno kapitulirala.

Silno vero v zmago pravice ter v lepši in pravičnejši svet so morali imeti tedaj, spomladi in poleti 1941, ti Slovenci-Primorci, da so vzdržali v peklu obkoljenega Tobruka! In vzdržali so, ker so verjeli v svojo domovino.

Po razpadu stare Jugoslavije, aprila 1941, se je nekaj nad štiri-sto pripadnikov bivše jugoslovanske vojske umaknilo v različnih smereh, preko Grčije in Egejskih otokov, na Srednji vzhod. Zvečine so bili letalci, kakih 230. Mornarjev je bilo 127, tja pa so prišli s podmornico »Nebojšo« ter torpedovkama »Kajmakčalan« in »Durmitor«.

Del pripadnikov 5. bataljona 11. dalmatinske udarne brigade (Solun, 29. oktobra 1944), po hudih žrtvah v bojih za Ston

Tako je begunska kraljevska vlada v tujini mogla ustanoviti svoje letalstvo in mornarico. Te dve enoti, čeprav majhni, sta kmalu začeli z operacijami proti sovražniku v sestavu zavezniških sil na Srednjem vzhodu, predvsem kot zaščita konvojev, ki so skozi Suez ali iz Aleksandrije vozili material in vojaštvo po Sredozemskem morju v Tobruk.

Za suhozemsko vojsko pa begunska gospôda ni imela vojakov. Vseeno so julija 1941 ustanovili »prvi gardni bataljon« in za njegovega komandanta imenovali majorja Živana Kneževića, znanega iz upora 27. marca 1941. Ta major je tudi kasneje igral vidno, čeprav zelo neslavno vlogo v spletkah begunske vlade.

Bataljon je bil sicer ustanovljen, toda bil je brez vojakov. Tedaj so se spomnili Primorcev, ki so se borili v poljskih enotah v Tobruku. Pridobili so jih, da so stopili v jugoslovansko kraljevsko vojsko, ki se je oblikovala v sestavu zavezniških sil na Srednjem vzhodu. Teh fantov pač ni bilo težko pridobiti, saj so se želeli boriti v jugoslovanski vojaški enoti in so bili pripravljene žrtvovati tudi življenje za domovino.

S prihodom teh tristo Primorcev v gardni bataljon pa je ta komaj postal prava vojaška enota. Vsega skupaj je štel nekaj nad štiristo mož, s poveljniškim kadrom vred. Od tega je bilo tri četrtine samih Primorcev, približno dvajset odstotkov pa pripadnikov drugih jugoslovanskih narodov, ki so bili vanj rekrutirani ali pa so se prostovoljno javili iz držav Srednjega in Bližnjega vzhoda — Turčije, Iraka, Irana, Palestine in Egipta. Med njimi je bilo dosti Židov jugoslovanskega rodu, nekaj Rusov in precéj makedonskih pečalbarjev, ki so jih nabrali predvsem v Iranu in Iraku.

V tej pisani družini je bilo tudi znatno število poklicnih vojakov iz francoske tujske legije in raznih pustolovcev. Le nekaj nad pet odstotkov je bilo takih, ki so pribežali iz Jugoslavije ob njenem razpadu, in sicer samih oficirjev. Podoficirski kader so sestavljali večinoma bivši pripadniki tujske legije. Kako pisana je bila ta družba, najbolj kaže to, da se je bataljon kot enota mogel sporazumevati kar v oseminštiridesetih jezikih.

Novembra in decembra 1941 so zavezniki v novi ofenzivi zopet pognali Italijane in nemški »Afrika-Korpus« iz Cirenaike globoko v Tripolitanijo. Med ujetniki, ki jih je zajela prodirajoča VIII. britanska armada, je bilo mnogo Primorcev. Največ jih je prišlo v ujetništvo pri Sidi Omarju in Sidi El Baraniju, nekaj pa jih je bilo zajetih globoko v notranjosti puščave, v oazi Gialo.

Tedaj so Angleži že sami izbrali Slovence izmed italijanskih ujetnikov, jih vtaknili v posebno taborišče in prepustili oficirjem gardnega bataljona, da so jih snubili za jugoslovansko kraljevsko vojsko. V tedanjih razmerah ta naloga seveda ni bila težka, še posebno ne zategadelj, ker so bili primorski fanti odločno antifašistično razpoloženi. Tako se je gardni bataljon okreplil v januarju 1942 s približno sto novimi borci.

Bataljon se je intenzivno uril po puščavskem pesku okrog Agamija. Morála borcev je bila visoka in bataljon je postajal iz dneva v dan borbeno sposobnejši. V začetku marca 1942 pa je kot strela z jasnega posegla vmes spletkarska »kairska afera«; ta je imela za posledico, da so Angleži internirali vse letalce in mornarje, ki so oboji že skoraj leto dni sodelovali v akcijah proti sovražniku. Gardni bataljon so nanaglo in z občutno zmanjšanim oficirskim kadrom odposlali na libijsko fronto, predvsem z namenom, da bi vsaj to enoto odtegnili vplivu nasprotne skupine v konkurenčnih spletkah in bojih za položaje okrog kraljevega dvora in begunske vlade.

Zgodilo se je tole: General Simović je postal v begunskih dvornih krogih »persona non grata«. Prisilili so ga, da je odstopil. Nato se je uprl. Podpirala sta ga generala brata Mirković in general Ilić. Pučiste pa je podpiral tudi Intelligence Service. Na zahtevo Slobodana Jovanovića, novega predsednika jugoslovanske begunske vlade v tujini, so internirali vse tako imenovane »mirkovičevce«.

Kot smo že omenili, je bil bataljon odtegnjen vplivu Mirkovičevih pučistov tako, da so ga poslali na libijsko fronto. V srcih primorskih fantov se je prvič oglasil dvom, ali se v resnici boré za svojo domovino ali pa so le figure na šahovnici spletk. V njihovih vojaških knjižicah, ki so bile sicer enake knjižicam drugih vojakov v zavezniški vojski na Srednjem vzhodu, je bil v rubriki domovinske pripadnosti še vedno vpisan odgovor »without«! Ti vojaki »brez domovine« so znova odšli na fronto v puščavo, razbeljeno od pripeke sonca, ki se je zjutraj dvigalo kot žareča bakrena krogla in tako tudi zahajalo.

Sledile so etape: Kanels Box, soteska Halfaya, Solum, Marsa Motruch in El Daba. Od tam so se pod pritiskom nemške ofenzive umaknili v zaledje, v Palestino. Bataljon se je utaboril v Atiri, blizu пристanišča Haifa. Potem so se začeli dnevi brezdelja. Brezdelje, slab položaj na frontah ter napredovanje Nemcev proti Kairu in na severu, v Sovjetski zvezi pa že v Azijo — vse to je Primorce hudó demoraliziralo.

Prav tedaj pa so zvedeli prve skromne novice o partizanskem gibanju v Jugoslaviji. Celo oficirji so priznavali, da se v Jugoslaviji ne bori proti Nemcem samo Draža Mihajlović, da so v domovini neenotni in da se je treba zato dobro pripraviti za vrnitev, ko bo treba napraviti »red«. Toda takšno metodo politične vzgoje so kmalu opustili in se zakrknili v molk. Odgovor Primorcev je bil zanje nepričakovan:

»Ne, za žandarje pa ne bomo! Nismo zato prišli sèm! Hočemo se boriti! Nočemo, da bi se nam kdo posmehoval, ko se povrnemo! Ne bomo branili stolčkov nikomur, ki se ni boril!«

Tak je bil odgovor Primorcev. Toda v vse to se je mešalo tudi malodušje. Mnogi so začeli iskati pozabe v alkoholu in v zabavi. Domovina ni bila še nikdar tako odmaknjena. V takih razmerah je konec avgusta 1942 prišlo še nekaj naših Primorcev v bataljon, v začetku leta 1943 pa še kakih dvesto Primorcev ter nekaj Dalmatincev in Črnogorcev. Slednje so rekrutirali v Južni Ameriki. Številčno stanje bataljona se je povzpelo na kakih 950 mož.

Ob koncu leta 1942 in v začetku 1943 pa se je vedno bolj širila govorica, da je Draža Mihajlović izdajalec in da se doma borijo proti nacifašistom le partizani. Mit Draže Mihajlovića je začel bledeti. Sprva negotove vesti o partizanih so se vztrajno širile in že dobivale konkretno vsebino.

Februarja 1943 so med gardisti izbrali vojake, ki so imeli praktično znanje ali psihofizične kvalitete za letalstvo in jih kakih dvesto petdeset poslali v letalstvo, približno petdeset pa v tečaje britanskega Commandosa. Skoraj vsi borci, ki so šli v tečaje Commandosa, so v začetku leta 1944 sodelovali v napadih na dalmatinske otoke, in sicer v sestavu britanskega Commandosa. Kasneje so se v veliki večini priključili NOVJ. Bataljon se je tako zmanjšal na nekaj nad 650 mož, nezadovoljnih samih s seboj in s svojo usodo ter neprijazno razpoloženih do vseh oficirjev. Slednji so izgubili sleherni človeški kontakt z vojaki. Šlo je pač za dva popolnoma različna svetova.

Do organiziranega nastopa pa ni prišlo tako kmalu. Bataljon je razpadel, in sicer pod vplivi ter zaradi propagande letalcev, ki so organizirano in složno stopili v vrste NOVJ, skupaj vsi, ki so se zavedali svoje dolžnosti: borci, podoficirji in oficirji. Za razmere v bataljonu je značilno, da je nekaj oficirjev vendarle spoznalo, kako bi jih pot, kakršno so ubrali, nujno peljala še globlje v izdajstvo, zato so pobegnili v Turčijo in od tod v Sovjetsko zvezo. Z revolucionarno razpoloženimi vojaki pa niso znali najti stika.

V tem času so bataljon premestili v Saïdo v Libanonu, in sicer z obljubami, da se bo izkrcal na grških otokih. Do tega pa seveda ni prišlo, ker so s premestitvijo hoteli le preprečiti razkroj enote in vsaj na videz ohraniti »svojo vojsko«.

V domovini je medtem divjala proti enotam narodnoosvobodilne vojske četrti in peti sovražna ofenziva. Ubežni kralj se je ženil, njegovi gardisti pa so popivali in preklinjali. Razsrjeni vojaki, ki so si želeli le vrnitve v domovino in boja na domačih tleh, so napadli oficirsko kantino, razgnali oficirje, ki so se v nji zabavali, razbili sode in steklenice ter tako dali duška svojemu besu in svoji razdvojenosti. S tem so pokazali, da prav nič ne zaupajo begunski vladi in njenim pomagačem.*

»Vojska« je bila iz dneva v dan čedalje bolj poučena o resnici v domovini. Iz strahu, da bi tudi vojaki ne sledili zgledu oficirjev, ki so pobegnili v Sovjetsko zvezo, so bataljon vnovič premestili, tokrat v Egipt, v bližino Gaze. Pri tem pa so se ušтели. Bataljon so namreč približali področju, kjer je bilo revolucionarno gibanje za opredelitev za NOVJ med letalci na letališčih v Egiptu živahno in dobro organizirano. V bataljon so vtihotapili proglas, ki so ga letalci naslovili na vse tovariše Jugoslovane v tujini.** Ta proglas in zgled letalcev, ki so se že opredelili za NOVJ, sta izbila sodu dno. Osemnajstega januarja 1944 se je začel razkroj bataljona. Ta dan so dvesto trije vojaki prišli na raport h komandantu, odrekli pokorščino kralju in komandantu ter se javno opredelili za Tita, za NOVJ.

Nekako ob istem času so se uprli tudi vojaki osebne kraljeve straže. Od dvaindvajsetih se jih je šestnajst odločilo za Tita. Kralja je zapustil celo stražar, ki je prav takrat stražil njegovo spalnico. Grožnje in obdolžitve, da so na kralja pripravljali atentat, spletke Ivana Marije Čoka in Ivana Rudolfa, dveh samozvancev nekakšnega »jugoslovanskega odbora Slovencev v Italiji«, ter drugi manevri begunskih krogov, da bi zavrli ta proces, so dosegli ravno nasproten učinek: z vsakim dnem je bilo več tistih, ki so se opredelili za NOVJ.

Toda v bataljonu se je opredelil za NOVJ en sam oficir, poročnik Milovanović. Borci so ga spočetka z nezaupanjem odklanjali, toda vztrajal je s takšno odločnostjo, ki jo je mogla podžigati le globoka

* S tem v zvezi glej naredbo komandanta gardijskega bataljona z dne 15. januarja 1944 v opombah na straneh 412—414 te knjige.

** Glej vsebino proglasa na straneh 300—304 te knjige, v poglavju o letalskih enotah.

ljubezen do domovine. Premostil je prepad, kakršen je v bataljonu ločil oficirje od vojakov, in borci so ga sprejeli medse, za svojega komandanta.

Do konca februarja 1944 se je proces opredeljevanja zaključil. Vsi borci, vsi podoficirji-Primorci in en sam oficir so se opredelili za Tita, za NOVJ. Drugi oficirji brez vojske pa so še naprej vztrajali na pozicijah, ki so jih pripeljale v izdajstvo, v emigracijo in v temno brezperspektivnost.

V marcu 1944 je odšla približno ena tretjina tovarišev med tankiste, drugi pa so 5. maja formirali enoto, ki je kasneje dobila naziv 5. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade. Trinajstega julija 1944 so se v Bariju vkrcali za Vis, da bi se udeležili boja za osvoboditev domovine, ki so jo po dolgem iskanju spoznali in našli.

*

Ko je bil bataljon priključen 11. dalmatinski udarni brigadi, so ga sestavljale tri pešadijske čete, vsaka po približno sto borcev, in spremljevalna četa, v kateri je bilo okoli 120 borcev, tako da je ves bataljon s štabom vred štel kakih 400 do 450 borcev. Pešadijske čete so bile oborožene z lahkim orožjem: puškami, angleškimi »Breni« in lahkimi minometi. Spremljevalna četa pa je bila oborožena s težkimi minometi angleškega izvora in s težkimi mitraljezi znamke »Breda«.

Pri obrambi Visa, v katero je bil vključen takoj po svojem prihodu na otok, je bil bataljon razporejen južno od Komiže, in sicer: prva četa nad obalo, tretja in spremljevalna četa sta bili v rezervi pod staro cesto Komiža—Vis, medtem ko je okrepljena druga četa bila na otoku Biševo. Zvezo s štabom bataljona je komandir druge čete Franc Škrlič vzdrževal s prenosno radijsko postajo.

Na Visu je bataljon ostal do začetka jesenske ofenzive 26. divizije. V tej ofenzivi je v drugi polovici septembra 1944 sodeloval z dvema četama pri preganjanju sovražnika prek polotoka Pelješca in pri prvem improviziranem napadu na pristope k Stonu, medtem ko je bila ena četa še vedno določena za obrambo otoka Biševo.

Sredi oktobra 1944 je ves bataljon v okviru svoje brigade in divizije sodeloval v drugem napadu na Ston. V tem napadu, ki je bil podrobno pripravljen, je bataljon zavzemal položaj na skrajnem desnem krilu, ob morskem zalivu južno od mesta. Na levem krilu pa je napadal 2. bataljon 10. dalmatinske udarne brigade.

*Komandirji in politkomisarji čet 5. bataljona 11. dalmatinske udarne brigade (Solin, 29. oktobra 1944).
Spredaj, četrti z leve politikomisar bataljona Veljko Namorš*

Sovražnikova obramba Stona je bila pripravljena izredno skrbno, ker je bil Ston ena od glavnih obrambnih točk na komunikaciji Dubrovnik—Metković. Širša zunanja obramba mesta se je opirala na gričke, ki se dvigajo okoli mesta; bili so vsi utrjeni z rovi in bunkerji ter obdani z minskimi polji. Notranja obramba se je opirala na niz bunkerjev ob solinah in na staro mestno trdnjavo.

Posebno trden položaj pri obrambi je imela baterija sovražnikovih havbic, ki je bila razporejena na idealni opazovalni točki na strmem hribu severnovzhodno od Stona. Vendar jo je v bojih z izredno uspelim manevrom zavzel 4. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade.

Ko je bila zgodaj zjutraj 18. oktobra zunanja obramba mesta prebita in je 5. bataljon napadel, kot smo že omenili, na skrajnem desnem krilu, je z drugimi enotami prodril v mesto, kjer je bil vse dopoldne v hudih uličnih bojih. Nato pa je napadel staro stonsko trdnjavo, ki je okoli desete ure zjutraj kapitulirala.

Med boji za Ston je imel bataljon precejšnje izgube. Najhujše izgube je imela prva četa, ki je pri napadu na koto 63 imela okoli 40 ranjenih in padlih. Druga četa je izgubila kakih 25, tretja pa približno 30 borcev. Vendar je bila naloga v celoti opravljena in bataljon je 21. oktobra 1944 prodril do komunikacije Dubrovnik—Metković.

Ker so bile operacije na južnem Jadranu s tem zaključene, se je bataljon vrnil v Mali Ston, kjer se je 25. oktobra vkrcal na ladje in dne 28. oktobra prispel prek otokov v Split, ki je bil nekaj dni poprej osvobojen. Še isti dan se je premestil v Solin, kjer je ostal do naslednjega dne, 29. oktobra, ko so bile na bataljonskem zboru izrečene borcem pohvale.

Iz tega časa se je ohranil eden od redkih izvirnih dokumentov 5. bataljona. Večina njegovih borcev je bila namreč ta dan fotografirana na solinskem polju. Na fotografiji je moč prešteti 120 borcev. Če računamo, da morda 40 borcev ni na sliki, ker so bili odsotni (na straži, v kuhinji itd.), bi se dalo sklepati, da je štel bataljon v tem času (po izgubah na Stonu, ko se tudi lažje ranjeni še niso vrnili v čete) kakih 150 do 200 borcev.

Iz istega časa obstoji tudi fotografija kompletnega takratnega komandnega kadra: 17 komandirjev in političnih komisarjev ter njihovih namestnikov. Na fotografiji pa ni takratnega komandanta bataljona Raosa in dotedanjega komandirja 1. čete Švaglja, ki sta

bila ranjena na Stonu. Prav tako ni na fotografiji pomočnika politkomisarja Bulata, ki je posnetek naredil. Ohranjena je tudi fotografija vseh šestih bolničark Dalmatink, ki so bile v bataljonu.

Tridesetega oktobra 1944 je bataljon krenil preko Kaštelov, 31. oktobra in v noči na 1. november pa se je v pospešenem maršu odpravil proti severu, prek Dalmatinske Zagore v smeri komunikacije Šibenik—Drniš. Dobil je namreč nalogo, da čisti teren, ki so zasedle četniške tolpe.

Tretjega novembra 1944 je bataljon kot ena od enot desnega krila v razporedu 26. divizije s 1. bataljonom 11. dalmatinske udarne brigade na desnem krilu in s 4. bataljonom na levem krilu dospel do komunikacije Šibenik—Drniš ter bil dva dni v bojih s sovražnimi enotami, ki so se pod pritiskom drugih enot 26. divizije umikale s področja Konjevrat proti Drnišu.

Iz tega obdobja se je ohranil eden izmed redkih pisanih dokumentov, ki je v zvezi s 5. bataljonom 11. dalmatinske udarne brigade. Dokument je, žal, brez datuma, očitno pa je v zvezi s situacijo med 2. in 5. novembrom 1944. To je zapoved štaba 11. dalmatinske udarne brigade štabu 5. bataljona o razporedu brigadnih bataljonov na področju Žitnić—Begonje—Minge. Na povelju sta podpisana politkomisar in načelnik štaba 11. dalmatinske udarne brigade.

Šestega novembra 1944 je bataljon skupaj z drugimi enotami desnega krila vkorakal v Drniš in zasedel področje okoli tobačne tovarne.

Že naslednji dan, 7. novembra, je bataljon nadaljeval pohod proti severu. Po hudih borbah za položaj na Barkosi, ki je nekajkrat prešel iz rok v roke in bil dokončno zavzet v noči od 8. na 9. november, je bataljon prešel v dolino Kosovega Polja in jo očistil do višine vasi Kosovo. Na položajih okoli te vasi se je bataljon zadrževal do 25. novembra, ko so se vse enote pripravile za končni napad na Knin.

V splošnem napadu VIII. udarnega korpusa narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije na položaje pod Kninom je bataljon že 26. novembra sodeloval z napadom na koto 308, ki je po hudih bojih padla naslednji dan. Desno od 5. bataljona je, kolikor se dá po spominu rekonstruirati slika položaja, napadal 3. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade, levo pa enote 3. prekomorske udarne brigade.

V naslednjih dneh je bataljon posegel v boje za Oštro Glavico, 3. decembra pa je z drugimi enotami VIII. udarnega korpusa NOVJ med prvimi prodrla v mesto Knin tudi prva četa 5. bataljona.

Notranja Dalmacija je bila s padcem Knina osvobojena. Obenem pa se je končala tudi borbena pot 5. bataljona kot formacijske enote NOVJ.

Osmega decembra 1944 je bil bataljon v vasi Siverić razformiran. Enota je pretrpela v trdih bojih pod Stonom in pod Kninom hude izgube. V borbi prekaljeni borci so popolnili vrzeli v drugih bataljonih 11. dalmatinske udarne brigade, njegov komandni kader pa je v celoti prešel v enote 3. prekomorske udarne brigade, katere komandni sestav je bil utrpel hude izgube v prejšnjih operacijah.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na straneh 412—414 te knjige.

MINOMETALSKI BATALJON

Med prekomorskimi enotami NOVJ, ki so se formirale v partizanskem taborišču Gravina pri Bariju, je bil tudi minometalski bataljon kot specialna enota, pač glede na posebno vrsto orožja, ki zahteva ustrezno strokovno izurjenost.

Bataljon se je formiral v Gravini konec junija 1944. Za komandanta bataljona je bil postavljen poročnik Josip Fodor (doma s Sušaka), za politkomisarja pa Pavle Kreutzer (iz Ljubljane).

V sestavu te enote so bile štiri čete, od katerih je štela vsaka po štirideset do šestdeset mož ter imela po sedem minometov 81 mm.

Po svojem sestavu je bil bataljon izrazito prekomorskega značaja, zakaj v njem je bilo mnogo primorskih Slovencev in Istranov, ki so bili žrtve italijanskega fašizma in so prišli v NOVJ iz zaporov ali iz raznih internacijskih taborišč; še več pa je bilo tistih, ki so bili poprej prisilno mobilizirani v italijansko vojsko ter so se ob kapitulaciji Italije znašli v južni Italiji ali pa v Afriki ter so po mnogih peripetijah prišli v NOVJ. Njihova pota v Gravino oziroma v narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije so bila močno različna, prav taka kakor vseh drugih prekomorcev.

Pripadniki minometalskega bataljona so bili potemtakem že poprej v veliki večini ljudje, ki so se spoznali na minometalsko orožje in so prav zaradi tega svojega znanja bili razporejeni izmed drugih borcev-prekomorcev v ta bataljon.

Brž po formiranju bataljona se je začel intenziven teoretični in praktični tečaj, ki je trajal dobra dva meseca. V tem času so tečajniki temeljito predelali potrebno teoretično snov in imeli tudi praktične vaje na terenu v bližini taborišča. Na tečaju so poučevali tisti tovariši, ki so bili v ravnanju z minometi najbolj podkovani in so imeli za seboj tudi izkušnje.

Hkrati je v bataljonu potekalo živahno politično delo, saj je bilo treba tudi te tovariše podrobneje seznaniti z nastankom, raz-

vojem in smotri narodnoosvobodilnega gibanja jugoslovanskih narodov, jim prikazati potek in uspehe narodnoosvobodilnega boja ter jih seznaniti z zgodovino jugoslovanskih narodov sploh.

V bataljonu je bilo organiziranih tudi nekaj splošno izobraževalnih tečajev; poleg teh pa je v njem deloval tudi marksistični krožek, v katerem so tovariši-komunisti tolmačili osnove marksizma-leninizma in revolucionarno pot delavskega razreda. Bataljon je imel svoj stenečas, pri katerem so pripadniki bataljona sodelovali z veliko vnemo.

Minometalski bataljon je bil prehodnega značaja, kajti formiral se je zato, da bi se moštvo bodočih minometalskih enot, ki naj bi bile pozneje vključene v druge, večje borbene enote NOVJ, v njem trdno organiziralo ter se politično in vojaško izobrazilo do take stopnje, da bi moglo oditi v domovino in tam neposredno poseči v boj. Zato so borci po končanem tečaju komaj pričakovali, kdaj bodo odšli v domovino in aktivno stopili v boj za popolno osvoboditev rodne grude.

*

Konec septembra 1944 je minometalski bataljon v celotnem svojem sestavu in z vso svojo opremo odpotoval na otok Vis. Tam je štab bataljona dobil ustrezna navodila, bataljon pa je bil razdeljen v dva dela. Tri čete so bile dodeljene 9. dalmatinski udarni diviziji, prav tako tudi štab bataljona, ena četa pa 19. dalmatinski udarni diviziji.

V začetku oktobra so se štab bataljona in tri čete, ki so bile dodeljene 9. dalmatinski udarni diviziji, izkrcale na kopno, in sicer v zalivu Marina pri Trogiru, na ozemlju, ki je bilo še pod sovražnikovo kontrolo. Od tod so se čete trudoma, večinoma ponoči, prebijale naprej. Z minometi in municijo težko obloženi borci so napravili izredno naporno pot prek Svilaje planine in Dinare planine ter prišli nazadnje na Livanjsko polje, nato pa v Livno, kjer so nekaj dni počivali.

Po štirinajstdnevni poti so dospeli v vas Zahum, kjer je bil štab 9. dalmatinske udarne divizije. Tam so doživeli nepopisno pristrčen sprejem, kajti štab in borci divizije so bili močno veseli, da so dobili toliko novih tovarišev-borcev, specialistov za minometalsko orožje, in toliko minometov z vso potrebno municijo. Posebno pozornost sta minometalcem izkazala komandant divizije Ante Banina in njen politkomisar Andrija Kovačević.

Čete so bile nato razporejene tako, da je vsaka od treh brigad divizije dobila po eno minometalsko četo. V takem sestavu so se pri-

Minometalske enote NOVJ na položajih južno od Lapca med pripravljanjem napada na tamkajšnji sovražni garnizon (marec 1945)

padniki prejšnjega minometalskega bataljona udeležili bojov za Knin, Mostar, Široki Brijeg itd., sodelovali zatem pri osvobajanju Hrvatskega Primorja, se udeležili bitke za Reko in nazadnje tudi bojov za Trst in Slovensko Primorje.

Minometalska četa, ki je bila dodeljena 19. dalmatinski udarni diviziji, je krenila z Visa v drugi polovici oktobra in se izkrcala med Biogradom na moru in Zadrom, prav tako na teritoriju, ki je bil tedaj še pod kontrolo Nemcev. Po desetih dnevih napornega marša mimo sovražnikovih zased se je prek Kistanja in Benkovca prebila do štaba 19. divizije, ki je bil na položaju Žegar pri Kninu.

Tu je bila minometalska četa razporejena v 5. dalmatinsko udarno brigado (komandir teh minometalcev je bil Mirko Uršič, politkomisar pa Jože Jager) in v 14. dalmatinsko udarno brigado. Tudi borci te čete so se v novem sestavu udeležili bojov za Knin, Mostar, Gospić itd. ter se nazadnje pridružili enotam, ki so osvobodile Reko, Trst in Slovensko Primorje.

Kljub temu, da minometalski bataljon ni ostal v sestavu, v kakršnem je bil formiran, so njegovi borci dali pomemben prispevek v bojih za osvoboditev naše domovine, saj so bili težki minometi, s kakršnimi so učinkovito napadali sovražnika, izredno dragoceno orožje. Borci-minometalci so bili zvečine sami mladi ljudje, polni borbenosti in odločnosti, prav zato pa jih je v bojih tudi precej padlo. S svojim znanjem in pogumom so tudi prekomorci-minometalci prispevali svoj delež h končni zmagi nad sovražnikom in k osvoboditvi naših narodov.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na strani 414 te knjige.

1. PROMETNI BATALJON IN 1. SLOVENSKI PROMETNI AVTOBATALJON

V drugi polovici leta 1943 in prvi polovici leta 1944, ob čedalje večjih uspehih in naglem razmahu narodnoosvobodilnega gibanja in oboroženih sil NOVJ, se je pokazala tudi potreba po čim boljši organizaciji zaledja in oskrbovanju fronte.

Enote NOVJ v Italiji so bile stacionirane na zelo širokem področju, v raznih bazah — taboriščih in preskrbovalnih točkah vse od Barija—Gravine—Brindisija pa do Taranta in Foggie. Nagli razvoj in organizacijska utrditev prekomorskih brigad in spremljajočih enot ter povečano odpravljanje raznega materiala v domovino so zahtevali tudi čim bolj organiziran promet za prevoz ranjencev, moštva in materiala na odpremljevalne postaje in točke, kakor tudi za oskrbovanje prekomorskih brigad, begunskih in invalidskih taborišč ter bolnišnic na širokem področju južne Italije. Zaradi potreb po prometno prevoznih sredstvih in enotah so začeli v omenjenih in drugih krajih ustanavljati manjše avtoenote kot npr. avtovode, avtočete, pomožne delavnice in podobno.

Formiranje avtočete v Bariju pod poveljstvom komandirja Aleksandra Baljkovića in komisarja Čira Odrljena, sega že v začetek julija 1944. Ta avtočeta je imela v svojem sestavu kakih 25 tritonskih tovornih vozil in nekaj osebnih avtomobilov. Prav tako sta se formirali tudi avtočeta s šofersko šolo v Monopoliju in avtočeta z mehanično delavnico v Gravini.

V začetnem obdobju naglega razvoja prekomorskih enot so avtočete iz Barija, Monopolija in Gravine prevažale moštvo in material, oskrbovale prekomorske brigade in druge enote ter vzdrževale medsebojne zveze, predvsem pa opravljale najvažnejšo nalogo — prevažale material do vkrcališč za njihovo odpravljanje v domovino. Toda raztresene avtočete kmalu niso bile več kos zastavljeni nalogi, kajti pokazala se je potreba po bolj centralizirani organizaciji prometa in zvez.

Tako je v septembru 1944 štab baze NOVJ v Bariju ustanovil 1. prometni bataljon z nalogo, da se vozni park in delavnice čim bolj organizirajo, povežejo in smotrno izkoriščajo, predvsem za prevažanje materiala za oskrbovanje oboroženih enot, ranjencev in civilnih beguncev. V 1. prometni bataljon so se združile dotedanje avtočete v Bariju, Gravini in Monopoliju, v štab bataljona pa so bili postavljeni za komandanta Aleksandar Grubič, za politkomisarja Silvo Hrovat, za namestnika komandanta Ivo Stanič, za pomočnika politkomisarja Čiro Odrljen, za obveščevalnega oficirja Božidar Čelič, za zveznega oficirja Zvonko Širola in za sanitetnega referenta Vinka Širčević.

Sestav avtočet, ki so prišle v novo avtoprometno enoto, je bil približno tak:

Prva avtočeta je imela kakih 35 tritonskih tovornih vozil znamke GMC in DODGE.

Druga četa je imela približno 30 tovornih vozil istih tipov in tonaže, deset osebnih avtomobilov in nekaj motociklov.

Tretja četa je imela avtomehanično delavnico s skupino avtomehanicov in drugega osebja, vse skupaj približno 120 moških.

Za uspešno preskrbo in delo bataljona so bile formirane tudi druge prištabne enote in službe. Avtočeti sta vzdrževali redne proge: Bari—Rim, Bari—Neapelj—Brindisi, Bari—Gravina, Bari—S. Maria itd. Osebna vozila pa so uporabljale službe pri štabu baze v Bariju, npr. sanitetna misija, finančni oddelek, komande štabov v Bariju, Monopoliju in Gravini, vojne misije NOVJ v Neaplju in Rimu, baze za begunce itd.

Prvi prometni bataljon je deloval do odhoda v domovino marca 1945, ko sta se z nanovo dopolnjenim moštvom formirala dva avtobataljona. Tedaj je slovenski avtobataljon odšel v domovino, v Bariju pa se je formiral avtobataljon štaba baze JA; njegov komandant je bil dotedanji namestnik komandanta Ivo Stanič, pomočnik politkomisarja pa Metod Jurčič.

V teh dveh bataljonih so bili večinoma fantje iz Slovenskega Primorja in Istre, ki so po kapitulaciji Italije stopili v NOVJ.

Bataljon v Bariju je imel za tiste čase prav močan vozni park in moderno opremljeno remontno servisno delavnico z visoko kvalificiranimi mehaniki.

Po odhodu 1. prometnega bataljona v domovino je novi avtobataljon imel zopet 62 tovornih vozil, kakih 30 osebnih in terenskih vozil ter kakih 40 modernih motociklov. Tu niso všteta vozila, ki so jih mehaniki sami napravili oziroma sestavili iz raznih delov.

Prevoz prekornorcev s kamioni iz Barija v Monopoli (marec 1944)

Poleg navedenih avtočet in delavnic se je pri komandi bataljona razvil močan oskrbovalni oddelek z zelo usposobljenim moštvom. Prav tako je bilo organizirano priučevanje borcev za kvalificirane mehanike. Ustanovljena je bila avtošola, ki je dajala sposobne voznike; ti so tudi po vrnitvi v domovino prispevali pomemben delež k njeni graditvi in obnovi.

Mehaniki in vsi drugi, ki so delali v avtomehantični delavnici, niso imeli določenega delovnega časa, ampak so delali od ranega jutra pozno v noč. Delali so vse od rednih servisnih pregledov in popravil do generalnih servisov in menjave glavnih delov motornih vozil, prav tako pa so iz pridobljenih delov sestavljali nova vozila.

V letu 1944 je kolektiv avtomehantične delavnice poleg rednega dela pri vzdrževanju voznega parka bataljona sestavil in pripravil za redno uporabo kakih 60 terenskih vozil (džipov), ki so bila odposlana z ribiškimi ladjami enotam NOVJ v domovini.

Z odobritvijo zaveznikov so borci bataljona zbirali na njihovih avtomobilskih »pokopališčih« (skladiščih zavrženih avtomobilov) posamezne uporabne avtomobilске dele in tudi cele poškodovane avtomobile ter jih pošiljali v domovino ali pa najprej v delavnicah sami montirali iz delov cele uporabne avtomobile.

Ti naporji so bili veliki, saj je bilo treba iz kupov zavrženih, v boju poškodovanih ali karamboliranih vozil kar na prostem poiskati in demontirati uporabne dele, motor ali dele motorja, od drugih vozil pa kabino, karoserijo, spodnji del itd. Vse to je bilo treba prepeljati v delavnico, očistiti, naoljiti in spakirati ter z ribiškimi ladjami poslati enotam NOVJ v Jugoslaviji ali pa vozila v delavnici sestaviti in jih usposobiti za rabo.

Primer naporov za čim izdatnejšo pomoč domovini je bilo tudi pošiljanje obrabljenih in odvrženih avtogum. Ko je bil leta 1945 osvobojen že dobršen del Jugoslavije in so bile usposobljene tudi že nekatere tovarne, ki bi lahko vulkanizirale ali delale avtogume, je hudo primanjkovalo surovin. Fantje iz avtobataljona v Bariju so tudi to uspešno rešili. Nekje v južni Italiji so odkrili »pokopališče« (odpad) obrabljenih in odvrženih avtomobilskih gum. Pridobili so si odobritev od zaveznikov, da jih lahko uporabijo. V obdobju april—maj 1945 so z voznim parkom avtobataljona, poleg vsega rednega dela, prepeljali s »pokopališč« in vkrcali na ladje 27 000 avtogum.

Borci v prekomorskih avtomobilskih enotah so nenehno tekmovali, katera enota (vod, četa) bo prepeljala več materiala, prevozila več tisoč kilometrov brez okvar, boljje vzdrževala vozila itd. Vsaka enota je hkrati stremela za tem, da bi bila tudi mehantična delavnica

opremljena s čim več pripomočki in rezervnimi deli. Tekmovali so, katera ekipa bo izučila za kvalificirano mehanično delo več borcev, priučila več pomočnikov šoferjev itd. Ekipe, ki so odhajale na »pokopališče« avtomobilov, so tekmovala, katera bo pripeljala, očistila in pripravila za pošiljko v domovino več avtomobilskih delov, usposobila več kompletnih vozil.

Motoristi avtobataljona pa so s svojimi vozili vzdrževali po vsej Italiji naporne kurirske zveze z vsemi našimi enotami, tako tudi redne zveze z našima delegacijama v Neaplju in Rimu.

Avtoenota v Bariju je poleg navedenih nalog opravljala še razne druge važne naloge, ki niso bile neposredno povezane z njeno poglavitno dejavnostjo. Tako je med drugim nabavljala in odpremljala v domovino, katere velik del je bil že osvobojen, raznovrsten material, ki ga je bilo v tistih časih in okoliščinah težko dobiti. To je bil predvsem material, ki je bil potreben za normalizacijo življenja in dela kakor tudi za normalno funkcioniranje vojaških enot in organov oblasti na že osvobojenem ozemlju Jugoslavije. Tudi ta material so z ribiškimi ladjami odpremljali v domovino. Nekaj časa je štab avtobataljona opravljal poleg svoje osnovne naloge tudi vlogo trgovskega predstavništva Jugoslavije v Italiji.

Razgibano je bilo tudi ideološko-politično in vzgojno delo v bataljonu. Poleg rednega obveščanja o položaju na jugoslovanskih in zavezniških frontah, tedenskih in mesečnih političnih pregledov so se obravnavale tudi teme o družbenopolitični ureditvi nove Jugoslavije, o nastanku in razvoju narodnoosvobodilnega gibanja, o zgodovini delavskega gibanja, osnove marksizma itd. Bataljon je občasno izdajal svoj časopis, vse čete pa so imele svoje stenčase.

Enota je organizirala kulturne prireditve, predvsem v invalidskem taborišču v Grumi, pri naših enotah v Gravini, Tarantu itd.

Del prvotnega 1. prometnega bataljona v Bariju se je aktivno udeležil tudi končnih operacij NOVJ za osvoboditev domovine. Široka in razvlečena fronta, na kateri so se borile enote NOVJ, je zahtevala še boljšo organizacijo in preskrbovanje z orožjem, municijo in drugo opremo, prav tako pa tudi uspešno evakuacijo ranjencev. Prav tako je bila potrebna remontna služba za popravilo v bojih poškodovanih in okvarjenih vozil.

V februarju 1945 je 1. prometni bataljon prejel navodilo, naj se pripravi na odhod v domovino. Hkrati je bilo odločeno, da se bo iz 1. prometnega bataljona formiral še en avtobataljon, v katerega sestavu bodo večidel šoferji, mehaniki in komandni kader. Tudi ta bataljon naj bi čimprej odšel v Jugoslavijo.

Tako je bil v začetku marca 1945 ustanovljen 1. slovenski prometni avtobataljon, v katerega sestav so prišla najboljša vozila 1. prometnega bataljona (približno 34 tovornih vozil »DODGE« in »GMC«), obenem pa je v Monopoliju prejel še 30 novih tovornih vozil. Na fronto v domovini je odšel v naslednjem sestavu: 64 tritonskih tovornih avtomobilov »GMC« in »DODGE«, 64 voznikov tovornih vozil, 64 pomočnikov voznikov, dva voznika motornih koles, en ekonom in en bolničar.

Komando bataljona so sestavljali komandant Franc Biček, politkomisar Pero ter deset komandirjev in politkomisarjev čet.

Novo formirani avtobataljon, opremljen z rezervnimi deli, gorivom, opremo in sanitetnim materialom, je bil z zavezniškimi tramperji prepeljan iz Monopolija v Split. Tu je enota dobila nalogo, naj takoj krene na pot Mostar—Sarajevo—Beograd in se vključi v sestav avtokomande glavnega štaba Jugoslovanske armade.

Enota je prispela v Split v poznih večernih urah, naprej pa krenila zgodaj zjutraj v smeri Makarska—Mostar—Sarajevo. Po prihodu v Mostar je bila opozorjena, da ne more skozi Sarajevo, zato se je odločila za dolgo in težavnejšo obhodno pot. Krenila je v smeri Nikšić—Bileća. Medtem je dobila nalog, da se mora del komandnega kadra javiti v Dubrovniku, kjer bo uvrščen v tamkajšnje operativne enote. Tako je enota pod poveljstvom komandanta Franca Bička in politkomisarja Viktorja Vrabca nadaljevala hudo naporno pot v smeri Bileća—Nikšić—Podgorica—Skadar, prek Albanije (Tirana—Elbasan) ter dalje skozi Makedonijo (Bitola—Prilep—Skopje) v Beograd.

Ceste so bile po toliko letih vojne in po težkih bojih večinoma porušene in razrite, tako da so bile skoraj neprevozne. Vozila so s težavo premagovala pot. Dostikrat so jih morali spravljati čez razne ovire z jeklenimi vlečnimi vrvmi. Voziti so morala po travnikih in njivah ter po mehkem terenu, da so se globoko pogrezala. Na vsej poti je kolona naletela le na deset neporušenih mostov. Čez trideset rečic in potokov je bilo treba vozila prepeljati na splavih ali pa z njimi prebresti vodo. Čestokrat je bilo potrebno, da so šoferji sami napravili zasilne splave in prevažali po eno vozilo, dokler niso prepeljali vse kolone. Zlasti naporen je bil prehod čez mnoge divje in deroče vode južne Jugoslavije.

Poleg tega so teren in ceste često napadale četniške tolpe, tako da je kolona morala imeti močno oboroženo spremstvo. Zaradi neopredne nevarnosti je morala pogosto voziti po ozkih, strmih in ovin-kastih poteh, ponoči in brez luči.

Borbena pot prekomorskih avtoprometnih enot NOVJ

Po petnajstdnevni naporni poti je 1. aprila 1945 zvečer prispela v Beograd v bazo avtokomande. Poleg zelo velikega tovora pogonskega goriva, hrane, rezervnih delov in sanitetnega materiala je pripeljala iz Bileće v Beograd tudi 120 ranjencev, ki so se vrnilo iz bolnišnic v Italiji.

Po prihodu v Beograd je enota takoj dobila nalogo, naj se naslednje jutro vkrcna na vlak in se odpravi v Valjevo. Tu jo je že čakala depeša, naj z avtomobili nadaljuje pot v komando intendantske baze v Užicu, da bi na relaciji Užice—Skopje prevažala prehrambni in drug material za fronto. V Užicu je kolona vkrcala material in takoj nadaljevala pot v smeri Višegrad—Priboj—Jabuka—Prijepolje—Pljevlja. Po desetdnevnem prevažanju materiala na tej relaciji je bil avtobataljon poslan v Banjo Koviljačo, kjer naj bi prevažal hrano za Tuzlo oziroma za Srbijo.

Osemindvajsetega aprila 1945 se je bataljon razdelil v Banji Koviljači v dva dela. En del s 25 vozili je krenil v Slavonski Brod v sestav VII. baze intendantskega oddelka JA, drugi del pa je ostal v Banji Koviljači.

V Bariju je bil po odhodu 1. slovenskega prometnega avtobataljona sestavljen, kakor smo že omenili, nov avtobataljon, ki so ga popolnili z novim kadrom in je dalje opravljal razne naloge v Italiji.

Pomembno vlogo je imel ta avtobataljon po popolni osvoboditvi Jugoslavije, ko je skrbel za repatriacijo ljudi in materiala iz taborišč in baz v Italiji v domovino, tako iz invalidskega taborišča, taborišča civilnih beguncev, bolnišnic itd. Tudi to nalogo je bataljon v celoti uspešno izpolnil, čeprav pogostoma v zelo hudih pogojih.

Avtobataljon štaba baze JA v Bariju se je, potem ko je večkrat zaman skušal dobiti ladje za prevoz čez morje, vrnil v domovino z zavezniki tramperji in konec julija 1945 prispel v Split, kot poslednja enota NOVJ s področja Italije. Nato je bil z vsemi vozili, materialom in ljudmi vred dodeljen DASP ter se je vključil v obnovo in graditev domovine, pri čemer je prav tako prispeval svoj delež.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na strani 414 te knjige.

PEVSKI ZBOR NOVJ »SREČKO KOSOVEL«

Naključje je nanese, da se je z zgodovino pevskega zbora »Srečko Kosovel« tesno povezala tudi zgodovina kulturno umetniške in propagandne skupine 10. ljubljanske udarne brigade, ki je po dolgi in naporni poti iz Slovenije prek Gorskega Kotara, Like in Dalmacije prišla v začetku januarja 1944 na otok Vis.

To skupino so sestavljali dramski igralec Ivan Jerman, operni dirigent Rado Simoniti, operni dramaturg Smiljan Samec, operni pevec Marjan Kristančič, glasbenik Vlado Golob ter študent Drago Počkaj kot vojaški vodja in ekonom skupine. Politično vodstvo skupine je imel Ivan Jerman, sicer pa je bila skupina malone v celoti »avtarkično« sestavljena: aktualna besedila za nastope je pisal Smiljan Samec, uglasbil in priredil jih je Rado Simoniti, včasih katero tudi Vlado Golob, ki je sicer prav imenitno raztezal harmoniko, Marjan Kristančič je bil glavni pevski solist, vsi skupaj pa so sestavljali pevski kvintet, ki je zmozel dati poldrugo uro dolg program s potrebno konferanso v več jezikih.

Dragocene so bile zlasti humorne točke sporeda. Zato ni čudno, da si je v Delnicah sposodil skupino glavni štab Hrvatske, ki jo je poslal najprej v Otočac, pozneje pa še v Senj, Novi ter na otoka Rab in Pag. Tik pred vrnitvijo skupine na kopno pa je obalo znova zasedel sovražnik. Zato se je skupina s komando mesta Raba vred evakuirala v večjem konvoju na Vis, kamor je prispela 19. januarja 1944. S seboj je pripeljala tudi bolnega pesnika Iga Grudna, ki pa je kmalu nadaljeval pot v begunsko taborišče v Afriki.

S prihodom na osvobojeni, a tedaj še neutrjeni otok Vis se je delo skupine razširilo ne samo na propagando med viškim prebivalstvom, temveč predvsem na kulturno politično delo med borci-prekomorci. Nastopala pa je tudi med zavezniškimi vojaki, stacioniranimi na Visu. Razen s 3. prekomorsko brigado, ki je že bila na otoku, je skupina v tem času navezala stik tudi z angleškimi koman-

dosi, med katerimi je bilo spočetka prav tako mnogo primorskih Slovencev, ki so iz kraljevske vojske prešli v angleško vojsko in še niso bili zadostno poučeni o NOVJ.

Tudi ti fantje so kmalu spoznali, kje jim je mesto, in so od zavezniških poveljstev zahtevali, da jim omogočijo vstop v NOVJ. Toda namesto tega so jih poslali nazaj v Italijo. Ker pa so odločno vztrajali, so po mnogih težavah le dosegli, kar so želeli. Na Vis so se vrnili že kot partizani. Pozneje so se vsi izkazali kot dobri, zavedni borci narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Po prihodu na Vis je bila 3. prekomorska brigada nastanjena v Podhumlju. Od nje so člani kulturne skupine dobili še natančnejše podatke o preostalih rojaki v Italiji in Afriki. Ker je primanjkovalo propagandnega materiala in literature, se je kulturna skupina odločila, da jim bo pripravila vsaj nekaj slovenskega berila. Obrnila se je po pomoč na agitprop oblastnega komiteja za Dalmacijo, ki je imel svojo tehniko v Ženaglavi. Oblastni komite je tedaj vodil Vicko Krstulović, viški komite pa Mato Jakšić; ta dva sta zamisel podprla moralno in materialno.

Do srede aprila 1944 sta bili v tej tehniki dotiskani dve brošuri: literarni zbornik »Naša beseda«, ki ga je pripravil Smiljan Samec, in pesmarica »Naša pesem« v redakciji Rada Simonitija. Obe brošuri sta bili v več tisoč izvodih odposlani v južno Italijo in Afriko, nekaj izvodov pa pisatelju Louisu Adamiču v Ameriko. Če so Klopčičevo enodejanko »Mati« pozneje igrali tudi naši rojaki v Združenih državah Amerike, se je to zgodilo predvsem po Adamičevem posredovanju.

Brošura »Naša beseda« je obsegala 52 strani tekstov in odlomkov naših pesnikov in pisateljev, zlasti partizanskih, v pesmarici »Naša pesem« pa je bilo na 38 straneh natisnjenih 27 pesmi z ustreznim uvodom, predvsem partizanskih pesmi. Malone vse pesmi je po spominu zapisal in harmoniziral Rado Simoniti. Brošuri sta bili namenjeni zlasti primorskim Slovencem v Italiji in Afriki ter sta znatno pripomogli, da je dobilo zamejstvo jasnejšo predstavo o našem osvobodilnem boju.

Kulturna skupina je vztrajno prosila, da bi ji omogočili vrnitev v Slovenijo ali pa da bi jo poslali v Italijo, kjer bi mogla delovati med tamkajšnjimi primorskimi Slovenci. To se je uresničilo šele po prihodu vrhovnega štaba NOV in POJ na Vis. Pred odhodom skupine z Visa 18. junija 1944 je skupina nastopila pred vrhovnim štabom, maršalom Titom in povabljenimi zavezniškimi oficirji. Mar-

Pevski zbor letalcev, slovenskih Primorcev, v Afriki ob nastopu v radiu Alžir (1944)

šal Tito je pozneje še posebej sprejel skupino in se z njo podrobno pogovarjal o njeni dejavnosti.

Tridesetega junija 1944 je skupina odpotovala z Visa v južno Italijo, da bi svoje delo posvetila predvsem primorskim Slovencem. V Bari je dospela 1. julija, drugi dan pa odšla v taborišče Gravino. Tu se je takoj lotila organizacije kulturno prosvetnega dela: njeni člani so vodili izobraževalne tečaje, imeli predavanja in ustne časopise, sodelovali pri taboriščnem listu in stenskem časopisu, prirejali mitinge za borce v taborišču in s svojimi nastopi gostoval tudi pri zavezniški vojski.

Takrat je v taborišču Gravina že bil pevski zbor primorskih Slovencev, ki ga je vodil Mirko Černigoj. Nastal je v Konstantini v Afriki iz primorskih Slovencev, ki so kot bivši italijanski vojaki prišli v angleško ujetništvo. Prvotni zbor je štel sedemnajst pevcev, ki jih je vodil Mirko Lukman. Tem se je pridružil še Černigojev zbor iz Bizerte in tako je zbor narastel na štirideset pevcev pod vodstvom Mirka Černigoja. Sprva so živeli v taborišču jugoslovanske begunske vlade pod ameriškim nadzorstvom, od tod pa so bili prestavljeni v angleško ujetniško taborišče v Corso (v Alžiru), kjer je bilo več kot osemsto Slovencev, ki so se skoraj do zadnjega odločili za NOVJ in pozneje prišli v taborišče Gravino.

Černigojev pevski zbor je prispel v Gravino 22. ali 23. junija 1944 in je štel šestdeset pevcev. Po izločitvi tehničnih specialistov iz zbora (mehaniki, šoferji itd.), ki so jih dodelili specialnim enotam NOVJ, ker so potrebovale tehnično izobraženega kadra, je ostalo v zboru trideset pevcev, in sicer: Maks Pečar, Avgust Markič, Zdravko Trampuš, Alojzij Poljšak, Jože Bukovec, Ivan Rozanič, Franc Gombač, Stanko Kristančič, Jože Ukmar, Stanko Vodopivec, Viktor Sulič, Alojzij Škerjanc, Stanko Žiberna, Edo Hvalič, Lado Kumar, Oskar Kjuder, Ivan Ivančič, Danilo Ukmar, Mirko Černigoj, Silvo Ulenik, Franc Ušaj, Franc Skomina, Franc Žejen, Anton Žejen, Zdravko Bačar, Franc Bratina, Darko Seljak, Miha Kavčič, Andrej Miljevec in Jože Škerjanc. V Gravini sta bila k zboru pritegnjena kot organizator še Anton Čamernik in kot solist Milan Janovski. Od navedenih pevcev so po osvoboditvi umrli Franc Ušaj, Franc Skomina in Miha Kavčič.

V Gravini je bilo sklenjeno, da naj bi zbor ostal skupaj, njegovo umetniško vodstvo pa prevzel Rado Simoniti. Glasovni material tega zbora je bil namreč toliko kvaliteten, da bi ga bilo mogoče s primernim urjenjem usposobiti za zahtevnejše naloge in bi s svojimi nastopi lahko mnogo koristil narodnoosvobodilni vojski.

Pevski zbor bodočih prekomorcev v severni Afriki (Alžir, 1944)

To so potrjevale že izkušnje kulturne skupine, ki je pri zaveznikih na Visu in v Italiji podirala s svojimi nastopi predsodke o naši borbi ter s partizansko pesmijo in s satiričnimi puščicami odprla marsikatera zapahnjena vrata. Naj navedemo samo en primer: uspešen nastop skupine v zavezniški vojaški bolnišnici v Andrii, kjer se je prof. dr. Božidar Lavrič zaman trudil, da bi prišel do samostojnega oddelka, je tudi pripomogel k uresničenju nekaterih njegovih želj.

Medtem je v Gravini skladatelj Filip Bernard sestavil iz dveh violin, harmonike in kitare tudi kvartet (Zdravko Trampuš, Vladislav Kumar, Oskar Kjuder in Darko Seljak) ter zanj napisal nekaj priredb, ki jih je kvartet naštudiral in z njimi nastopal.

Julija 1944 je taborišče Gravino obiskal Boris Ziherl in močno podprl misel o pevskem zboru primorskih Slovencev. Na njegov predlog je zbor dobil ime »Srečko Kosovel«. Vsa kulturna skupina 10. ljubljanske udarne brigade je bila dodeljena zboru; za njegovega umetniškega vodjo je bil določen Rado Simoniti, za politkomisarja pa Ivan Jerman.

Zbor je imel reden šolski pouk, ki je obsegal tudi teorijo glasbe pod vodstvom Vlada Goloba, medtem ko je prosvetni in politični pouk imel na skrbi Ivan Jerman. Rado Simoniti je uril zbor v petju, komponiral zanj in skrbel za repertoar. Uprava taborišča je dodelila zboru barako za vaje in poskrbela tudi za klavir.

V Gravini je v tem času priredil Janko Gačnik brošuro »Taboriščna čitanka«, ki je na 56 straneh priobčila sestavke o našem boju, deklaracijo SNOS s prvega zasedanja v Črnomlju 19. in 20. februarja 1944, sestavek o zgodovini slovenskega naroda ter nekaj pesmi naših pesnikov. Ta publikacija je bila dragocena ne le za pevski zbor, temveč za vse borce v taborišču.

Dobršen del meseca julija in ves avgust 1944 so potekale priprave in pevske vaje za prvi nastop zbora. V tem času je zbor naštudiral okrog dvajset pesmi, večinoma partizanskih in nekaj angleških. Solista zbora sta bila tenorist Marjan Kristančič in bari-tonist Milan Janovski, spremljevalec na harmoniko pa Oskar Kjuder. Od prvega javnega koncerta v Bariju je bila namreč znatno odvisna nadaljnja usoda zbora.

S posredovanjem komandanta baze NOVJ v Bariju Rada Pehačka so bili navezani stiki z angleško komando v Bariju, poleg tega pa je bila prošnja za koncert izročena društvu »Amici della musica«, da bi za nastop zbora odstopilo gledališče Piccinni. Enaindvajsetega avgusta je prišel v Bari tudi Edvard Kardelj, ki je v

MONDAY, 11th SEPTEMBER 1944 AT 8.15 P. M.

CONCERT OF SONGS

given by the choir of National Liberation
Army of Jugoslavia «Srečko Kosovel»

PROGRAMME:

Part I

1. *F. Juvanec*: Slovene land
2. *F. Venturini*: We are homeless
3. *D. Bučar*: There where the fields are colourful
4. *V. Vodopivec*: In the evening hour
5. *F. Jerab*: Soldier's song
6. *E. Adamič*: Lover
12. *R. Simoniti*: For a handful of rice
13. Harm. *F. C. Meyer*: Good night ladies
14. Harm. *F. Bernard*: The field of Poljuško (Russian national song)

Part IV

7. *R. Simoniti*: The moonlight
8. *R. Simoniti*: To the hostages
9. *R. Simoniti*: The spring
10. *M. Bor*: Hurray, brigades!
11. Harm. *F. Bernard*: The song of Bileče town
15. Harm. *O. Dev*: In the long autumn nights
16. Harm. *R. Simoniti*: Spring glass
17. Harm. *R. Simoniti*: Ill in bed
18. *O. Dev*: The raftsmen
19. *R. Bernard*: Ciclus of wedding songs
20. *R. Simoniti*: Tito

Part III

Conductor RADO SIMONITI

Soloist MARJAN KRISTANČIČ

LUNEDÌ, 11 SETTEMBRE 1944 - ALLE ORE 20.15

CONCERTO Vocale

della corale dell'Esercito della Liberazione
Nazionale di Jugoslavia «Srečko Kosovel»

PROGRAMMA:

Parte I

1. *F. Juvanec*: La patria slovena
2. *F. Venturini*: Noi siamo esiliati
3. *D. Bučar*: Sui campi in fiore
4. *V. Vodopivec*: All'imbrunire
5. *F. Jerab*: Il canto del soldato
6. *E. Adamič*: Un canto d'amore
12. *R. Simoniti*: Per un pugno di riso
13. Ar. *F. C. Meyer*: Good night ladies (Canzone popolare inglese)
14. Ar. *F. Bernard*: Il campo di Poljuško (Canzone popolare russa)

Parte IV

7. *R. Simoniti*: Al chiaro della luna
8. *R. Simoniti*: Canto agli ostaggi
9. *R. Simoniti*: La primavera
Tenorista Marjan Kristančič
10. *M. Bor*: Avanti, brigate!
(Canzone partigiana slovena)
11. Ar. *F. Bernard*: Bilečanka
Direttore del coro RADO SIMONITI
15. Ar. *O. Dev*: Le notti d'autunno
(Canzone popolare croata)
16. Ar. *R. Simoniti*: Il prato verde
(Canzone popolare serba)
17. Ar. *R. Simoniti*: L'ammalato
(Canzone popolare macedone)
18. *O. Dev*: Flosarska
19. *F. Bernard*: Una collana di canti popolari sloveni
20. *R. Simoniti*: Tito
Solista MARJAN KRISTANČIČ

Program koncerta pevskega zbora NOVJ »Srečko Kosovel«
11. septembra 1944 v gledališču Piccinni v Bariju

celoti podprl delo zbora. Zbor je tedaj dobil uradni naslov »Zbor NOVJ«.

Ko je bil 23. avgusta koncert zagotovljen, je Ciril Kosmač prevedel vse pesmi še v angleščino in italijanščino, tako da je spored izšel v slovenskem, italijanskem in angleškem jeziku, hkrati pa vseboval razlago pesmi v obeh tujih jezikih. Vstopnice so bile skrbno razdeljene; dobili so jih tudi pripadniki zavezniških vojsk. Sicer pa to pravzaprav ni bil prvi koncert zbora; pod novim imenom je 6. septembra nastopil že v bolnišnici v Grumi.

Koncert v gledališču Piccinni v Bariju je bil 11. septembra 1944. Zbor je nastopil z repertoarjem dvajsetih pesmi, solist pa je bil Marjan Kristančič. Uspeh je bil popoln. Navdušenje se ni hotelo poleči, čestitke najvišjih zavezniških oficirjev pa so pričale, da je zbor svojo nalogo uspešno opravil.

Sledili so koncerti: 14. septembra v taborišču Gravina, 17. septembra v bolnišnici za pljučne bolezni v San Ferdinandu, 18. septembra v bolnišnici v Traniju in 19. septembra vnovič v Traniju, kjer je ameriška filmska ekipa snemala film, za katerega je »Srečko Kosovel« pel partizanske pesmi. Dne 22. septembra je zbor imel koncert na letališču v Termoliju za angleške letalske oficirje in vojake, 23. septembra pa koncert za našo letalsko eskadriljo. Nato je 28. septembra vnovič nastopil za ameriški film iz partizanskega življenja ter zapel nekaj partizanskih in umetnih pesmi.

Ko je zbor opravil svojo nalogo v Italiji, se je začel pripravljati na odhod v domovino. Oktobra je bil še koncert v mestecu Palesi, 17. oktobra pa v Quasanu; tu je bil zadnji nastop zbora v Italiji. Dvanajstega oktobra je bila zboru dodeljena kot solistka operna pevka Vanda Zihlerl, ki je prevzela tudi dolžnost politkomisarja, ker je Ivan Jerman odpotoval v Slovenijo.

*

Dvajsetega oktobra 1944 je zbor odpotoval z ladjo iz Barija na Vis, kjer je ostal do 9. novembra. V tem času je priredil dva koncerta: najprej 2. novembra v bolnišnici, nato pa 7. novembra v proslavo oktobrske revolucije.

Z Visa je zbor odšel v Split, od koder pa ni mogel takoj nadaljevati svoje poti proti Beogradu, kamor je bil namenjen. Zato se je nekaj časa zadržal na področju narodnoosvobodilnega odbora Dalmacije; ta mu je pomagal s prevozi, z oskrbo in z vsem, kar je potreboval za svoje delo, ki mu je bil namen: s partizansko in

umetno pesmijo krepiti odpor proti okupatorju ter boj za osvoboditev Slovenskega Primorja in Istre.

V Splitu je »Srečko Kosovel« 16. novembra nastopil v takojšnjem gledališču, 19. novembra na drugi konferenci AFŽ, 20. novembra na samostojnem koncertu, 22. novembra s koncertom za mornarico, 26. novembra na koncertu za artilerijsko šolo v Kaštelih, 29. novembra spet v splitskem gledališču ob proslavi AVNOJ in 30. novembra vnovič s samostojnim koncertom v gledališču.

Zbor ni mogel in tudi ni smel ostati predolgo na enem mestu, ker je moral zajeti čim širše območje in peti čim večjemu številu poslušalcev. Najtežje vprašanje je bil premik iz kraja v kraj. Prevoznih sredstev ni bilo, ker so bila potrebna predvsem fronti v Liki. V tej stiski je priskočil zboru na pomoč štab artilerijske grupe VIII. udarnega korpusa. Njen komandant Karel Levičnik je pokazal veliko razumevanje za delo zbora ter mu dodelil kamione za potrebne prevoze.

Osmega decembra je prišel zbor v Šibenik ter imel 10. in 11. decembra dva koncerta v gledališču. Trinajstega decembra je priredil koncert v Primoštenu in v Rogoznici. Štirinajstega decembra je imel koncert v Šibeniku za Slovence, ki so prišli s Sardinije, 16. decembra pa v gledališču. Tega dne je dospela depeša vrhovnega štaba, naj se zbor takoj napoti v Beograd, in sicer z avionom z letališča Zemunik pri Zadru. Ker pa to letališče še ni bilo pripravljeno, je bilo treba izbrati drugo pot.

Od odhoda zbora iz Barija je prvi politkomisar zbora Ivan Jerman zaman čakal na avion za Slovenijo. Zato se je 6. decembra napotil z ladjo v Split, od koder bi se morda le lahko odpravil dalje. Na poti proti Biogradu se je v Šibeniku sestal z zborom. Ker je bila pot v Slovenijo zaradi vojaških operacij v Liki zaprta, je na poziv zbora vnovič prevzel posle njegovega politkomisarja. Vanda Ziherl je namreč morala 8. januarja 1945 vnovič odpotovati v Italijo.

Štiriindvajsetega in 25. decembra 1944 ter 1. januarja 1945 je zbor nastopil še v šibeniški katedrali, s koncertom 31. decembra pa povzdignil slovesno otvoritev šibeniškega kulturnega doma.

Naposled je štab VIII. udarnega korpusa NOVJ 22. decembra odločil, naj se zbor napoti čez Črno goro v Beograd. Osmega januarja 1945 je imel »Srečko Kosovel« še koncert v Splitu za 5. prekomorsko brigado. Nato je v snegu odšel na pot čez Makarsko, Tučepe, Turijo in Metković ter 12. januarja 1945 prispel v Dubrovnik. Tu je imel 14. januarja koncert v gledališču.

Petnajstega januarja je zbor prišel v Trebinje in še isti dan nastopil v oficirskem domu. Med čakanjem na premik je 21. januarja nastopil na komemorativni proslavi v počastitev Lenina, 22. januarja pa v oficirskem domu s samostojnim koncertom. Ves čas se je v zboru nadaljevala šola, prav tako pa so se redno vrstile tudi pevske vaje. Zborov repertoar se je nenehno množil.

Ko je štab 29. brigade sestavil iz motornih vozil, ki so prišla iz Italije, avtokolono za našo vojsko, je 26. januarja 1945 odrinil z njo tudi pevski zbor »Srečko Kosovel« proti Beogradu. Še istega dne je kolona dospela v Kotor. Na poti proti Črni gori je zbor nastopil 27. januarja na proslavi na Cetinju.

Osemindvajsetega januarja je avtokolona nadaljevala pot iz Cetinja čez reko Crnojević in Virpazar proti Baru. Po zasneženih in strmih, s prepadi obdanih cestah je kolona dospela 29. januarja na breg reke Bojane, ki loči Albanijo od Jugoslavije. Tam je morala čakati na nadaljnji prevoz, kajti šlep je bil pokvarjen. Zbor je prešel reko šele 31. januarja. Ob prihodu na albansko stran pa je zvedel, da poti čez Albanijo ni. Edino asfaltirano cesto od Skadra čez Tirano do Elbasana so namreč razdrle umikajoče se nemške motorizirane kolone, narasle reke pa so mostove porušile.

Zbor se je moral pripraviti na daljše čakanje v Skadru. Nastopile so velike težave z nastanitvijo in prehrano. Organizirana je bila lastna kuhinja. Ker je bilo mesto v nekakšnem vojnem stanju, je bilo tudi gibanje omejeno. Stražarsko službo v avtokoloni so ves čas opravljali člani zbora.

Drugega februarja 1945 je odšel komandant avtokolone v Tirano, da bi s tamkajšnjimi oblastmi uredil vse potrebno za nadaljnjo pot. Dva dni zatem je prišel iz Tirane šef tamkajšnje vojne misije NOVJ Todorović, ki je povedal, da bi bilo mogoče potovati naprej zgolj s samopomočjo, to se pravi, da bi sami morali popravljati poti, obiti porušene mostove po razritih strugah ali pa jih za silo popraviti. Medtem je bil z albanskim propodelkom organiziran 6. februarja koncert, na katerem je zbor prav tako uspešno nastopil.

Skadar je bil najtežja postaja na vsej dolgi poti »Srečka Kosovela«. Vendar so bili vsi naporj strnjeni v eno sólo misel: čimprej naprej, v domovino. Devetega februarja je kolona le zapustila Skadar. Kakor prej v Dalmaciji in Črni gori, kjer so kosovelovci na zasneženih klancih potiskali in prestavljali avtobuse in kamione, se tudi zdaj niso ustrašili naporov, da si odprejo pot k cilju.

Že 10. februarja je zbor priredil v Tirani koncert. Organizirala sta ga naša vojna misija in albansko ministrstvo za prosveto, s kate-

Pevski zbor NOVJ »Srečko Kosovel« po osvoboditvi (Ljubljana, junij 1945). V sredini v drugi vrsti (sedijo z leve proti desni) Ivan Jerman, politkomisar zbora, Rado Simoniti, dirigent zbora, in Vanda Ziherl, umetniški solist

rim je bilo več skupnih posvetovanj o kulturno prosvetnih vprašanjih, ki so Albance posebno zanimala, npr. o ustanovitvi gledališča, jugoslovanski kulturni pomoči, izmenjavi umetnikov, tiska itd.

V najostrejši zimi je avtokolona zgodaj zjutraj 11. februarja nadaljevala pot proti Elbasanu in 12. februarja stopila v Strugi na težko pričakovana jugoslovanska tla. Dvanajstega februarja je »Srečko Kosovel« prispel v Bitolo in naslednjega dne imel tam svoj prvi koncert v osvobojeni Makedoniji.

Prihod v Skopje 14. februarja je bil nadvse svečan. Avtokolono z zborom »Srečko Kosovel« so navdušeno sprejeli makedonski partizani in množice občinstva; sprejem se je razvil v pravo ljudsko rajanje. Petnajstega in 16. februarja je imel zbor dva koncerta v tamkajšnji radijski postaji, istega dne zvečer pa je nastopil na slavnostnem koncertu v Narodnem teatru. Komanda mesta, agitprop in makedonska vlada so poskrbeli za čimbolj ugodno bivanje zbora v makedonskem glavnem mestu. Le nadaljevanje poti se je zataknilo, ker ni bilo na razpolago potrebnih vozil.

Devetnajstega februarja se je zbor le premaknil proti Nišu. Spetoma je še istega dne imel koncert v Vranju in 28. februarja dospel v Niš, kjer ga je že čakal poziv vrhovnega štaba, naj brez zadrževanja pohiti v Beograd. Ob 11. zvečer je zbor krenil na zadnji konec poti in 22. februarja dospel v Beograd.

Po taki naporni poti so pevci naposled prišli do prepotrebne počitka, udobnega bivališča v beograjskem Zanatskem domu in do redne prehrane. Prvi dnevi bivanja v Beogradu so minevali v iskanju prostora za vaje, v poročanju o dotedanjem delu »Srečka Kosovela« in v pripravah za koncert, za katerega je bilo treba sestaviti nekoliko drugačen, zahtevnejši spored. Poglavitno pa je bilo vprašanje, kaj naprej: ali naj »Srečko Kosovel« postane stalni pevski zbor Jugoslovanske armade ali pa naj bi se združil z gledališko skupino vrhovnega štaba. Ta misel se je namreč oživljala že vse od afirmacije zbora po koncertu v Bariju. Vendar je bilo odločeno, da zbor ostane samostojno umetniško telo. Po vrnitvi iz Italije sta se mu znova pridružila Vanda Zihlerl in Smiljan Samec.

V tem času so v Sofiji pripravljali Vseslovanski kongres. »Srečko Kosovel« je z delegacijo, ki je na kongresu zastopala našo državo, odpotoval v Sofijo in že 3. marca nastopil v sofijskem radiu ter na skupščini Vseslovanskega kongresa. Zbor je bil deležen navdušenega priznanja in vsestranske pozornosti; obiskal ga je tudi sofijski župan, posebno zanimanje za pevce pa je pokazal ruski pesnik Nikolaj Tihonov. Sledili so koncerti v Plovdivu (5. marca),

v Stari Zagori (6. in 7. marca), v Plevnu (8. marca). Dvanajstega marca se je zbor vrnil v Beograd.

Vse do 27. maja 1945, dobra dva meseca in pol, je ostal zbor v Beogradu. Interno delo zbora z rednimi vajami in šolo je normalno potekalo. Na razobešenih zemljevidih so pevci spremljali napredovanje naših in zavezniških armad, prav zato pa je še bolj raslo hrepenenje po ožji domovini, od katere so bili tako dolgo ločeni. Člani zbora, ki so bili malone sami Primorci in že dolgo z doma, so si želeli čimprej oditi domov, na Primorsko.

Med bivanjem v Beogradu je imel zbor naslednje nastope: 25. marca koncert v Kolarčevi dvorani; 26. marca snemanje za film; 27. marca spet koncert v Kolarčevi dvorani; koncert v radiu 30. marca in 3. aprila; v bolnišnici 5. aprila; koncert za upravne organe ljudske oblasti 6. aprila; koncert v Kolarčevi dvorani ob proslavi Rdeče armade 17. aprila; v radiu 10. in 17. aprila (drugič so v radiu nastopili samo solisti zbora); snemanje pesmi na plošče 18. aprila; koncert v Zemunu 21. aprila (sodeloval je tudi violinist Karlo Rupel); koncert ruskim oficirjem v Rumi 25. aprila; na Vračarju 28. aprila; v radiu 30. aprila; v oficirskem domu 1. maja; ponovno v radiu 3. maja; za Slovensko društvo v Beogradu 6. maja; na Čukarici 7. maja; koncert v radiu 8. maja in istega dne, na predvečer dneva zmage, na Terazijah.

Desetega maja je »Srečko Kosovel« nastopil v Belem dvoru na Dedinju pri maršalu Titu. Izbrane partizanske pesmi so kosovelovci tokrat peli iz vse duše in prepolnega srca, da bi se vsaj skromno oddolžili svojemu vrhovnemu komandantu, s čigar imenom so premagali vse zapreke in težave, da so se vključili v narodno-osvobodilni boj jugoslovanskih narodov. Ta večer je pomenil »Srečku Kosovelu« najvišje priznanje.

Pol leta pozneje, po povratku zbora s turneje po Češkoslovaški, pa je vrhovni komandant maršal Tito odlikoval zbor z ordenom bratstva in enotnosti I. stopnje (24. novembra 1945). V Beogradu so si sledili še koncerti: 11. maja v radiu, 18. maja ob osvoboditvi Slovenije in 24. maja pri artilerijskih enotah. Skupna bilanca zborovih koncertov v beograjskem obdobju je bila 25 nastopov.

Za tako dolgo zadrževanje zbora v Beogradu še po osvoboditvi Slovenije je bil vzrok predvsem v prevozu. Železniško progo do Zagreba je bil namreč okupator ob svojem umiku uničil. Prizadevanju za prevoz zbora po zračni poti pa niso mogli ustreči, ker ni bilo na razpolago letal. Potovanje po cesti ni prihajalo v poštev zaradi fronte v Sremu. Tako ni preostalo nič drugega kot čakati.

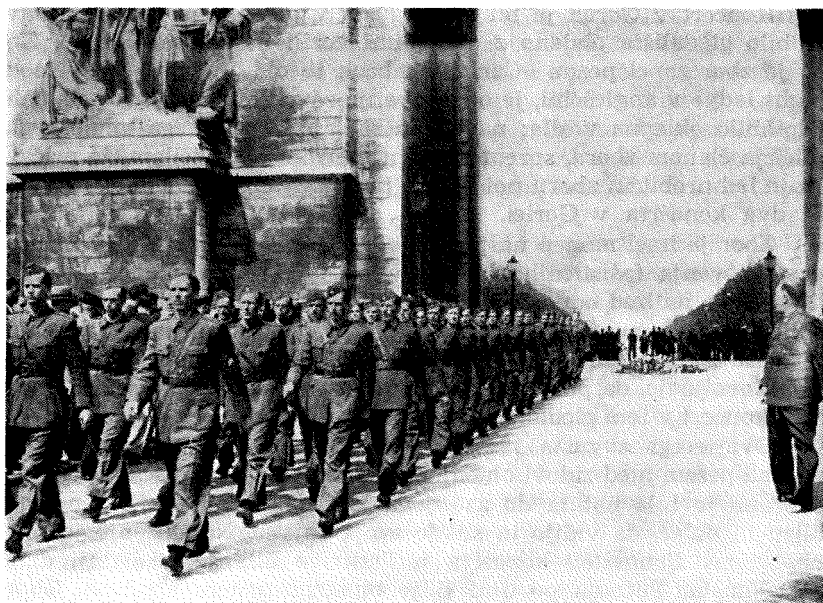
Čakanje pa je prineslo zboru »Srečko Kosovel« veliko spremembo. Na letališču v Zemuniku je bil namreč pri letalcih zbor, sestavljen prav tako iz primorskih Slovencev; vodil ga je Polde Černigoj, brat prvega dirigenta zbora »Srečko Kosovel«. Ta zbor so prepeljali v Beograd in 22. aprila 1945 sta se oba zbora združila v enotni zbor »Srečko Kosovel«. Polde Černigoj je bil namreč v Bizerti sestavil pevski zbor, prav tako iz primorskih Slovencev. Zbor je bil najprej poslan v Oran, nato pa spet v Alžir, kjer je deloval pri angleškem letalstvu. Iz RAF je na svojo odločno zahtevo prišel v NOVJ in se vključil v enoto našega vojnega letalstva.

Spojitev dveh večjih vokalnih korpusov v učinkovito in uglašeno celoto ter priučitev obsežnemu umetniškemu repertoarju, vse to je zahtevalo dosti časa in truda, hkrati pa tudi požrtvovalnosti in vztrajnosti vseh članov zbora ter vodstva zbora, zlasti dirigenta Rada Simonitija. Pomnoženi in preurejeni zbor pa je kmalu bogato poplačal vložene napore.

*

Naposled se je generalu Jaki Avšiču posrečilo dobiti v Beogradu nekaj kamionov, ki so 27. maja prepeljali zbor do Novega Sada. Od tod je potoval z železnico čez Madžarsko po sovjetski okupacijski ceni. Potni list sta bila pesem in uvidevnost sovjetskih komand. Na mnogih postajah je moral zbor čakati, ker so kajpak imeli prednost vojaški transporti in prevozi množice ujetnikov. Zato se je potovanje do Maribora vleklo dober teden, deloma z železnico, deloma s kamioni, kakor je pač naneslo.

Svoj prvi nastop na slovenski zemlji je imel zbor »Srečko Kosovel« 2. junija 1945 v močno zbombardiranem Mariboru. Tu se je pričel pohod »Srečka Kosovela« po Sloveniji. Prvi javni nastop zbora v Ljubljani je bil 9. junija na koncertu za AFŽ. Sledili so koncerti: v radiu 11. junija, v Glasbeni Matici 12. junija, snemanje na plošče 21. in 22. junija, koncert za Zvezo mladine Slovenije 25. junija, koncert za Korošce 13. julija, nastop ob volitvah 14. julija. Koncert 15. julija v veliki unionski dvorani v Ljubljani je navdušil ljubljansko občinstvo, zakaj tako zapete partizanske pesmi dotlej še niso slišali. Z nastopi v Tivoliju za AFŽ 16. julija, v Drami 20. julija, za enote Jugoslovanske armade 24. julija, za Bežigradom 25. julija in v Tivoliju 26. julija se je zaključila prva etapa umetniško propagandnega delovanja »Srečka Kosovela« v Sloveniji.

*Pevski zbor NOVJ »Srečko Kosovel« se vrača s polaganja venca na grob
Neznanega junaka v Parizu (maj 1946)*

Pri kosovelovcih se je stopnjevala neučakanost, kdaj bodo pozdravili svojo ožjo domovino — Primorsko.

Koncerti v Postojni 27. julija, v Vipavi 28., v Tolminu 29., v Cerknem 30. in v Idriji 31. julija, v Ajdovščini 1. avgusta, v Ivanjgradu 4., v Opatjem selu 5. in v Kostanjevici 6. avgusta so bili višek navdušenja in prekipevajoče radosti. In vendar na vsej poti po Primorski ni bilo v zboru nobenega primera nediscipline; nihče se ni svojevoljno odstranil iz zбора, čeprav so bili fantje tu doma ali pa vsaj v neposredni bližini svojih domačij in svojcev.

Po vrnitvi v Ljubljano se je zbor temeljito pripravil za turnejo po tedanji coni B. Posebnost je bil koncert v Postojnski jami 15. avgusta. Po koncertu v Sežani 26. avgusta je hotel zbor nastopiti tudi v Trziču, česar pa angleška okupacijska oblast ni dovolila. Ista oblast je v Ronkih z vojaštvom obkolila zbor in mu ni dovolila koncerta.

Koncert v Gorici je bil 18. avgusta v gledališču Verdi, čeprav je bilo gledališče obdano z oklepnimi vozili in vojaško stražo. Ko pa je zbor zapel pesmi »Carry me back to old Virginia« in »Good night lady« v angleščini, je odobravanje zavezniških vojakov namah odpihnilo oklepna vozila; navdušen stisk roke visokega angleškega oficirja članom zbora, spremljan s primernim opravičilom, je pričal, da je led prebit in zboru pot v Trst prosta. Nato sta bila 19. avgusta še dva koncerta v Gorici.

Zbor je imel namen nastopiti v Trstu v gledališču Verdi. Spričo nasprotovanja fašističnih elementov pa je bilo pričakovati, da bo to naletelo na hud odpor. Vendar se je predstavniku pripravljalnega odbora »Zveze prosvetnih društev« v Trstu, staremu partizanskemu tovarišu Danilu Turku-Joci posrečilo izposlovati pri angleških oblasteh dovoljenje, da pevski zbor zavezniške vojske Jugoslavije odpoje svoj koncert v tem gledališču.

Dvajsetega avgusta 1945 se je prvič v zgodovini oglasila slovenska pesem med zidovi omenjenega tržaškega gledališča. Ogromna dvorana je bila nabita do zadnjega kotička. Prišli so Slovenci od blizu in daleč, da vidijo in slišijo svoje rojake. Navdušenje je bilo nepopisno. Ponovitev koncerta v Trstu je bila že naslednji dan, 21. avgusta. Turneja po coni B je bila z uspehom končana. Zbor se je 22. avgusta vrnil v Ljubljano in začele so se priprave za novo turnejo.

*

Potreba po čim večji popularizaciji naših narodnih zahtev je narekovala turnejo »Srečka Kosovela« po Češkoslovaški. Priprave za to turnejo so trajale do 10. septembra. Medtem je imel zbor v Ljubljani samo en koncert, in sicer 25. avgusta v unionski dvorani za osirotele otroke. Oprema zbora je bila izpopolnjena, naštudiranih je bilo nekaj novih pesmi in himn. Izvršile so se spremembe v vodstvu zbora. Za politkomisarja zbora je bil postavljen Dušan Pirjevec-Ahac, za upravnika pa Ivan Jerman, ki je obdržal to funkcijo do razpustitve zbora. V zbor je bil pritegnjen tudi operni pevec Friderik Lupša kot solist.

Iz Ljubljane je »Srečko Kosovel« odpotoval 11. septembra 1945 z dvema avtobusoma in kamionom za gorivo. Zvečer je prispel v Čakovec, kjer je prespal, naslednjega dne nadaljeval potovanje čez Szombathely in Sopron ter se ustavil v Bratislavi. Zgodaj zjutraj 13. septembra je zapustil Bratislavo, potoval skozi Brno in prišel zvečer v Prago.

Po temeljitih pripravah je bil 19. septembra 1945 koncert v Pragi v Smetanovi dvorani. Spored je obsegal devetnajst pesmi, ki so bile razdeljene v dve polovici: v umetne in narodne ter v partizanske pesmi. Solisti so bili sopranistka Vanda Zihlerl, tenorist Marjan Kristančič, basist Friderik Lupša in Milan Janovski. Uspeh je bil tak, da je moral zbor nekatere pesmi večkrat ponavljati, koncert pa se je končal z nepopisnimi ovacijami Titu in novi Jugoslaviji.

Dvajsetega septembra je bil dopoldne koncert v Kolbenk-Deničah, 22. septembra v Lidicah, 23. septembra v radiu, 24. septembra za barikadarje in 26. septembra za »Svaz mladeži« v praški dvorani Lucerna.

Štiriindvajsetega septembra je posnela dobršen del repertoarja zbora gramofonska tvrdka »Esta«, 25. septembra pa še znana tvrdka »Ultraphton«. Navezani oziroma obnovljeni so bili stiki s praškimi gledališči in drugimi kulturnimi ustanovami. Zbor se je nato napotil po Češkoslovaški in je nastopil 29. septembra v Holicah, 20. septembra v Ustih nad Orlicami, 1. oktobra v Pardubicah, 3. oktobra v Hrudinu s tremi koncerti, 4. oktobra v Zlinu, 8. oktobra v Brnu z dvema koncertoma in 15. oktobra v Bratislavi. S tem je zaključil turnejo po Češkoslovaški in se 18. oktobra vrnil v Ljubljano. Tu je bil razformiran. Šele zdaj so se pevci naposled mogli vrniti na svoje domove.

*

Leta 1946 je v Parizu zasedala konferenca zunanjih ministrov, ki je med drugim imela na dnevnem redu tudi reševanje vprašanja Julijske krajine in Trsta. Da bi podprli naše pravične zahteve, je jugoslovansko politično vodstvo sklenilo poslati v Pariz najboljše umetniško-folklorne skupine, ki naj bi v Franciji, predvsem v Parizu, opozarjale s svojimi nastopi na naše zahteve na mirovni konferenci.

Poleg »Srečka Kosovela« je bila v tem kulturnem odposlanstvu Jugoslavije tudi skupina »Lola Ribar« (26 članov), ki jo je vodil Miro Čangalović. Ta skupina je imela na sporedu jugoslovanske narodne pesmi in ples, ki jih je izvajala pod umetniškim vodstvom Olge Skavran. Makedonsko skupino narodnih plesov »Lazaropoljcev« je vodil Petar Bogdanov-Kočko. Skupino beograjskega baleta (24 članov) s partizanskimi koli in pesmijo je vodila Mira Sanina. Skupina »Moreška« z otoka Korčule, ki naj bi izvajala bojne ples, pa se je morala iz tehničnih razlogov vrniti iz Pariza domov.

Rado Simoniti in Ivan Jerman sta dobila nalogo, naj obnovita zbor »Srečko Kosovel«. Na določen dan so se vsi pevci zbora zbrali v Ljubljani. Zbor je bil popolnoma na novo opremljen, njegovi člani pa so dobili sinje uniforme. Zbor je bilo treba tudi pomnožiti z novimi pevskimi močmi. Vanj so bili vključeni nekdanji pevci Akademskega pevskega zbora Karel Boštjančič, Mirko Dolničar, Janez Eržen, Alfonz Grmek, Božo Grošelj, Lojze Hartman, Andrej Jarc, Lojze Kirin, Mičo Kolar, Jože Lazar, Friderik Lupša, Lojze Milič, Vilko Pitaco, Vinko Plevel, Janez Svetel, Bronislav Skaberne, Milko Skoberne, Mirko Tozon, Boris Trampuž in Srečko Zupančič.

Obnovljeni in izpopolnjeni zbor je pod vodstvom Rada Simonitija z intenzivnimi vajami v kratkem času obdelal stari repertoar, doštudiral nekaj novega in se zлил v zvočno umetniško celoto. Za politkomisarja zboru je bil dodeljen Bojan Štih, za ekonoma pa Milan Kovič.

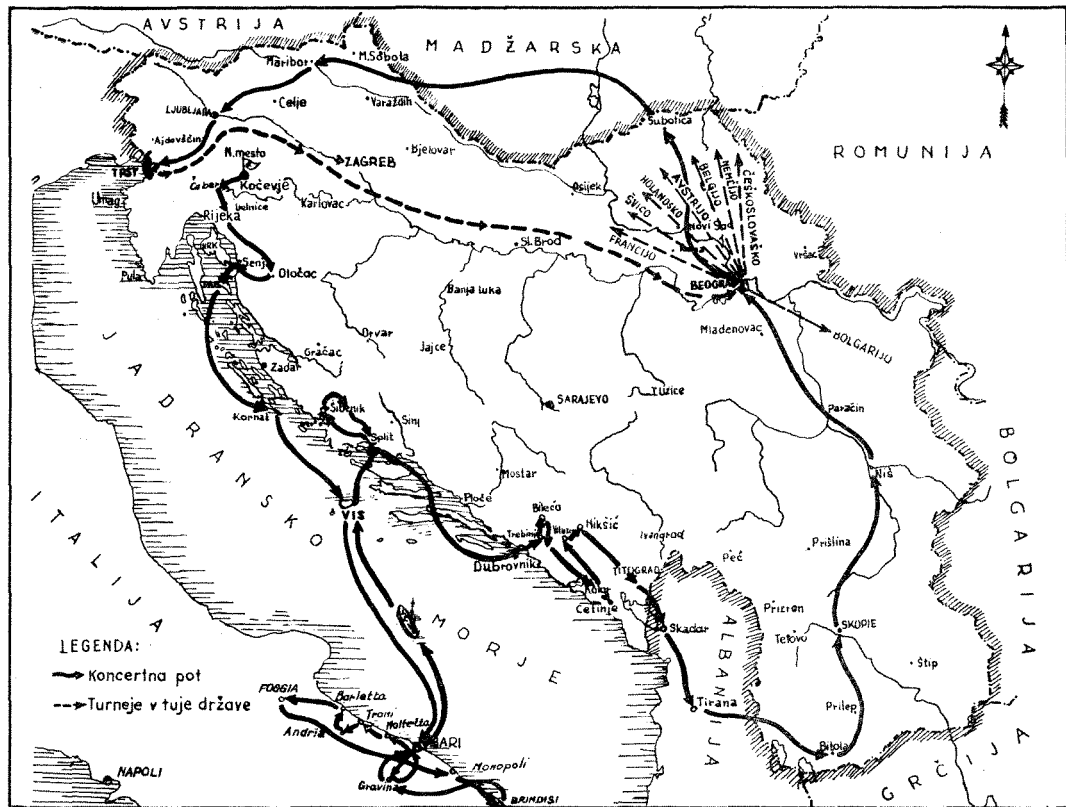
V drugi polovici aprila 1946 je zbor odpotoval najprej v Beograd, kjer se je sestel z drugimi umetniškimi skupinami. Za vodjo celotne skupine je bil postavljen Ivo Sarajčić.

Prvi nastop »Umetniške skupine Jugoslovanske armade«, kot se je nova skupina imenovala, je bil v Beogradu ob proslavi OF 27. aprila, drugi 28. aprila v Zemunu, prav tako ob proslavi OF, in spet v Beogradu 30. aprila.

Tretjega maja 1946 je skupina odpotovala iz Beograda čez Področico proti Parizu. Potni list je imel samo upravnik zbora. Ker je bila skupina zavezniška vojska, niso računali, da bi ji angleške, ameriške in francoske zasedbene oblasti delale težave. Ker pa skupina ni imela podpisanih in opečatenih potnih papirjev, je moral zbor iz vagonov, vlak pa je odpeljal. Tedaj je dirigent zbral zbor na peronu in pevci so zapeli nekaj angleških pesmi. In spet je bila pesem učinkovit potni list. Formalnosti so bile kmalu opravljene; za nadaljevanje poti so železničarji sestavili novo kompozicijo, ki je pravočasno ujela brzovlak proti Parizu. Prevoz čez ameriško cono je potekel brez težav. V Strasbourgu so Francozi sicer malo positnarili, a vendarle pustili zbor nemoteno proti Parizu.

Petega maja 1946 je »Srečko Kosovel« dospel v Pariz. Vsa skupina je bila v Franciji gost društva »Francija — Jugoslavija«.

Prvi koncert zbora v Parizu je bil 10. maja v gledališču Palais de Chaillot. Pokrovitelji koncerta so bile najuglednejše osebnosti političnega in javnega življenja Pariza. Ogromna dvorana s štiri tisoč sedeži je bila do zadnjega prostora zasedena. Navzoči so bili tudi ministri francoske vlade, diplomatski zbor in elitna pariška

Pot kulturne skupine 10. ljubljanske udarne brigade in pevskega zbora NOVJ »Srečko Kosovel«

publika. Koncerta se je prav tako udeležila naša delegacija, ki je zastopala Jugoslavijo na konferenci zunanjih ministrov, z Edvardom Kardeljem in Alešem Beblerjem na čelu. Pred koncertom je govoril o novi Jugoslaviji in njenih upravičenih zahtevah veliki francoski pesnik in pisatelj Louis Aragon. Njegov govor so objavili vsi pariški časopisi.

Marseljeza iz grl »Srečka Kosovela« je osvojila in razvnela poslušalce. Tako zapeto marseljezo so Francozi postavili svojim rojakom za zgled. O koncertu so obširno in izredno pohvalno pisali domala vsi francoski časopisi.

Zbor »Srečko Kosovel« je bil v Parizu močno zaposlen: 7. maja 1946 je imel polurni koncert v radiu, 11. maja na županstvu v Hôtel de Ville, 12. maja v Mairie des Lilas, 16. maja v Suresnesu (Mont Valérien), kjer je položil venec na grobove 4000 od Nemcev pobitih Francozov, 17. maja snemanje na plošče, 23. maja nastop v teatru Pigalle, snemanje za film in nastop v Vélodrome d'hiver.

Posebno doživetje je bil 19. maja koncert v Lensu pri Pas-de-Calais, pri naših izseljencih-rudarjih. Tu ni bilo burnih aplavzov; v mislih na domovino so bile solze edini izraz prekipevajočih čustev naših ljudi. Sledili so veliki koncerti: 12. maja v Mairie des Lilas, 22. maja v dvorani Pleyel in 23. maja v Suresnesu.

Koncerti, občudujoče kritike v pariških časopisih, objave fotografij, nastopi v radiu, defile ob grobu Neznanega junaka pod Slavolokom zmage, prepevanje v metroju itd. so močno prispevali k populariziranju Jugoslavije pri Parižanih in Francozih sploh.

Prihajala so vabila za gostovanje po Franciji: Lyon, Grenoble, Marseille, Nica. Skrb za organizacijo teh koncertov sta imela upravnik zbora Ivan Jerman in Boris Trampuž, ki sta potovala pred zborom in pripravila z lokalnimi faktorji vse potrebno glede nastanitve in prehrane zbora ter dvoran za njegove nastope.

Prva postaja na tej poti je bil Lyon, veliko središče tekstilne industrije. Nastopu v radiu 24. maja je sledil 25. maja javni koncert v gledališču pod pokroviteljstvom visokih osebnosti mesta.

Veliko pristaniško mesto ob Sredozemskem morju, Marseille, je slišalo pevski zbor »Srečko Kosovel« 29. maja 1946 v svoji operi.

V Nici, znanem letovišču ob modri obali, je bil koncert 21. maja v operni hiši.

Številnim prošnjam za nastop zbora in ponovitev njegovih koncertov v Franciji pa ni bilo mogoče ustreči, čeprav je bil vnaprej zagotovljen vsestranski uspeh. Pred skupino je bila pot v Belgijo, kjer naj bi v enem tednu obiskala tamkajšnja najvažnejša mesta.

Turneja »Srečka Kosovela« po Belgiji se je začela 3. junija 1946 s polurnim koncertom v tehnično najmodernejše opremljenem radiu v Bruslju. Pred koncertom je predavala poslanka socialistične stranke ga. Blum o novi Jugoslaviji, o herojski borbi njenih narodov za svobodo in o njihovih pravičnih narodnih zahtevah. Četrtega junija pa je bil koncert v največji bruseljski dvorani »Palais des Beaux Arts«, ki ima tri tisoč sedežev.

Šestega junija je bil koncert v nabito polni dvorani v Antwerpnu. Prisotni so bili tudi diplomatski predstavniki v Belgiji akreditiranih držav.

S koncertom v Liègeu (7. junija) in v Charleroiu (9. junija), kjer žive kolonije naših izseljencev, so se ponovili prizori iz Lensa. Med šestim in sedmim julijem je »Srečko Kosovel« sodeloval pri proslavi obletnice invazije na veliki planoti v Ardenih, in sicer v navzočnosti najvišjih predstavnikov belgijskega javnega življenja. »Srečko Kosovel« je dobil v povorki častno mesto takoj za odredom belgijske vojske. Navzoče množice so ga navdušeno pozdravljale.

Uspešna turneja po Belgiji je bila končana. Po toliko uspehih v Franciji in Belgiji, po nadvse ugodnih odmevih v časopisju in v javnosti ter po rastočem zanimanju za novo Jugoslavijo in njene težnje je bilo treba nastalo razpoloženje čimbolj izkoristiti in nastopiti še kje. Dotlej je zbor nastopal le po deželah, ki so kot Jugoslavija bile pregažene od fašističnih okupatorjev in ki so razumele narodnoosvobodilni boj. Kako pa bi sprejela partizanski zbor dežela, ki ni bila v vojni, naj bi pokazala Švica.

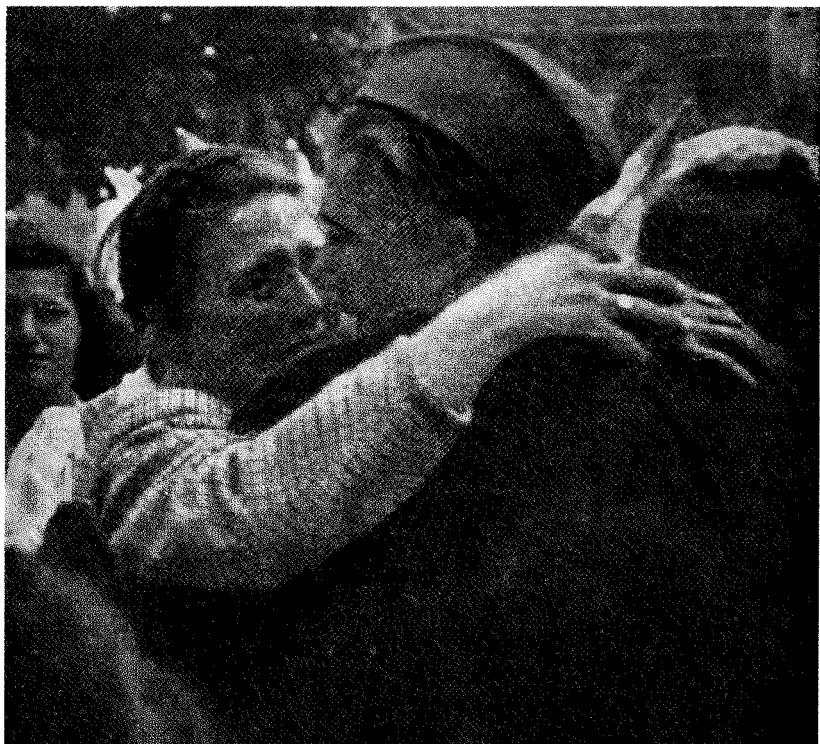
Po vztrajnih intervencijah je zbor le dosegel, da so mu švicarske oblasti dovolile prehod čez mejo. Skrb za bivanje skupine v Švici sta prevzela »Švicarsko-jugoslovansko društvo« in Komunistična partija Švice. Izkupiček prireditelj je šel v dobrodelne namene. Enajstega junija je bil koncert v züriškem radiu, 12. junija pa v mestni dvorani (Stadthale). Pred koncertom se je zvrstilo nekaj govornikov, ki so izrazili globoke simpatije do jugoslovanskega narodnoosvobodilnega boja. Nastop zboru pa je navdušil tudi švicarsko, sicer dokaj zadržano občinstvo.

Trinajstega junija 1946 je bil koncert v koncertni dvorani v Baslu. Zahtevna baselska publika je zbrano sledila izvajanju in zboru viharno aplavdirala. Ves tisk je bil v svojih ocenah soglasen o visoki kvaliteti zboru. Na zahtevo prirediteljev in javnosti je bil 14. junija 1946 ponovljen koncert v Zürichu. Z njim pa je bila francosko-belgijsko-švicarska turneja pevskega zboru »Srečko Kosovel« končana.

Ko se je zbor vrnil z vlakom v Ljubljano, je na ljubljanski postaji še videl v Beograd odhajajočega Borisa Kidriča ter mu za slovo zapel nekaj pesmi. V naslednjih dneh sta bila še dva koncerta v Zagrebu in Ljubljani, nato pa je bil zbor dokončno razpuščen. Pred zadnjim koncertom ga je v imenu IO OF pozdravil pesnik Oton Župančič.

Po vseh trdih naporih, po tisoč in tisoč kilometrih prehojene poti so se kosovelovci, potem ko so častno izpolnili svojo dolžnost, razšli. Njihovo petje bo kot enkratni pojav v pesmi izraženega boja naših narodov za svobodo in za novo družbeno ureditev ostalo zapisano v zgodovini, še posebej pa v zgodovini borcev — prekomorcev.*

* Vire, pojasnila in opombe glej na strani 414 te knjige.

Vrnil se je...

**VIRI
POJASNILA IN OPOMBE**

UVOD

Uvod je napisal *France Hočevar* na podlagi lastnih zapiskov iz tedanje dobe in gradiva v tej knjigi.

1. IN 2. PREKOMORSKA BRIGADA

Oris zgodovine 1. in 2. prekomorske brigade je pripravil *Stane Bobnar*. Uporabil je svoje zapiske iz tedanje dobe in sledeče vire:

Hočevar France: Kako so nastale prekomorske brigade (Ustanovitev 1. prekomorske brigade), v rokopisu.

Karolčev Danilo (= Stubelj Danilo): Od battaglione speciale do 1. prekomorske brigade, Trst, Primorski dnevnik, 1953 (v nadaljevanjih od 9. do 28. avgusta).

Kmet Milan: Nastanek prekomorskih brigad (v rokopisu).

Kocmur Janez: Primorski borci v tujini za svobodo domovine, Celje, Družba sv. Mohorja, 1946.

Kocmur Janez: Proslava oktobrske revolucije v 1. prekomorski brigadi partizanov v Italiji, Ljubljana, 1952 (v rokopisu).

Kremžar Stane: Prispevek k nastanku in poti 1. prekomorske brigade, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

Malalan Riko: Rojstvo prve prekomorske brigade, Trst, Ljudski koledar, 1954.

Malalan Riko: Taborišče v Carbonari, Trst, Ljudski koledar, 1955.

Prošić Vlado: Prva prekomorska brigada, Split, Mornarički glasnik, 1964, br. 1.

Izvirnik pisma angleški vojaški komandi v Bariju, priobčen na str. ... te knjige, hrani Vojnozgodovinski inštitut v Beogradu, kutija 2093, fasc. 2, Br. Reg. 5—2.

3. PREKOMORSKA UDARNA BRIGADA

Oris zgodovine 3. prekomorske udarne brigade je pripravil Bojan Držaj na podlagi svojega dnevnika in zapiskov iz tedanje dobe, uporabil pa je tudi nekatere prispevke, ki so bili že priobčeni, in take, ki so še v rokopisu. Podatke o saniteti sta prispevala Živka Obid-Bokal in Mirko Hočevar, podatke o ideološko-političnem in kulturno-prosvetnem delu pa Stane Bobnar, Jože Šeme in Janko Velikonja.

¹ Miran Ostan: *Spomini prekomorca*, Koper, 1964 (v rokopisu). Citirano v nekoliko skrajšani in predelani obliki.

² Janko Kralj: *Kratek opis političnega udejstvovanja primorskih Slovencev in Istranov v italijanskih kazenskih bataljonih (battaglioni speciali) na Sardiniji in pozneje v sestavu VII. ameriške armade v južni Franciji*, Morsko pri Kanalu, 1964 (v rokopisu).

Libero Škrlj: *Kratek opis poti od specialnega bataljona do 3. prekomorske udarne brigade*, Spodnje Škofije, 1964 (v rokopisu).

Albert Klun: *Posebni kazenski delovni bataljoni (battaglioni speciali lavoratori)*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

³ Franc Klobučar: *Borbena pot konfiniranih Primorcev*, Koper, 1964 (v rokopisu).

⁴ Glej vir pod 2. Citirano v skrajšani obliki.

⁵ Glej vir pod 3.

⁶ Janko Velikonja: *Catanzaro*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

⁷ Glej vir pod 2. Citirano v skrajšani obliki.

⁸ Tone Kodrič: *Moja življenjska pot pred NOB in med njo*, Koper, 1964 (v rokopisu).

⁹ Živka Obid-Bokal: *Zapor v Traniju*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

Cita Lavrenčič-Bole: *Vidin kolektiv*, Ljubljana, 1953, Slovenski poročevalec, št. 216 in 218.

¹⁰ Bojan Držaj: *Spomini na fašistične zapore, taborišča, italijanske partizane, zavezniška etapna taborišča in NOVJ*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

¹¹ Polde Vrbovšek: *Jugoslovanski bataljon »Stalingrad« v garibaldinski diviziji »Marche«*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

¹² Bogdan Viskić: *Sa prekomorcima*, Split, 1964 (v rokopisu).

¹³ V. Petrović: *Otok smjelih*, Beograd, 1964, Borba (julij, v nadaljevanjih).

¹⁴ Jovan Vasiljević: *Dejstva na Jadranu u narodnoosvobodilačkom ratu*, Beograd, Vojno delo, 1957.

¹⁵ Albert Klun: *Desant na otok Brač ob nemškem napadu na vrhovni štab*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

¹⁶ Albert Klun: *Samostojna akcija 2. bataljona 3. prekomorske udarne brigade na Korčuli*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

¹⁷ Stojan Troha: *Prva akcija 3. bataljona 3. prekomorske udarne brigade*, Portorož, 1964 (v rokopisu).

¹⁸ Bogdan Viskiće: *Sa 3. prekomorskom udarnom brigadom od Visa do Soče*, Split, 1964 (v rokopisu). V nadaljnjem se oris borbene poti 3. prekomorske udarne brigade opira predvsem na ta prispevek tovariša Bogdana Viskiće, poleg tega pa tudi na:

J. Matulić: *Put od Visa do Soče*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

Živka Obid-Bokal: *Dnevnik poti 3. bataljona 3. prekomorske udarne brigade od 21. oktobra 1944 do 1. septembra 1945*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

¹⁹ Roman Florjančič: *Prekomorci na stari jugoslovansko-italijanski meji — vtisi iz zaključnih bojev*, Koper, 1965 (v rokopisu).

4. PREKOMORSKA BRIGADA

Oris zgodovine 4. prekomorske brigade je pripravil *Edvin Pervanje* na podlagi svojih zapiskov iz tedanje dobe in na podlagi ustreznih dokumentov.

Ves arhiv 4. prekomorske brigade je bil ob njenem razformiranju v juniju 1945 izročen komandi zaledja v bivši belgijski kasarni v Ljubljani. Arhiva še vse doslej ni bilo moč odkriti. O brigadi se doslej še ni pisalo, razen krajših omemb, ki pa so pomanjkljive in netočne.

V knjigi »Dejstva na Jadranu u narodnoosvobodilačkom ratu«, ki jo je napisal kapetan korvete Jovan Vasiljević, beremo o prekomorskih brigadah in o času njihovega prihoda v Jugoslavijo na strani 95 tudi tole: »Prekomorske brigade formirane su u Italiji od jugoslovenskih interniranaca i zarobljenika...« In dalje: »...a ostale dve brigade (pisec misli na 4. in 5. prekomorsko brigado, *opomba E. P.*) prebačene su u Jugoslaviju u drugoj polovini 1944. godine.«

Iz našega orisa 4. prekomorske brigade in orisa 5. prekomorske brigade, kot sta priobčena v tej knjigi, je jasno razvidno, kakšni borci so sestavljali omenjeni brigadi in kdaj sta brigadi odšli v domovino.

Tovarišica Ančka Čepe pa je v »Naši vojski« z dne 15. do 17. aprila 1945 priobčila sestavek, v katerem pravi o 4. prekomorski brigadi: »... V različnih delavniških četah so opravljali delo osebja v naših bolnišnicah in taboriščih...« itd. Kakšno delo je brigada opravljala, prav tako pojasnjuje oris v tej knjigi.

¹ Priročni leksikon, Ljubljana, 1955, str. 692.

² Prepisi pisem so v fasciklu 5. prekomorske brigade v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Kot Adolf Polžak (podpis zadnjega pisma) se je podpisal politkomisar 3. čete 1. bataljona 5. prekomorske brigade Adolf Dovžak. Pisma, priobčena v tej knjigi, so slovnično nekoliko popravljena.

³ Tako so predstavniki NOVJ v Bariju nazivali to bazo tudi uradno.

⁴ Mikrofilmski posnetek izvornika, ki ga hrani Vojnozgodovinski inštitut v Beogradu, je v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

⁵ Na istem mestu.

⁶ Na istem mestu.

⁷ Na istem mestu.

⁸ Glavni štab NOV in PO Slovenije in osebno njegov komandant Franc Rozman-Stane je na željo štaba baze NOVJ v Bariju oziroma njenega komandanta Branka Poljanca izbral kader za popolnitev vodilnih mest v prekomorskih brigadah.

Prva skupina 22 oficirjev in politkomisarjev, ki jih je v glavni štab NOV in PO Slovenije poklical iz raznih operativnih enot, se je v prvi polovici avgusta 1944 zbrala v Podzemlju v Beli krajini. Vodja skupine je bil major Anton Černe-Zvone, ki je imel prepustnico in vsa navodila ter na razpolago vodiča za pot na Kordun oziroma v sedež glavnega štaba NOV in PO Hrvatske, od koder naj bi se skupina z letali odpravila v Italijo.

Skupina je v Podzemlju čakala na odhod kakih štirinajst dni. Tu jo je obiskal tudi komandant GŠ NOV in PO Slovenije Franc Rozman-Stane. Ko je skupina nato potovala prek Črnomlja, so jo v Vinici napadli ustaši. Zaradi tega se je vrnila v Črnomelj, kjer se ji je pridružila še skupina desetih oficirjev in politkomisarjev pod vodstvom poročnika Franca Križaja-Sorca. Tovariše v tej skupini je iz raznih enot prav tako poklical GŠ NOV in PO Slovenije v iste namene.

Skupina 32 tovarišev se je napotila skozi osvobojeno Belo krajino in Dragatuš proti Vinici. Pri Vinici je prebredla Kolpo in se

odpravila čez zasedeno ozemlje proti Kordunu. Potovala je mimo močne ustaške postojanke Bosiljevo in prebredla reko Dobro. Pot jo je nato vodila pod Generalskim Stolom, nato je prebredla reko Mrežnico in prispela v Perjasico na hrvatsko osvobojeno ozemlje.

Pot od Črnomlja do Perjasice je bila hudo naporna. Skupina je potovala vso noč in prebredla tri velike reke. Od Perjasice prek Vojnića do Virgin mosta so potovali skupaj s kolono kakih 150 voz, ki je bila v spremstvu hrvatskih partizanov namenjena iz Slovenije v Banijo po žito.

V Topusko so prispeli 29. avgusta. Prebivalci Korduna so skupino povsod toplo sprejeli. Posebno presenečenje je doživela v Vojniću, kjer jo je tamkajšnja mladina organizirano sprejela in po svojih močeh pogostila. Topusko je bilo sedež glavnega štaba NOV in PO Hrvatske. Od tod bi bili morali oditi v Italijo z letali. Toda letališče v Topuskem je bilo malo prej bombardirano in zato neuporabno. Odpotovati so morali na začasno letališče v Glineo.

Z letališča v Glini so v noči med 2. in 3. septembrom 1944 odleteli s tremi letali v Italijo, v Bari. Čez nekaj dni so odšli v taborišče Gravino, kjer so ostali do 12. septembra, ko so bili razporejeni v 3., 4. in 5. prekomorsko brigado. (Podatke o tej poti so posredovali tovariši, ki so bili v nji, predvsem pa Metod Jurčič).

Druga skupina štirih oficirjev in politkomisarjev je odpotovala v Italijo 10. oktobra 1944. Tudi te tovariše je glavni štab NOV in PO Slovenije poklical iz raznih enot. Zbrali so se v sedežu GŠ in po šestih dneh čakanja odleteli iz Podzemlja (Otok) pri Črnomlju z letalom v Bari. Čez nekaj dni so bili razporejeni v 4. prekomorsko brigado.

⁹ Imena so zapisana po spominu posameznikov iz teh skupin.

¹⁰ Kadrovski sestav enot, kot je prikazan, ni popoln. Podatki so povzeti iz skopih seznamov in po spominu nekaterih tovarišev, ki so bili v teh enotah.

¹¹ V. Anders je bil poljski general, ki je poveljeval armadi poljske begunske vlade; v njej je bilo približno 75 000 mož. Armada se je formirala leta 1941 v Sovjetski zvezi, nato pa je odšla v Iran in Irak ter se priključila angloameriškim zaveznikom. Proti koncu vojne je sodelovala v sklopu angloameriških sil v severni Afriki in v južni Italiji (Monte Cassino). Razformirana je bila leta 1947.

¹² Mikrofilmski posnetek izvornika, ki ga hrani Vojnozgodovinski inštitut v Beogradu, je v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

¹³ Na istem mestu.

¹⁴ Izvirnik akta je v Vojno zgodovinskem inštitutu v Beogradu, kutija 2093, fasc. 1.

¹⁵ Mikrofilmski posnetek izvirnika, ki ga hrani Vojno zgodovinski inštitut v Beogradu, je v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

¹⁶ Izvirnik akta je v Vojno zgodovinskem inštitutu v Beogradu, kutija 2093, fasc. 15.

¹⁷ Mikrofilmski posnetek izvirnika, ki ga hrani Vojno zgodovinski inštitut v Beogradu, je v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

¹⁸ Na istem mestu.

¹⁹ »Naša vojska«, letnik IV, št. 6 z dne 12. januarja 1945.

²⁰ Poročilo štaba brigade z dne 4. maja 1945, poslano štabu baze JA v Bariju.

²¹ Časovni raspored poti brigade iz Italije v Jugoslavijo je povzet po dnevniku takratnega namestnika komandanta bataljona 4. prekomorske brigade Vlada Cencija.

5. PREKOMORSKA BRIGADA IVANA TURŠIČA

Življenje brigade in svojo pot vanjo so že med njenim delovanjem popisali številni borci, zlasti v brigadnem listu, v bataljonskih in četnih listih ter v drugih zapisih, ki so bili pozneje skupaj z razstavnim gradivom agitpropagandnega oddelka brigade izročeni Muzeju NOB v Ljubljani. O zmagoslavnem prihodu brigade v Črnomelj je bil posnet tudi film, ki ga prav tako hrani Muzej NOB v Ljubljani.

Gradivo, ki se nanj opira oris v tej knjigi, so v rokopisnih sestavkih prispevali in ga na podlagi izvirnih dokumentov skupaj preverili: komandant brigade Stane Mahne, politkomisar brigade Silvo Hrovat, pomočnik brigadnega politkomisarja Anton Bartol, komandant 1. bataljona Ferdo Bončina, namestnik komandanta 2. bataljona Stojan Troha, komandant 3. bataljona Tone Kodrič, politkomisar 3. bataljona Ivan Debenc, sekretar SKOJ brigade Marjan Kavčič, komandir minometalske čete Miroslav Završnik-Pastir, šef agitpropagandnega oddelka brigade Rado Bordon in pomočnik šefa agitpropagandnega oddelka brigade Jože Šmit.

Oris zgodovine 5. prekomorske brigade je pripravil *Jože Šmit*.

ARTILERIJSKE ENOTE

Oris zgodovine artilerijskih enot je pripravil *Karel Levičnik* na podlagi svojih zapiskov iz tedanje dobe ter izvirnih dokumentov in fotokopij dokumentov, ki jih hrani Vojnozgodovinski inštitut v Beogradu. Uporabil je tudi podatke, ki so mu jih dali nekateri tovariši, omenjeni v orisu.

1. TANKOVSKA BRIGADA

Oris zgodovine 1. tankovske brigade je pripravil *Karel Levičnik* na podlagi izvirnih dokumentov in fotokopij dokumentov. Uporabil je tudi sledeče vire:

Golob Nace: *Pot v Drvar*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

Jakšič Pavle: *Oslobodilački pohod na Trst*, Beograd, Vojno delo, 1952.

Matičeto Milko: *Titovi tankisti*, Ljubljana, Kurirček, 1946.

Pest, list 1. tankovske brigade NOVJ, 1945.

Od tenka do brigade — povodom 10-godišnjice formiranja 1. tenkovske brigade, Beograd, Biblioteka Vojnog glasnika, 1954.

Rozina Milan: *Od partizanske tankovske šole do borbe*, Ljubljana, 1964 (v rokopisu).

LETALSKE ENOTE

Oris zgodovine letalskih enot je pripravil *Janko Perat* na podlagi svojih zapiskov iz tedanje dobe in podatkov, ki so mu jih ustno dali Tone Kapelj, Marjan Ličanj, Franjo Lolić, Rafael Perhauc in Edvard Pikel. Uporabil pa je tudi sledeče vire:

Čurguz Ljubiša: *Školovanje prvih vazduhoplovnih kadrova u I. vazduhoplovnoj bazi*, Beograd, Vazduhoplovni glasnik, 1963, br. 3.

Drapšin Petar: *Operacije IV. armade*, Ljubljana, Slovenski poročevalec z dne 16. maja 1945.

Jakšič Pavle: *Oslobodilački pohod na Trst*, Beograd, Vojno delo, 1952.

Jakšič Pavle: *Četrta Armija u završnim operacijama Jugoslovenske Armije*, Beograd, Vojni glasnik, 1955, br. 2—3.

Jane's all the World's Aircraft 1943—1944, Published by Sampson Low, Marston Co., LTD, London.

Makiedo Sergije: *Prva partizanska misija*, Beograd, Sedma sila, 1963.

Perat Janko: *Brez krivde krivi*, Ljubljana, Ljubljanski dnevnik z dne 19. do 31. avgusta 1964.

Satler Ciril: *Moja pot v 1. lovski polk JLA*, Trst, Primorski dnevnik z dne 31. avgusta 1953.

Vasiljević Jovan: *Dejstva na Jadranu u narodnooslobodilačkom ratu*, Beograd, Vojno delo, 1957.

Vasiljević Jovan: *Vis — tvrdjava Jadrana*, Beograd, Edicija XX vek, 1964.

PREKOMORCI V MORNARIŠKIH ENOTAH NOVJ

Poglavje je pripravil Miro Kocjan na podlagi svojih zapiskov iz tedanje dobe in na podlagi proučevanja izvirnih dokumentov.

DRUGE PREKOMORSKE ENOTE NOVJ

5. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade

Oris zgodovine 5. bataljona 11. dalmatinske udarne brigade sta pripravila Janko Perat (prvi del) in Veljko Namorš (drugi del).

Pri pripravi prvega dela sta bila uporabljena tudi sledeča vira:

Fabijan Evgen (Janko): *Formiranje prekomorskih jedinica* (v rokopisu).

Perat Janko: *Brez krivde krivi*, Ljubljana, 1964, Ljubljanski dnevnik z dne 19. do 31. avgusta 1964.

Drugi del orisa se opira tudi na podatke, ki so jih po spominu dali Franc Bandelj, Zdravko Piško, Franc Škrlić in Zoro Švagelj, udeleženci borbene poti bataljona. Pri preverjanju datumskih podatkov je zlasti služil dnevnik Franca Škrlića.

Naredba, ki je omenjena v pripombi pod črto na strani 362 te knjige, se v slovenskem prevodu glasi:

»Naredba št. 429 komandanta gardijskega bataljona za 15. januar 1944:

Število vojakov, ki želijo zapustiti bataljon, je tako veliko, da bataljon že zaradi tega ne more biti več uporabljen kot borbena enota. To je dokaz, da ti vojaki nimajo zaupanja v svoje starešine in predvsem v svojega komandanta, čeprav so ti starešine sinovi istega naroda in iz iste dežele kot vojaki, dobršen del pa celo iz

istih vasi. Brez popolnega zaupanja vojakov v svoje starešine pa je obstoj vsake vojaške enote nemogoč.

V zadnjih dneh so mnogi izmed vas, vojakov, s svojim ravnanjem in celo z žaljivim vedenjem pokazali, da nimajo zaupanja vame, in sicer kljub vsem mojim odkritosrčnim naporom, da bi vas z resnico zadržal na poti vojaške časti in narodne dolžnosti. To nezaupanje me sili, da se na ta, pismeni način obrnem do vas, ker mi osebna in komandantska čast ne dovoljuje, da bi stopil pred tiste in govoril tistim, ki me s svojim vedenjem in nezaupanjem žalijo.

Ker se kljub vašemu nezaupanju zavedam svoje dolžnosti, vam kot vaš komandant sporočam tole:

1. Predvsem sem hotel ohraniti bataljon kot borbena enoto, ker je to — čeprav mnogi izmed vas tega nočejo uvideti — najboljša, najzanesljivejša in najkrajša pot v borbo za svobodo zaslužjene domovine. Od tega nas je ločil le en mesec, kvečjemu dva meseca.

2. Čeprav izid vojne in osvoboditev naše domovine niti najmanj ne zavisita od udeležbe tega bataljona v borbi, je vendar njegov neizmeren pomen v tem, da bi moral biti pred vsem svetom živ in neizpodbiten dokaz naših pravic do zaslužjene Primorske. Zdaj, ko se približuje konec vojne, in prav tedaj, ko bi nam bil najbolj potreben, tega dokaza ne bo več, in sicer zaradi tistih, ki mu s svojim nezaupanjem razbijajo pravico in smisel za nadaljnji obstoj.

3. Ker mojim besedam mnogi niso verjeli, sem poslal svojega pomočnika majorja J. Rijavca in člana jugoslovanskega odbora v Italiji poročnika M. Rybarja v Kairo, da pripeljeta v bataljon dr. Čoka in profesorja Rudolfa, ali pa vsaj enega izmed njiju, da vam ona dva povesta, česar meni ne verjamete. Njun prihod je seveda odvisen od višjih britanskih in jugoslovanskih oblasti.

4. Da ne bo dvomov, vam tu ponavljam, da bodo tiste, ki zapustijo bataljon, češ da hočejo takoj v borbo, britanske vojaške oblasti smatrale za vojaške uskoke (to so vojaki, ki v vojnem času zbežijo na nevtralnno ozemlje), ter bodo brez orožja in z najnujnejšo opremo poslani v taborišče Gineifa, kjer bodo v omejeni svobodi čakali na svojo nadaljnjo usodo. Britanske oblasti ne dajejo nobenega jamstva, da bodo ti vojaki zares poslani v borbo, kajti te oblasti menijo, da je takšno ravnanje vojakov nezakonito. Za potrditev tega se lahko vsakdo obrne na britansko pisarno B. L. U. 209 v bataljonu.

5. Vnovič vam ponavljam, da je bil moj namen odvesti ta bataljon skozi borbo v svobodno domovino kot čisto in častno vojaško enoto, ki se ne vmešava v politiko, in brez nevarnosti, da bi se

vpletla v bratomoren boj. Tisti, ki to onemogočajo, so se zapisali sodbi domovine in zgodovine.

Vi, drugi dragi fantje, ki ste dovolj možati, da v tej politični zmedi zaupate svojemu komandantu, pa ostanite še naprej neomajni, čeprav bo ravnanje onih ne samo njim, ampak tudi vam zaprlo pot, ki bi nas vodila k našemu edinemu cilju, da prispevamo svoj delež v borbi za svobodo našega naroda.

S tem pa je zaprta pot tudi vsem našim tovarišem, ki v Alžiru, na Siciliji in v Italiji čakajo, da iz ujetniških taborišč stopijo v nove jugoslovanske borbene enote.

6. Do nadaljnjega ukazujem vsem vojakom bataljona, da opravljajo svoje dolžnosti in izvršujejo vse ukaze svojih predpostavljenih starešin. Nadaljnje prijave za izstop iz bataljona odlagam do vrnitve mojega pomočnika.

Pečat: Štab 1. gardijskega bataljona kraljevine Jugoslavije.

Komandant, polkovnik: Stropnik Franc.«

Minometalski bataljon

Oris zgodovine minometalskega bataljona sta pripravila *Jože Jager* in *Pavle Kreutzer*, deloma po spominu, deloma pa po svojih zapiskih iz tedanje dobe.

1. prometni bataljon in 1. slovenski prometni avtobataljon

Oris zgodovine 1. prometnega bataljona in 1. slovenskega prometnega avtobataljona je pripravil *Metod Jurčič* deloma po spominu, deloma pa po posvetovanju z drugimi pripadniki prekomorskih prometnih enot. Pri rekonstrukciji dogodkov je znatno prispeval *Viktor Vrabec*, uporabljeni pa so bili tudi nekateri izvorni dokumenti.

Pevski zbor NOVJ »Srečko Kosovel«

Oris zgodovine pevskega zbora NOVJ »Srečko Kosovel« je pripravil *Ivan Jerman* na podlagi svojih zapiskov iz tedanje dobe in na podlagi dokumentov oziroma arhiva pevskega zbora.

SEZNAM
PADLIH BORCEV
PREKOMORSKIH BRIGAD
IN DRUGIH
PREKOMORSKIH ENOT NOVJ

1. IN 2. PREKOMORSKA BRIGADA

- ADAM Anton, r. ? (Dekani — Koper), p. ? (Drvar).
- ANTONIČ Bruno, r. 14. februarja 1926 (Prosek — Trst), p. 8. junija 1944 (Drvar).
- APOLLONIO Marcello, r. 29. maja 1923 (Milje — Trst), p. 23. junija 1944 (Crni vrh — Sarajevo).
- ARMANDO Herman, r. ? (Dekani — Koper), p. ? (Drvar).
- BABUDER Rudi, r. ? (Škofije — Trst), p. 1943.
- BACCIAVILLA Emil, r. ? (Polje — Ljubljana), p. 1944 (Drvar).
- BALOH Franc, r. 3. januarja 1907 (Stanovišče — Kobarid), p. 31. marca 1944 (Sarajevo).
- BENČAN Franc, r. ? (Planina — Postojna), p. 1944 (Drvar).
- BENČAN Milan, r. ? (Planina — Postojna), p. 1944 (Drvar).
- BIASIZZO Rado, r. 10. oktobra 1910 (Orehek — Postojna), p. 24. decembra 1943 (Korčula).
- BILIĆ Marjan, r. ? (Šibenik), p. (Drvar).
- BIŠČAK Mihael, r. 27. marca 1910 (Buje — Istra), p. 1944 (Bosna).
- BIZJAK Martin, r. 7. novembra 1914 (Mrzli log — Idrija), p. maja 1944 (Drvar).
- BIZJAK Silvij, r. 29. decembra 1926 (Kal nad Kanalom), p. spomladi 1944 (Drvar).

Opomba: Seznam padlih borcev (v celoti, kot je priobčen v tej knjigi) obsega, žal, le neznaten del padlih borcev-prekomorcev. Tudi podatki v seznamu so v marsikaterem pogledu pomanjkljivi, bodisi v pisavi priimkov in imen, bodisi v navedbi rojstnih datumov in krajev, kakor tudi glede datumov in krajev, v katerih so borci žrtvovali svoje življenje. Kratice pomenijo: r. (= rojen), p. (= padel), u. (= umrl). Vprašaj (?) pomeni, da natančnejši podatek ni znan. Če je priimek (geslo) v oklepaju (), je pomanjkljiv ali pa gre za domače ime. Oznaka z rimsko številko v oklepaju (I., II.) pomeni, da gre za različni osebi z enakim priimkom in imenom. Izjemoma se je utegnilo tudi zgoditi, da sta bila sestavljalcu seznama dostavljena z dveh strani podatka o isti osebi in da je njeno ime dvakrat vstavljeno v seznam. Kjer podatki (glede kraja, datuma itd.) manjkajo, jih pač ni na razpolago. Morda jih bo moč dopolniti prav ob tem seznamu.

- BOGATEC Drago, r. 29. maja 1922 (Sv. Križ — Trst), p. 2. maja 1944 (Drvar).
- BONČINA Rafael, r. 18. oktobra 1922 (Gorenja Kanomlja — Idrija), p. 4. aprila 1945 (Sušak).
- BONIFACIO Bruno, r. 29. oktobra 1922 (Trst), p. 23. maja 1944 (Drvar).
- BOŽIČ Jožef, r. ? (Gorjansko — Sežana), u. 9. avgusta 1945 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- BREZAVŠČEK Ciril, r. 23. marca 1909 (Zavrhek — Sežana), p. spomladi 1944 (Drvar).
- BREZEC Jože, r. 8. septembra 1922 (Studeno — Postojna), p. 1944 (Vis).
- CIGOJ Leopold, r. 25. septembra 1909 (Osek — Gorica), p. 24. marca 1944 (Bosna).
- CUNJA Ervin, r. 3. oktobra 1926 (Škofije — Trst), p. 14. decembra 1944 (Fruška gora).
- ČELAN Srečko, r. ? (Postojna), p. 1944 (Drvar).
- ČELHAR Anton, r. 13. aprila 1913 (Prestranek — Postojna), p. 24. decembra 1943 (Korčula).
- ČELHAR Janez, r. 8. oktobra 1908 (Matenja vas — Postojna), p. 15. aprila 1944 (Bosna).
- ČELIGOJ Rudolf, r. 7. aprila 1909 (Parje — Pivka), p. 1944 (Bosna).
- ČEPAK Ettore, r. ? (Rižana — Koper), p. 1944 (Drvar).
- ČERNE Rafael, r. ? (Tomaj — Sežana), p. 9. novembra 1944 (Drvar).
- ČOK Emil, r. 27. junija 1920 (Lonjer), p. 20. novembra 1944 (Zemun).
- ČOK Gvido, r. 20. decembra 1925 (Log — Dolina), pogrešan junija 1944 (Bosna).
- ČRNAČ Štefan, r. ? (Grobišče — Postojna), p. maja 1944 (Mlinište — Jajce).
- ČUK Adalbert, r. 8. februarja 1926 (Pregriže — Idrija), p. 23. aprila 1945 (Zagreb-okolica).
- DEBELJAK Marij, r. 3. aprila 1922 (Trst), p. 24. decembra 1943 (Korčula).
- DEL MEDICO Franc, r. ? (Vrhnika), p. 1944 (Pleternica — Slavenska Požega).
- FATUR Andrej, r. 2. decembra 1924 (Zagorje), p. 1944 (Plevlje).
- FATUR Franc, r. ? (Zagorje), p. oktobra 1944 (Zemun).

- FATUR Janez, r. 16. decembra 1909 (Zagorje), ujet 1943 (Korčula),
u. 5. februarja 1944 (v taborišču).
- FEVČE Ludvik, r. 1914 (Vrtovin — Ajdovščina), p. 1944 (Drvar).
- FIGELJ Jože, r. 27. februarja 1920 (Št. Maver), pogrešan septembra
1944 (Bosna).
- FIŠER Slavko, (?), p.
- FIŠINGER Franc, r. 1922 (Ljubljana), p. 1944 (Teslić).
- FRANK Alojz, r. 1924 (Pregarje — Ilirska Bistrica), p. 25. decembra
1943 (Korčula).
- GOSTIŠA Ludvik, r. 28. avgusta 1925 (Zadlog — Idrija), p. 12.
aprila 1945.
- GRAHONJA Miro, r. 4. decembra 1926 (Gročani — Dolina), pogrešan
29. maja 1944 (Bosna).
- GUSTINČIČ Anton, r. 1916 (Volče — Tolmin), p. septembra 1944
(Srbija).
- GUŠTIN Vojko, r. ? (Sežana), p.
- HREVATIN Karel, r. 12. februarja 1909 (Milje — Trst), p. 1. maja
1944 (Mrkonjić Grad).
- HRVATIČ Danilo, r. 17. maja 1925 (Ricmanje), p. 1944 (Bosna).
- HUMAR Feliks, r. 18. oktobra 1921 (Kal nad Kanalom), p. decembra
1943 (Korčula).
- IPAVEC Alojz, r. 1921, u. v nemškem ujetništvu.
- JANEŽIČ Josip, r. 11. septembra 1907 (Zarečje — Ilirska Bistrica),
p. 1943 (Korčula).
- JANKOVIČ Alojz, r. ? (Dolnje Vreme — Sežana), p. 1944.
- JANKOVIČ Jože, r. 1908 (Kal — Pivka), p. 5. aprila 1944 (Bosna).
- JANKOVIČ Stanko, r. ? (Dolnje Vreme — Sežana), p. 1944.
- JAZBEC Ivan, r. ? (Ponikve — Gorica), p. 1944.
- JERIHA Viktor, r. 1922 (Polje), p. 1944 (Teslić).
- JUKIČ Joso, r. ? (Šibenik), p. 1944 (Drvar).
- JURADA Albin, r. 11. novembra 1926 (Mačkovlje), p. maja 1944
(Drvar).
- JURIŠEVIČ Zdravko, r. 9. aprila 1924 (Dol), p. 15. julija 1944
(Bosna).
- KALIGARIČ Armando, r. 1926 (Dekani — Koper), p. 23. maja 1944
(Drvar).
- KAPOV Ante, r. ? (Šibenik), p. 1944 (Drvar).

- KERŽAN Žane, r. ? (Ljubljana), p. 1944 (Beograd).
- KLIMA Silvan, r. 2. marca 1924 (Trst), p. 23. junija 1944 (Travnik).
- KLJUČEVŠEK (?), r. ? (Ljubljana), p. 1943 (Bari).
- KLUN Roman, r. 31. decembra 1914 (Trst), p. 23. maja 1944 (Bosna).
- KOBAL Jože, r. ? (Erzelj — Ajdovščina), p. 1944.
- KOCJANČIČ Peter, r. 18. junija 1922 (Prenebeg), p. 20. avgusta 1944 (Žabljak — Livno).
- KOCMAN Venceslav, r. 2. februarja 1909 (Sulež — Zgonik), p. 26. junija 1944 (Jajce).
- KODRE Franc, r. ? (Podnanos — Ajdovščina), p. (Korčula).
- KOGOVSŠEK Ivan, r. 1922 (Potok — Idrija), p. avgusta 1944 (Črna gora).
- KONČINA Ferdinand, r. 23. julija 1919 (Medana — Gorica), p. 10. marca 1944 (Lika).
- KORDA Julij, r. 24. julija 1924 (Milje — Trst), p. 15. maja 1944 (Drvar).
- KORON Anton, r. ? (Vogrsko — Gorica), p.
- KOVČU Anton, r. 1921 (Vogrsko — Gorica), p.
- KRAGELJ Ignac, r. 8. marca 1925 (Tolmin), p. 28. aprila 1944 (Mrkonjić Grad).
- KRAIGHER Stojan, r. ? (Postojna), p. 25. maja 1944 (Vakuf).
- KRANJC Anton (I.), r. 1. februarja 1924 (Stara Sušica — Postojna), p. 27. aprila 1944 (Jajce).
- KRANJC Anton (II.), r. 17. januarja 1925 (Nadanje selo — Postojna), p. 10. marca 1944 (Petrovo polje).
- KRANJC Franc, r. ? (Stara Sušica — Postojna), p. 10. maja 1944 (Gračac).
- KRAŠOVEC Marjan, r. 1912 (Osp — Koper), p. 26. marca 1944 (Jajce).
- KREBELJ Anton, r. 13. aprila 1925 (Ostrožno brdo — Ilirska Bistrica), p. 1944 (Drvar).
- KREVATIN Ferruccio, r. 5. januarja 1926 (Milje — Trst), p. 21. decembra 1943 (Brač).
- KRIŽMAN Josip, r. 6. septembra 1912 (Veliki Repenj), p. maja 1944 (Mrkonjić Grad).
- KRIŽMAN Tonček, r. ? (Kozina — Koper), u. 1945 na položaju (za jetiko).
- (KRNEVČEV) Tone, r. ? (Ostrožno brdo — Ilirska Bistrica), p. marca 1944 (Lapac).
- KUZMANIČ Ivan, r. 1921 (Padna — Piran), u. 1. novembra 1947 (Senožeče) za posledicami ran, dobljenih v NOB.

- LAH Alojz, r. ? (Štore — Celje), p.
LAPAJNE Franc, r. 1912 (Idrija), p. 1943 (Brač).
LEBAN Jože, r. 20. marca 1914 (Čadrg — Tolmin), p. 1944.
LIVAKOVIĆ Mirko, r. ? (Kaštel Lukšić), p. (Trubar — Drvar).
LOZAR Štefan, r. ? p. 1944.
- MAGAJNA Drago, r. ? (Dolnje Vreme — Sežana), p. marca 1945.
MALJEVAC Anton, r. 1908 (Novokračine — Ilirska Bistrica), p. 1944
(Srem).
MARANCINA Milko, r. 1914 (Marezige — Koper), p. maja 1944
(Mrkonjić Grad).
MARANČIN Milko, r. 1914 (Rojci — Pulj), p. maja 1944 (Mrkonjić
Grad).
MAREŠIČ (?), r. ? (Korčula).
MARKONČIĆ Just, r. 1927 (Zanigrad — Koper), p. 25. decembra
1943 (Korčula).
MASTEM Josip, r. 23. maja 1926 (Slivno — Celje), p. maja 1944
(Drvar).
MAVER Ciril, r. 13. marca 1911 (Tolmin), p. 25. februarja 1944
(Jajce).
MEDVEŠČEK Cvetko, r. 1923, p. (Bosna).
MIKUŽ Rafael, r. 22. septembra 1920 (Zadlog — Idrija), p. februarja
1945 (Srem).
MILAK (?), r. ?, p. (Korčula).
MILOK Giulio, r. 17. junija 1925 (Škofije — Trst), p. 22. aprila 1945
(Srem).
MIRC Rudolf, r. ? (Lokev — Sežana), p. 1945.
MLINAR Matevž, r. 20. septembra 1917 (Dolnji Vrsnik), p. (Dal-
macija).
MORELJ Matija, r. 1907 (Dolnja Košana — Postojna), p. 1944
(Bosna).
- NAGLOST Stanko, r. ? (Vipava), p. 1944.
- ORAŽEN Janez, r. ? (Selce — Kobarid), p. 1944 (Drvar).
OREL Stanislav, r. 4. januarja 1916 (Zgonik), p. maja 1944 (Drvar).
PAHOR Mirko, r. 21. januarja 1924 (Jamlje), p. 18. julija 1944
(Plevlje).
PASARIT Milan, r. 12. maja 1926 (Mačkoblje), p. 9. decembra 1944
(Vinkovci).
PAVLOVČIČ David, r. ? (Idrija), p. 13. septembra 1944 (Sarajevo).

- PAVLOVČIČ Ivan, r. 1907 (Idrija), p. 12. maja 1944 (Mrkonjić Grad).
- PAVLOVIČ Franc, r. 13. marca 1914 (Palčje — Postojna), p. 14. aprila 1944 (Bihać).
- PAVŠIČ Andrej, r. 7. oktobra 1907 (Lepena — Bovec), p. spomladi 1944 (Drvar).
- PEČENIK Ivan, r. 16. avgusta 1926 (Boljunec), pogrešan maja 1944 (Bosna).
- PENKO Stanislav, r. 17. julija 1911 (Postojna), p. 28. marca 1944 (Livno).
- PERAD Leopold, r. 11. novembra 1924 (Livek — Kobarid), p. 9. aprila 1944 (Petrovo polje — Jajce).
- PERKAN Rudolf, r. 1924, p. 1944 (Drvar).
- PETAROS Viktor, r. 20. februarja 1909 (Boršt — Koper), zajet 6. junija 1944, u. v nemškem koncentracijskem taborišču.
- PIRC Franc, r. 7. septembra 1916 (Črni vrh — Idrija), p. (Bugojno — Jajce).
- PIRNAT Branko, r. ? (Ljubljana), p. (Zec Planina).
- PODGORNIK Stanislav, r. 1921, p. 1944.
- POVH Franc, r. 30. septembra 1916, p. 14. aprila 1944 (Livno).
- POVH Ivan, r. ? (Klenik — Postojna), p. 1944 (Livno).
- POŽRL Jože, r. ? (Goriče — Postojna), p. 1944.
- PRELC Franc, r. ? (Barka — Sežana), u. junija 1944 (Lapac).
- PRETNAR Branko, r. ?, u. od izčrpanosti (Gornji Vakuf).
- PRIMOŽIČ Rado, r. septembra 1924 (Loka — Koper), p. 18. februarja 1945 (Babno polje).
- PURIČ Josip, r. 5. marca 1924 (Repenj), u. 31. maja 1945 za boleznijo, izvirajočo iz NOB.
- RAZPET Franc, r. 1920 (Poče — Idrija), p. 1944 (Reka).
- RAŽMAN Gino, r. 1924, p. 15. maja 1944 (Zenica).
- REBEC Dominik, r. 4. avgusta 1926 (Narin — Postojna), p. 4. aprila 1944 (Jajce).
- RECEK Štefan, r. ? (Ljubljana), p. 1944 (Bosna).
- ROB Stanko, r. 5. februarja 1920 (Kred — Kobarid), p. 9. maja 1945.
- RODELA Mirko, r. 1918 (Dekani — Koper), p. februarja 1944 (Pelješac).
- ROPIČ Branko, r. 1922 (Ljubljana), p. 1944.
- SANCIN Oskar, r. 2. aprila 1926 (Boljunec), p. 24. septembra 1944 (Lisice — Mostar).

- SANCIN Zorko, r. 18. aprila 1926 (Boljunec), p. junija 1944 (Fojnica — Mostar).
- SEDMAK Anton, r. 17. januarja 1912 (Drskovče — Postojna), p. 1944 (Bosna).
- SERAŽIN Ljubomir, r. ? (Tomaj), p. 9. aprila 1944.
- ŠEVER Ivan, r. ? (Zgornji Kašelj — Ljubljana), p. (Jajce).
- SEVER Jože, r. 13. septembra 1913 (Orehek — Postojna), p. 24. decembra 1943 (Korčula).
- SILA Andrej, r. ? (Prelože — Ilirska Bistrica), p. 1943.
- SMRDEL (?), r. ?, p. (Jablanica — Mostar).
- SOSIČ Emil, r. 1. decembra 1907 (Opčine — Trst), p. 3. junija 1944 (Crni vrh — Sarajevo).
- SOSOLIČ Ludvik, r. 4. februarja 1913 (Neblo — Gorica), p. (Bosna).
- STEGEL Miroslav, r. 16. januarja 1916 (Hruševje — Postojna), p. 9. maja 1945 (Koroška).
- STIBELJ Franc, r. ? (Vipava), p. (Trubar — Drvar).
- SVETINA Janko, r. ? (Lokev — Sežana), p. 1944.
- ŠKABAR Karel (I.), r. 18. avgusta 1922 (Repenj), u. 8. avgusta 1946 (Ljubljana) za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- ŠKABAR Karel (II.), r. ? (Lokev — Postojna), p. 1943.
- ŠTEJBER Jože, r. 15. oktobra 1924 (Zabiče — Ilirska Bistrica), p. 22. marca 1944 (Bosna).
- ŠTIBELJ Ferdinand, r. ?, p. (Korčula).
- ŠTIBILJ Jože, r. ? (Vipava), u. 1944 (Drvar).
- ŠTIH Alojz, r. 18. junija 1925 (Livek — Kobarid), p. 15. aprila 1944 (Jajce).
- ŠTRAJN Stanislav, r. 14. oktobra 1926 (Dolina), pogrešan 15. junija 1944 (ranjen in zajet).
- ŠTRAJN Vincenc, r. 14. julija 1910, u. 27. junija 1947 za posledicami ran, dobljenih v NOB (v Bosni).
- ŠUMAN Zrinko, r. 9. decembra 1911 (Trst), u. 4. avgusta 1945 (Šibenik) za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- TAVČAR Janez, r. ?, u. 1944 za tifusom.
- TAVČAR Jože, r. ?, p. 1944 (Bosna).
- TRCEN Ivan, r. ?, p. 1945 (Klana).
- TRENTA Janez, r. ? (Mala Pristava — Postojna), u. 1944 (Lapac) od gladu.
- TRENTA Rudolf, r. 20. oktobra 1920 (Nadanje selo — Postojna), p. 7. marca 1944 (Livno).

- TUL Julij, r. 28. oktobra 1923 (Sv. Barbara — Škofja Loka), p. 6. aprila 1944 (Jajce).
- UDOVIČ Viktor, r. 1921 (Poletiči — Koper), p. avgusta 1944 (Dolenjska).
- UMER Anton, r. 17. decembra 1922 (Marezige — Koper), p. 26. marca 1944 (Jajce).
- URŠIČ Anton, r. ? (Idrsko — Kobarid), p. 1. maja 1945 (Idrsko).
- VALENČIČ Anton, r. 14. januarja 1924 (Podbreže — Sežana), p. 15. junija 1944 (Bosna).
- VALIČ Maks, r. 1909 (Postojna), p. 1945 (Srbija).
- VATOVEC Ermenegild, r. 17. julija 1907 (Rižana — Koper), p. maja 1944 (Mrkonjić Grad).
- VOLK Ludvik, r. 15. novembra 1921 (Kal), p. 14. aprila 1944 (Srbija).
- VRABEC Ferdinand, r. 1920 (Ljubljana), p. 1944 (Teslić).
- ZADNIK Alojz (I.), r. 1925 (Pregarje — Ilirska Bistrica), p. 1. junija 1944 (Bihać).
- ZADNIK Alojz (II.), r. ? (Pregarje — Ilirska Bistrica), p. 24. decembra 1943 (Korčula).
- ZADNIK Emil, r. ? (Vremski Britof — Sežana), p.
- ZADNIK Franc, r. 10. februarja 1910 (Pregarje — Ilirska Bistrica), p. 15. oktobra 1944.
- ZADNIK Mirko, r. ? (Pregarje — Ilirska Bistrica), p. 26. decembra 1943 (Korčula).
- ZALAR Anton, r. 1. junija 1921 (Hrašče — Postojna), p. 25. maja 1944 (Drvar).
- ZALAR Rudolf, r. 17. aprila 1907 (Hrašče — Postojna), p. 25. maja 1944 (Drvar).
- ZGAGA (?), r. ?, p. (Jablanica — Mostar).
- ZNIDERČIČ Anton, r. 9. septembra 1900 (Oslavlje), p. junija 1944 (Dalmacija).
- ZOBEC Ivan-Angel, r. 20. aprila 1907 (Boljunec), p. 15. junija 1944 (Travnik — Zenica).
- ŽGOVČE Jožko, r. 31. decembra 1920 (Logatec), u. 1945 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- ŽGUR Ivan, r. 4. novembra 1924 (Podraga — Ajdovščina), p. 1944 (Bosna).

- ŽIGANTE Ljubomir, r. 23. aprila 1925 (Loka — Koper), p. 12. aprila 1944 (Lika).
- ŽIGMAN Franc, r. 10. oktobra 1926 (Trnje — Postojna), p. 15. januarja 1944 (Korčula).
- ŽIVEC Stanislav, r. 18. novembra 1922 (Kaludrovec), p. 28. maja 1944 (Mrkonjić Grad).
- ŽVANUT Peter, r. ? (Lozice — Ajdovščina), u. (Nemčija).

Seznam obsega 189 borcev.

3. PREKOMORSKA UDARNA BRIGADA

- AFRIČ Ivan, r. 1921 (Novokračine — Ilirska Bistrica), p. 1945.
- ALBREHT Franc, r. ? (Mrzli vrh — Idrija), p. julija 1944.
- AMBROŽIČ Dominik, r. ? (Vrsnik — Idrija), p. 1945 (Lika).
- AVER Aleksander, r. ?, p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- BABUDER Roman, r. 8. decembra 1914 (Bertoki — Koper), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- BADER Ferdinand, r. 21. julija 1903 (Trst), p. 14. maja 1944 (Vis).
- BAJT Stanislav, r. 1909 (Kamno — Kobarid), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- BALOH Ivan, r. 20. decembra 1919 (Logje — Kobarid), p. 30. novembra 1944 (Knin).
- BANDALOVIĆ (?), r. ?, p. 1945 (Klana).
- BANDEL Ivan, r. ?, p. (Mostar).
- BANDELJ Angel, r. ? (Velike Žablje — Ajdovščina), p. 1944.
- BANDELJ Franc, r. ? (Malo Zubje — Ajdovščina), p. maja 1944 (Pelješac).
- BANDI Bruno, r. 1. aprila 1926 (Prebeneg), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- BANOVIČ Ivan, r. ? (Rupotina), p.
- BARUT Josip, r. 8. novembra 1919 (Kostelec — Koper), p. 1944 (Vis).
- BASTIA Tulio, r. 18. maja 1921 (Trst), p. 10. februarja 1945 (Mostar).
- BAŠA Anton, r. 27. marca 1921 (Ilirska Bistrica), p. 10. maja 1945 (Gospić).
- BATISTA Franc, r. 1910 (Trpčane — Ilirska Bistrica), p. 27. aprila 1945 (Klana).

- BAVDEŽ Mirko, r. 5. januarja 1924 (Zatrebež), p. februarja 1945 (Mostar).
- BERLOT Ciril, r. ? (Ajba — Gorica), p.
- BERLOT Miroslav, r. ? (Morsko — Gorica), p. 18. oktobra 1944 (Split).
- BERTOK Danilo, r. 28. januarja 1914 (Milje — Trst), p. 15. januarja 1945 (Kašteli).
- BERTOK Josip, r. 1910 (Čežarji — Koper), p. (Dalmacija).
- BIZJAK (?), r. ? (Marezige — Koper), p. (Rupa — Reka).
- BIZJAK Bruno, r. 18. januarja 1923 (Trst), p. 3. maja 1945 (Rupa — Reka).
- BIZJAK Milan, r. ? (Podnanos — Ajdovščina), p. junija 1944 (Korčula).
- BIZJAK Štefan (I.), r. ? (Prvačina — Gorica), p. 1945 (Bihać).
- BIZJAK Štefan (II.), r. 4. marca 1914 (Branik — Gorica), p. marca 1944 (Golubić — Knin).
- BLAŽIČ Anton, r. 14. avgusta 1923 (Medana — Gorica), p. 24. avgusta 1944 (Split).
- BOGATEC Ivan, r. 25. junija 1917 (Sv. Križ — Trst), p. 12. decembra 1944 (Knin).
- BOLČIČ Jože, r. ?, p. 20. marca 1945 (Lapac).
- BOLJAT Ante, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- BOLJEVIČ Vlado, r. ?, p. 19. februarja 1945 (Mostar).
- BONČINA Drago, r. 26. januarja 1923 (Gornja Kanomlja), p. 1944 (Knin).
- BONIN Anton, r. 1904 (Manžan — Koper), p. 12. februarja 1945 (Mostar).
- BOŠKOVIČ Milica, (?), p.
- BOŠTJANČIČ Alojz, r. 1914 (Harije — Ilirska Bistrica), p. 3. maja 1945 (Rupa — Reka).
- BOŠTJANČIČ Stanislav, r. 16. marca 1926 (Harije — Ilirska Bistrica), p. 25. marca 1945 (Mostar).
- BOŽIČ Ludvik, r. 25. avgusta 1913 (Dolenja Trebuša — Tolmin), p. marca 1945 (Bihać).
- BRATUŽ Feliks, r. 1924, p. 1944 (Knin).
- BREZAVŠČEK Peter, r. 1925 (Levpa — Gorica), p. februarja 1945 (Mostar).
- BRKIČ Mate, r. ? (Šibenik), p. 1945 (Klana).
- BRUS Franc, r. ? (Hotedršica — Logatec), p.

- BUBNIČ Franc, r. 1920 (Starod — Ilirska Bistrica), p. 1945 (Zagreb).
- BUJAS Miro, r. ? (Šibenik), p. (Knin).
- BUSIĆ Ante, r. ? (Šibenik), p. 1945 (Rupa — Reka).
- CEK Franc, r. 14. julija 1914 (Hrušica — Koper), p. februarja 1945 (Mostar).
- CENČIČ Rudolf, r. 2. oktobra 1915 (Robidišče — Kobarid), p. 2. maja 1945.
- CERGOLJ Milan, r. ? (Slivje — Koper), p. julija 1944 (Korčula).
- CEROVIĆ Danilo, r. ? (Črna gora), p. 1945 (Lapac).
- CETINA Ivo, r. ? (Šibenik), p. 1944 (Korčula).
- CIGOJ Leopold, r. 25. septembra 1909 (Osek — Gorica), p. (Dalmacija).
- CIJAK Just, r. 4. avgusta 1920 (Kontovelj), p. 29. novembra 1944 (Knin).
- CIPIKO Ante, r. ? (Kaštel Štafilic), p. februarja 1945 (Mostar).
- CIPILITA Mio, r. ? (Čiovo), p. aprila 1945 (Bihać).
- CUPIN Angel, r. 7. marca 1920 (Škofije — Koper), p. 1. februarja 1945 (Mostar).
- ČALETA Vinko, r. ? (Šibenik), p. 15. februarja 1945 (Crni vrh — Mostar).
- ČANČULA Maksimilijan, r. 18. avgusta 1925 (Orehok — Postojna), p. 11. februarja 1945.
- ČARGO Milko, r. 11. maja 1921 (Vrtojba — Gorica), p. 12. marca 1945 (Mostar).
- ČEKO Petar, r. ? (Šibenik), p. 20. marca 1945 (Lapac).
- ČELHAR Anton, r. ? (Orehok — Postojna), p. 2. decembra 1944 (Knin).
- ČELIK Stanislav, r. 29. oktobra 1915 (Reka — Cerknok), p. 27. aprila 1945 (Ribička Glavica).
- ČEPAK Mario, r. ? (Rižana — Koper), p. 1944 (Brač).
- ČERV Ivan, r. ? (Pečine — Tolmin), p. 12. februarja 1945 (Mostar).
- ČESNIK Rudolf, r. 1919 (Palčje — Pivka), p. 30. aprila 1945 (Ilirska Bistrica).
- ČIPIKO Ivo, r. ?, p. 1945 (Lapac).
- ČITAVIĆ Mirko, r. ? (Šibenik), p. 26. aprila 1945 (Katarina — Reka).
- ČOTAR Mirko, r. ? (Dornberk), p. 1944 (Dalmacija).
- ČUDINA Ante, r. ? (Šibenik), p. 1944 (Knin).
- ČUK Franc, r. 13. novembra 1919 (Crni vrh — Idrija), p. 4. aprila 1945 (Divoselo — Gospić).

- ČUK Ivan, r. 8. decembra 1915 (Godovič — Idrija), p. 28. februarja 1945 (Voglarji — Gorica).
- ČUŠ Stanko, r. aprila 1921 (Podbeže — Koper), p. 24. februarja 1944 (Korčula).
- DANJELIČ Marko, r. 22. novembra 1924 (Kobarid), p. 26. novembra 1944 (Knin).
- DANJELIČ Mirko, r. 22. oktobra 1919 (Kred — Kobarid), p. novembra 1944 (Knin).
- DARNELIČ Mirko, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- DEBELJAK Jernej, r. 24. avgusta 1914 (Obloke — Tolmin), p. novembra 1944 (Knin).
- DODIČ Ivan, r. 16. februarja 1926 (Starod — Idrija), p. 2. aprila 1945 (Gospić).
- DOLENC Franc, r. ? (Stara vas — Postojna), p. (Dalmacija).
- DREKONJA Jože, r. 3. marca 1924 (Tolmin), p. 1944 (Knin).
- DUŠMAN Feliks, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- ERJAVEC Ferdinand, r. 21. maja 1916 (Dolenja Trebuša — Tolmin), p. 4. aprila 1945 (Gospić).
- FABJAN Ehronija-Pavla, r. 21. junija 1921 (Branik — Gorica), p. 1. januarja 1945 (Lika).
- FABJAN Slavko, r. 1921 (Banjšice — Gorica), u. 19. septembra 1944 (Vis) za posledicami ran, dobljenih v boju.
- FABJANČIČ Milan, r. ? (Podbeže — Koper), p. 17. aprila 1945 (Lika).
- FALETIČ Pavel, r. 25. julija 1924 (Ravne — Ajdovščina), p. 1945 (Rupa — Reka).
- FILIP IČ Alojz, r. ? (Pečnik — Idrija), p. 28. novembra 1944 (Knin).
- FIŠTER Stanko, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- FONDA Milan, r. ? (Lokev — Sežana), p. 29. aprila 1945 (Klana).
- FORNASARO Bruno, r. 8. septembra 1921 (Piran), p. 25. aprila 1945 (Klana).
- FORNAZARIČ (?), r. ?, p. julija 1944 (Vis).
- FRANCA Karel, r. 12. oktobra 1920 (Gračišče — Koper), p. 5. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- FRANKO Otokar, r. ? (Solkan — Gorica), p. 1945 (Brač).
- FRAŠKONJI Marjo, r. ? (Firence), p. 1945 (Klana).
- FURLAN Ivan, r. ?, p. 13. februarja 1945 (Mostar).

- GABRE Ivo, r. ?, p. 1944 (Drniš).
- GABRIJELČIĆ Franc, r. 1911, p. 1945 (Bihać).
- GABRŠČEK Ivan, r. 1911 (Kamno — Kobarid), p. 4. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- GABRŠČEK Miloš, r. ?, p. 27. marca 1945 (Ribička Glavica).
- GANTAR Ivan, r. 1919 (Potok — Idrija), p. 26. novembra 1944 (Knin).
- GAŠPERŠIČ Albert, r. 14. avgusta 1921 (Bač — Ilirska Bistrica), p. 1944 (Knin).
- GAŠPERŠIČ Bernard, r. 1921 (Bač — Ilirska Bistrica), p. 17. oktobra 1944 (Knin).
- GAVRANIĆ Seka, r. ?, p. 1944 (Knin).
- GELCA (?), bolničarka, r. ?, p. 1944 (Bulajuša).
- GNEZDA Franc, r. 1922 (Gorenja Kanomlja), p. 25. novembra 1944.
- GOLJA Ciril, r. ?, p. (Ston).
- GOLOB Jernej, r. 24. avgusta 1926 (Jesenice — Idrija), p. junija 1944 (Korčula).
- GORJUP Izidor, r. 11. maja 1915 (Kanal), p. novembra 1944 (Knin).
- GORJUP Viktor, r. 1918 (Žablje — Kal nad Kanalom), p. novembra 1944 (Knin).
- GORKI Aldo, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- GOVIĆ Šime, r. ? (Šibenik), p. (Biokovo).
- GRAHONJA Peter, r. 1912 (Sergaši — Koper), p. 3. marca 1944 (Gospić).
- GRČIĆ Božo, r. ? (Sinj), p. 1944 (Knin).
- GRIL Ivan, r. 21. marca 1913 (Vrh pri Sv. Mihaelu), p. aprila 1944.
- GRIL Janez, r. 1923 (Hrenovice — Postojna), p. februarja 1945 (Široki Brijeg).
- GRUBIĆ Dojčin, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- GRUDEN Josip, r. 5. marca 1914 (Nabrežina), p. 27. novembra 1944 (Knin).
- GUSTINČIČ Rudolf, r. 1910 (Huje — Koper), p. 11. novembra 1944 (Knin).
- GVARDJANČIČ Anton, r. 1918 (Podgrad — Koper), u. 1946 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- HABE Franc, r. 6. decembra 1920 (Predgrize — Idrija), p. 29. marca 1945 (Golubić — Knin).
- HOJAK Silvester, r. ? (Kal nad Kanalom), p. 1944 (Kaštel Sućurac).
- HOTEŽ Franc, r. 1910 (Brezovica — Koper), p. 1945 (Mostar).

- HRAST Jožef, r. 22. novembra 1920, u. 1949 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- HREN (?), p.
- HROVATIN Franc, r. ? (Kromberk — Gorica), p. februarja 1945 (Mostar).
- HROVATIN Jožef, r. 18. februarja 1922 (Podbreg — Ajdovščina), p. (Dalmacija).
- HRSTE Filip, r. ? (Sinj), p. 1945 (Mostar).
- HUSO Jože, r. ? (Orlek — Sežana), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- ILJJAŽ Jože, r. 26. januarja 1926 (Račice — Koper), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- ISKRA Alojz, r. 15. februarja 1915 (Žabiči), p. 4. maja 1945 (Šapjane — Reka).
- IVANČIČ Matko, (?), p.
- IVIČEVIĆ (?), r. ?, p. 1945 (Ilirska Bistrica).
- JAGODNIK Franc, r. 13. aprila 1915 (Podgrad — Koper), p. marca 1945 (Donji Lapac).
- JELIĆ Mirko, r. ? (Split), p. 1945 (Ilirska Bistrica).
- JELINČIČ Miha, r. 28. septembra 1924 (Čadrg — Tolmin), p. 4. novembra 1944 (Knin).
- JELŠEVAR Anton, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- JERMAN Ivan, r. ? (Šalara — Koper), p. 15. aprila 1944 (Korčula).
- JERMAN Jože, r. ? (Glem — Koper), p. 20. novembra 1944 (Knin).
- JUG Jože, r. ? (Tolmin), p. 1944 (Knin).
- KALANZ Mičo, r. ? (Šibenik), p. 3. maja 1945 (Klana).
- KALČIČ Stanislav, r. 1921 (Fabci — Ilirska Bistrica), p. marca 1945 (Krk).
- KALOVUZ Jerko, r. ? (Šibenik), p. 1945 (Rupa — Reka).
- KANALEC Jakob, r. 1918 (Volarje — Tolmin), p. novembra 1944 (Knin).
- KATICA (?), bolničarka, r. ?, p. 1944 (Bulajuša).
- KAVALIČ Nadal, r. 1912 (Kavaliči — Koper), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- KAVREČIČ Julijan, r. 1924 (Turki — Koper), p. aprila 1945 (Klana).
- KAVREČIČ Viljem, r. 1922 (Pridvor — Koper), p. aprila 1945 (Klana).
- KERHOT Ivan, r. ?, p. 1945 (Rupa — Reka).
- KESTAN Stanko, r. ? (Skopo — Sežana), p.
- KIRIGIN Andjelo, r. ?, p. 1945 (Klana).

KLJUČE Ivan, r. ?, p. 1945 (Bihać).
KLOBUČAR Miha, r. ? (Zadlog — Idrija), p. 1944 (Knin).
KOBAL Jože, r. ? (Erzelj — Ajdovščina), p. 1944.
KOCJANČIČ Ivan, r. 1924 (Kocjančiči — Koper) p. 1945 (Dalmacija).
KOČEVAR Franc, r. 14. oktobra 1914 (Kostelec), p. marca 1945 (Gospić).
KODELI Stanislav, r. 7. maja 1924 (Kobarid), p. 9. septembra 1944 (Pelješac).
KOKOŠIN Alojz, r. 1924 (Trnovo — Gorica), p. februarja 1945 (Mostar).
KOLARIČ Arturo, r. ? (Trst), p. 1945 (Klana).
KOLARIČ Jože, r. ? (Rekulek — Pivka), p. februarja 1945 (Mostar).
KOLUDROVIČ Dinko, r. ? (Šibenik), p. jeseni 1944 (Pelješac).
KOMAVLI Franc, r. ? (Pivka), p. 1945 (Biograd na moru).
KOREN Čelestin, r. 19. marca 1913 (Bernetiči — Koper), p. oktobra 1944 (Knin).
KORENIN Franc, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
KORITNIK Jožef, r. ? (Lozice — Ajdovščina), p. 1944 (Dalmacija).
KOŠUTA Drago, r. 28. januarja 1924 (Vitovlje — Gorica), p. junija 1944 (Vis).
KOVAČ Dušan, r. ? (Celje), p. 1945 (Klana).
KRAJNC Franc, r. ? (Maribor), p. 1945 (Mostar).
KRALJ Albin, r. ? (Trepče — Trst), p. februarja 1945 (Mostar).
KRALJ Franc, r. ? (Idrija), p. 1945 (Gospić).
KRALJ Zoran, r. 18. oktobra 1901 (Trepče — Trst), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
KRANJC Franc, r. 10. oktobra 1926 (Stara Sušica — Postojna), p. 9. aprila 1945 (Bosna).
KRAVJEC Peter, r. ? (Pivka), p.
KRISTAN Jože, r. 7. februarja 1914 (Rakulik), p. februarja 1945 (Mostar).
KRISTAN Stanko, r. ? (Vipava), p.
KRISTANČIČ Jože, r. 7. decembra 1904 (Gorica), pogrešan od novembra 1944.
KRIŽMANČIČ Alojz, r. 12. maja 1910 (Bazovica), p. 6. februarja 1945 (Široki Brijeg).
KRMAC Radko, r. 1918 (Vanganel — Koper), p.
KRPAČ (?), r. ?, p. 27. marca 1945 (Ribička Glavica).
KRSTAN Stanko, r. ? (Skopo — Sežana), p. oktobra 1944 (Pelješac).
KUTIN Ivan, r. ?, p. 1944 (Knin).
KUZMANIČ (?), r. ? (Duša — Jajce), p. 1945 (Mostar).

- LAHARNAR Andrej, r. ? (Pečine — Tolmin), p. 12. februarja 1945 (Mostar).
- LAPAJNE Ivan, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- LAPANJA Ivan, r. 15. decembra 1922 (Otalež — Idrija), p. 28. marca 1945 (Mostar).
- LAVRANČIČ Gortan, r. ?, p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- LAVRANČIČ Milan, r. 1915 (Vrbovo — Ilirska Bistrica), u. 1945 (Vrbovo) za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- LAVRENČIČ Gaetan, r. 14. junija 1926 (Labor — Koper), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- LAZAREVIĆ (?), r. ? (Šibenik), p. aprila 1945 (Bihać).
- LEBAN Anton, r. 1925 (Zatolmin — Tolmin), p. februarja 1945 (Mostar).
- LEBAN Karel, r. ? (Batuje — Ajdovščina), p. 29. maja 1944 (Vis).
- LEBAN Maksimilijan, r. 25. avgusta 1925 (Slivno — Celje), p. 16. februarja 1945 (Mostar).
- LEBAN Pepi, r. 1918 (Volarje — Tolmin), p. novembra 1944 (Knin).
- LEGIŠA Alojz, r. 24. avgusta 1922 (Cerovlje), utopljen 14. maja 1945 (na Ljubljani).
- LEGIŠA Milan, r. 8. marca 1926 (Slivno — Celje), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- LEGIŠA Vladimir, r. 30. junija 1925 (Nabrežina), p. 19. marca 1945 (Lapac).
- LESKOVEC Vinko, r. 18. julija 1922 (Zavratac — Idrija), p. aprila 1945 (Gospić).
- LEVENŠTAJN Puba, r. ? (Sarajevo), p. 1945 (Lapac).
- LIČEN Valentin, r. (Vipavski križ — Ajdovščina), p. (Dalmacija).
- LIPEC Albert, r. 1926 (Bač — Ilirska Bistrica), p. 1945.
- LIPEC Bernard, r. 19. aprila 1926 (Bač — Ilirska Bistrica), p. 1944 (Knin).
- LIPEC Pavel, r. ? (Bač — Ilirska Bistrica), p.
- LIPIČAR Vladimir, r. ?, p. (Trst).
- MAKOVEC Andrej, r. 1924 (Tolmin), p. novembra 1944 (Knin).
- MAKUC Albin, r. ? (Gornja Tribuša), p. (Bari).
- MALETIČ Franc, r. 1924, p. (Biograd na moru).
- MARICA (?), bolničarka, r. ?, p. 1944 (Bulajuša).
- MARIĆ Petar, r. ? (Split), p. 1944 (Bihać).
- MARINOVIĆ Milica, r. ?, p. 1945 (Pivka).
- MARKEZIČ Rudolf, r. 6. avgusta 1924 (Opertalj — Istra), p. 24. aprila 1945 (Klana).

- MARKIČ (?), r. ? (Žaga — Kobarid), p. 30. novembra 1944 (Knin).
- MARUŠIČ Franc, r. ? (Gorica), p. 1945 (Rupa — Reka).
- MARUŠIČ Ivan, r. 10. marca 1919 (Vrtojba — Gorica), p. avgusta 1944 (Korčula).
- MARUŠIČ Stanislav, r. 29. septembra 1915 (Slivno), p. 2. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- MARUŠIČ Srečko, r. ? (Hrv. Primorje), p. 1945 (Ilirska Bistrica).
- MASLO Pavel, r. 7. aprila 1926 (Ostrožno brdo), u. 7. junija 1945 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- MAŠKOVIČ Dobrila, r. ? (Blato — Korčula), p. 1944 (Knin).
- MATELIČ Mirko, r. 12. julija 1924 (Livške Ravne — Kobarid), p. 1. decembra 1944.
- MAURI ANTON, r. 21. januarja 1907 (Cerkno — Idrija), p. februarja 1944 (Široki Brijeg).
- MAURI Filip, r. 1914 (Cerkno — Idrija), p. februarja 1945 (Mostar).
- MAVEC Karel, r. 14. februarja 1908 (Bazovica), p. 19. marca 1945 (Lapac).
- MAVEC Stojan, r. ? (Lokev — Sežana), p. 27. marca 1945 (Gospic).
- MAVRIČ Jakob, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- MEDOŠ Peter, r. 1909 (Medoši), p. oktobra 1944.
- MEJAC Janez, r. ? (Ljubljana), p. 1944 (Komiža — Vis).
- MENART Jožef, r. ? (Medine — Idrija), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- METLIČIČ Franc, r. ? (Kaštel Novi), p. (Mostar).
- METLIKA Jože, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- MEŽNAR Mirko, r. 1921 (Grahovo ob Bači — Tolmin), p. 4. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- MIHELIČ Milan, r. ?, p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- MIJIČ Karmela, r. ?, p. 1944 (Knin).
- MIKLAVEC Janez, r. ? (Studeno — Postojna), u. 6. decembra 1944 za posledicami ran, dobljenih v boju.
- MIKULETIČ Jože, r. 2. avgusta 1926 (Velika Bukovica — Ilirska Bistrica), p. 9. septembra 1944 (Dalmacija).
- MILKOVIČ Roman, r. 26. julija 1913 (Bane — Trst), p. 2. decembra 1944 (Knin).
- MIŠIGOJ Ivan, r. 1917, p. (Dalmacija).
- MLAKAR Franc, r. 27. februarja 1918 (Gorenji Vrsnik — Idrija), p. 1944 (Vis).
- MLEKUŽ Ludvik, r. 25. avgusta 1920 (Kal — Postojna), p. 1945 (Trst).

- MOČNIK Ivan, r. 15. maja 1913 (Cerkno — Idrija), p. 18. februarja 1945 (Suha krajina).
- MOČNIK Rudolf, r. 6. aprila 1924 (Poče — Idrija), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- MOČNIK Vencelj, r. ?, p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- MOREL Anton (I.), r. ? (Nova Sušica — Postojna), p. 1944 (Trpanj — Pelješac).
- MOREL Anton (II.), r. junija 1925 (Pivka), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- MOZETIČ (?), r. ?, p. novembra 1944 (Knin).
- MOŽINA Franc, r. 8. decembra 1915 (Selce — Kobarid), p. 19. marca 1945 (Mostar).
- MOŽINA Milan, r. 27. oktobra 1910 (Trepče — Trst), p. 3. novembra 1944 (Drniš).
- MUROVEC Andrej, r. 25. avgusta 1924 (Lom — Tolmin), p. 1945 (Klana).
- MUROVEC Franc, r. 2. decembra 1924 (Čepovan — Gorica), p. 23. marca 1945 (Bihać).
- MUSTOVIČ Šime, r. ? (Šibenik), p. 1945 (Rupa — Reka).
- NABERNIK Franc, r. ? (Sv. Primož — Pohorje), p. 14. februarja 1945 (Široki Brijeg).
- NATALIJA (?), r. ? (Mljet), p. 1944 (Knin).
- NOVARIĆ Norica, r. ?, p. (Knin).
- OLENIK Maksimilijan, r. 14. oktobra 1911 (Trst), p. 14. marca 1945 (Mostar).
- ORAŽEM Janez, r. 28. novembra 1900 (Selce — Postojna), p. 15. maja 1944 (Dalmacija).
- ORNIK Franc, r. ? (Lenart — Slov. gorice), p. 1945 (Klana).
- OSTANIČ Anton, r. ? (Ročinj — Gorica), p. 1944 (Knin).
- PAHOR Oskar, r. 10. februarja 1924 (Nabrežina), p. 11. decembra 1944 (Knin).
- PAJK Dušan, r. ?, p. oktobra 1944 (Trpanj — Pelješac).
- PALIŠKA Ante, r. ? (Istra), p. 26. oktobra 1944 (Kaštel Sućurac).
- PARAČINA Ante, r. ?, p. 1944 (Šibenik).
- PARAVIJA Ante, r. ? (Kaštel Novi), p.
- PAVČIČ Franc, r. 3. oktobra 1917 (Stopnik — Tolmin), p. 1944 (Dubrovnik).

- PAVLINA Ivan, r. 27. decembra 1925 (Trnovci — Nabrežina), p. 12. februarja 1945 (Mostar).
- PAVŠIČ Peter, r. 29. maja 1923 (Jazne — Idrija), p. 25. aprila 1945 (Klana).
- PEKAS Stana, r. (Šibenik), p. 1945 (Bihać).
- PENKO Stanko, r. 8. maja 1911 (Ratečevo brdo — Ilirska Bistrica), p. 6. aprila 1945 (Lapac).
- PERAN Ivan, r. ? (Šibenik), p. 20. decembra 1944.
- PERAS Jelo, r. ? (Šibenik), p. (Bihać).
- PERDIH Jožef, r. 1924 (Drežnica — Kobarid), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- PEREČNIK (?), r. ? (Ptuj), p. 1945 (Bihać).
- PERGAR Marjo, r. 2. novembra 1926 (Trst), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- PERNARČIČ Renato, r. 21. januarja 1925 (Medija vas), p. 11. februarja 1945 (Mostar).
- PERO (?), r. ?, p. (Korčula).
- PERSOLJA Slavko, r. ? (Černoško — Gorica), p. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- PETERNELJ Roman, r. ? (Zakriž — Idrija), p.
- PETKOVŠEK (?), r. ? (Maribor), p. 1945 (Bihać).
- PETKOVŠEK Jože, r. 1923 (Hrenovice — Postojna), p. decembra 1944 (Knin).
- PICIGA Marij, r. 1925 (Dekani — Koper), p. 4. aprila 1945 (Gospić).
- PISK Viktor, r. ? (Idrija), p.
- PLEIČ Fila, r. ?, p. 1945 (Klana).
- PLEŠE Juraj, r. ? (Delnice), p. (Lika).
- PLOŠNIČ Vito, r. ? (Kašteli), p. 1945 (Bihać).
- POČKAJ Albert, r. 2. maja 1913 (Hruševje — Postojna), p. novembra 1944 (Knin).
- POČKAJ Dominik, r. 1925 (Slape — Ptuj), p. 1945 (Knin).
- PODHRASTNIK Rudolf, r. 14. oktobra 1924 (Škodniki — Gorica), p. novembra 1944 (Knin).
- PODOBNIK Jožef, r. 18. avgusta 1916 (Cerkljanski vrh — Idrija), p. novembra 1944 (Knin).
- POLANC Dore, r. 10. oktobra 1922 (Otlica — Ajdovščina), p. 10. maja 1944 (Dalmacija).
- POTOČNJAK (?), r. ?, p. 28. marca 1945 (Bihać).
- PRAVDIČ Franc, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- PREGELJ Stanislav, r. 1924 (Most na Soči), p. 1944 (Knin).
- PREZELJ Miroslav, r. ? (Ravne — Idrija), p.

- PROSEN Alojz, r. 20. marca 1926 (Trpčane — Ilirska Bistrica), p. 27. decembra 1944 (Knin).
- PULJAS Stjepan, r. ? (Kaštel Stari), p.
- RAJTAR Ferdinand, r. 4. aprila 1921 (Hercegovščak — Gornja Radgona), p.
- RE Natale, r. ? (Dornberk), p. 1944 (Dalmacija).
- REBEC Ivan, r. ? (Gorenje — Divača), p. 1944 (Knin).
- REBULA Alojz, r. 23. maja 1910 (Brje pri Komnu — Sežana), p. 1944 (Knin).
- REJEC Mirko, r. ? (Gor. Tribuša), p. februarja 1945 (Mostar).
- REMEC Alojz, r. 27. oktobra 1920 (Osek — Gorica), p. 2. aprila 1945 (Ilirska Bistrica).
- REMEC Jožef, r. 7. januarja 1923 (Osek — Gorica), p. 12. februarja 1945 (Mostar).
- REPIČ Ivan, r. ? (Pivka), p. 1944 (Pelješac).
- REPIČ Jože, r. 1915 (Vrhpolje — Koper), p. februarja 1945 (Mostar).
- RIJAVEC Ferdo, r. ? (Kobarid), p. 1945 (Gospić).
- ROCCO Simone, r. 5. januarja 1920 (Rovinj), p. 4. junija 1944 (Brač).
- RODELA Mirko, r. 1920 (Dekani — Koper), p. 19. oktobra 1944 (Pelješac).
- ROGULJIĆ Albina, r. ? (Šibenik), p. 1944 (Pelješac).
- ROJC JOŽE, r. 18. februarja 1917 (Vrbica — Ilirska Bistrica), p. 26. aprila 1945 (Klana).
- ROMŠIČ Pavel, r. 1914 (Bač — Ilirska Bistrica), p. 5. aprila 1945 (Knin).
- ROŽAC Anton, r. ? (Rakitovec — Koper), u. 1945 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- RUŠIČ Jakob, r. 2. oktobra 1909 (Labin), p. 6. februarja 1945 (Lataško brdo).
- RUTAR Anton (I.), r. 27. aprila 1910 (Fabci — Ilirska Bistrica), u. 1948 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- RUTAR Anton (II.), r. ? (Tolmin), p. novembra 1944 (Knin).
- SABADIN Erminio, r. 6. septembra 1925 (Marezige — Koper), p. 9. marca 1944 (Pelješac).
- SABINA (?), bolničarka, r. ?, p.
- SAGADIN Franc, r. ? (Paderna), p. oktobra 1944.
- SARAGA Ante, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- SAVRANIČ Seka, r. ? (Korčula), p. (Knin).

- SEDMAK Miroslav, r. 24. maja 1926 (Bač — Ilirska Bistrica), u. 3. avgusta 1947 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- SEGULIN Franc, r. 1910 (Slope — Koper), p. februarja 1945 (Mostar).
- SEGVIC Ivan, r. ?, p. februarja 1945 (Mostar).
- SEMOLIČ Stanislav, r. ? (Brestovica — Sežana), p. oktobra 1944.
- SEVER Albin, r. ? (Črni kal — Koper), p. 1944 (Knin).
- SILIČ Vinko, r. 21. aprila 1921 (Suhorje — Postojna), p. 26. aprila 1945 (Klana).
- SIMČIČ Zorko, r. 1923 (Renče — Gorica), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- SIVER Ferdinand, r. 1922 (Libušnje — Kobarid), p. (Dalmacija).
- SMRDEL Ivan, r. 16. julija 1919 (Selce — Postojna), p. 18. februarja 1945 (Mostar).
- SMRDEL Jakob, r. 19. junija 1911 (Petelinje — Postojna), p. 3. decembra 1944 (Knin).
- SOSIČ Franc, r. 13. januarja 1920 (Opčine — Trst), p. februarja 1945 (Mostar).
- SOSIČ Ivan, r. 22. aprila 1926 (Opčine — Trst), p. 6. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- SPETIČ Franc, r. 14. junija 1905 (Čepno — Postojna), p. 3. maja 1945 (Klana).
- SREBOT Anton, r. 1925 (Stara Sušica — Postojna), p. 25. marca 1945 (Bihać).
- STANIČ Anton, r. 13. marca 1925 (Ročinj — Tolmin), p. 20. aprila 1945 (Lapac).
- STARC Renato, r. 6. septembra 1924 (Lopar — Koper), p. 17. novembra 1944 (Knin).
- STEFANČIČ Anton, r. 10. decembra 1921 (Trpčane — Ilirska Bistrica), u. 30. septembra 1945 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- STEPIČ Franc, r. 14. junija 1905 (Čepno — Tolmin), p. 3. maja 1945 (Klana).
- STRGAR Franc, r. 14. junija 1925 (Rute — Tolmin), p. 30. novembra 1944 (Knin).
- ŠAJN Jože, r. ? (Kneža — Tolmin), p. 16. marca 1945 (Lika).
- ŠARIBOK Ivan, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- ŠČUKA Franc, r. ? (Tomačevica — Sežana), p. 28. oktobra 1944 (Pelješac).
- ŠEGVIČ Frane, r. ? (Split), p. 1945 (Mostar).

- ŠEKLI Avgust, r. 1922, p. 27. aprila 1945 (Klana).
- ŠIJANEC Andrija, r. ?, p. 1945 (Mostar).
- ŠIK Srečko, r. 5. aprila 1925 (Mačkoblje), p. 25. aprila 1945 (Klana).
- ŠIMALA Marko, r. ?, p. 1945 (Bihać).
- ŠIROK Mirko, r. 10. februarja 1915 (Kromberk — Gorica), p. novembra 1944 (Knin).
- ŠKAPIN Franc, r. ? (Senožeče — Sežana), p. novembra 1944 (Knin).
- ŠKAPIN Ivan, r. ? (Senožeče — Sežana), p. (Otavice — Dalmacija).
- ŠKERJANC Stanko, r. 1925 (Gradišnica — Koper), p. 1945 (Gospić).
- ŠKERLEC Anton, r. ? (Ivanjševci — Radgona), p. 17. februarja 1945 (Mostar).
- ŠMUC Vojka, r. 6. septembra 1923 (Trst), p. 27. novembra 1944 (Knin).
- ŠPAGELJ Ivan, r. ? (Brda), p. 1945 (Mostar).
- ŠPROHAR Karel, r. ? (Gradišče), p. septembra 1944.
- ŠTIBIL Ladislav, r. ? (Zapuže), p. aprila 1945 (Reka).
- ŠTRANCAR Ivan, r. 1922 (Sr. Kanomlja), p. decembra 1944.
- ŠUSTER Franjo, r. 1926 (Skalnica — Klana), p. februarja 1945 (Mostar).
- ŠVAGELJ Karlo, r. ? (Dobravljje — Ajdovščina), p. decembra 1944.
- ŠVARA Franc, r. ? (Prosek — Trst), p.
- TAŠKAPAN (?), r. ?, p. julija 1944 (Vis).
- TAVČAR Andrej, r. 1. oktobra 1921 (Šentgotard), p. februarja 1945 (Mostar).
- TKALEC Rudolf, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- TOMASEO Naldo, r. ?, p. 1945 (Bihać).
- TOMŠIČ Alojz, r. 28. julija 1926 (Bač — Ilirska Bistrica), p. 4. aprila 1945 (Gospić).
- TOMŠIČ Marjan, r. 1926, u. 15. maja 1946 za posledicami ran, dobljenih v NOB.
- TOMŠIČ Pavel, r. 1914 (Ilirska Bistrica), p. 5. aprila 1945 (Klana).
- TROFALDINI Joso, r. ? (Šibenik), p. aprila 1945 (Klana).
- TROKA Vinko, r. 1916 (Godovič — Idrija), p. 30. novembra 1944 (Knin).
- TROŠIČ Metilda, r. ? (Pirovac — Šibenik), p. aprila 1945 (Bihać).
- TURČEN (?), r. ? (Šibenik), p. (Rupa — Reka).
- TURK Emil, r. ? (Avber — Sežana), p. decembra 1944.
- URBANČIČ Marjo, r. 1915 (Knežak — Ilirska Bistrica), p. marca 1945.

- URBANČIČ Matija, r. 24. februarja 1912 (Knežak — Ilirska Bistrica), p. 25. marca 1945 (Bihać).
- URIKALO Božo, r. ? (Šibenik), p. 1945 (Gospić).
- VADNJAL Stanislav, r. 6. maja 1925 (Slovenska vas — Postojna), p. 1945 (Bihać).
- VALENCIČ Ivan, r. ? (Slivje — Koper), p. 1944.
- VALENCIČ Josip (I.), r. 1926 (Lisac — Klana), p. 1944 (Trogir).
- VALENCIČ Josip (II.), r. 1926 (Skalnica — Klana), p. februarja 1945 (Mostar).
- VALENTINCIČ Bruno, r. 1919 (Pobegi — Koper), p. aprila 1944 (Dalmacija).
- VATOVEC Lazar, r. 1907 (Dekani — Koper), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- VELIKAJNE Štefan, r. 3. decembra 1922 (Sr. Kanomlja), p. 28. marca 1945.
- VETLAR Šime (Nanin), r. ? (Kaštel Stari), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- VILMA (?), r. ? (Kašteli), p. (Klana).
- VIZINTIN Karel, r. ? (Kavaliči — Koper), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- VODOPIVEC Bojan, r. ? (Dornberk — Gorica), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- VODOPIVEC Herman, r. ? (Dornberk — Gorica), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- VODOPIVEC Marjan, r. 1920 (Osp — Koper), p. 26. aprila 1945 (Klana).
- VODOPIVEC Viktor, r. ? (Dornberk — Gorica), p. 1944 (Dalmacija).
- VOGRINEC Franc, r. ? (Dornava — Ptuj), p. 1945 (Mostar).
- VONČINA Franc, r. 21. januarja 1915 (Idrija), p. maja 1944 (Korčula).
- VOUK Ante, r. ?, p. 1945 (Mostar).
- VOVK Ivan, r. 17. avgusta 1925 (Suhorje), p. 1944 (Knin).
- VRCIČ Mijo, r. ? (Šibenik), p. 3. maja 1945 (Rupa — Reka).
- VRH Josip, r. 20. novembra 1921 (Jablanica — Reka), p. 27. novembra 1944 (Knin).
- VUKIČEVIČ Savo, r. ?, p. 1944 (Knin).
- VUKIČEVIČ Slobodan, r. ?, p. 30. novembra 1944 (Knin).
- ZAFRED Jože, r. 1913 (Stara Sušica — Postojna), p. 26. aprila 1945 (Klana).

- ZANGRANDO Domenico, r. 9. decembra 1920 (Piran), p. 7. marca 1945 (Split).
- ZLATIC Josip, r. 16. julija 1912 (Koper), p. 13. februarja 1945 (Mostar).
- ZLATOVIČ Poško, r. ? (Šibenik), p. (Šibenik).
- ZORIĆ Zdenko, r. ? (Šibenik), p. 25. aprila 1945 (Klana).
- ŽAGAR Jože, r. ?, p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- ŽAGAR Nada, r. 13. septembra 1924 (Zgornja Dobrava — Kropa), ranjena 1. decembra 1944 (Knin), u. 11. decembra 1944 (Šibenik) za posledicami ran, dobljenih v boju.
- ŽELE Ivan, r. ? (Selce), p.
- ŽELE Ludvik, r. 13. avgusta 1914 (Pivka), p. 27. aprila 1945 (Klana).
- ŽELEZNIK Jože, r. 6. januarja 1908 (Gor. Košana), p. junija 1944 (Korčula).
- ŽELJAN Stanislav, r. 1913 (Čepnje), p. 27. aprila 1945 (Klana).
- ŽILIČ Peter, r. ?, p. 15. marca 1945 (Lapac).
- ŽIŽEK Janez, r. ? (Lukavci — Ljutomer), p. aprila 1945 (Bihać).
- ŽNEBEL Jože, r. ? (Bač — Ilirska Bistrica), p. 14. februarja 1945 (Mostar).
- ŽNIDARŠIČ (?), r. ?, p. 27. marca 1945 (Bihać).
- ŽNIDARŠIČ Anton, r. 1926 (Stara Sušica — Postojna), p. novembra 1944 (Knin).
- ŽNIDARŠIČ Vlado, r. 1. avgusta 1925 (Kal), p. 18. februarja 1945 (Mostar).
- ŽVAB Miro, r. ? (Dutovlje), p.

Seznam obsega 409 borcev in bork.

4. PREKOMORSKA BRIGADA

- BOŽEGLAV Drago (Antonov), r. 8. novembra 1914 (Lokev — Di-vača), p. pri prevozu z letalom 1944.
- CERGOLJ Franc, r. ? (Misliče — Sežana), u. 16. aprila 1945 za posledicami bolezni, izvirajoče iz NOB.
- GABERŠČEK Ivan, r. ? (Gabrje), u. 1945.
- GRBEC Franc, r. 1923 (Vrbica — Ilirska Bistrica), u. 1945.
- KOMEL Jože, r. ? (Komen — Sežana), u. 1945 (Monopoli).

POBERAJ Alojz, r. 1912 (Solkan — Gorica), p. pri prevozu materiala z letalom.

PREGELJ Stanislav, r. 4. avgusta 1924 (Lom — Tolmin), p. 1944 pri prevozu materiala z letalom.

RIJAVEC Stanislav, r. 20. oktobra 1910 (Ravnica — Gorica), u. 20. septembra 1945 za posledicami ran, dobljenih v NOB.

ROJC Jožef, r. 1917 (Vrbica — Ilirska Bistrica), u. 1945.

STOJČIĆ Marjan, r. ? (Istra), žrtev prometne nesreče 25. februarja 1945 (Brindisi).

VRABEC Franc, r. ? (Pliskovica — Sežana), u. 27. julija 1945 za posledicami bolezni, izvirajoče iz NOB.

Seznam obsega 11 borcev.

5. PREKOMORSKA BRIGADA IVANA TURŠIČA

BAJC Jožef, r. ? (Višnje — Vipava), p. (Gospić).

BAN Alojz, r. ? (Prelože — Ilirska Bistrica), p. 4. aprila 1945.

BAŠA Franc, r. 26. decembra 1923 (Podgraje — Ilirska Bistrica), p. 28. februarja 1945 (Gospić).

BATAGELJ Angel, r. ? (Stomaž — Sežana), p. 1945 (Ig — Ljubljana).

BATISTA Franc, r. ? (Stojno selo — Rogaška Slatina), p. (Gospić).

BEZJAK Anton, r. ? (Slov. gorice), p. (Lika).

BEZJAK Janez, r. ? (Velika Nedelja), p. aprila 1945 (Podturn — Novo mesto).

BIBIANKO Feliks, r. 1924 (Ključarovci — Ljutomer), p. (Gospić).

BINCIN (?), r. ? (Savinjska dolina), p.

BLAŽIČ (?), r. (Loški Kozjak), p. (Suha krajina).

BOKALIĆ Ivan, r. ? (okolica Ptuja), p. (Gospić).

BRGLEC Jože, r. ? (Slov. Konjice), p. (Gospić).

CAFUTA Anton, r. ? (Podlehnik — Ptuj), p. (Lika).

CAJZEK Štefan, r. ? (Stojno selo — Rogaška Slatina), p. (Gospić).

CAJZJEK Franc, r. ? (Podplat — Rogaška Slatina), p. (Gospić).

CESTNIK Franc, r. ? (Hajdina — Ptuj), p. (Gospić).

CIGLAR Vinko, r. ? (Vrhnika), p. (Stare Žage — Novo mesto).

- ČAPLA Ivan, r. ? (Lenart — Slov. gorice), p.
 ČOK Rudolf, r. ? (Lokev — Sežana), p. 15. aprila 1945.
 ČUŠ (?), r. ? (Radomerje — Ljutomer), p. (Slivnica — Zadar).
 DEŽELAK Alojz, r. ? (Male Grahovše — Laško), p. (Podturn — Novo mesto).
 DOLINŠEK (?), r. ?, p.
 DROZG Franc, r. ? (Cerknica — Šentilj), p. maja 1945 (Orle — Ljubljana).
 DRVODEL Alojz, r. ? (Štajerska), p. 1945 (Pivka).
 FERK Ivan, r. ?, p.
 FEUŠ Franco, r. ? (Oplotnica — Slovenska Bistrica), p. (okolica Kočevja).
 FIDEL Karlo, r. 6. novembra 1920 (Nova Sušica — Postojna), p. aprila 1945 (Podturn — Novo mesto).
 FIJAČKO Ivan, r. ? (Cirkulane — Ptuj), p. (Gospić).
 FILIPIČ Feliks, r. ? (Križevci — Ljutomer), p. (Grčarice — Ribnica).
 GAJGER Ivan, r. ? (Savinjska dolina), p. (Gospić).
 GAŠPERIČ Franc, r. ? (Bratislavci — Ptuj), p. aprila 1945 (Sv. Katarina).
 GROBER Jože, r. ? (Bukovska vas — Dravograd), p. (Gospić).
 GROSMAN Franc, r. ? (Lastomerci — Gornja Radgona), p. (Kočevski Rog).
 HLADE Milan, r. ? (Jurij ob Pesnici), p. (Gospić).
 HOČEVAR Marjan, r. ?, p. (Gospić).
 HOJNIK Ivan, r. ? (Sv. Križ — Dravograd), p. (Stare Žage — Novo mesto).
 HORVAT Alojz, r. ? (Hrastje — Mota — Gornja Radgona), u. (bolnišnica Split) za posledicami ran, dobljenih pri Gospiću.
 HRASTNIK Alojz, r. ? (Črna na Koroškem), p. (Ribnica na Dol.).
 HRAŠEVEC Jožef, r. ? (Brihovci), p. (Gospić).
 HRAŠOVEC Jože, r. ? (Bučkovci — Ljutomer), p. (pri Ljubljani).
 JAKOLIČ Miroslav, r. ? (Krčevina — Ptuj), p. (Sevnica — Novo mesto).
 JAVNIKAR Franc, r. ? (Sv. Križ — Maribor), p. (Gospić).
 JENKO Rudolf, r. ? (Trbovlje), p. (Orle — Ljubljana).
 JEVŠENAK Alojz, r. ? (Slov. Konjice), p. (Vinica — Črnomelj).
 KALAN Ivan, r. ?, p. (Gospić).

- KALUŽA Mihael, r. oktobra 1915 (Narin — Postojna), p. 1945 (Dolenjska).
- KALUŽA Miroslav, r. 1913 (Nova Sušica — Postojna), p. 28. aprila 1945 (Vinja vas — Novo mesto).
- KAMENIK ANTON, r. ? (okolica Maribora), p. (Gospić).
- KANALEC Alojz, r. 1920 (Drežnica — Kobarid), p. (Orle — Ljubljana).
- KASNIK Franc (Jože?), r. ? (Trbovlje), p. (Podturn — Novo mesto).
- KAVČIČ Viktor, r. ? (Črni vrh — Idrija), p. (Gospić).
- KLADNIK (?), r. ?, p. (Škofljica — Ljubljana).
- KOBAL Jože, r. ? (Višnje — Ajdovščina), p. marca 1945 (Gospić).
- KOCJANČIČ (?), r. ?, p. (Gospić).
- KOČEVAR Mario, r. 1. oktobra 1911 (Dolina — Trst), p. (Gospić).
- KOJC Franc, r. ? (Tlake), p. (Črnomelj).
- KOS Franc, r. ? (Koroška), p. (Podturn — Novo mesto).
- KOŠIR (?), r. ? (Jesenice), p. (Gospić).
- KOŠTOMAJ Konrad, r. 3. januarja 1919 (Leskovec — Celje), p. 28. marca 1945 (Gospić).
- KOVAČ Ernest, r. ? (Selnica ob Dravi), p. marca 1945.
- KRAMAR Jožef, r. 5. marca 1918 (Podbela — Kobarid), p. 1945 (Gospić).
- KUMER Jože, r. ? (Slovenja vas — Ptuj), p. (Gospić).
- KUSITER Jože, r. ? (Fala na Koroškem), p. (Gospić).
- LAJH Janez, r. ? (Dragovič — Ptuj), p. (okolica Zadra).
- LEBAN (?), r. ? (na Primorskem), p. maja 1945 (Orle — Ljubljana).
- LEGNAR Ivan, r. ? (Podgora — Slovenj Gradec), p. 28. aprila 1945 (Straža — Novo mesto).
- LEHNER (?), r. ? (Rogaška Slatina), p. marca 1945 (Stare Žage — Novo mesto).
- LESKOVAR Franc, r. ? (Dravograd), p. (Podturn — Novo mesto).
- LEVANIČ Ivan, r. ? (Vitan — Ormož), p. (Kočevski Rog).
- LORBEC Ivan, r. ? (Lenart — Slov. gorice), p. (Gospić).
- LOVRENČIČ Franc, r. ? (Koble — Slovenske Konjice), p. (Gospić).
- MAČEK Ivan, r. ? (okolica Celja), p. (Gospić).
- MAJHENIČ (?), r. ? (okolica Ptuja), p. (Gospić).
- MARHOLA (?), r. ? (Zgornja Kungota — Maribor), p. (Dolenjske Toplice).
- MARINIČ Janez, r. ? (Tlake), p. (Črnomelj).
- MASNAK Jože, r. ?, p. (Vrbno — Celje).

- MAUH Franc, r. 11. avgusta 1916 (Vojnik — Celje), p. (Podturn — Novo mesto).
- MAVHAR Karel, r. ? (Zreče), p. (Gospić).
- MENCIN Jože, r. ? (Zabukovje — Sevnica), p. (Gospić).
- MENCING Franc, r. ? (okolica Laškega — Celje), p. (Gospić).
- MERTIK Janez, r. ? (Zgornja Ščavnica — Maribor), p. (Gospić).
- MLAKAR Anton, r. ? (okolica Laškega — Celje), p. (Ribnica na Dolenjskem).
- MRAVLJAK Ivan (Jože?), r. ? (Puhi vrh — Radlje ob Dravi), p. (Gospić).
- MRAVLJAR (?), r. ? (Limbuš — Maribor), p. aprila 1945 (Črni potok — Kočevje).
- MUHIČ Franc, r. ? (Koroška), p.
- MURKO Alojz (I.), r. ? (Hrastje — Mota — Gornja Radgona), p. (Gospić).
- MURKO Alojz (II.), r. ? (Grmolje — Novo mesto), p. (Gospić).
- MURKO Jože, r. ? (Lenart — Slov. gorice), p. (Orle — Ljubljana).
- NOVAK Franc, r. ? (Črešnjevce), p. marca 1945 (Gospić).
- OGRIZEK Jakob, r. 4. aprila 1911 (Mali Otok — Postojna), p. 7. maja 1945 (Orle — Ljubljana).
- OROŽ Milan, r. ? (Nova Dobrava — Slov. Konjice), p. (Kočevje).
- PERNAT (?), r. ? (Zreče), p. (Gospić).
- PETEK (?), r. ? (Ptuj), p. 5. maja 1945 (pri Ljubljani).
- PETROVIĆ Otman, r. ?, p.
- PLOŠNIK Albert, r. ? (Gradišče — Ormož), p. (Gospić).
- PODPEČAN (?), r. ? (Zreče), p. (Gospić).
- PODPEČARN (?), r. ? (okolica Celja), p. (Ribnica na Dol.).
- POPEK Franc, r. 25. avgusta 1925 (Pristava — Novo mesto), p. aprila 1945 (Podturn — Novo mesto).
- POTOČNIK Jana, r. ? (Slamnjak — Ljutomer), p. (Gospić).
- POTOČNIK Janez (I.), r. ? (Slamnjak — Ljutomer), p. (Škofljica — Ljubljana).
- POTOČNIK Janez (II.), r. ? (Slamnjak — Ljutomer), p. (Podturn — Novo mesto).
- PRAPROTNIK Avgust, r. ? (Stročja vas — Ljutomer), p. (Podturn — Novo mesto).
- PREBIL Filip, r. ? (Straža — Idrija), p. (Suha krajina).
- PUH Anton, r. ? (Stanetinci — Gornja Radgona), p. (Gospić).

- RAK Štefan, r. ? (Celje), p. (Orle — Ljubljana).
 RAKUŠA Franc, r. ? (Hlaponci — Ptuj), p. (Gospić).
 RAMŠAK Miha, r. ? (Raduše — Slovenj Gradec), p. (Gospić).
 RANAR Ernest, r. ? (Selnica — Maribor), p. (Gospić).
 RAŠOVEC Jožef, r. ? (Brihovci), p. (Gospić).
 ROŠKAR Franc, r. ? (Moškanjci — Ptuj), p. (Meniška vas — Novo mesto).
 ROZMAN Ivana, r. ? (Presika — Ljutomer), p. (Gospić).
 RUDOLF Dominik, r. 21. junija 1914 (Kanji dol — Idrija), p. aprila 1945 (Otočac).

 SAMSA Karlo, r. 1915 (Čepno — Postojna), p. 5. maja 1945 (Grčarice — Ribnica).
 SAŠA (?), r. ? (Primorska), p. (Gospić).
 SINKEK Ernest, r. ? (Trebinje), p. (Gospić).
 SKOK Ivan, r. ?, p.
 STOJAN Štefan, r. ? (Slimena — Zenica), p. (Gospić).
 STOPAR Franc, r. ? (Kovača vas — Slovenska Bistrica), p. (Gospić).
 SVENŠEK Janez, r. ? (Lancova vas — Ptuj), p. (Lika).
 SVENŠEK Jože, r. ? (Lancova vas — Ptuj), p. (Gospić).

 ŠEGL Valentin, r. ? (Legen — Slovenj Gradec), p. (Gospić).
 ŠELINC Anton, r. ? (Trebinje), p. (Gospić).
 ŠKERJANC Stanko, r. ? (Gradinje), p. (Gospić).
 ŠORLI Andrej, r. 1903 (Grahovo ob Bači), u. (Split).
 ŠPEH Andrija, r. ?, pogrešan od začetka 1945.
 ŠTAHER Ivan, r. ? (Muta — Radlje ob Dravi), p. (Gospić).
 ŠTELCER Franc, r. ? (Radgona), p. (Gospić).
 ŠTERN (?), r. ?, p.
 ŠULIGOJ (?), r. ?, p.
 ŠVARC (?), r. ? (Drobtinci — Gornja Radgona), p. (Ribnica na Dol.).
 ŠVARC Stanko, r. ? (Mala Nedelja — Ljutomer), p. (Gospić).
 ŠVENŠEK Ivan, r. ? (Lancova vas — Ptuj), p. (Gospić).

 TANJKO Franc, r. ? (Sv. Štefan — Celje), p. aprila 1945 (Mirna peč — Novo mesto).
 TIMPRAN FRANC, r. ? (Savinjska dolina), p. (Gospić).
 TIMPRAN Karel, r. 23. septembra 1918 (Dobrna — Celje), p. (Gospić).
 TIRŠ T. (?), r. ? (Rožentgrunt — Maribor), p. (Žirovnica — Novo mesto).
 TRŠEK Tonček, r. ? (Laško — Celje), p. (Gospić).

- ULAGA (?) (Šusli), r. ? (Ruše — Maribor), p. (Gospić).
- URAN Pavel, r. ? (Kazle — Sežana), p. (Gospić).
- URBANČEK (?), r. ? (Predoslje — Kranj), p. marca 1945.
- VATOVEC Franc, r. 1914 (Ostrožno brdo — Ilirska Bistrica), p. 1945 (Suha krajina).
- VAUPOTIČ Maks, r. ? (Lešniški vrh — Ormož), p. (Bosiljevsko — Ogulin).
- VEBER Rudolf, r. ?, p. (Kočevski Rog).
- VIDOVIČ Franc, r. ?, p.
- VIHAR Jože, r. ? (okolica Celje), p. (Gospić).
- VOVČKO Vlado, r. 1925 (Ljubljana), p. (Podturn — Novo mesto).
- VRAN Pavel, r. ? (Kazle — Sežana), p. aprila 1945.
- WEISS Peter, r. ? (Lukavci), p. (Križevci — Split).
- ZAKRŽNIK Domin, r. ? (Kozjak — Slovenj Gradec), p. (Kočevski Rog).
- ZEMLJIČ FRANC, r. ?, p. 7. maja 1945 (Orle — Ljubljana).
- ZORMAN Alojz, r. ? (Sp. Kungota — Ptuj), p. maja 1945 (Poljčane — Slovenska Bistrica).
- ZORMAN Anton, r. ? (Zg. Kungota — Ptuj), p. (Gorenjska).
- ŽEGEL Zdenko, r. ? (Legen — Slovenj Gradec), p. (Gospić).
- ŽERAK Miroslav, r. ? (Ptuj), p.
- ŽNIDAR Franc, r. ? (Grobelno — Celje), p. aprila 1945 (Mirna peč — Novo mesto).
- ŽNIDARIČ (?), r. ? (Stara vas — Ljutomer), p. aprila 1945 (Kočevska Reka).
- ŽUMER Jože, r. ? (Hajdoše — Ptuj), p. (Lika).

Seznam obsega 157 borcev in bork.

ARTILERIJSKE ENOTE

- BARBO Ivan, r. ? (Ratečevo brdo — Ilirska Bistrica), p. 1945 (Klana).
- CAPELLI Peter, r. ? (Brambillo, Bergamo, Italija), se ponesrečil 19. januarja 1945 (Gračac).

GOLJA Valentin, r. 25. januarja 1915 (Gorenja Kanomlja — Idrija), p. 14. oktobra 1944.

GRK Branko, r. 13. maja 1922 (Slovje — Materija), p. 15. novembra 1944 (Sarajevo).

MILIČ Emil, r. 17. junija 1914 (Briščak — Zgonik), u. 7. januarja 1945 (Senj) za posledicami ran, dobljenih 26. novembra 1944 (Knin).

MURKO Alojz, r. ? (Ptujška gora — Ptuj), p. konec januarja 1945 (Gospić).

PENKO Stane, r. ? (Ratečevo brdo — Ilirska Bistrica), p. 1945 (Klana).

RASPET Filip, r. ? (Cerkno — Idrija), p. aprila 1945 (Novi).

ŠKAPIN Ivan, r. ? (Senožeče), p. 11. aprila 1945 (Novi).

ZEMLJIČ Franc, r. ?, p. 7. maja 1945 (Orle — Ljubljana).

ZORŽ Evgen, r. 31. oktobra 1921 (Gorica), p. 25. februarja 1945 (Goražde).

ŽAFRED Jože, r. ?, p. (Sv. Katarina, Hrvatska).

Seznam obsega 12 borcev.

1. TANKOVSKA BRIGADA

ALEKSIĆ Mile, r. ? (Šivići — Otočac — Gospić), p. 29. januarja 1945 (Čapljina — Mostar).

AMBROŽIČ Ladislav, r. ? (Gorica), p. (Mostar).

ANDREJAŠIĆ Ferdinand, r. ? (Podgorje — Pulj), p. 24. marca 1945 (Bihać).

ANTUNOVIĆ Ante, r. ? (Postire — Supetar — Brač), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).

BAJAC Mirko, r. ? (Karlovac), p. 22. februarja 1945 (Mostar).

BAJC Alojz, r. ? (Višnje — Ajdovščina), p. 1944 (Dalmacija).

BAN Paško, r. ? (Šibenik), p. 7. maja 1945 (Šembije — Ilirska Bistrica).

- BARUŠIĆ Ante, r. ? (Kričke — Drniš), p. 4. aprila 1945 (Bela — Gospić).
- BAT Vladimir, r. ? (Velike Žablje — Ajdovščina), p. 24. marca 1945 (Bihać).
- BATRIČEVIĆ Djoko, r. ? (Cetinje), p. 13. februarja 1945 (Žovnica — Mostar).
- BEČIROVIĆ Ibrahim, r. ? (Ljubuški — Mostar), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- BEMBIĆ Ardel, r. ? (Tuplanovac — Pulj), p. 28. novembra 1944 (Knin).
- BENIN Karol, r. ? (Waldorf am Main), p. 21. aprila 1945 (Podčundić — Reka).
- BLAŽIČ Henrik, r. ? (Brdice pri Kožbani — Gorica), p. 12. decembra 1944 (Široki Brijeg — Mostar).
- BOJANIĆ Niko, r. ? (Bar), p. 24. marca 1945 (Bihać).
- BOŽAC Josip, r. ? (Pulj), p. 21. aprila 1945 (Klana).
- BRADARIĆ Marjan, r. ? (Trilj — Split), p. 9. maja 1945 (Bistrica na Koroškem).
- BRAJKOVIĆ Rudolf, r. ? (Rovinj), p. 26. novembra 1944 (Očestovo — Knin).
- BREŠAN Jože, r. ? (Čadrg — Gorica), p. 21. aprila 1945 (Podčundić — Reka).
- BUBALO Dragan, r. ? (Ličko Petrovo Selo — Titova Korenica), zgorel v tanku 29. oktobra 1944 (Boraja — Šibenik).
- BUBNIČ Frane, r. ? (Poljane — Reka), p. 6. aprila 1945 (Otočac — Gospić).
- BURZANOVIĆ Dušan, r. ? (Titograd), p. 30. aprila 1945 (Trst).
- ČERNE Rudolf, r. ? (Grgar — Gorica), p. 22. januarja 1945 (Čapljina — Mostar).
- ČEŠELJA Josip, r. ?, p. 13. marca 1945.
- DASKOBLER Jože, r. ? (Petrovo Brdo — Tolmin), p. 29. februarja 1945 (Čapljina — Mostar).
- DELIBAŠIĆ Ljubo, r. ? (Plevlje), p. (Lički Osik — Gospić).
- DELIJA Ivan, r. ? (Slano — Drvar), zgorel v tanku 6. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- DELIJA Stjepan, r. ? (Cavtat — Dubrovnik), p. 30. aprila 1945 (Postojna).
- DISTIJUGAŠ Drago, r. ?, se ponesrečil 27. aprila 1945 (na cesti pri Crikvenici).

- DJAKOVAČIĆ Ivan r. ?, p. 26. novembra 1944 (Siverić — Drniš).
- DJOKIĆ Dragutin, r. ? (Ljubinje — Požarevac), p. 1. novembra 1944 (Orsula — Dubrovnik).
- DJURAŠKOVIĆ Lazar, r. ? (Cetinje), p. 28. marca 1945 (Bihać).
- DJURIĆ Ivan, r. ? (Vuković — Bar), p. 2. maja 1945 (Lipa — Reka).
- DOBRKOVIĆ Dušan, r. ? (Sotonići — Bar), p. 2. maja 1945 (Lipa — Reka).
- DOLGAN Ivan r. ? (Kal — Trst), p. 24. marca 1945 (Bihać).
- DUBROVIĆ Josip, r. ? (Matulji — Reka), p. 6. novembra 1944 (Šibenik).
- FRANIČEVIĆ Egon, r. ? (Dunaj), p. 15. aprila 1945 (Žuta Lokva — Ogulin).
- FRANKOVIĆ Milenko, r. ? (Vrbovsko — Split), p. 2. maja 1945 (Lipa — Reka).
- GABRŠČEK Franc, r. 2. oktobra 1901 (Ljubinj — Tolmin), p. febru-
arja 1945 (Mostar).
- GALICA Božo, r. ? (Hrvace — Sinj), p. 27. novembra 1944 (Knin).
- GALIĆ Jozo, r. ? (Kaštel Stari — Split), p. 27. novembra 1944 (Lisnik).
- GANTAR Leopold, r. 7. novembra 1917 (Zavratac — Idrija), p. 1944 (Brač).
- GINIĆ Božo, r. ? (Novi Pazar — Kraljevo), p. 9. maja 1945 (Bistrica na Koroškem).
- GRANIĆ Ante, r. ? (Dolac — Imotski), p. 28. marca 1945 (Bihać).
- GRBEC Ivan, r. ? (Izola), p. 7. maja 1945 (Podgrad — Koper).
- GRMEK Guštin, r. ? (Tupelče — Sežana), p. 8. maja 1945 (Trst).
- GUSMIROVIĆ Hajrudin, r. ? (Bijelo polje — Tuzla), p. 3. novembra 1944 (Gatara — Šibenik).
- HOČIJOLOŠIMI Nikolaj, r. ? (Dviri — Sovjetska zveza), p. 28. aprila 1945 (Prezid — Reka).
- IVANOVIĆ Djuro, r. ? (Cetinje), p. 23. marca 1945 (Zapen).
- JADRIĆ Franjo, r. ? (Sinj), p. 2. maja 1945 (Lipa — Reka).
- JANKOVIĆ Manojlo, r. ? (Gornja Morava — Kolašin), p. 2. maja 1945 (Lički Osik — Gospić).
- JOVANOVIĆ Ciprijan, r. ? (Zagore — Novi), p. 20. marca 1945 (Lapac).

- KADIŠ Milan, r. ? (Nikšić), p. 28. marca 1945 (Popovci — Slunj).
- KALAUZOVIĆ Uroš, r. ? (Beograd), p. 23. februarja 1945 (Mostar).
- KAZANCEV Vladimir, r. ? (Sovjetska zveza), p. 3. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- KAŽBEN Petar, r. ? (Viganjevci — Cetinje), p. 1. novembra 1944 (Orsula — Dubrovnik).
- KEKOVIĆ Radomir, r. ? (Zagorac — Danilovgrad), p. 25. aprila 1945 (Klana).
- KLJUČAR Slobodan, r. 4. avgusta 1910 (Opčine — Trst), p. 5. maja 1945 (Sušak).
- KNEŽEVIĆ Djuro, r. ? (Slavonski Brod), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- KNEŽEVIĆ Rade, r. ? (Mali Svetić — Hvar), p. 1. decembra 1944 (Žalac — Reka).
- KOŠTA Metod, r. 3. julija 1910 (Bilje — Gorica), p.
- KOVAČIĆ Josip, r. ? (Reka), zgorel v tanku 23. decembra 1944 (Skradin — Šibenik).
- KREPEK Štefan, r. ? (Tezno — Maribor), zgorel v tanku 18. aprila 1945 (Hrvatsko Primorje).
- KUPUSIJA Jusuf, r. ? (Mostar), p. 9. maja (Bistrica na Koroškem).
- LAHARNAR Ivan, r. 27. januarja 1923 (Šentviška gora — Idrija), p. 4. februarja 1945 (Omiš).
- LAZAREVIĆ Petar, r. ?, p. 28. marca 1945 (Popovci — Slunj).
- LESAN Ivo, r. ? (Vodice — Šibenik), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- LICEK Zdravko, r. ? (Sv. Križ — Gorica), p. 20. aprila 1945 (Podhum).
- LIPOVINA Djuro, r. ? (Bjeloši — Cetinje), p. 29. januarja 1945 (Čapljina — Mostar).
- LISICA Danko, r. ? (Trst), p. 12. februarja 1945 (Široki Brijeg).
- LJUBINIĆ Nikola, r. ? (Glavica — Sinj), p. 28. marca 1945 (Popovci — Slunj).
- LOVRIĆ Vjekoslav, r. ? (Sinj), p. 6. februarja 1945 (Široki Brijeg).
- MAJIĆ Miroslav, r. ? (Piskavica — Ključ), u. 6. februarja 1945 (Šibenik).
- MALBAŠIĆ Luka, r. ? (Hvar), zgorel v tanku 27. novembra 1944 (Kistanje — Šibenik).
- MANOJLOVIĆ Dane, r. ? (Gubavčevo Polje — Gračac), p. 26. novembra 1944 (Padjene).

- MANOJLOVIĆ Stanislav, r. ? (Šibenik), p. 5. maja 1945 (Bazovica — Trst).
- MARTINOVIĆ Ante, r. ? (Kuljica — Preko — Zadar), p. 20. marca 1945 (Donji Lapac).
- MARTINOVIĆ Djino, r. ? (Kuljica — Preko — Zadar), p. 28. marca 1945 (Brekovica — Bihać).
- MARTINOVIĆ Vaso, r. ? (Bojica — Cetinje), utonil 7. oktobra 1944 (v reki Cetini).
- MASLO Ešof, r. ? (Mostar), p. 28. marca 1945.
- MATIJEVIĆ Dušan, r. ? (Vojnić), p. 6. maja 1945 (Bazovica — Trst).
- MENALO Martin, r. ? (Stolac — Mostar), p. 2. maja 1945 (Lipa — Reka).
- MERLJAK Ludvik, r. ? (Rožna dolina — Gorica), p. 1945 (Dalmacija).
- MEZE Edvard, r. ? (Ljubljana), p. 27. novembra 1944 (Knin).
- MIKULOVIĆ Marcelj, r. ? (Kaldanija — Pulj), p. 7. maja 1945 (Bazovica — Trst).
- MILUNOV Mirko, r. ? (Barkovlje — Zadar), p. 4. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- MRŠNIK Slavko, r. 2. aprila 1915 (Smrje — Ilirska Bistrica), u. oktobra 1944 (Trebinje) za ranami, dobljenimi v boju (Čapljina — Mostar).
- NANUT Stanislav, r. 4. novembra 1914 (Štandrež — Gorica), pogrešan od decembra 1944.
- NINKOVIĆ Peko, r. ? (Vrban — Bileće), p. 3. marca 1945 (Nebljusi — Gospić).
- NOVAKOVIĆ Žarko, r. ? (Hvar), p. 28. marca 1945 (Popovci — Slunj).
- ORLOVIĆ Petar, r. ? (Ljubac — Knin), p. 7. maja 1945 (Lipa — Reka).
- ORMEK Just, r. ? (Tupelče — Sežana), p. 15. maja 1945.
- OSTOJIĆ Fabijan, r. ? (Povile — Selce — Brač), p. 2. maja 1945 (Jelenje).
- PAJIĆ David, r. ? (Doljani — Donji Lapac), p. 6. februarja 1945 (Mostar).
- PAVLIMOVIĆ Milan, r. ? (Imotski), p. 30. aprila 1945 (Bazovica — Trst).
- PERIC Franc, r. ? (Celje), p. 2. novembra 1944 (Konjevrata).

- PERIĆ Mihajlo, r. ? (Ogulinski Hreljin — Ogulin), p. 21. marca 1945 (Drenovača).
- PEROVIĆ Vojislav (Vojo), r. ?, p. 3. februarja 1945 (Široki Brijeg).
- PETROVIĆ Živko, r. ? (Vojnić), p. 13. aprila 1945 (Tounj — Ogulin).
- PIŠKULIĆ Josip, r. ? (Vel. Vinodol), p. 30. aprila 1945 (Postojna).
- PLETEVŠEK Franc, r. ? (Mihovce — Ptuj), zgorel v tanku 27. novembra 1944 (Kistanje — Šibenik).
- POSEDEL JOSIP, r. ?, u. 6. februarja 1945 za posledicami ran, dobljenih v boju.
- PREOVRANIN Mile, r. ? (Velika Cetina — Sinj), p. 30. aprila 1945 (Postojna).
- RABAK Roman, r. ? (Roč — Buzet), zgorel v tanku 6. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- RADETIĆ Ivan, r. ? (Barat — Rovinj), p. 28. aprila 1945 (Ribnica — Ilirska Bistrica).
- RADIĆ Dušan, r. ? (Virovica — Senj), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- RADULOVIĆ Vaso, r. ? (Danilovgrad), p. 30. aprila 1944 (Boraja — Šibenik).
- RADUNOVIĆ Milutin, r. ? (Cetinje), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- RAMLJAK Marko, r. ? (Sinj — Split), p. 24. marca 1945 (Golubić — Bihać).
- RANIĆ Avdo, r. ? (Modrić — Doboj), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- RIJAVEC Mirko, r. ? (Čepovan — Gorica), zgorel v tanku 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- ROBNIK Bernard, r. ? (okolica Maribora), p. 2. novembra 1944 (Konjevrat).
- ROJE Niko, r. ? (Tribuša — Gorica), p. 2. novembra 1944 (Žitnić — Drniš).
- RONCELJ Rihard, r. 8. avgusta 1910 (Trst), p. 8. aprila 1945 (Žuta Lokva — Ogulin).
- RUPEL Rihard, r. ? (Trst), p. 8. aprila 1945 (Žuta Lokva — Ogulin).
- SAKSIDA Simon, r. 1923 (Gradišče — Renče — Gorica), p. 26. novembra 1944 (Očestovo — Knin).
- SEKULIĆ Stevo, r. ? (Sekulići — Danilovgrad), p. 29. januarja 1945 (Čapljina — Mostar).
- SIMOVIĆ Vidoje, r. ? (Nikšić), p. 22. februarja 1945 (Mostar).

- SKOK Cvetko, r. ? (Brestovica — Sežana), p. 2. maja 1945 (Trst).
- SLABE Jožef, r. ? (Zaplana — Vrhnika), p. 1. novembra 1944 (Orsula — Dubrovnik).
- SREDOJEVIĆ Jovo, r. ? (Velika Župa — Prijepolje), p. 4. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- STANIŠIĆ Vlado, r. ? (Korčula), p. 2. februarja 1945 (Sinj).
- STEFANOVIĆ Matija, r. ? (Jelenje — Reka), p. (Iličici — Mostar).
- STOPAR Franc, r. ? (Kovačevci — Maribor), p. 24. marca 1945 (Bihać).
- SUBAN Josip, r. 21. aprila 1922 (Gorjansko — Sežana), p. 1. maja 1945 (Ilirska Bistrica).
- ŠERIC Davor, r. ? (Gradac — Makarska), p. 8. februarja 1945 (Široki Brijeg).
- ŠKAPIN Jože, r. ? (Vrabče — Sežana), p. 2. maja 1945 (Trst).
- ŠOBERNIK Franc, r. ? (Slivnica — Maribor), p. 13. februarja 1945 (Žovnica — Mostar).
- ŠONC Nedeljko, r. ? (Tomaj — Trst), p. 4. aprila 1945 (Bela — Gospić).
- ŠORGO Josip, r. ? (Nova vas — Poreč), p. 30. aprila 1945 (Grobničko polje — Sušak).
- ŠTEFANČIČ Matija, r. 26. aprila 1922 (Trpčane — Ilirska Bistrica), p. 14. februarja 1945.
- ŠTELJIN Ljubomir, r. ? (Sušak), p. 22. februarja 1945 (Mostar).
- ŠTIMAC Emil, r. ? (Brod na Kupi — Delnice) p. 21. aprila 1945 (Podčundić — Reka).
- ŠTOKELJ Franc, r. ? (Ajdovščina), p.
- ŠTRBAC Milan, r. ? (Kistenje — Benkovac), p. 2. novembra 1944 (Konjevrata).
- ŠUBER Elio, r. ? (Rižana — Koper), p. 2. decembra 1944 (Jaramazi — Knin).
- ŠULIGOJ Andrej, r. ? (Mešnjaki — Gorica), p. 29. januarja 1945 (Čapljina — Mostar).
- ŠUMA Stanko, r. ? (Požega), p. (Čapljina — Mostar).
- TICA Krsto, r. ? (Drvar), p. 3. februarja 1945 (Obrovac — Sinj).
- TOMASOVIĆ Srečko, r. ? (Kućice — Omiš), p. 4. maja 1945 (Ribnica — Ilirska Bistrica).
- TONEJEC Franc, r. ? (Bohinjska Bela — Radovljica), p. 30. aprila 1945 (Bazovica — Trst).
- TORBICA Milan, r. ? (Trzić — Slunj), p. 24. marca 1945 (Bihać).

UVODIĆ Ivan, r. ?, u. 7. februarja 1945 za posledicami ran, dobljenih v boju.

VALADAR Ante, r. ? (Sinj), p. 28. marca 1945 (Popovci — Slunj).

VELIMIR Dušan, r. ?, p. 25. oktobra 1944 (Brač).

VERTELJ Anton, r. ? (Soča — Tolmin), p. 2. maja 1945 (Lipa — Reka).

VLAHOVIĆ Božidar, r. ? (Morača — Kolašin), p. 6. februarja 1945 (Široki Brijeg).

VLASOV Aleksandar, r. ? (Banja Luka), p. 7. februarja 1945 (Široki Brijeg).

VOLK Vinko, r. ? (Ostrožno brdo — Ilirska Bistrica), p. 5. aprila 1945 (Gospić).

VOLNER Jože, r. ? (Barcelona, Španija), p. 9. maja 1945 (Bistrica na Koroškem).

VUČETA Boško, r. ? (Kaštel Stari — Split), p. 3. decembra 1944.

VUČINIĆ Mašan, r. ? (Veletovo — Cetinje), p. 21. marca 1945 (Nebljusi — Gospić).

VUČKOVIĆ Marko, r. ? (Prekornica — Cetinje), p. 20. marca 1945 (Donji Lapac).

VUJAČIĆ Marko, r. ? (Nikšić), se ponesrečil 27. aprila 1945 (Crikvenica).

VUKASOVIĆ Andjelko, r. ? (Zemun), p. 7. februarja 1945 (Široki Brijeg).

VUKMIROVIĆ Savo, r. ? (Rijeka — Cetinje), p. 29. decembra 1944 (Okalj — Šibenik).

ZGODAR Franc, r. ? (Zagreb), p. 23. aprila 1945 (Bihać).

ZORIĆ Nikola, r. ?, p. 2. maja 1945 (Postojna).

ŽAGAR Franjo, r. ? (Zagreb), p. 23. marca 1945 (Bihać).

ŽAGAR Tonko, r. ? (Labor — Prezid), p. 7. maja 1945 (Podgrad — Trst).

ŽUPALEK Josip, r. ? (Videlj — Mostar), p. 21. aprila 1945 (Klana).

ŽUŽEK Janez, r. ? (Negova — Gornja Radgona), p. 28. marca 1945 (Bihać).

Seznam obsega 162 borcev.

LETALSKE ENOTE

BERAN Igor, r. ? (Ljubljana), p. 1943 (Kreta).

BIRSA (?), r. ?, p. 1945 (Sombor).

FERJANČIČ Silvo, r. ?, utonil (Sava ali Donava).

HALAMBEK (?), r. ?, p. 1944 (Benina, Alžirija).

KLUZ Franjo, r. 1913 (Jošik — Bosanska Dubica), p. sredi septembra 1944.

MARKOVIĆ Aleksa, r. ?, p. 1944 (Benina, Alžirija).

MATEJIĆ (?), r. ?, p. 1943 (Kreta).

PEČEK Ivan, r. ? (Gorica), p. julija 1944 (Split).

PISK Viktor, r. ? (Pečine — Tolmin), p. (Zagreb).

POPOV Arkadije, r. ?, p. oktobra 1944.

PROTIĆ Mileta, r. ?, p. proti koncu 1944 (Drniš).

RUGI Luigi, r. ? (Italija), p. 1945 (Vis).

SAKSIDA Ljubo, r. 1915 (Gradišče — Vipava), p. 10. julija 1944.

SEGEDIN Silvij, r. ?, p. 15. aprila 1945 (okolica Osijeka).

SIMČIČ Franc, r. 30. septembra 1906 (Studeno — Postojna), p. 27. julija 1944 (Alžirija).

Seznam obsega 15 borcev.

DRUGE PREKOMORSKE ENOTE NOVJ

AMPELE (?), r. ?, p. (Katarina — Reka).

BAČNAR Franc, r. 1912 (Idrija), p. 1943 (Dalmacija).

BAJC Izidor, r. 4. aprila 1915 (Kozji dol), p. 18. januarja 1945 (Dolenjske Toplice).

BAN Alojz, r. ? (Prelože — Ilirska Bistrica), p. 17. oktobra 1944.

BARUCA Ivan, r. 16. junija 1909 (Šmarje), p. 10. januarja 1945 (Srbija).

- BAT Bogomir, r. ? (Velike Žablje — Ajdovščina), p. 1945.
- BENČIČ Iginij, r. 1920 (Pomjan — Koper), p. 15. maja 1945 (Novi Sad).
- BESTIACCO Uvald, r. 1922, p. 13. septembra 1944 (Mljet).
- BIŠČAK Ivan, r. ? (Dolnja Košana — Postojna), p. 28. aprila 1945 (Trst).
- BOČIČ Evgen, r. 1916 (Izola), p. 17. oktobra 1943 (Malija — Izola).
- BRATINA Emil, r. 1922 (Černiče — Gorica), p. 1944 (Pelješac).
- BRATOŽ Jožef, r. 28. marca 1913 (Podnanos — Ajdovščina), p. (Zagreb).
- CIGAJ Alojz, r. 1917 (Černiče — Gorica), p. (Bihać).
- ČELAN Srečko, r. 14. februarja 1914 (Trst), p. decembra 1944 (Knin).
- ČELIK Venceslav, r. ? (Ravne — Cerkno), p.
- ČENČIČ Blaž, r. 1922 (Pulj), p.
- ČERNIČ Ermin, r. 11. februarja 1925 (Sovodnje), p. 14. maja 1945 (utonil z ladjo »Bakar«).
- ČUFER Janko, r. 1914, p.
- DANEV Roman, r. 6. februarja 1914 (Opčine — Trst), p. 1944 (Dalmacija).
- DARIŠ Albin, r. 1922 (Pulj), p. 1944 (Pelješac).
- DOLMARK Oskar, r. 1919, p. (Dalmacija).
- DOVGAN Janez, r. ? (Kal), p. 1945 (Bihać).
- ERZETIČ Gvido, r. 1923 (Plave), p. (Dalmacija).
- FLORJANČIČ Peter, r. 1914 (Gorenji Novaki — Idrija), p. aprila 1945 (Litija).
- FRANČEŠKIN Franc, r. ? (Sela na Krasu), p. (Dalmacija).
- FRANDOLIČ Jože, r. 8. avgusta 1919 (Doberdob), p. 5. maja 1945 (utonil pri Pulju).
- GABROVEC Evgen, r. 2. maja 1919 (Šempolaj), p. 1944 (Ston).
- GORUP Franc, r. 31. oktobra 1910 (Gorenja Košana), p. 2. februarja 1945 (Suha krajina).
- GREBENJAK Franc, r. 27. aprila 1924 (Log), p. (Dalmacija).
- GRGIČ Silvester, r. 20. decembra 1920 (Podriče), p. 1944 (Drniš).
- GROPAJC Josip, r. 20. novembra 1912 (Gropada), p. 27. septembra 1944 (Dalmacija).
- GROSEK (?), r. ?, p. (Katarina — Reka).

HROVATIN Stanislav, r. ? (Šempas), p.
HUMAR Anton, r. 8. septembra 1895, p.

IVANČIČ Franc, r. 23. decembra 1912, p. 1944.

JANČIČ Rudolf, r. 1920, p. (Dalmacija).

JORDAS Svetko, r. ? (Reka), p. 14. maja 1945 (utopil z ladjo
»Ljubljana«).

JUG Ivan, r. ?, p.

KALISTER Milan, r. 1920 (Pivka), p. 25. oktobra 1944 (Knin).

KLINEC Anton, r. 1917 (Medana), p. (Dalmacija).

KOGOVSĚK Stanko, r. 1924 (Potok — Koper), p. 23. aprila 1945
(Sušak).

KOŽELJAN Albert, r. 1922 (Barban — Pulj), p. 1944 (Ston).

KOŽLIN Jožef, r. ? (Biljana), p. 1945 (Kočevje).

KUŠTRIN Franc, r. 2. oktobra 1914 (Kneža), u. 24. januarja 1945
za posledicami ran, dobljenih v boju.

LAZAR Franc, r. 27. oktobra 1921 (Rovte), p.

LIPIČAR Izidor, r. 18. aprila 1918 (Kal nad Kanalom), p. maja 1945
(Trst).

LOKATELJ Aleksander, r. 1899 (Osp — Koper), p. avgusta 1944.

MAHNE Milovan, r. 5. februarja 1923 (Trst), p. 21. aprila 1945
(Klana).

MARKIČ Franc, r. 1915 (Ukanje — Gorica), se ponesrečil 1944
(Altamura, Italija).

MERMOLJA Alojz, r. ?, p. (Dalmacija).

MEVLJA Slavko, r. ? (Lokev — Sežana), p. 1. februarja 1945.

MIKULETIČ Franc, r. 29. decembra 1924 (Bukovica — Gorica),
p. 8. maja 1945 (Vrhnika).

MILAVEC Ivan, r. 24. oktobra 1906 (Studeno — Postojna), p. 6. de-
cembra 1944 (Gravina, Italija).

MILOST Zdravko, r. ? (Grgar — Gorica), p. (Dalmacija).

MLINAR Franc, r. 26. julija 1914, p. 6. novembra 1944.

MLINAR Ignac, r. 1914 (Idrsko — Kobarid), p. decembra 1944
(Knin).

MOČILNIK Avgust, r. 1923 (Kamreško — Gorica), p. (Dalmacija).

MOŽINA Jože, r. 7. decembra 1919 (Selce — Postojna), p. 23. junija
1944 (Bosna).

- OLENIK Jože, r. 2. februarja 1917 (Podpeč — Koper), pogrešan od januarja 1945.
- ORNIK Ivan, r. 1922 (Žikarce — Maribor), p. 1944 (Pelješac).
- PAVLIN Slavko, r. ? (Grgar — Gorica), p. (Dalmacija).
- PERDEC Marjan, r. ? (na Krasu), p. (Dalmacija).
- PERNARČIČ Aleksander, r. 10. marca 1926 (Devin — Trst), p. 9. januarja 1945.
- PETROVČIČ Franc, r. 23. aprila 1923 (Postojna), p. 2. decembra 1944 (Knin).
- PIRC Ivan, r. 7. avgusta 1911, p. 4. aprila 1945 (Karlovac).
- RAZPOT Franc, r. 1920 (Cerkno — Idrija), p. 1945 (Bihać).
- REJA Jožef, r. 1921, p. 1945 (Trst).
- RENKO Maksimilijan, r. 19. maja 1920 (Čepovan — Gorica), p. 17. januarja 1944 (Knin).
- ROJC Željko, r. 14. junija 1914 (Šmarje), p. 14. avgusta 1944 (Srbija).
- RUDOLF Maks, r. 11. oktobra 1916 (Črni vrh — Idrija), p. maja 1945 (Dalmacija).
- RUPEL Ivan, r. 24. februarja 1924 (Prosek — Trst), p. 17. septembra 1944 (Brač).
- RUPNIK Bogomil, r. 10. septembra 1921 (Črni vrh — Idrija), p. 1943 (Makedonija).
- RUPNIK Janez, r. 8. decembra 1915 (Dole — Idrija), p. 15. novembra 1944 (Knin).
- RUSIJAN Bernard, r. 1904 (Gonjače — Gorica), p. (Dalmacija).
- SANTIN Nazarij, r. 28. marca 1912, pogrešan od marca 1945 (Lika).
- SELJAK Edvard, r. 27. januarja 1922 (Idrija), p. 1943 (Plevlje).
- SIMČIČ Anton, r. 1914, p. 1944 (Knin).
- SIMČIČ Franc, r. 1. marca 1925 (Doberdob), p. 1. aprila 1945 (utonil v Jadranskem morju).
- SIRK Mirko, r. 1921 (Kozana — Gorica), p. (Črna gora).
- SLEJKO Maks, r. ? (Velike Žablje — Ajdovščina), p. 1944.
- SMOLČIČ Humbert, r. 22. avgusta 1922 (Split), p. 2. novembra 1944 (Knin).
- SOMRAK Anton, r. ? (Oplotnica), u. (Jesenovac — Zagreb) za posledicami ran, dobljenih v boju.
- STEKAR Karel, r. ? (Vipava), p. 1944.
- SULČIČ Just, r. 15. februarja 1918 (Trst), u. 15. aprila 1945 (Split) za posledicami ran, dobljenih v NOB.

ŠAMPERL Alojz, r. 1926, p. aprila 1945 (Katarina — Reka).
ŠČUKA Alojz, r. ? (Volčji grad — Sežana), p. (Dalmacija).

TOMASI Roman, r. 20. maja 1923 (Romunija), p. 23. decembra 1943
(utonil v Jadranskem morju).

VODOPIVEC Mario, r. 28. maja 1914 (Osp — Koper), p. 26. aprila
1945 (Klana).

VOVK Anton, r. ? (Velike Loče — Koper), p. (Dalmacija).

ZADNIK Jože, r. ? (Kozjane — Sežana), p.

Seznam obsega 90 borcev.

Ves seznam padlih borcev obsega 1045 borcev in bork.

PREGLED
VODILNEGA KADRA
PREKOMORSKIH BRIGAD
IN DRUGIH
PREKOMORSKIH ENOT NOVJ

TABORIŠČE CARBONARA

Narodnoosvobodilni odbor*

Marjan Barišič, Stane Bobnar, Savo Čelebić, Ferdinand Ferjančič, Zoran Kralj, Riko Malalan, Ivo Mardešić, Tone Sigulin, (?) Stanić, Dolfe Vogelnik.

Komite KPJ**

Stane Bobnar, Ivan Božič, France Hočevar, Cita Lavrenčič, Nikola Mandić, Ivo Mardešić, (?) Nikolić, Alid Selhanović, Vida Tomšič.

TABORIŠČE GRAVINA***

Komandant: 1. France Hočevar, 2. Milan Kmet, 3. Dako Pauč, 4. Milan Lah; *politkomisar:* 1. Alid Selhanović, 2. France Hočevar; *namestnik komandanta:* 1. Milan Kmet, 2. Gvido Branica, 3. Stane Mahne.

1. IN 2. PREKOMORSKA BRIGADA

Komandant: 1. Savo Čelebić, 2. Milan Kmet, 3. Miladin Ivanović, 4. Vlado Prošić; *politkomisar:* 1. Ivo Mardešić, 2. Stane Bobnar,

* Po abecednem redu.

** Kakor spredaj.

*** Številčna oznaka po vrstnemu redu opravljanja funkcije. Pri tovariših, kjer manjka navedba imena (v nekaterih primerih pa priimka), je to označeno z vprašajem (?). Takšno označevanje velja tudi v nadaljnjem seznamu. Ime v oklepaju je partizansko ime.

3. Dragutin Crnogorac (?); *namestnik komandanta*: Milan Kmet; *pomočnik politkomisarja*: 1. Stane Bobnar, 2. Vida Tomšič, 3. Ivan Božič, 4. Marko Boban.

Komandanti bataljonov: 1. (?) Kovačević, 2. Stane Kremžar, 3. Danilo Nedoh, 4. Riko Malalan, 5. Janez Kržan, 6. Jovica Mandić, 7. Gašper Muha; *politkomisarji bataljonov*: 1. Jože Živic, 2. Milan Gombač, 3. Anton Šturm, 4. Ferdinand Ferjančič, 5. Franc Benčan, 6. France Hočevar, 7. Andro Čukić, 8. (?) Nikolić, 9. (?) Blaće; *pomočniki politkomisarjev bataljonov*: 1. Jože Šeme, 2. Franc Benčan, 3. Milan Gombač, 4. Jože Živic.

3. PREKOMORSKA UDARNA BRIGADA

Komandant: 1. Božo Blažević, 2. Bogdan Viskić; *politkomisar*: 1. France Hočevar, 2. Stane Bobnar; *načelnik štaba*: 1. Jovan Djurić, 2. Janez Hočevar, 3. Jakiša Baučić; *namestnik komandanta*: Janez Hočevar; *pomočnik politkomisarja*: 1. Nenad Vukadin, 2. Jože Šeme; *obveščevalni oficir*: Ivan Fatur; *operativni oficir*: Uroš Mimica; *oficir OZN-e*: 1. Dojčin Grubiša, 2. Radivoj Blagojević, 3. Srečko Marušić, 4. Bojan Držaj; *sanitetni referent*: 1. Marko Dostal, 2. Mladen Car, 3. Vuk Andjelinović; *intendant*: (?) Opačić (Luka); *sekretar brigade*: 1. Bojan Držaj, 2. Milan Humar; *sekretar SKOJ*: 1. Nada Žagar, 2. Ivanka Bončina, 3. Janko Sosič, 4. Djuro Vojvodić.

1. bataljon

Komandant: 1. Mile Bajić, 2. Franc Alič (Čiro), 3. Stipe Buljan; *politkomisar*: 1. Marička Kušlan, 2. Zdravko Djuković, 3. Radule Butorović; *namestnik komandanta*: 1. Miodrag Bošković, 2. Vojo Bakić, 3. Miloš Nikčević, 4. Matija Marović; *pomočnik politkomisarja*: 1. Krsto Bulajić, 2. Miroslav Medved, 3. Ivo Giljević.

2. bataljon

Komandant: 1. Stevo Starčević, 2. Lojze Mavser, 3. Ferdo Bončina, 4. Vojo Bakić; *politkomisar*: 1. Jože Šeme, 2. Pavle Kreutzer, 3. Veljko Namorš, 4. Peter Zlatnar, 5. Ciril Čelhar; *namestnik komandanta*: 1. Ferdo Bončina, 2. Vlado Erceg, 3. Gortan Simončič; *pomočnik politkomisarja*: 1. Tiho Cvrle, 2. Milan Drobac.

3. bataljon

Komandant: 1. Gašper Muha, 2. Franc Alič (Čiro); *politkomisar:* 1. Pavle Kreutzer, 2. Marička Kušlan, 3. Jurij Kogoj; *namestnik komandanta:* 1. Stevo Vojnović, 2. Božo Stanić, 3. Albert Klun; *pomočnik politkomisarja:* 1. Krsto Bulajić, 2. Ante Damić, 3. Leo Kovačić, 4. Ivan Sosič.

4. bataljon

Komandant: 1. Josip Sunko, 2. Milenko Čala; *politkomisar:* 1. Savica Žagar, 2. Ivo Giljević, 3. Vinko Milić; *namestnik komandanta:* 1. Cveto Pišler, 2. Franko Otokar, 3. Stjepan Erceg; *pomočnik politkomisarja:* 1. Uroš Mimica, 2. Spaso Popović, 3. Janko Velikonja.

Vodilni kader brigade ob njeni reorganizaciji maja 1945

Komandant: Bogdan Viskiće; *politkomisar:* Radule Butorović; *namestnik komandanta:* Stipe Buljan; *pomočnik politkomisarja:* Ivo Giljević; *načelnik štaba:* Stevo Vagić; *operativni oficir:* Uroš Mimica; *obveščevalni oficir:* Ivan Fatur.

1. bataljon

Komandant: Matija Marović; *politkomisar:* Dušan Špadir; *namestnik komandanta:* Vlado Martinović; *pomočnik politkomisarja:* Ivo Barbarić.

2. bataljon

Komandant: Albert Klun; *politkomisar:* Gortan Simončič; *namestnik komandanta:* Rajko Mohorčič; *pomočnik politkomisarja:* Ivan Sosič.

3. bataljon

Komandant: Milenko Čala; *politkomisar:* Janko Velikonja; *namestnik komandanta:* Mirko Eržen; *pomočnik politkomisarja:* Mato Cujević.

4. PREKOMORSKA BRIGADA

Komandant: 1. Dušan Vuković, 2. Anton Černe (Zvone); *politkomisar:* 1. Boško Krkez, 2. Franc Žugelj (Zvone), 3. Franc Kralj, 4. Tonček Kovač; *namestnik komandanta:* Franc Artač; *pomočnik politkomisarja:* 1. Boško Krkez, 2. Edvin Pervanje; *oficir OZN-e:* Anton Mršek (Zvone); *kulturno-prosvetni referent:* 1. Rado Bordon, 2. Jelka Sever-Žugelj.

1. bataljon

Komandant: 1. Andrija Stipanović, 2. M'hael Spolenak, 3. Ciril Pangeršič; *politkomisar:* 1. Josip Pavlič, 2. Marička Kušlan, 3. Andjelko Šiškov; *namestnik komandanta:* 1. Marko Komosar, 2. Vlado Cencelj; *pomočnik politkomisarja:* 1. Dimitar Todorović, 2. Edvin Pervanje, 3. Ljubo Paparella; *bataljonski obveščevalec:* Rajko Jenko.

2. bataljon

Komandant: 1. Ante Kuzmanić, 2. Karel Krautberger, 3. Franc Križaj (Sorc); *politkomisar:* 1. Andjelko Šiškov, 2. Tonček Kovač; *namestnik komandanta:* 1. Kevo Jakov, 2. Franc Križaj (Sorc), 3. Vlado Cencelj; *pomočnik politkomisarja:* 1. Miloš Stanojević, 2. Stipe Drušković, 3. Ivo Šircelj.

3. bataljon

Komandant: Jernej Teropšič; *politkomisar:* Miroslav Premk (List); *namestnik komandanta:* Jože Janežič; *pomočnik politkomisarja:* Ivo Šircelj.

Samostojna četa na področju Barija

Komandir: Franc Strajnar; *politkomisar:* Milenko Šegvić.

Stan

Komandant: 1. Albin Dolščak, 2. Jože Janežič.

5. PREKOMORSKA BRIGADA IVANA TURŠIČA

Komandant: Stane Mahne; *politkomisar:* Silvo Hrovat; *namestnik komandanta:* Janez Hočevnar; *pomočnik politkomisarja:* Anton Bartol; *načelnik štaba:* Franc Mazovec (Risto); *obveščevalni oficir:* Franc Jerančič; *oficir OZN-e:* Stane Keršič; *namestnik oficirja OZN-e:* Mara Papež; *šef agitpropagandnega oddelka:* Rado Bordon; *pomočnik šefa agitpropagandnega oddelka:* Jože Šmit; *intendant:* 1. Franc Šuštar, 2. Vid Jerič, 3. Edo Garzaroli; *šef sanitete:* 1. Jelena (?), 2. Maks Katrn; *sekretar SKOJ:* Marjan Kavčič.

1. bataljon

Komandant: Ferdo Bončina; *politkomisar:* Ivan Pertot; *namestnik komandanta:* Milan Kocjančič; *pomočnik politkomisarja:* Andrej Oblak.

2. bataljon

Komandant: Jernej Teropšič; *politkomisar:* Jože Bizjak; *namestnik komandanta:* Anton Bojc; *pomočnik politkomisarja:* Jurij Levičnik.

3. bataljon

Komandant: Tone Kodrič; *politkomisar:* 1. Drago Kunaver, 2. Ivan Debenc; *namestnik komandanta:* 1. (?) Dolgan, 2. Stojan Troha; *pomočnik politkomisarja:* Jože Rozman.

4. bataljon

Komandant: Jože Goličič; *politkomisar:* Brane Kovač; *namestnik komandanta:* Djuro Mateja; *pomočnik politkomisarja:* Vladimir Vovčko.

Prištabne enote

Komandir spremljevalne čete: Miroslav Završnik (Pastir); *politkomisar spremljevalne čete:* Nežka Mulc; *komandir izvidniške čete:* Vlasto Kopač; *komandir intendantske čete:* (?) Luketin.

ARTILERIJSKE ENOTE

Komanda artilerije IV. armade

Komandant: Karel Levičnik; *politkomisar:* Ilija Radaković; *pomočnik politkomisarja:* Nikola Mardešić; *načelnik štaba:* Karlo Zah; *načelnik operativnega oddelka:* Franjo Jakešević; *načelnik tehnične službe:* Ferdo Vodušek.

Težka motorizirana artilerijska brigada IV. armade

Komandant: Franc Misjak; *politkomisar:* Nikica Zenić; *pomočnik politkomisarja:* Jerko Juričić; *načelnik štaba:* 1. Karlo Zah, 2. Vinko Kregar; *načelnik operativnega oddelka:* Ivica Manasteriotti.

1. divizion

Komandant: Lazo Klaić; *politkomisar:* Ante Mijalić; *namestnik komandanta:* Ognjegin Fabris; *pomočnik politkomisarja:* Vaso Kovačević.

2. divizion

Komandant: Gojko Manzoni; *politkomisar:* Drago Vajs; *namestnik komandanta:* Vojislav Simonić; *pomočnik politkomisarja:* Ivo Živković.

3. divizion

Komandant: 1. Oleg Smirnov, 2. Nikola Mardešić, 3. Oleg Smirnov; *politkomisar:* Mane Radaković; *namestnik komandanta:* 1. Veljko Jurić, 2. Franc Bitner; *pomočnik politkomisarja:* Franc Vrhovšek.

4. divizion

Komandant: Artur Takač; *politkomisar:* Jurij Levičnik; *namestnik komandanta:* Teofik Hadjiomerović; *pomočnik politkomisarja:* Jure Mimica.

5. divizion

Komandant: Božo Radinović.

6. divizion

Komandant: Nenad Šelevinec.

Divizioni pri raznih divizijah

Divizion pri 9. diviziji

Komandant: Mojmir Klaković; *politkomisar:* 1. Ivo Bučan, 2. Ante Bušljeta.

Divizion pri 19. diviziji

Komandant: Nikola Šofranac; *politkomisar:* Boško Marić.

Divizion pri 20. diviziji

Komandant: 1. Anton Bilčić, 2. Ivica Jakelić; *politkomisar:* Milenko Živković.

Divizion pri 26. diviziji

Komandant: Karel Miklavčič; *politkomisar:* Drago Ivanović.

1. TANKOVSKA BRIGADA

Komandant: 1. Voja Radić, 2. Periša Grujić, 3. Vlado Sekulić; *politkomisar:* 1. Marko Vuletić, 2. France Hočevar; *namestnik komandanta:* 1. Josip Kuštrin, 2. Vlajko Vlajsavljević; *pomočnik politkomisarja:* 1. Radomir Djurić, 2. Marko Vuletić; *načelnik štaba:* 1. Vlado Sekulić, 2. Josip Bumber; *pomočnik načelnika štaba:* Blažo Raspopović.

1. bataljon

Komandant: 1. Vlajko Vlajsavljević, 2. Vojislav Jovanović, 3. Ilija Radulović (Bećo); *politkomisar:* 1. Martin Bagi, 2. Spasoje Ilinčić; *namestnik komandanta:* 1. Jovan Žakula, 2. Ilija Radulović (Bećo), 3. Nace Golob; *pomoćnik politkomisarja:* Grozdan Djukanović; *načelnik štaba:* 1. Jovan Žakula, 2. Mirko Krželj, 3. Nace Golob, 4. Rade Lovrić.

2. bataljon

Komandant: 1. Gavro Vujošević, 2. Mirko Bajić, 3. Steven Mileusnić; *politkomisar:* 1. Sreten Kojić, 2. Gavro Vujošević; *namestnik komandanta:* 1. Svetozar Vučićević, 2. Stevan Mileusnić; *pomoćnik politkomisarja:* Sreten Kojić; *načelnik štaba:* 1. Petar Peuraća, 2. Blažo Raspopović, 3. Boško Sušak.

3. bataljon

Komandant: 1. Dragoljub Petrović, 2. Blažo Raspopović, 3. Jovan Žakula; *politkomisar:* 1. Izidor Djukanović, 2. Milorad Popović; *namestnik komandanta:* 1. Petar Peuraća, 2. Jovan Žakula; *pomoćnik politkomisarja:* Vladimir Kazelić; *načelnik štaba:* 1. Mićo Kovačević, 2. Stevan Mileusnić, 3. Nikola Borić, 4. Krsto Badžil.

4. bataljon

Komandant: 1. Josip Bumber; 2. Nikola Borić; *politkomisar:* 1. Žika Milošević, 2. Martin Bagi; *namestnik komandanta:* 1. Mićo Kovačević, 2. Petar Živković; *pomoćnik politkomisarja:* 1. Gavro Vujošević, 2. Mirko Sušak; *načelnik štaba:* 1. Mirko Bajić, 2. Ilija Radović, 3. Bato Janjić.

5. (inženirijski) bataljon

Komandant: Svetozar Vučićević; *politkomisar:* Slavko Talan; *namestnik komandanta:* 1. Nikola Milatović, 2. Miloš Švonja; *načelnik štaba:* Nikola Milatović.

Protitankovski divizion (formiran 12. aprila 1945)

Komandant: 1. Borislav Mečikukić, 2. Lazo Zorić; *politkomisar:* 1. Miloš Laković, 2. Vinko Babić; *namestnik komandanta:* Ivica Drakulić; *pomočnik politkomisarja:* Arsa Miranović.

LETALSKE ENOTE

Komandant letalstva: Franc Pirc.

Komandant letalskega odreda v Alžiru: Rafael Perhauc.

Komandant letalcev, ki so prišli iz Livna: Edvard Pikel; *politkomisar:* Mile Rodić.

Komandant 1. letalskega polka: Srečko Poljanec; *politkomisar:* Mirko Dvornik.

1. eskadrilja (352. skvadron)

Komandant-pilot: 1. Mileta Protić, 2. Hinko Sojić; *politkomisar:* Mirko Dvornik; *pomočnik politkomisarja:* Djuro Zeljković; *načelnik štaba:* Ladislav Zabundjija; *komandir tehnike:* Franjo Lolić; *sekretar SKOJ:* 1. Jožko Gati, 2. Janko Perat.

2. eskadrilja (351. skvadron)

Komandant: (?) Cenić; *politkomisar:* (?) Rudić; *načelnik štaba:* Rihard Filipič; *komandir tehnike:* (?) Radaljevac; *šef avtoparka:* Oskar Žerjal.

DRUGE PREKOMORSKE ENOTE NOVJ

5. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade

Komandant: 1. Branko (?), 2. (?) Raos; *politkomisar:* Veljko Namorš; *namestnik komandanta:* (?) Dolgan; *pomočnik politkomisarja:* Mate Bulat.

Minometalski bataljon

Komandant: Josip Fodor; *politkomisar:* Pavle Kreutzer.

1. prometni bataljon

Komandant: 1. Aleksandar Grubić, 2. Ivo Stanić; *politkomisar:* 1. Silvo Hrovat, 2. Franc Zlahun (Taurer); *namestnik komandanta:* Ivo Stanić; *pomočnik politkomisarja:* 1. Ćiro Odrljen, 2. Metod Jurčič; *obveščevalni oficir:* Božidar Čelić; *zvezni oficir:* Zvonko Širola; *sanitetni referent:* Vinka Širčević.

1. slovenski prometni avtobataljon

Komandant: Franc Biček; *politkomisar:* 1. Pero (?), 2. Viktor Vrabec.

Pevski zbor NOVJ »Srečko Kosovel«

Komandir: Mirko Černigoj; *politkomisar:* Ivan Jerman; *dirigent:* Rado Simoniti.

**ABECEDNI SEZNAM OSEB
OMENJENIH V KNJIGI**

A

Adam Anton 417
 Adamič Louis 380
 Afrič Ivan 425
 Albreht Franc 425
 Aleksić Mile 447
 Alič Franc (Čiro) 464, 465
 Ambrožič Dominik 425
 Ambrožič Ladislav 447
 Ampele (?), p., 455
 Anders V. (poljski general) 409
 Andjelinović Vuk 113, 464
 Andrejašič Ferdinand 447
 Ankon Leopold 321
 Antonič Bruno 417
 Antunović Ante 447
 Apollonio Marcello 417
 Aragon Louis 398
 Arčon (?), morn., 336
 Armando Herman 417
 Artač Franc 124, 126, 135, 466
 Aver Aleksander 425
 Avšič Jaka 392

B

Babić Vinko 471
 Babuder Roman 425
 Babuder Rudi 417
 Bacciavilla Emil 417
 Bačar Zdravko 382
 Bačnar Franc 455
 Bader Ferdinand 425
 Badoglio Pietro 11, 12, 18, 70
 Badžil Krsto 470
 Bagi Martin 262, 470
 Bajac Mirko 447
 Bajc Alojz 447
 Bajc Izidor 455
 Bajc Jožef 441
 Bajić Mile 74, 464
 Bajić Mirko 262, 470
 Bajt Stanislav 425
 Bajuk Josip 138
 Bakić Vojo 464
 Baljković Aleksandar 371
 Baloh Franc 417
 Baloh Ivan 425
 Ban Alojz (I.), 5. PB, p., 441

Opomba: Seznam obsega vse osebe, ki so omenjene v knjigi na straneh 4 do 472. Kjer manjka priimek ali ime, je to označeno z vprašajem (?). Ime v oklepaju () je partizansko ali domače ime. Oznaka z rimsko številko v oklepaju (I., II.) pomeni, da gre za različni osebi z enakim priimkom in imenom. V takih primerih so navedeni še dodatni podatki. Dodatni podatki so navedeni tudi pri osebah, kjer manjka ime ali priimek. Kratice pomenijo: art. = artilerija; bat. = bataljon; let. = letalske enote; morn. = mornariške enote; p. = padel (padla); PB = prekomorska brigada; PUB = prekomorska udarna brigada; PZ SK = pevski zbor »Srečko Kosovel«; RE = razne enote.

- Ban Alojz (II.), RE, p., 455
 Ban Paško 447
 Bandalović (?), 3. PUB, p., 425
 Bandelj Ivan 425
 Bandelj Angel 425
 Bandelj Franc (I.), 3. PUB, p., 425
 Bandelj Franc (II.), 5. bat. 11. DUB, 412
 Bandi Bruno 425
 Banina Ante 368
 Banovič Ivan 425
 Barbarić Ivo 465
 Barbo Ivan 446
 Barišić Marjan 463
 Bartol Anton 186, 410, 467
 Bartoliči 356
 Bartolinsky 356
 Baruca Ivan 455
 Barušić Ante 448
 Barut Josip 425
 Bastia Tulio 425
 Baša Anton 425
 Baša Franc 441
 Bat Bogomir 456
 Bat Vladimir 448
 Batagelj Angel 441
 Batalo Nikola 299
 Batista Franc (I.), 3. PUB, p., 425
 Batista Franc (II.), 5. PB, p., 441
 Batričević Djoko 448
 Baučić Jakiša 464
 Bavcon Danica 4; glej tudi: Žagar Danica
 Bavdež Mirko 426
 Bebler Aleš 398
 Bečirovič Ibrahim 448
 Bembić Ardel 448
 Benčan Franc 417, 464
 Benčan Milan 417
 Benčič Iginij 456
 Benčič Josip 107
 Benin Karol 448
 Beran Igor 298, 455
 Berce Sergej 307
 Berdon (?), morn., 340
 Berlot Ciril 426
 Berlot Miroslav 426
 Bernard Filip 384
 Bertok Danilo 426
 Bertok Josip 426
 Bestiaco Uvald 456
 Bezjak Anton 441
 Bezjak Janez 441
 Biasizzo Rado 417
 Bibianko Feliks 441
 Biček Franc 376, 472
 Bilic Marjan 417
 Bilčić Anton 469
 Bincin (?), 5. PB, p., 441
 Birsa (?), let., p., 455
 Biščak Ivan 456
 Biščak Mihael 417
 Bitner Franc 468
 Bizjak (?), 3. PUB, p., 426
 Bizjak Bruno 426
 Bizjak Jože 113, 467
 Bizjak Martin 417
 Bizjak Milan 426
 Bizjak Silvij 417
 Bizjak Štefan (I.), 3. PUB, p., 426
 Bizjak Štefan (II.), 3. PUB, p., 426
 Blače (?), 1. in 2. PB, 464
 Blagojevič Radivoj 464
 Blažević Božo 76, 77, 464
 Blažič (?), 5. PB, p., 441
 Blažič Anton 426
 Blažič Henrik 448
 Blum (?), poslanka franc. social. stranke, 399
 Boban Marko 464
 Bobnar Stane 4, 42, 47, 77, 89, 107, 405, 406, 463, 464

- Bočič Evgen 456
 Bogatec (?), morn., 336
 Bogatec Drago 418
 Bogatec Ivan 426
 Bogdanov Petar (Kočko) 395
 Bogdanović Geco 278
 Bogomolov (?) sovjetski poslanik v
 Alžiriji, 312
 Bojanić Niko 448
 Bojc Anton 467
 Bokal-Obid Živka, glej: Obid-Bo-
 kal Živka
 Bokalič Ivan 441
 Bolčič Jože 426
 Bole Adolf 122
 Bole Andrej 122
 Bole Cita 4; glej tudi: Lavrenčič
 Cita
 Boljat Ante 426
 Boljević Vlado 426
 Bombač Jože 135, 147
 Bončina Alojz 107
 Bončina Drago 426
 Bončina Ferdo 74, 410, 464, 467
 Bončina Ivanka 464
 Bončina Rafael 418
 Bonifacio Bruno 418
 Bonin Anton 426
 Bordon Rado 4, 131, 150, 179, 410,
 466, 467
 Borić Nikola 470
 Borri Pio 150
 Bošković Milica 114, 426
 Bošković Miodrag 74, 464
 Boštjančič Alojz 426
 Boštjančič Karel 396
 Boštjančič Stanislav 426
 Božac Josip 448
 Božeglav Drago (Antonov) 140, 440
 Božič Ivan 463, 464
 Božič Jože 4
 Božič Jožef 418
 Božič Ludvik 426
 Božović Božo 78
 Brac Ivan 344
 Bradarić Marjan 448
 Bragato Lino 329
 Brajković Rudolf 448
 Branica Gvido 463
 Branko (?), komandant 5. bat. 11.
 DUB, 471
 Bratina Emil 456
 Bratina Franc 382
 Bratož Jožef 456
 Bratuž Feliks 426
 Bratuž Stane 69
 Bren Majda 4
 Brešan Jože 448
 Brezavšček Ciril 418
 Brezavšček Peter 426
 Brezec Jože 418
 Brglec Jože 441
 Brina (?), baletka, 152
 Brkić Mate 426
 Broz Josip (Tito), glej: Tito
 Brus Franc 426
 Bubalo Dragan 448
 Bubnič Franc 427
 Bubnič Frane 448
 Bucaj (?), morn., 336
 Bučan Ivo 469
 Bujas Miro 427
 Bukovec Jože 382
 Bulajić Krsto 74, 464, 465
 Bulat Mate 365, 471
 Buljan Stipe 464, 465
 Bumber Josip 262, 469, 470
 Burzanović Dušan 448
 Busić Ante 427
 Bušljeta Ante 469
 Butorović Radule 464, 465

C

Cafuta Anton 441
 Cajzek Štefan 441
 Cajzek Franc 441
 Cankar Ivan 118, 126
 Capelli Peter 446
 Car Mladen 113, 464
 Cek Franc 427
 Celestin (?), morn., 336
 Cencelj Vlado 126, 128, 131, 146,
 410, 466
 Cenčič Rudolf 427
 Cenić (?), komandant-pilot 2. let.
 eskadrilje, 471
 Cergolj Franc 440
 Cergolj Milan 427
 Cerović Danilo 427
 Cesare Giuseppe 338, 339
 Cestnik Franc 441
 Cetina Ivo 427
 Churchill Winston 305
 Cigaj Alojz 456
 Ciglar Vinko 441
 Cigoj Leopold (I.), 1. PB, p., 418
 Cigoj Leopold (II.), 3. PUB, p., 427
 Cijak Just 427
 Cipiko Ante 427
 Cipilita Mio 427
 Crnogorac (?) Dragutin, 1. in 2. PB,
 464
 Cujević Mato 465
 Cunja Ervin 418
 Cupin Angel 427
 Cvrle Tiho 74, 464

Č

Čala Milenko 465
 Čaleta Vinko 427
 Čamernik Anton 382

Čančula Maksimilijan 427
 Čangalović Miro 395
 Čapla Ivan 442
 Čarga Jože 331, 350
 Čargo Milko 427
 Čebulj Janez 62
 Čeko Petar 427
 Čekuta Bruno 336
 Čelan Srečko (I.), 1. PB, p., 418
 Čelan Srečko (II.), RE, p., 456
 Čelebić Mitar 113
 Čelebić Savo 42, 53, 463
 Čelhar Anton (I.), 1. PB, p., 418
 Čelhar Anton (II.), 3. PUB, p., 427
 Čelhar Ciril 464
 Čelhar Janez 418
 Čelić Božidar 372, 472
 Čeligoj Rudolf 418
 Čelik Stanislav 427
 Čelik Venceslav 456
 Čenčič Blaž 456
 Čepak Ettore 418
 Čepak Mario 427
 Čepe Ančka 408
 Černe Anton (Zvone) 126, 131, 135,
 408, 466
 Černe Rafael 418
 Černe Rudolf 448
 Černič Ermin 456
 Černigoj Mirko 382, 472
 Černigoj Polde 392
 Červ Ivan 427
 Česnik Rudolf 427
 Češarek Mimi 71
 Češelja Josip 448
 Čičin-Šajn Ratko 206, 207
 Čipiko Ivo 427
 Čitavić Mirko 427
 Čok Emil 418
 Čok Gvido 418
 Čok Ivan 197

Čok Ivan Marija 361, 413
Čok Rudolf 442
Čotar Mirko 427
Črnač Štefan 418
Čudina Ante 427
Čufer Janko 456
Čuk Adalbert 418
Čuk Franc 427
Čuk Ivan 428
Čukić Andro 464
Čurguz Ljubiša 308, 312, 411
Čuš (?), 5. PB, p., 442
Čuš Stanko 428

D

Dačić (?), poročnik v Carbonari, 37
Damić Ante 465
Danev Roman 456
Danjelič Marko 428
Danjelič Mirko 428
Dariš Albin 456
Darnelič Mirko 428
Daskobler Jože 448
De André (?), član CK KP Fran-
cije, 312
De Gaulle Charles 60
Debeljak Jernej 428
Debeljak Marij 418
Debenc Ivan 410, 467
Del Medico Franc 418
Delibašić Ljubo 448
Delija Ivan 448
Delija Stjepan 448
Deželak Alojz 442
Distijugaš Drago 448
Djakovačić Ivan 449
Djokić Dragutin 449
Djujić Momčilo 96, 99, 215
Djukanović Grozdan 470
Djukanović Izidor 262

Djuković Zdravko 464
Djurašković Lazar 449
Djurić Ivan 449
Djurić Jovan 464
Djurić Jovo 81
Djurić Radomir 262, 469
Dobovsky 356
Dobrković Dušan 449
Dodić Ivan 428
Dolenc Franc 428
Dolgan (?), I., namestnik kom. 3.
bat. 5. PB, 467
Dolgan (?), II., namestnik kom. 5.
bat. 11. DUB, 471
Dolgan Ivan 449
Dolinšek (?), 5. PB, p., 442
Dolmark Oskar 456
Dolničar Mirko 396
Dolščak Albin 126, 131, 144, 466
Dostal Marko 113, 464
Dovgan Janez 456
Dovžak Adolf 141, 408
Drakulić Ivica 471
Drapšin Petar 98, 235, 278, 411
Drekonja Jože 428
Drobac Milan 464
Drozg Franc 442
Druhovka Stanislav 122
Drušković Stipe 125, 128, 466
Drvodol Alojz 442
Držaj Bojan 4, 72, 80, 406, 464
Držaj Peter 72, 73
Dubrović Josip 449
Dugar Ivan 335
Dušman Feliks 428
Dvornik Mirko 471

E

Eden Anthony Robert 159
Elsner Aleksader 246

Erceg Stjepan 465
Erceg Vlado 464
Erjavec Ferdinand 428
Erzetič Gvido 456
Eržen Janez 396
Eržen Mirko 465

F

Fabijan Evgen (Janko) 412
Fabjan Ehronija-Pavla 428
Fabjan Evgen 107
Fabjan Slavko 428
Fabjančič Milan 108, 428
Fabris Ognjegin 468
Faletič Pavel 109, 428
Fatur Andrej 418
Fatur Franc 418
Fatur Ivan 464, 465
Fatur Janez 419
Feri Ivan 307
Ferjančič Ferdinand 38, 463, 464
Ferjančič Silvo 455
Ferk Ivan 442
Feuš Franco 442
Fevče Ludvik 419
Fidel Karlo 442
Figelj Jože 419
Fijačko Ivan 442
Fila (?), bolničarka 3. PUB, 114
Filafferro (?), morn., 329
Filipič Alojz 428
Filipič Feliks 442
Filipič Rihard 471
Fišer Slavko 419
Fišinger Franc 419
Fišter Stanko 428
Florjančič Peter 456
Florjančič Roman 108, 407
Fodor Josip 367, 471
Fonda Milan 428

Fornasaro Bruno 428
Fornazarič (?), 3. PUB, p., 428
Franca Karel 428
Frančeškin (?), morn., 327
Frančeškin Franc 456
Frاندolič Jože 456
Franičević Egon 449
Frank Alojz 419
Franko Otokar 428
Franković Milenko 449
Fraškonji Marjo 428
Fratnik Marjan 252
Furlan Ivan 428
Furlan Miro 329

G

Gaberšček Ivan 440
Gabre Ivo 429
Gabrijelčič Franc 429
Gabrovec Evgen 456
Gabršček Franc 449
Gabršček Ivan 429
Gabršček Miloš 429
Gačnik Janko 384
Gajger Ivan 442
Galica Bcžo 449
Galić Jozo 449
Gantar Ivan 429
Gantar Leopold 449
Garzaroli Edo 467
Gašperič Franc 442
Gašperšič Albert 429
Gašperšič Bernard 429
Gati Joško 471
Gavranić Seka 429
Gelca (?), bolničarka 3. PUB, 429
Giljevič Ivo 464, 465
Ginić Božo 449
Gnezda Franc 429
Godina (?), morn., 344

Goličič Jože 467
Golja Ciril 429
Golja Valentin 447
Golob Jernej 429
Golob Nace 260, 261, 411, 470
Golob Vlado 379, 384
Gombač Franc 382
Gombač Milan 72, 464
Gorjup Izidor 429
Gorjup Viktor 429
Gorki Aldo 429
Gortnar Marica 71
Gorup Franc 456
Gostiša Ludvik 419
Gošnjak Ivan 225, 235
Gović Šime 429
Grahonja Miro 419
Grahonja Peter 429
Granić Ante 449
Grbec Franc 440
Grbec Ivan 449
Grčić Božo 429
Greibenjak Franc 456
Gregorčič Simon 68, 122, 138, 160
Gregorič Ivan 336
Grgič Silvester 456
Gril Ivan 429
Gril Janez 429
Grk Branko 447
Grmek Alfonz 396
Grmek Guštin 449
Grober Jože 442
Gropajc Josip 456
Grosek (?), RE, p., 456
Grosman Franc 442
Grošelj Božo 396
Grubić Aleksandar 372, 472
Grubić Dojčin 429
Grubiša Dojčin 464
Gruden Igo 379
Gruden Josip 429

Grujić Periša 263, 276, 278, 469
Gusmirović Hajrudin 449
Gustinčič Anton 419
Gustinčič Rudolf 429
Guštin (?), morn., 336
Guštin Vojko 419
Gvardjančič Anton 429

H

Habe Franc 429
Hadjiomerović Teofik 468
Halambek (?), let., p., 316, 455
Hartman Lojze 396
Hitler Adolf 302
Hlade Milan 442
Hočevar Ančka 70
Hočevar France 4, 42, 76, 77, 80,
263, 278, 405, 463, 464, 469
Hočevar Janez 89, 464, 467
Hočevar Marjan 442
Hočevar Mirko 113, 406
Hočijološimi Nikolaj 449
Hojak Silvester 93, 429
Hojnik Ivan 442
Horvat Alojz 442
Höslin (?), nemški general, 252
Hotež Franc 429
Hrast Jožef 430
Hrasti 356
Hrastnik Alojz 442
Hraševac Jožef 442
Hrašovec Jože 442
Hren (?), 3. PUB, p., 430
Hrevatin Karel 419
Hrovat Silvo 4, 165, 186, 372, 410,
467, 472
Hrovatin (?), 3. PUB, 58
Hrovatin Franc 430
Hrovatin Jožef 430
Hrovatin Stanislav 457

Hrste Filip 430
Hrvatič Danilo 419
Hull Cordel 159
Humar Anton 457
Humar Feliks 419
Humar Milan 464
Huso Jože 430
Hvalič Edo 382

I

Ilić (?), general, šef vojne misije
NOVJ v Parizu, 67
Ilić (?), begunski general, 359
Ilijaž Jože 430
Ilinčić Spasoje 470
Ipavec Alojz 419
Iskra Alojz 430
Ivančić Franc 457
Ivančić Ivan 382
Ivančić Matko 430
Ivanović Djuro 449
Ivanović Drago 469
Ivanović Miladin 48, 463
Ivičević (?), 3. PUB, p., 430

J

Jadrić Franjo 449
Jager Jože 370, 414
Jagodnik Franc 430
Jakelić Ivica 469
Jakešević Franjo 468
Jakolič Miroslav 442
Jakov Kevo 125, 466
Jakšić Mato 380
Jakšić Pavle 254, 255, 411
Jančić Rudolf 457
Janežič Josip 419
Janežič Jože 126, 128, 144, 466

Janjić Bato 470
Jankovič Alojz 419
Jankovič Jože 419
Jankovič Stanko 419
Janković Manojlo 449
Janovski Milan 382, 384, 395
Jarc Andrej 396
Jasnič Anton 344
Javnikar Franc 442
Jazbec Ivan 419
Jelena (?), šef sanitete 5. PB, 467
Jelić Mirko 430
Jelinčić Miha 430
Jeļševar Anton 430
Jenko Rajko 146, 466
Jenko Rudolf 442
Jerančić Franc 467
Jerič Vid 467
Jeriha Viktor 419
Jerković Stanko 197
Jerman Ivan (I.), 3. PUB, p., 430
Jerman Ivan (II.), PZ SK, 379, 384,
386, 387, 389, 394, 396, 398, 414,
472
Jerman Jože 430
Jevdjević Dobrosav 286
Jevšenak Alojz 442
Jordas Svetko 457
Jovanović Ciprijan 449
Jovanović Ratko 300, 304, 321
Jovanović Slobodan 294, 359
Jovanović Vojislav 246, 470
Jug Ivan 457
Jug Jože 430
Jukić Joso 419
Jurada Albin 419
Jurčić Metod 126, 150, 372, 409, 414,
472
Juričić Jerko 468
Juričić Veljko 468
Jurišević Zdravko 419

K

- Kadiš Milan 450
Kalan Ivan 442
Kalanz Mičo 430
Kalauzović Uroš 450
Kalčič Stanislav 430
Kaligarič Armando 419
Kalister Milan 457
Kalovuz Jerko 430
Kaluža Mihael 443
Kaluža Miroslav 443
Kamenik Anton 443
Kanalec Alojz 443
Kanalec Jakob 430
Kapelj Tone 411
Kapov Ante 419
Kardelj Edvard 384, 398
Karolčev Danilo, glej: Stubelj Danilo
Kašnik Franc (Jože?), 5. PB, p., 443
Katica (?), bolničarka 3. PUB, p., 430
Katrն Maks 467
Kavalič Nadal 430
Kavčič Marjan 410, 467
Kavčič Miha 382
Kavčič Viktor 443
Kavrečič Julijan 430
Kavrečič Viljem 430
Kavs Franc 58
Kazancev Vladimir 450
Kazelič Vladimir 470
Kažben Petar 450
Keković Radomir 450
Keops (egipt. faraon) 295
Kerhot Ivan 430
Kerkez Boško 124, 126, 466
Keršič Stane 467
Keržan Žane 420
Kestan Stanko 430
Kidrič Boris 400
Kirigin Andjelo 430
Kirin Lojze 396
Kjuder (?), morn., 336
Kjuder Oskar 382, 384
Kladnik (?), 5. PB, p., 443
Klaič Lazo 226, 468
Klaković Mojmir 469
Klima Silvan 420
Klinec Anton 457
Ključar Slobodan 450
Ključče Ivan 431
Ključevšek (?), taborišče Carbonara, 1. PB, p., 37, 420
Klobučar Franc 4, 64, 406
Klobučar Miha 431
Klopčič Mile 380
Klun Albert 4, 63, 69, 82, 84, 107, 109, 406, 407, 465
Klun Roman 420
Kluz Franjo 307, 314, 321, 455
Kmet Milan 17, 405, 463, 464
Knežević Djuro 450
Knežević Rade 450
Knežević Živan 358
Knight Donald 307
Kobal Jože (I.), 1. PB, p., 420
Kobal Jože (II.), 3. PUB, p., 431
Kobal Jože (III.), 5. PB, p., 443
Kocjan Miro 4, 412
Kocjančič (?), 5. PB, p., 443
Kocjančič Ivan 431
Kocjančič Milan 467
Kocjančič Peter 420
Kocman Venceslav 420
Kocmur Janez 405
Kočevar Franc 431
Kočevar Mario 443
Kodeli Stanislav 431
Kodre Franc 420

- Kodrič Tone 70, 406, 410, 467
 Kogoj Jurij 83, 465
 Kogovšek Ivan 420
 Kogovšek Stanko 457
 Kojc Franc 443
 Kojić Streten 262, 470
 Kokošin Alojz 431
 Kolar Mičo 396
 Kolarič Arturo 431
 Kolarič Jože 431
 Koludrovič Dinko 431
 Komavli Franc 431
 Komel Jože (I.), 4. PB, p., 440
 Komel Jože (II.), morn., 344
 Komosar Marko 125, 466
 Končar Rade 54
 Končina Ferdinand 420
 Kopač Vlasto 467
 Korač Dušan 89
 Korda Julij 420
 Koren Čelestin 431
 Korenin Franc 431
 Koritnik Jožef 431
 Kornejev (?), sovjetski general, 204
 Koron Anton 420
 Kos Franc 443
 Kosmač Ciril 386
 Kosmač Leon 68
 Kosovel Srečko 61, 62, 162, 379, 384,
 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391,
 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398,
 399, 414, 472
 Košir (?), 5. PB, p., 443
 Košta Metod 450
 Koštomaj Konrad 443
 Košuta (?), morn., 340
 Košuta Drago 431
 Kovač Brane 467
 Kovač Dušan 431
 Kovač Ernest 443
 Kovač Tonček 126, 128, 131, 153, 466
 Kovačević (?), komandant bat. 1. in
 2. PB, 464
 Kovačević Andrija 368
 Kovačević Mičo 262, 470
 Kovačević Vaso 468
 Kovačič (?), 3. PUB, 62
 Kovačič Leo 465
 Kovačiči 356
 Kovačič Josip 450
 Kovansky 356
 Kovcu Anton 420
 Kovič Milan 396
 Kozak Ferdo 152
 Koželjan Albert 457
 Kožlin Jožef 457
 Kragelj Ignac 420
 Kraigher Stojan 420
 Krajnc Franc 431
 Kralj Albin 100, 431
 Kralj Edvard 72
 Kralj Franc (I.), 3. PUB, p., 431
 Kralj Franc (II.), 4. PB, 126, 135,
 466
 Kralj Janko 63, 64, 406
 Kralj Zoran 431, 463
 Kramar Jožef 443
 Kranjc Anton (I.), 1. PB, p., 420
 Kranjc Anton (II.), 1. PB, p., 420
 Kranjc Franc (I.), 1. PB, p., 420
 Kranjc Franc (II.), 3. PUB, p., 431
 Krašovec Marjan 420
 Kraus Branko 307
 Krautberger Karel 126, 131, 466
 Kravjec Peter 431
 Krebelj Anton 420
 Kreft Ivan 4
 Kregar Vinko 210, 226, 233, 468
 Kremžar Izidor 344
 Kremžar Stane 44, 49, 405, 464

Krepek Štefan 450
Kreutzer Pavle 70, 74, 367, 414, 464,
465, 471
Krevatin Ferruccio 420
Kristan Jože 431
Kristan Stanko 431
Kristančič Jože 431
Kristančič Marjan 379, 384, 386, 395
Kristančič Stanko 382
Križaj Franc (Sorc) 126, 128, 403,
466
Križman Josip 420
Križman Tonček 420
Križman Vera 70
Križmančič Alojz 431
Krmac Radko 431
(Krnevčev) Tone, 1. PB, p., 420
Krpáč (?), 3. PUB, p., 431
Krstan Stanko 431
Krstulović Vicko 192, 380
Kržan Janez 464
Krželj Mirko 470
Kübler (?), nemški general, 252
Kukanja (?), morn., 336
Kukovec Ivan 4
Kumar Lado 382, 384
Kumer Jože 443
Kunaver Drago 467
Kupusija Jusuf 450
Kuret Albin 4
Kusiter Jože 443
Kušlan Marička 74, 125, 126, 464,
465, 466
Kuštrin Franc 457
Kuštrin Josip (Joco) 262, 263, 278,
469
Kutin Ivan 431
Kuzmanič Ivan 420
Kuzmanič (?), 3. PUB, p., 431
Kuzmanič Ante 125, 466
Kveder Dašan 186

L

Lah Alojz 421
Lah Milan 463
Laharnar Andrej 432
Laharnar Ivan 450
Lajh Janez 443
Lakner Nace 86
Laković Miloš 471
Lantieri (?), morn., 340
Lapajne Franc 421
Lapajne Ivan 432
Lapanja Ivan 432
Latinović Laza 67
Lavrančič Gortan 432
Lavrančič Milan 432
Lavrenčič Cita 71, 406, 463
Lavrenčič Gaetan 432
Lavrič Božidar 384
Lazar Franc 457
Lazar Jože 396
Lazarević (?), 3. PUB, p., 432
Lazarević Petar 450
Leban (?), 5. PB, p., 443
Leban Anton 432
Leban Jože 421
Leban Karel 77, 432
Leban Maksimilijan 432
Leban Pepi 432
Leban Stanislav 62
Lebani 356
Lebansky 356
Legiša Alojz 432
Legiša Milan 432
Legiša Vladimir 432
Legnar Ivan 443
Lehner N. (?), 5. PB, p., 443
Lenin Vladimir Iljič 388
Leontič Bora 58, 59
Lesan Ivo 450
Lesjak Ivan 73

- Leskošek Franc (Luka) 152
 Leskovar Franc 443
 Leskovec Vinko 432
 Levanič Ivan 443
 Levenštajn Puba 432
 Levičnik Jurij 232, 467, 468
 Levičnik Karel 4, 104, 192, 233, 387, 411, 468
 Ličanj Marjan 411
 Liček Zdravko (?), 1. TB, p., 450
 Ličen Valentin 432
 Lidija (?), jetnica v zaporu v Foggi, 3. PUB, 70
 Lipec Albert 432
 Lipec Bernard 432
 Lipec Pavel 432
 Lipičar Izidor 457
 Lipičar Vladimir 432
 Lipovina Djuro 450
 Lipovž Boleslav 59
 Lisica Danko 450
 Livaković Mirko 421
 Ljubinić Nikola 450
 Lokatelj Aleksander 457
 Lolić Franjo 300, 304, 411, 471
 Lorbek Ivan 443
 Lovrenčič Franc 443
 Lovrić Rade 470
 Lovrić Vjekoslav 450
 Lozar Štefan 421
 Luketin (?), komandir intend. čete 5. PB, 467
 Lukman Mirko 382
 Lupša Friderik 394, 395, 396
 Lutman (?), morn., 336
- M**
- Machnicky Jiry 73
 MacLean Fitzroy 42, 204
 Maček Ivan 443
 Magajna Drago 421
 Magli (?), ital. general, 66
 Maglica Vinko 211
 Mahne Milovan 457
 Mahne Stane 4, 165, 186, 410, 463, 467
 Majhenič (?), 5. PB, p., 443
 Majić Miroslav 450
 Makiedo Sergije 16, 31, 40, 412
 Makovec Andrej 432
 Makuc Albin 432
 Malalan Riko 405, 463, 464
 Malbašič Luka 450
 Maletič Franc 432
 Maljevac Anton 421
 Manasteriotti Ivica 233, 468
 Mandić Jovica 464
 Mandić Nikola 463
 Manojlović Dane 450
 Manojlović Olga 113
 Manojlović Stanislav 451
 Manzoni Gojko 223, 468
 Marancina Milko 421
 Marančin Milko 421
 Mardešić Ivo 463
 Mardešić Nikola 211, 213, 468
 Marega Marija 336
 Marešič (?), 1. PB, p., 421
 Marhola (?), 5. PB, p., 443
 Mari Carlo 73
 Marica (?), bolničarka 3. PUB, p., 432
 Marić Boško 469
 Marić Petar 432
 Marinček Tone 17, 138
 Marinič (?), morn., 329
 Marinič Janez 443
 Marinović Milica 432
 Markežič Rudolf 432
 Markič (?), 3. PUB, p., 433
 Markič Avgust 382

Markič Franc 457
 Markončič Just 421
 Marković Aleksa (Alek) 300, 316, 455
 Marković Milivoje 192, 198
 Marović Matija 464, 465
 Martinović Ante 451
 Martinović Djino 451
 Martinović Niko 48
 Martinović Vaso 451
 Martinović Vlado 465
 Marušič Franc 433
 Marušič Ivan 433
 Marušič Stanislav 433
 Marušič Srečko 433, 464
 Maslo Ešof 451
 Maslo Pavel 433
 Masnak Jože 443
 Mastem Josip 421
 Mašković Dobrila 433
 Matas Ivan 122
 Mateja Djuro 467
 Matejić (?), podporočnik let., p., 298, 455
 Matelič Mirko 433
 Matičetov Milko 411
 Matijević Dušan 451
 Matković Drago 192
 Matulić J. 407
 Mauh Franc 444
 Mauri Anton 433
 Mauri Filip 433
 Mavec Karel 433
 Mavec Stojan 433
 Maver Ciril 421
 Mavhar Karel 444
 Mavrič Jakob 433
 Mavser Lojze 464
 Mazovec Franc (Risto) 165, 467
 Mečikukić Borislav 471
 Medoš Peter 433
 Medved Miroslav 74, 464
 Medvešček Cvetko 421
 Mejač Janez 72, 433
 Menalo Martin 451
 Menart Jožef 433
 Mencin Jože 444
 Mencing Franc 444
 Merljak Ludvik 451
 Mermolja Alojz 457
 Mertik Janez 444
 Mervič (?), morn., 335
 Metličič Franc 433
 Metlika Jože 433
 Mevlja Slavko 457
 Meze Edvard 451
 Mežnar Mirko 109, 433
 Mihajlovič Draža 11, 207, 296, 301, 302, 315, 326, 360
 Mihelič Milan 433
 Mijalić Ante 468
 Mijić Karmela 433
 Miklavčič Karel 194, 200, 206, 207, 212, 235, 469
 Miklavčič Oton 72, 308
 Miklavec Janez 433
 Mikuletič Franc 457
 Mikuletič Jože 433
 Mikulović Marcelj 451
 Mikuž Rafael 421
 Milak (?), PB, p., 421
 Milatović Nikola 470
 Milavec Ivan 457
 Mileusnić Steven 470
 Milić (?), morn., 335
 Milič Emil 447
 Milič Lojze 396
 Milič Vinko 107, 465
 Miljevec Andrej 382
 Milkovič Roman 433
 Milojević Miloje 307
 Milok Giulio 421

Milost Zdravko 457
Milošević Žika 262, 470
Milovanović (?), poročnik, komandant 5. bat. 11. DUB, 361
Milunov Mirko 451
Mimica Jure 468
Mimica Uroš 76, 464, 465
Miranović Arsa 471
Mirc Anton 329
Mirc Rudolf 421
Mirković (?), generala, brata, 359
Misjak Franc 192, 193, 210, 225, 226, 233, 468
Mišigoj Ivan 433
Mlakar Anton 444
Mlakar Franc 433
Mlekuž Ludvik 433
Mlinar Franc 457
Mlinar Ignac 457
Mlinar Matevž 421
Močilnik Avgust 457
Močnik Ivan 434
Močnik Rudolf 434
Močnik Vencelj 434
Mohorčič Rajko 465
Molotov Vjačeslav Mihajlovič 159
Morel Anton (I.), 3. PUB, p., 434
Morel Anton (II.), 3. PUB, p., 434
Morelj Matija 421
Morić (?), art. komandir, 207
Mozetič (?), 3. PUB, p., 434
Možina Franc 434
Možina Jože 457
Možina Milan 434
Mravljak Ivan (Jože?), 5. PB, p., 444
Mravljar (?), 5. PB, p., 444
Mrduljaš (?), predsednik MNOO Split (1945), 153
Mršek Anton (Zvone) 126, 131, 132, 135, 466

Mršnik Slavko 451
Muha Gašper 74, 464, 465
Muhič Franc 444
Mulc Nežka 467
Murko Alojz (I.), 5. PB, p., 444
Murko Alojz (II.), 5. PB, p., 444
Murko Alojz (III.), art., p., 447
Murko Jože 444
Murovec Andrej 434
Murovec Franc 434
Mussolini Benito 302
Mustović Šime 434

N

Nabernik Franc 434
Naglost Stanko 421
Namorš Veljko 363, 412, 464, 471
Nanut Stanislav 451
Natalija (?), 3. PUB, p., 434
Nedić Milan 240, 286, 302
Nedoh Danilo 464
Nikčević Miloš 464
Nikolić (?), član komiteja KPJ v Carbonari, 1. in 2. PB, 463, 464
Ninković Peko 451
Novak (?), načelnik OZN-e art., 233
Novak Franc 444
Novaković Žarko 451
Novarić Norica 434

O

Obid-Bokal Živka 70, 113, 406, 407
Obidič (?), 3. PUB, 58
Oblak Andrej 467
Odrljen Čiro 371, 372, 472
Ogrizek Jakob 444
Olenik Jože 458
Olenik Maksimilijan 434

Opačić (?),-Luka, intendant 3. PUB,
464
Oražem (?), morn., 336
Oražem Janez 434
Oražen Janez 421
Orel Stanislav 421
Orlović Petar 451
Ormek Just 451
Ornik Franc 108, 434
Ornik Ivan 458
Orož Milan 444
Ostan Miran 58, 331, 348, 406
Ostanič Anton 434
Ostojić Fabijan 451
Otokar Franko 465

P

Pahor Mirko 421
Pahor Oskar 434
Pajić David 451
Pajk Dušan 434
Palaveršić (?), podpolkovnik, vodja
odseka za zveze, 347
Pališka Ante 434
Panaro (?), morn., 340
Pangeršič Ciril 126, 148, 466
Paparela Ljubo 126, 466
Papež Mara 467
Paračina Ante 434
Paravija Ante 434
Pasarić Milan 421
Pauč Dako 463
Pavčić Franc 434
Pavelić Ante 302
Pavletić Elda 70, 71, 72
Pavlić Josip 125, 466
Pavlimović Milan 451
Pavlin Slavko 458
Pavlina Ivan 435
Pavlovčič David 421

Pavlovčič Ivan 422
Pavlovič Franc 422
Pavšič Andrej 422
Pavšič Peter 435
Pečar Maks 382
Peček Ivan 455
Pečenik Ivan 422
Pehaček Rado 4, 17, 148, 384
Pekas Stana 435
Pekorari Marin 207
Penko Milan 334
Penko Stane 447
Penko Stanislav 422
Penko Stanko 435
Perad Leopold 422
Peran Ivan 435
Peras Jelo 435
Perat Janko 4, 295, 411, 412, 471
Perdec Marjan 458
Perdih Jožef 435
Perečnik (?), 3. PUB, p., 435
Pergar Marjo 435
Perhauc Rafael 308, 312, 317, 411,
471
Perić Franc 451
Perić Mihajlo 452
Perkan Rudolf 422
Pernarčič Aleksander 458
Pernarčič Renato 435
Pernat (?), 5. PB, p., 444
Pero (I.), 3. PUB, p., 435
Pero (II.), politkomisar 1. slov.
prom. avtobat., 376, 472
Perović Vojislav (Vojo) 452
Peršolja Slavko 435
Pertot Ivan 467
Pervanje Edvin 126, 131, 135, 407,
466
Petaros Danilo 329
Petaros Viktor 422
Petek (?), 5. PB, p., 444

Petelin (?), morn., 344
 Peternel (?), morn., 336
 Peternelj Roman 435
 Petkovšek (?), 3. PUB, p., 435
 Petkovšek Jože 435
 Petrovčič Franc 458
 Petrović Dragoljub 262, 470
 Petrović Otman 444
 Petrović V. 406
 Petrović Živko 452
 Peuraća Petar 262, 470
 Piccinni Niccolò 384, 385, 386
 Piciga Marij 435
 Pigalle Jean-Baptiste 398
 Piki Edvard 307, 308, 411, 471
 Pirc Franc (I.), 1. PB, p., 422
 Pirc Franc (II.), komand. let., 297,
 471
 Pirc Ivan 458
 Pirjevec Dušan (Ahac) 394
 Pirnat Branko 422
 Pisk Viktor (I.), 3. PUB, p., 435
 Pisk Viktor (II.), let., p., 455
 Piško Zdravko 412
 Piškulić Josip 452
 Pišler Cveto 76, 207, 465
 Pitaco Vilko 396
 Pleić Fila 435
 Pleše Juraj 435
 Pletevšek Franc 452
 Plevel Vinko 396
 Pleyel Ignaz 398
 Plosnić Vito 435
 Plošnik Albert 444
 Poberaj Alojz 140, 441
 Počkaj Albert 435
 Počkaj Dominik 435
 Počkaj Drago 379
 Podgornik Stanislav 422
 Podhrastnik Rudolf 435
 Podobnik Jožef 435
 Podpečan (?), 5. PB, p., 444
 Podpečarn (?), 5. PB, p., 444
 Polanc Dore 435
 Poležin (?) major, član jug. vojne
 misije v Marseillu, 67, 68
 Polh Jože 261
 Poljanac Branko 124, 408
 Poljanec Srečko 471
 Poljšak Alojzij 382
 Polžak Adolf 122, 408; glej tudi:
 Dovžak Adolf
 Popek Franc 444
 Popov Arkadije 307, 321, 455
 Popović Koča 259
 Popović Mika 72
 Popović Milorad 470
 Popović Spaso 465
 Posedel Josip 452
 Potočnik Jana 444
 Potočnik Janez (I.), 5. PB, p., 444
 Potočnik Janez (II.), 5. PB, p., 444
 Potočnjak (?), 3. PUB, p., 435
 Povh Franc 422
 Povh Ivan 422
 Požrl (?), morn. 336
 Požrl Jože 422
 Praprotnik Avgust 444
 Pravdič Franc 435
 Prebil Filip 444
 Pregelj Stanislav (I.), 3. PUB, p.,
 435
 Pregelj Stanislav (II.)-Valentinov,
 4. PB, p., 140, 441
 Prelc Franc 422
 Prelovec (?), morn., 334
 Premk Miroslav (List) 126, 128, 466
 Preovranin Mile 452
 Prešeren France 152
 Pretnar Branko 422
 Prezelj Miroslav 435
 Primožič France 73

Primožič Rado 422
Prinčič (?), morn., 336
Proctor (?), angelski let. koman-
dant 316
Prosen Alojz 436
Prosen Milan 310
Prošić Vlado 50, 53, 405, 463
Protić Mileta 297, 300, 304, 309, 321,
455, 471
Puh Anton 444
Puljas Stjepan 436
Purič (?), morn., 335
Purič Josip 422

R

Rabak Roman 452
Radaković Ilija 468
Radaković Mane 468
Radaljevac (?), komandir tehnike 2.
let. eskadrilje, 471
Radetić Ivan 452
Radić Dušan 452
Radić Voja 259, 260, 262, 469
Radinović Božo 469
Radović Ilija 470
Radulović Ilija (Bećo) 452, 470
Radulović Vaso 452
Radunović Milutin 452
Radosimović Boško 300
Rajlo Ivan 122
Rajtar Ferdinand 436
Rak Štefan 445
Rakuša Franc 445
Ramljak Marko 452
Ramšak Mirko 445
Ranar Ernest 445
Ranić Avdo 452
Raos (?), komandant 5. bat. 11. DUB,
364, 471

Raspjet Filip 447
Raspopović Blažo 262, 469, 470
Raspopović Radisav 67
Rašovec Jožef 445
Ratay (?), amer. general, 67, 68
Ratković Bude 17
Ravalič (?), morn., 336
Razpet Franc 422
Razpor (?), morn., 336
Razpot Franc 458
Ražman Gino 422
Re Natale 436
Rebec Dominik 422
Rebec Franc 334
Rebec Ivan 436
Rebula Alojz 436
Recek Štefan 422
Reja Jožef 458
Rejec Mirko 436
Remec Alojz 436
Remec Jožef 436
Renko Maksimilijan 458
Repič Ivan 436
Repič Jože 436
Ribar Ivo Lola 307, 395
Rijavec Ferdo 109, 436
Rijavec J., major begunske vojske,
413
Rijavec Mirko 452
Rijavec Stanislav 441
Rob Stanko 422
Robnik Bernard 452
Rocco Simone 436
Rodela Mirko (I.), 1. PB, p., 422
Rodela (II.), 3. PUB, p., 436
Rodić Mile 307, 471
Roguljić Albina 436
Rojc Jože 436
Rojc Jožef 441
Rojc Željko 458
Roje Niko 452

- Rommel Erwin 261, 298
 Romšič Pavel 436
 Roncelj Rihard 452
 Ropič Branko 422
 Rosa Lozo 113
 Rosato (?), morn., 335
 Roškar Franc 445
 Rozanič Ivan 382
 Rozina Milan 73, 411
 Rozman Franc (Stane) 408
 Rozman Ivana 445
 Rozman Jože 467
 Rožac Anton 436
 Rudić (?), politkomisar 2. let. eskad-
 rilje, 471
 Rudolf Dominik 445
 Rudolf Ivan 361, 413
 Rudolf Maks 458
 Rugi Luigi 321, 455
 Runko Stanislav 4
 Rupel Ivan 458
 Rupel Karlo 152, 391
 Rupel Rihard 452
 Rupnik (?), morn. 336
 Rupnik Bogomil 458
 Rupnik Janez 458
 Rupnik Tone 73
 Rupnik Zdenko 308, 312
 Rusijan Bernard 458
 Rusjan Jožef 336
 Rušić Jakob 436
 Rutar Anton (I.), 3. PUB, p., 436
 Rutar Anton (II.), 3. PUB, p., 436
 Rybar M., član jugosl. beg. odbora
 v Italiji, 413
- S**
- Sabadin Erminio 436
 Sabina (?), bolničarka 3. PUB, p.,
 114, 436
 Sabotić (?), morn., 336
 Sagadin Franc 436
 Saksida Ljubo 455
 Saksida Simon 452
 Samec Smiljan 379, 380, 390
 Samsa Karlo 445
 Sancin Oskar 422
 Sancin Zorko 423
 Sanina Mira 395
 Santin Nazarij 458
 Saraga Ante 436
 Sarajčić Ivo 396
 Saša (?), 5. PB, p., 445
 Satler Ciril 309, 412
 Savranić Seka 436
 Sedmak Anton 423
 Sedmak Miroslav 437
 Segedin Silvij 455
 Segulin Franc 437
 Segvič Ivan 437
 Sekulić Stevo 452
 Sekulić Vlado 259, 262, 263, 276,
 278, 469
 Selhanović Alid 63
 Seljak Darko 382, 384
 Seljak Edvard 458
 Semolič Stanislav 437
 Separović Filip 67
 Seražin Ljubomir 423
 Sever Albin 437
 Sever Ivan 423
 Sever Jože 423
 Sever-Žugelj Jelka 135, 150, 466
 Sigulin Tone 37, 463
 Sikorsky (?), poljski general, 356
 Sila Andrej 423
 Silič Vinko 437
 Simčič Anton 458
 Simčič Franc (I.), let., p., 455
 Simčič Franc (II.), RE, p., 458

Simčič Franc (III.), morn., 340
 Simčič Zorko 437
 Simončič Gortan 108, 113, 464, 465
 Simonič Vojislav 468
 Simoniti Rado 4, 379, 380, 382, 384,
 389, 392, 396, 472
 Simović Dušan 294, 359
 Simović Vidoje 452
 Sinkek Ernest 445
 Sirk Mirko 458
 Sivec Rudolf 122
 Siver Ferdinand 437
 Skaberne Bronislav 396
 Skavran Olga 395
 Skoberne Milko 396
 Skok Cvetko 453
 Skok Ivan 445
 Skomina Franc 382
 Slabe Jože 73
 Slabe Jožef 453
 Slejko Maks 458
 Smetana Bedrich 395
 Smirnov Oleg 212, 213, 468
 Smodlaka Sloven 67
 Smolčič Humbert 458
 Smrdel (?), 1. PB, p., 423
 Smrdel Ivan 437
 Smrdel Jakob 437
 Sojić Hinko 471
 Somrak Anton 458
 Sorta Giordano 73
 Sosič Emil 423
 Sosič Franc 437
 Sosič Ivan 437, 465
 Sosič Janko 464
 Sosič Rudi 350
 Sosolič Ludvik 423
 Spetič Franc 437
 Spolenak Mihael 125, 466
 Srebot Anton 437
 Srebrnič Martin 328, 349
 Sredojevič Jovo 453
 Stanič Anton 437
 Stanić (?), član NOO v Carbonari,
 463
 Stanić Božo 465
 Stanić Ivo 372, 472
 Stanišič Vlado 453
 Stanojevič Miloš 125, 466
 Starc Renato 437
 Starčević Stevo 74, 84, 464
 Stefančič (?), morn., 336
 Stefančič Anton 437
 Stefanović Matija 453
 Stegel Miroslav 423
 Stekar Karel 458
 Stepič France 437
 Stibelj Franc 423
 Stipanović Andrija 125, 466
 Stojan Štefan 445
 Stojčić Marjan 441
 Stone (?), angl. general, 295
 Stopar Franc (I.), 5. PB, p., 445
 Stopar Franc (II.), 1. TB, p., 453
 Strajnar Franc 4, 126, 128, 466
 Strgar Franc 437
 Stropnik Franc 414
 Stubelj Danilo 405
 Suban Josip 453
 Sulčič (?), morn., 336
 Sulčič Just 458
 Sulič Viktor 382
 Sunko Josip 76, 465
 Sušak Boško 470
 Sušak Mirko 470
 Sutič Tonka 113
 Svenšek Janez 445
 Svenšek Jože 445
 Svetel Janez 396
 Svetina Janko 423

Š

- Šajn Jože 437
 Šamperl Alojz 459
 Šaribok Ivan 437
 Ščuka Alojz 459
 Ščuka Franc 437
 Šegl Valentin 445
 Šegvić Frane 437
 Šegvić Milenko 128, 466
 Šekli Avgust 438
 Šelevinec Nenad 469
 Šelinc Anton 445
 Šeme Jože 4, 44, 74, 77, 80, 89, 110, 406, 464
 Šerić Davor 453
 Šijanec Andrija 438
 Šik (?), morn., 336
 Šik Srečko 438
 Šimala Marko 438
 Šircelj Ivo 126, 128, 466
 Širčević Vinka 372, 472
 Širok Mirko 438
 Širola Zvonko 372, 472
 Šiškov Andjelko 125, 126, 153, 466
 Škabar Karel (I.), 1. PB, p., 423
 Škabar Karel (II.), 1. PB, p., 423
 Škapin Franc 438
 Škapin Ivan (I.), 3. PUB, p., 438
 Škapin Ivan (II.), art., p., 447
 Škapin Jože 453
 Škapin Ljubica 71
 Škarabot Alojz 59
 Škerjanc Alojzij 382
 Škerjanc Jože 382
 Škerjanc Stanko (I.), 3. PUB, p., 438
 Škerjanc Stanko (II.), 5. PB, p., 445
 Škerlec Anton 438
 Škrlij Franc 362, 412
 Škrlij Libero 63, 69, 406
 Šmit Jože 4, 410, 467
 Šmuc Vojka 100, 113, 438
 Šobernik Franc 453
 Šofranac Nikola 469
 Šonc Nedeljko 453
 Šorgo Josip 453
 Šorli Andrej 445
 Špadir Dušan 465
 Špagelj Ivan 438
 Špeh Andrija 445
 Šprohar Karel 438
 Štahr Ivan 445
 Štefančič Matija 453
 Štejber Jože 423
 Štelcer Franc 445
 Šteljin Ljubomir 453
 Štern (?), 5. PB, p., 445
 Štibelj Ferdinand 423
 Štibil Ladislav 438
 Štibilj Jože 423
 Štih Alojz 423
 Štih Bojan 396
 Štimac Emil 453
 Štokelj Franc 453
 Štrajn Stanislav 423
 Štrajn Vincenc 423
 Štrancar Ivan 438
 Štrbac Milan 453
 Šturm Anton 44, 464
 Šubašić Ivan 159
 Šuber Elio 453
 Šuligoj (?), 5. PB, p., 445
 Šuligoj Andrej 453
 Šuma Stanko 453
 Šuman Zrinko 423
 Šuster Franjo 438
 Šušmelj (?), morn., 340
 Šuštar Franc 467
 Švagelj Karlo 438
 Švagelj Zoro 364, 412

Švara Franc 438
Švarc (?), 5. PB, p., 445
Švarc Stanko 445
Švenšek Ivan 445
Švonja Miloš 470

T

Takač Artur 232, 468
Talan Slavko 470
Tanjko Franc 445
Taškapan (?), 3. PUB, p., 438
Tavčar Andrej 438
Tavčar Janez 423
Tavčar Jože 423
Tekavec Ivanka 70
Tence (?), morn., 335
Teropšič Jernej 126, 128, 466, 467
Teršar Albin 122
Tica Krsto 453
Tihonov Nikolaj 390
Timpran Franc 445
Timpran Karel 445
Tirš T., 5. PB, p., 445
Tito (tudi: vrhovni komandant) 11,
12, 14, 15, 16, 18, 20, 32, 34, 40,
42, 53, 62, 63, 67, 76, 83, 90, 113,
122, 123, 145, 159, 164, 193, 204,
205, 208, 212, 223, 226, 246, 247,
255, 259, 262, 267, 276, 289, 301,
302, 304, 306, 309, 316, 330, 331,
332, 361, 362, 380, 382, 391, 395,
411
Tkalec Rudolf 438
Todorović (?), šef vojne misije
NOVJ v Tirani, 388
Todorović Dimitar 125, 466
Tomaseo Naldo 438
Tomaši Roman 459
Tomasović Srečko 453
Tomažič Roman 334

Tomšič Alojz 438
Tomšič Marjan 438
Tomšič Pavel 438
Tomšič Vida 4, 14, 30, 31, 33, 40,
41, 71, 72, 463, 464
Tonejec Franc 453
Torbica Milan 453
Tozon Mirko 396
Tranpuš Zdravko 382, 384
Trampuž Boris 396, 398
Trcen Ivan 423
Trebec Vinko 107
Trenta Janez 423
Trenta Rudolf 423
Trofaldini Joso 438
Troha Stojan 85, 407, 410, 467
Troka Vinko 438
Trošič Metilda 438
Tršek Tonček 445
Tul Julij 424
Turčen (?), 3. PUB, p., 438
Turk Danilo (Joco) 394
Turk Emil 438
Turk Ignac 73
Turšič Ivan (Iztok) 155, 157, 161,
162, 184, 410, 467

U

Udovič Viktor 424
Ukmar Danilo 382
Ukmar Jože 382
Ulaga (?)-Šusli, 5. PB, p., 446
Ulenik Silvo 382
Umer Anton 424
Uran Pavel 446
Urbanček (?), 5. PB, p., 446
Urbančič Marjo 438
Urbančič Matija 439
Urikalo Božo 439
Uršič Anton 424

Uršič Božo 307
Uršič Mirko 370
Ušaj Franc 382
Uvodić Ivan 454

V

Vadnjal Jakob 62
Vadnjal Stanislav 439
Vagić Stevo 465
Vajs Drago 200, 223, 468
Valadar Ante 454
Valenčič Anton 424
Valenčič Ivan 439
Valenčič Josip (I.), 3. PUB, p., 439
Valenčič Josip (II.), 3. PUB, p., 439
Valentinčič Bruno 439
Valentinčič Ivan 331, 350
Valič Maks 424
Vasiljević Jovan 82, 407, 412
Vatovec Ermenegild 424
Vatovec Franc 446
Vatovec Lazar 439
Vaupotič Maks 446
Veber Rudolf 446
Velikajne Štefan 439
Velikonja Janko 4, 69, 406, 465
Velimir Dušan 454
Verdi Giuseppe 394
Vertelj Anton 454
Vetlar Šime (Nanin) 439
Vidovič Franc 446
Vietinghoff (?), nemški general, 246
Vihar Jože 446
Vilma (?), 3. PUB, p., 439
Viskić Bogdan 77, 83, 89, 110, 113,
406, 407, 464, 465
Vižintin Karel 439
Vlahović Božidar 454
Vlaisavljević Vlajko 262, 469, 470
Vlasov Aleksandar 454
Vodopivec Bojan 439
Vodopivec Herman 439
Vodopivec Mario 459
Vodopivec Marjan 439
Vodopivec Stanko 382
Vodopivec Viktor 439
Vodušek Ferdo 468
Vogelnik Dolfe 4, 463
Vogrinc Franc 439
Vojnović Stevo 74, 465
Vojvodić Djuro 464
Volk Ludvik 424
Volk Vinko 454
Volner Jože 454
Vončina Franc 439
Vouk (?), 3. PUB, 62
Vouk Ante 439
Vovčko Vladimir (Vlado) 446, 467
Vovk Anton 459
Vovk Ivan 439
Vovk Rudolf 122
Vrabec (?), morn., 336
Vrabec Ferdinand 424
Vrabec Franc 441
Vrabec Viktor 69, 376, 414, 472
Vran Pavel 446
Vrančić (?), morn., 336
Vrbovšek Polde 406
Vrcić Mijo 439
Vrh Josip 439
Vrhovšek Franc 468
Vrhunc Janez 118
Vučeta Boško 454
Vučičević Svetozar 470
Vučinić Mašan 454
Vučković Marko 454
Vujačić Marko 454
Vujošević Gavro 262, 470
Vukadin Nenad 77, 464
Vukasović Andjelko 454
Vukičević Savo 439

Vukičević Slobodan 439
Vukmirović Savo 454
Vuković Dušan 124, 466
Vuletić Marko 259, 262, 263, 278,
469

W

Weawel (?), angl. general, 355
Wederley Robin 307
Weiss Peter 446
Wilson (?), angl. general, 314, 318
Wilson (?), angl. let. major, 138
Wooler (?), angl. komandant, 132

Z

Zabundjija Ladislav 703, 471
Zadnik Alojz (I.), 1. PB, p., 424
Zadnik Alojz (II.), 1. PB, p., 424
Zadnik Emil 424
Zadnik Franc 424
Zadnik Jože 459
Zadnik Mirko 424
Zafred Jože 439
Zah Karlo 226, 233, 468
Zakržnik Domin 446
Zalar Anton 424
Zalar Rudolf 424
Zangrando Domenico 440
Zaninović Jure 148
Završnik Miroslav (Pastir) 126, 410,
467
Zeljковиć Djuro 314, 471
Zemljič Franc (I.), 5. PB, p., 446
Zemljič Franc (II.), art., p., 447
Zenić Nikica 226, 233, 468
Zgaga (?), 1. PB, p., 424
Zgodar Franc 454
Ziherl Boris 384
Ziherl Vanda 386, 387, 389, 390 395

Zlahun Franc (Taurer) 472
Zlatič Josip 440
Zlatnar Peter 464
Zlatović Paško 440
Zniderčič Anton 424
Zobec Ivan-Angel 424
Zorić Nikola 454
Zorić Lazo 471
Zorić Zdenko 440
Zorman Alojz 446
Zorman Anton 446
Zorž Evgen 447
Zupančič Srečko 396

Ž

Žafred Jože 447
Žagar Dana 72
Žagar Danica 70, 72,; glej tudi:
Bavcon Danica
Žagar Franjo 454
Žagar Janez 126
Žagar Jože 440
Žagar Nada (I.), 3. PUB, p., 70, 72,
100, 440, 464
Žagar Nada (II.) 71
Žagar Savica 70, 72, 76, 465
Žagar Stane 76
Žagar Tonko 454
Žakula Jovan 262, 470
Žegel Zdenko 446
Žejen Anton 382
Žejen Franc 382
Žele Ivan 440
Žele Ludvik 440
Železnik (?), 3. PUB, 85
Železnik Jože 440
Željšan Stanislav 440
Žerak Miroslav 446
Žerjal (?), morn., 336

Žerjal Oskar 471
Žgovče Jožko 424
Žgur Ivan 424
Žiberna Stanko 382
Žigante Ljubomir 425
Žigman Franc 425
Žilič Peter 440
Živec Stanislav 425
Živic (?), morn., 335
Živic Jože 464
Živković Ivo 468
Živković Milenko 469
Živković Petar 470
Žižek Janez 440

Žnebel Jože 440
Žnidar Franc 446
Žnidarič (?), 5. PB, p., 446
Žnidaršič (?), 3. PUB, p., 440
Žnidaršič Anton 440
Žnidaršič Vlado 440
Žugelj Franc (Zvone) 126, 466
Žumberac (?), morn., 336
Žumer Jože 446
Župalek Josip 454
Župančič Oton 400
Žužek Janez 454
Žvab Janez 440
Žvanut Peter 425

**ABECEDNI SEZNAM KRAJEV
IN DEŽEL OMENJENIH V KNJIGI**

A

Abacia (Egipt) 295
 Abesinija 24; glej tudi: Etiopija
 Abruzzi (Italija) 69
 Abukir (Egipt) 294
 Afrika 9, 10, 18, 19, 24, 44, 62, 63,
 129, 144, 204, 205, 261, 295, 296,
 298, 306, 308, 312, 325, 330, 331,
 336, 344, 367, 379, 380, 381, 383,
 409
 Agami (Egipt) 355, 359
 Ajdovščina 254, 293
 Alan (Senj) 224
 Albanija 90, 129, 376, 388
 Aleksandrija (Egipt) 294, 330, 331,
 336, 344, 355, 358
 Alma (Alžirija) 310, 312
 Altamura (Italija) 259, 260

Alžir, (Alžirija) 11, 61, 161, 306, 308,
 310, 312, 313, 314, 317, 331, 381,
 382, 383, 392, 414
 Amana (Jordanija) 294
 Amendolara (Italija) 69
 Amerika 35, 38, 62, 157, 159, 360,
 380; glej tudi: Združene države
 Amerike
 Andria (Italija) 384
 Angl'ja 10, 35, 37, 38, 62, 157, 159,
 161, 162, 316; glej tudi: Velika
 Britanija
 Antwerpen (Belgija) 399
 Apeninski polotok 144
 Aquilla (Italija) 11, 64
 Arandjelovac 207
 Ardeni (Belgija) 399
 Aršinovac (Mostar) 228
 Asti (Italija) 11, 64

Opomba: Seznam obsega vse kraje in dežele, omenjene v knjigi na straneh 9 do 414 ter na straneh 463 do 472, poleg tega pa še nekatere druge krajevno orientacijske pojme. Kraji, omenjeni na straneh 417 do 459 (v seznamu padlih borcev), niso zajeti v seznamu, ker bi ta sicer preveč narasel. Pisava imen krajev in dežel je usklajena s pisavo v tekstu, pri čemer je prireditelj besedila knjige in sestavljalet tega seznama uporabljal sledeče priročnike: **Imenik naselja FNRJ** (Beograd 1962), **Jadran - atlas jugoslavenske jadranske obale od Kopra do Ulcinja** (Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1964), **Il novissimo Melzi — dizionario enciclopedico italiano** (Milano 1960), **Webster's Geographical Dictionary** (Springfield 1062). Uporabljal je tudi **Slovenski pravopis** (Ljubljana 1962). Kjer sestavljalet ni našel imena kraja v nobenem od navedenih priročnikov, je pustil ime, kot ga je našel v tekstu. Pri nekaterih krajih je dodana orientacijska oznaka, ki pa jo je razumeti v širokem smislu. Kratici pomenita: o. = otok, r. = reka.

Atene (Grčija) 294
Atira (Palestina) 296, 359
Augusta (Italija) 60
Avala (Beograd) 207
Avstrija 60, 254, 318
Azija 296, 359

B

Babin potok (Gospić) 224
Bačke Dole (Ilirska Bistrica) 284
Bakar 16, 30, 113, 240, 329
Bakrski zaliv 241
Balkan 138, 180, 312, 318
Bane (Trst) 288
Banija 268, 409
Banja Koviljača (Šabac) 378
Banjavica (Zadar) 169
Banjšica 140
Banjška planota 325
Bar (Črna gora) 388
Bardia (Libija) 331
Bari (Italija) 14, 15, 16, 17, 19, 26, 27,
29, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 40, 41, 42,
44, 66, 69, 70, 73, 76, 123, 124, 125,
126, 128, 129, 132, 136, 137, 138,
140, 144, 148, 152, 153, 157, 160,
161, 201, 206, 259, 260, 262, 312,
317, 318, 326, 327, 328, 329, 330,
332, 362, 367, 371, 372, 373, 374,
375, 378, 382, 384, 385, 386, 387,
390, 405, 408, 409, 410, 466
Barjaki (o.) 194
Barkosa (Drniš) 365
Barkovlje (Trst) 248
Barlete (Gospić) 104, 238
Barotul (o. Pašman) 211
Bartulići (Pulj) 112
Basača (Bihać) 103
Basel (Švica) 399
Baška grapa (Idrijsko) 140
Baška Voda (Makarska) 91
Baške Oštarije (Gospić) 238
Bazovica (Kras) 248, 254, 288, 289
Begonje (Drniš) 365
Bejrut (Libanon) 330
Bela krajina 121, 141, 168, 180, 182,
206, 261, 408
Belgija 398, 399
Beli dvor (Beograd) 391
Beljak (Koroška) 254
Belo polje (Gospić) 224
Benečija 11
Benevento (Italija) 70
Bengazi (Libija) 298, 299, 305, 331
Benina (Libija) 299, 305, 306, 308,
312, 313, 317
Benkovac (Zadar) 168, 169, 370,
Beograd 54, 68, 128, 207, 212, 254,
302, 308, 310, 312, 314, 316, 317,
318, 376, 378, 386, 388, 390, 391,
392, 396, 400, 405, 406, 407, 408,
409, 410, 411, 412
Berlin (Nemčija) 302
Bežigrad (Ljubljana) 392
Bihać 62, 101, 102, 103, 105, 170,
216, 235, 236, 238, 241, 278, 280,
282
Bijelo Polje (Mostar) 275, 276
Bilaj (Gospić) 103, 104, 166, 170,
172, 173, 174, 176, 178, 180, 224,
238
Bilajsko Novo selo (Gospić) 172,
174, 176
Bileća 376, 378
Biograd na moru 52, 168, 211, 315,
370, 387
Biskupija (Knin) 99
Biševo (o.) 345, 362
Bitola 376, 390
Bizerta (Tunizija) 60, 382, 392
Blaca (o. Brač) 202

Blagaj (Mostar) 264, 276
Blanuše (Gospić) 53
Blato (o. Korčula) 44, 48, 49, 196,
197, 198
Blida (Alžirija) 310
Blitvenica (o.) 342, 344
Bližnji vzhod 11, 358
Bloke (Cerknica) 140
Bogodol (Mostar) 101
Bojana (r.) 388
Bojanić (Knin) 221
Boka Kotorska 294
Bol (o. Brač) 82, 85, 91, 202, 208,
210, 264
Bolgarija 129, 206
Bône (Alžirija) 61, 310, 331
Boraja (Šibenik) 267
Boričevac (Lapac) 235, 278
Borje (Pelješac) 88
Borji (Reka) 243
Bosanska Krajina 259
Bosanska Krupa 236, 280
Bosiljevo (Karlovac) 185, 409
Bosna 54, 77, 78, 137, 140, 223, 224,
293
Bošarina (Reka) 243
Boufarik (Alžirija) 310, 313
Bovec 254, 348
Brač (o.) 44, 46, 48, 50, 82, 84, 85,
87, 90, 91, 114, 192, 199, 201, 208,
209, 264, 265, 407
Brački kanal 208, 210, 265
Braćanac (Bihać) 280
Branica (Gorica) 334
Bratislava (Češkoslovaška) 394, 395
Bratnja (Gospić) 225
Brda 336
Brdce (Reka) 289
Breginj (Kobarid) 109
Brela (Makarska) 100
Brezje (Semič) 182

Brgulje (o. Molat) 338
Brindisi (Italija) 18, 19, 28, 58, 122,
123, 124, 125, 128, 129, 132, 134,
136, 137, 138, 140, 141, 142, 144,
206, 211, 260, 326, 327, 328, 330,
336, 371, 372
Brinje (Ogulin) 238
Briševo (Zadar) 169
Britvica (Mostar) 100
Brlog (Otočac) 282
Brna (o. Korčula) 48, 210
Brno (Češkoslovaška) 394, 395
Broćanac (Karlovac) 236
Brod na Kolpi (Kupi) 180, 247
Brseč (Reka) 244, 351
Bruselj (Belgija) 399
Brušane (Gospić) 176, 177, 238
Brušanjska (r.) 177
Brzovo (Zepča) 321
Buje (Pulj) 112
Bukarešta (Romunija) 308
Bulajuša (Knin) 98, 217, 218, 220
Buna (Mostar) 264, 348
Buzet (Pulj) 336

C

Camp 54 (Italija) 129
Camp 75 (Italija) 28; glej tudi: Car-
bonara
Camp Nr. 204 (Alžirija) 61
Camp Cassar Said, glej tudi: Cas-
sar Said
Campo Basso (Italija) 71
Canne (Italija) 312, 317, 321
Carbonara (Italija) 14, 15, 16, 28,
29, 30, 33, 38, 40, 42, 44, 68, 72,
76, 118, 326, 327, 329, 405, 463
Carovigno (Italija) 260, 308, 312
Carrara (Italija) 58
Caserta (Italija) 60, 204, 246

Casoli (Italija) 72, 73
Cassar Said (Tunizija) 60, 61
Castro (Italija) 18, 355
Catadba (Egipt) 261
Catania (Italija) 60, 61, 70
Catanzaro (Italija) 11, 69, 406
Celina Cura (o. Brač) 202
Celje 405
Celovec 254
Cerknica 247
Cerkniško polje 140
Cerkno (Idrija) 393
Cetina (r.) 91, 210, 265
Cetinje (388)
Charleroi (Francija) 399
Cherbourg (Francija) 158
Cigansko brdo (Mostar) 228
Cirenaika (Arfika) 297, 355, 358
Corropoli (Italija) 72
Crne Lokve (Mostar) 100
Corso (Alžirija) 382
Cres (o.) 239, 240, 242, 284, 351,
Crna Glavica (Knin) 221
Crni lug (Mostar) 228
Crni Vrh (Mostar) 102
Crni Vrh (Reka) 239, 240
Crnojević (r.) 388
Cvijanovići (Knin) 217

Č

Čabar (Mostar) 228
Čabar (Reka) 247, 249
Čabarska Polica 247, 284
Čabulja (Mostar) 99, 101, 226
Čajno polje (o. Vis) 200
Čakovec 394
Čapljina (Mostar) 226, 271, 272, 348
Čaporice (Mostar) 272
Čara (o. Korčula) 84, 85, 196
Čeginje (Tolmin) 252

Čelopek (Gospić) 224
Čepovan 109
Čepovansko sedlo 140
Čereno (o. Pašman) 211
Česvinica (Pelješac) 90
Češkoslovaška 60, 391, 394, 395
Čezsoča (Bovec) 58
Čiovo (o.) 199, 200, 209
Čitluk (Mostar) 96, 98, 102, 174, 176,
271, 272, 348
Črmošnjice (Novo mesto) 183, 185
Črna gora 25, 29, 113, 123, 137, 205,
206, 254, 317, 387, 388
Črnogorsko Primorje 343
Črnomelj 126, 140, 181, 182, 186, 384,
408, 409, 410
Črnuče (Ljubljana) 62
Čudin klanac (Gospić) 224
Čukarica (Beograd) 391
Čunkovo polje (o. Vis) 193

D

Dalmacija 15, 17, 18, 25, 29, 45, 50,
58, 91, 114, 118, 123, 136, 137, 142,
143, 144, 145, 161, 164, 168, 170,
191, 192, 205, 207, 223, 225, 226,
232, 238, 260, 264, 268, 271, 293,
318, 321, 327, 336, 343, 344, 351,
352, 366, 379, 380, 386, 388
Dalmatinska Zagora 365
Danilo Kraljice (Šibenik) 94, 95
Debeljak (Šibenik) 268
Debelo Brdo (Gospić) 95, 216, 220,
224, 225
Dedinje (Beograd) 391
Delić (Knin) 221
Delnice (Reka) 379
Delta Base Section (Marseille, Fran-
cija) 68
Devin (Trst) 325

Dinara planina 368
Divača 140, 240, 247, 288
Divoselo (Gospić) 104, 174, 176, 177
Divulje (Trogir) 94, 267, 332
Dletvo (Reka) 249
Dnopolje (Bihać) 103
Doberdob 340
Dobra (r.) 409
Dobrići (Mostar) 274
Dobro Selo (Bihać) 102, 276
Dolenjska 157, 322
Dolenjske Toplice 182
Dolnji Zemon, glej: Zemon
Donava 207
Donji Lapac, glej: Lapac
Donji Vlasnići (Mostar) 274
Drače (Pelješac) 90
Dračevica (o. Brač) 202
Draga (zaliv, Pakoštane) 52
Draga (Reka) 243
Dragatuš (Črnomelj) 408
Drenov Klanac (Otočac) 282
Drenova Glava (Lapac) 278
Drenovac (Knin) 220, 221
Drenovača (Bihać) 236, 278, 280
Drežnica (Mostar) 274, 276
Drniš 95, 96, 98, 210, 213, 267, 268,
272, 276, 365
Drnovo (Reka) 241, 243
Drobci (Knin) 53
Drvar 45, 46, 50, 52, 53, 54, 254,
259, 260, 411
Drvenik (o.), Veli in Mali 209, 210
Duboki Do (Gračac) 53
Dubrovnik 90, 94, 202, 212, 227, 264,
310, 312, 314, 317, 318, 364, 376,
387
Duće (Omiš) 91
Duği otok (o.) 52, 211, 259, 334, 342,
344
Dugi Rat (Omiš) 91, 210, 265, 333

Dugo Polje (Sinj) 92
Dvori (Reka) 243
Dvornik (Reka) 250

E

Edinburgh (Anglija) 158
Egejski otoki 191, 207, 356
Egipt 11, 260, 294, 313, 344, 355, 358,
361
El Adem (Libija) 298, 300
El Ageila (Sueški prekop, Egipt)
331
El Alamein 14
El Daba (Egipt) 359
Elba (o., Italija) 23
Elbasan (Albanija) 376, 388, 390
Elmas 66
Eritreja 11, 63
Ervenik (Benkovac) 53
Etiopija 11, 63, 330; glej tudi: Abe-
sinija
Evropa 9, 204

F

Fara 336
Farska (o. Brač) 202, 208
Filipjakov (Biograd na moru) 221,
224
Fistanići (Makarska) 91, 100
Fiume 247, 250
Foggia (Italija) 70, 123, 128, 129,
136, 317, 371
Fort de l'Eau (Alžirija) 310
Forte dei Marmi (Italija) 58
Francija 10, 19, 60, 65, 66, 67, 68,
157, 158, 161, 312, 395, 396, 398,
399, 406
Fužine (Reka) 239, 240

G

Gabrovec (Ilirska Bistrica) 251
Gacko (Mostar) 211
Galići (Mostar) 273
Gata (Omiš) 91
Gaza (Egipt) 361
Gažul (o. Brač) 201
Generalski Stol (Karlovac) 240, 409
Gerovo (Čabar) 249
Gialo (Egipt) 358
Gineifa (Egipt) 261, 308, 413
Glamoč (Livno) 306
Glavčina (Reka) 239
Glavica (o. Vis) 193
Glina (Sisak) 121, 409
Glogovo (Gospić) 53
Goli Vrh (Ilirska Bistrica) 251
Golubić (Bihać) 101, 103, 216, 218, 236
Gomanjce (Reka) 242, 243, 249
Goranci (Mostar) 101, 102, 228
Gorenjska 157
Gorica 11, 34, 62, 140, 213, 232, 239, 248, 250, 252, 255, 320, 334, 336, 340, 344, 394
Goriška 70, 205
Gornja Ploča (Gospić) 103
Gornja Vručica (Pelješac) 88
Gornje Jelenje (Reka) 239
Gornji Crnač (Mostar) 100
Gornji Humac (o. Brač) 85, 209
Gornji Lapac, glej: Lapac
Gornji Milanovac 207
Gornji Štrpci (Lapac) 277
Gornji Zemon, glej: Zemon
Gorski Kotar 234, 254, 276, 350, 379
Gospa od zdravlja (o. Korčula) 198
Gospić 103, 104, 114, 166, 170, 172, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 224, 236, 238, 259, 282, 370

Grab (Mostar) 272
Grabež (Bihać) 236
Gračac (Gospić) 53, 215, 216, 224, 225, 227, 234, 270, 276, 350
Gradac (o. Šolta) 199
Gradac (Makarska) 102
Gradina (Bihać) 225, 228, 277
Gradina (Reka) 249, 252
Grahovo (Knin) 216
Grahovo (ob Bači) 109
Gran Sasso d'Italia 73
Gravina (Italija) 15, 16, 18, 19, 39, 40, 42, 44, 45, 61, 63, 65, 68, 69, 71, 74, 76, 112, 118, 157, 160, 161, 162, 205, 206, 212, 213, 227, 261, 262, 263, 312, 327, 367, 371, 372, 375, 382, 384, 386, 409
Grčija 90, 129, 191, 207, 356, 361
Great Bitter Lake, glej: Veliko slano jezero
Greiben (o.) 194, 201
Grenoble (Francija) 398
Grguri (Knin) 217
Grobničko polje 106, 249, 250
Grobnik (reka) 244
Grohote (o. Šolta) 199, 200, 209
Gropada (Trst) 288
Grosuplje 187
Grude (Imotsko) 100
Gruma (Italija) 38, 112, 375, 386
Gubavica (Makarska) 91
Gubčevo polje (Gračac) 53

H

Haifa (Palestina) 296, 330, 359
Halfaya (Egipt) 359
Harije (Ilirska Bistrica) 110, 252
Heilowan (Egipt) 296
Hercegovina 54, 264, 271, 293, 348

Hodilje (Pelješac) 90
 Holicce (Češkoslovaška) 395
 Hôtel de Ville (Pariz) 398
 Hrastik (Bihać) 236, 278, 280
 Hrudin (Češkoslovaška) 395
 Hrvatska 121, 137, 153, 180, 225, 235,
 240, 246, 247, 259, 379, 408, 409
 Hrvatsko Primorje 25, 29, 106, 116,
 226, 232, 234, 254, 276, 293, 346,
 370
 Hum (o. Vis) 76, 193, 194
 Hvar (o.) 44, 46, 48, 49, 85, 87, 192,
 208, 240, 247, 327, 332

I

Idrija 76, 254, 334, 336, 393
 Idrijca (r.) 140
 Ilić (Mostar) 275
 Ilićevi stani (Knin) 270
 Ilirska Bistrica 108, 109, 110, 116,
 239, 241, 242, 246, 247, 248, 249,
 250, 251, 252, 254, 286, 288, 289,
 325
 Ilovik (o.) 346
 Iloviška vrata 346
 Imotski (Makarska) 100, 113, 226,
 227, 272
 Indija 261
 Irak 358, 409
 Iran 358, 409
 Ismailija (Egipt) 298, 308, 331, 336
 Ist (o.) 142, 340, 342, 344, 346, 347
 Istra 9, 11, 23, 24, 25, 34, 35, 63,
 106, 108, 112, 116, 123, 137, 145,
 149, 207, 226, 239, 242, 243, 246,
 248, 254, 276, 284, 310, 322, 328,
 332, 336, 346, 351, 355, 372, 387
 Italija 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18,
 19, 23, 24, 25, 28, 29, 30, 34, 39,

40, 42, 44, 46, 58, 63, 64, 65, 68,
 69, 70, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 84,
 90, 118, 121, 123, 128, 129, 131,
 132, 136, 140, 142, 143, 144, 145,
 146, 149, 152, 160, 161, 162, 169,
 191, 192, 194, 195, 204, 205, 206,
 211, 212, 234, 239, 246, 252, 255,
 259, 260, 261, 307, 313, 315, 317,
 318, 322, 326, 329, 330, 331, 332,
 336, 355, 361, 367, 371, 372, 374,
 375, 378, 380, 382, 384, 386, 387,
 388, 390, 405, 407, 408, 409, 410,
 414

Ivančevići (Gospić) 174
 Ivanjgrad (Primorska) 393

J

Jablan (Ogulin) 240
 Jablanac (Senj) 238
 Jablanica (Ilirska Bistrica) 108, 289
 Jabuka (Pljevlja) 378
 Jadran, Jadransko morje 14, 123,
 137, 141, 144, 153, 191, 193, 239,
 241, 259, 318, 325, 329, 332, 334,
 338, 341, 351, 364, 407, 412
 Jadrtovac (Šibenik) 94
 Jajce 259
 Jakišnica (o. Pag) 339
 Janjina (Pelješac) 89, 90, 94, 213
 Janković Vrh (Bihać) 102
 Jaramazi (Knin) 221, 270
 Jasenica (Mostar) 274
 Jastrebinka (Mostar) 101, 228
 Jelenje (Reka) 106, 250, 284
 Jelšane (Ilirska Bistrica) 246, 249,
 250, 251, 286, 289
 Jesenice (na Gor.) 254
 Johannesburg (Afrika) 296
 Jordanija 294

Jošan (Udbina) 276, 278
Joševica (Gračac) 225
Jozići (Mostar) 273, 274
Jugoslavija 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17,
18, 20, 23, 24, 25, 30, 31, 32, 34,
36, 42, 44, 45, 54, 57, 58, 59, 61,
62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 74, 77,
78, 104, 121, 122, 123, 124, 128,
129, 130, 132, 136, 137, 138, 140,
141, 143, 144, 145, 148, 149, 153,
157, 159, 160, 162, 168, 262, 294,
295, 296, 298, 299, 300, 301, 302,
304, 305, 306, 308, 312, 316, 318,
327, 328, 355, 356, 358, 360, 365,
367, 374, 375, 376, 378, 380, 388,
394, 395, 396, 398, 399, 407, 410
Julijska krajina 395
Južna Amerika, glej: Amerika

K

Kairo (Egipt) 18, 145, 261, 295, 296,
300, 302, 304, 308, 359, 413
Kal (nad Kanalom) 93
Kalabrija (Italija) 62, 69, 128, 146
Kaldrma (Knin) 53
Kaldrmsko Polje (Gospić) 95
Kalemegdan (Beograd) 241
Kali (o. Ugljan) 211
Kalifront (o. Rab) 350
Kalvarijska (Gorica) 248
Kamenica (Drvar) 53
Kamik (o. Vis) 194
Kanels Box (Egipt) 359
Kanfanar (Pulj) 122
Karbuni (o. Korčula) 48, 49, 50
Karinsko morje 102
Karlobag (Zadar) 168, 170, 176, 177,
238
Karlovac 180, 240, 246
Kasfareet (Egipt) 299, 306
Kastav (Reka) 247, 250
Kaštel Kambelovac (Split) 267
Kaštel Lukšić 335, 344, 348
Kaštel Novi 92, 267
Kaštel Stari 92, 94
Kaštel Sućurac 92, 93, 94, 153, 266
Kaštel Štafilić 92
Kašteli 89, 92, 94, 100, 114, 210, 212,
266, 267, 365, 387
Kekić (Gospić) 238
Kenija (Afrika) 11, 24, 261
Keveljača (Mostar) 230, 275
Kikić (Knin) 220
Kistanje (Knin) 191, 194, 225, 233,
234, 370
Kitica (Mostar) 230
Klana (Reka) 106, 107, 108, 116, 239,
241, 242, 243, 244, 245, 246, 247,
249, 250, 284
Klek (Dalmacija) 264
Klenovac (Knin) 220
Klis (Solin) 92
Kljuna (Reka) 241
Klopotina (o. Brač) 201
Knežak (Ilirska Bistrica) 241 250,
251, 286
Kneževiči (Knin) 270
Knežpolje (Mostar) 228, 230, 274
Knin 53, 69, 96, 97, 98, 99, 100, 114,
116, 191, 213, 214, 215, 217, 219,
220, 221, 222, 223, 226, 228, 233,
240, 254, 268, 268, 270, 271, 340,
365, 366, 370
Kninsko polje 216
Kočerina (Mostar) 100, 226, 273
Kočevje 187, 242
Kočevska 180
Kočevska Reka 187
Kok (o. Ist) 340
Kolašin (Črna gora) 312

- Kolbenk-Danielci (Češkoslovaška) 395
 Kolomno (Sovjetska zveza) 262
 Kolpa (r.) 180, 181, 183, 185, 240, 408
 Kom (Knin) 217
 Komiža (o. Vis) 63, 76, 193, 194, 199, 205, 206, 211, 262, 332, 362
 Kompolje (Otočac) 106, 282
 Konje (Knin) 220
 Konjevrate (Šibenik) 95, 213, 268, 365
 Konstantina (Alžirija) 310, 382
 Koper 112, 336, 406, 407
 Koprivnik (Novo mesto) 185, 187
 Korčula (o.) 44, 46, 48, 49, 50, 54, 67, 84, 85, 87, 88, 90, 112, 114, 191, 192, 195, 196, 197, 199, 210, 293, 317, 335, 395, 407
 Korčulanski kanal 210
 Kordun 168, 268, 408, 409
 Korenica (zdaj: Titova Korenica, Gospić) 224, 225, 276, 278, 350
 Korija (Udbina) 278
 Koritnica (Ilirska Bistrica) 284, 286
 Kornat (o.) 342
 Kornati (o.) 52, 334, 339, 342
 Kornatski otoki, glej: Kornati
 Koroška 110, 157, 213, 234, 254, 289
 Korzika (o., Francija) 66, 67, 68
 Koseze (Ilirska Bistrica) 109, 251
 Kosinj (Gospić) 106
 Kosirača (o. Ist) 340
 Kosiraški zaliv (o. Ist) 340
 Kosovo (Knin) 96, 220, 365
 Kosovo polje (Knin) 98, 99, 365
 Kostanjevica (Gorica) 393
 Kostirna (o. Vis) 193
 Košarnji Do (Pelješac) 88
 Kotor 388; glej tudi: Boka Kotorska
 Kozina (Hrpelje) 250
 Kozja Draga (Udbina) 278
 Kozjak (Kaštel, Split) 92
 Kračina (Reka) 249
 Kradašica (Udbina) 278
 Kraljeva Dolina (Knin) 220
 Kraljeve vode (zdaj: Partizanske vode, Zlatibor) 206
 Kraljevica (Reka) 240, 284, 329
 Kranjska gora 254
 Kras 111, 325, 327, 329, 336, 340, 344
 Krasno (Otočac) 106
 Krava (o.) 194
 Kravli Most (Knin) 222, 270
 Kreta (o., Grčija) 298
 Krf (o., Grčija) 294
 Krilo (Dugi Rat) 210, 265, 333
 Kristofor (o. Rab) 350
 Krivodo (Mostar) 227
 Križ (Trst) 336
 Križišće (Reka) 240
 Krk (o.) 106, 239, 240, 241, 242, 284, 334, 351
 Krka (r.) 96, 98, 182, 216, 217, 220, 221, 270
 Krkić (Knin) 220
 Krstanović (Knin) 98
 Krš (Gospić) 106
 Kučišće (Pelješac) 88
 Kukljica (o. Ugljan) 211
 Kukulj (Reka) 241
 Kukuljanovo (Reka) 241
 Kukuljari (Reka) 246
 Kulen Vakuf (Bihać) 103
 Kuna (Pelješac) 89, 90
 Kupjak (Reka) 240
 Kuta (Pelješac) 90
 Kuterevo (Otočac) 106
 Kvarnerski otoki 106, 232
 Kvarnerski zaliv 240
 Kvarte (Gospić) 104

L

- La Spezia (Italija) 58, 326
 Lagniči (o.) 339
 Lakovica (Reka) 240
 Lapac Donji in Gornji 53, 102, 103,
 235, 254, 276, 277, 278, 369
 Lapačka Korita 277
 Lapačko polje 235
 Lastovo (o.) 198
 Lazarevac 54
 Lecce (Italija) 129
 Lee on Sea (Anglija) 160
 Lens (Francija) 398, 399
 Lerić (Knin) 96, 98
 Libanon 361
 Libija (Afrika) 11, 63, 295, 296, 298,
 255, 259, 326
 Lički Novi (Gospić) 176, 238
 Lički Osik (Gospić) 104
 Ličko Petrovo selo (Gospić) 224
 Lidice (Češkoslovaška) 395
 Liège (Belgija) 399
 Lika 15, 99, 100, 103, 114, 116, 168,
 169, 170, 172, 173, 205, 213, 216,
 223, 224, 225, 226, 227, 232, 234,
 235, 238, 254, 259, 260, 268, 276,
 347, 349, 379, 387
 Lika (r.) 104, 170, 174, 224
 Lipa (Reka) 242, 246, 247, 249
 Lipari (o., Italija) 11, 23, 72
 Lisina (Bihać) 236, 280
 Lisnik (Knin) 98, 99, 220
 Livanjsko polje 368
 Liverpool (Anglija) 160
 Livno 213, 306, 307, 308, 368
 Livorno (Italija) 326
 Lizzano (Italija) 70
 Ljubić (Knin) 217, 221, 270
 Ljubina planina (Knin) 53
 Ljubišnja (planina) 206
 Ljubljana 62, 68, 70, 72, 76, 102,
 113, 154, 187, 242, 246, 249, 329,
 367, 389, 392, 393, 394, 395, 396,
 400, 405, 406, 407, 408, 409, 410,
 411, 412
 »Ljubljanska pokrajina« 10
 Ljubotić (Knin) 96
 Ljubotiči (Mostar) 100
 Ljubuški (Mostar) 102, 226, 271, 272,
 348
 Ločenik (Gorica) 248
 Lokovec (Čepovan) 109
 Lokva (Divača) 140, 288
 Lokve (Gorica) 162
 Lokve (Reka) 239, 240
 Lom (Gorica) 140
 London (Anglija) 159, 162, 306, 331,
 411
 Lopata (Dugi otok) 342
 Lošinj (o.) 240, 284, 321, 346, 351
 Loško polje 140
 Lovinac (Gračac) 224, 276, 350
 Lovran (Reka) 242, 351
 Lož 247
 Ložišće (o. Korčula) 198
 Luban (Reka) 241, 244
 Lukar (Knin) 96, 98
 Lukići (Knin) 53
 Lumbarda (o. Korčula) 196
 Lyon (Francija) 398

M

- Madžarska 392
 Maiella (Italija) 73
 Mairie des Lilas (Francija) 398
 Maison Blanche (Alžirija) 63, 310,
 312
 Makarska 39, 91, 327, 329, 348, 349,
 376, 387
 Makarsko Primorje 91

- Makedonija 137, 254, 376, 390
 Mala Straža (o. Solta) 199
 Mala Visoka (o. Brač) 201
 Mali Parzanj, glej: Parzanj
 Mali Ston (Pelješac) 364
 Maljen (planina) 207
 Malta (o., Sredozemlje) 328, 331
 Mamac (Lapac) 277
 Mandalina (Šibenik) 94
 Manderić (Knin) 96
 Marche (Italija) 73, 406
 Maribor 392
 Marić Glavica (Knin) 221
 Marina (Trogir) 368
 Marina di Massa (Italija) 58
 Marinje Zemlje (o. Vis) 76, 113,
 192, 193, 262
 Marjanovići (Knin) 217, 270
 Marsa Motruch (Egipt) 359
 Marsala (Italija) 70
 Marseille (Francija) 67, 68, 398
 Martinšćica (Reka) 239
 Mašun (Ilirska Bistrica) 241, 242,
 249, 250, 284
 Mašvina (Karlovac) 238, 280
 Matera (Italija) 42, 72, 73
 Matulji (Reka) 329
 Maun (o.) 341, 346
 Medak (Gospić) 170, 224
 Medjine (Mostar) 230, 274, 275
 Mekinjar (Udbina) 278
 Melnice (Reka) 239
 Mereče (Ilirska Bistrica) 286
 Mesina (Italija) 70
 Mesinski zaliv 68
 Metković 90, 94, 210, 226, 264, 271,
 349, 364, 387
 Metlaj (Gospić) 173
 Metlika 61, 318
 Miklavčica (Reka) 109
 Mikuljača (Mostar) 228, 230, 274
 Milje (Trst) 248
 Miljevci (Mostar) 101
 Milonja (Ilirska Bistrica) 239, 284,
 286
 Miloševići (Knin) 221
 Minge (Drniš) 365
 Mišljenovac (Lapac) 277
 Mlinište (Jajce) 259
 Mljet (o.) 84, 87, 196, 210, 335
 Modrovići (Mostar) 228
 Molat (o.) 338, 340, 342
 Molfetta (Italija) 329
 Monfalcone, glej: Tržič
 Monopoli (Italija) 19, 43, 76, 123,
 124, 125, 126, 127, 129, 131, 136,
 137, 140, 142, 143, 144, 146, 147,
 148, 149, 150, 152, 153, 162, 204,
 213, 262, 328, 329, 331, 332, 336,
 344, 371, 372, 373, 376
 Mont Valérien (Francija) 398
 Montebello (Trst) 248
 Monte Cassino (Italija) 69, 409
 Monte Gargano (Italija) 25, 76
 Morava (r.) 329
 Moravče (Ljubljana) 113
 Mornar (Split) 266
 Morsko pri Kanalu 406
 Moskva (Sovjetska zveza) 159, 296,
 298
 Mosor (planina) 92
 Mostar 99, 100, 101, 102, 114, 116,
 213, 226, 227, 228, 229, 230, 231,
 232, 237, 264, 271, 272, 273, 274,
 275, 276, 280, 348, 349, 370, 376
 Moša 336
 Mošćenička Draga 242, 244, 351
 Mravince (Solin) 92, 266
 Mrežnica (r.) 409
 Mrzla Vodica (Reka) 239, 240
 Murvica (Zadar) 169
 Musil (Pelješac) 249, 351

N

- Naklica (Omiš) 266
 Nanos 285, 325
 Napoli, glej: Neapelj
 NDH (»Neodvisna država Hrvatska«) 215
 Neapelj (Italija) 18, 60, 69, 128, 144, 160, 204, 246, 326, 372, 375
 Nebljusi (Lapac) 102, 103, 276, 277, 278
 Negovanova varoš (Gospić) 174
 Nehaj (Senj) 238
 Nemčija 10, 111
 Neretva (r.) 101, 226, 232, 271, 272, 275, 276
 Neretvanski preliv 334
 Nerežišća (o. Brač) 201, 202, 208
 Netak (Gospić) 225
 Neum (Dalmacija) 264
 Nevesinje (Mostar) 226, 264, 275, 276
 Nevidjane (o. Pašman) 211
 Nica (Francija) 398
 Nikšić (Črna gora) 312, 376
 Niš 312, 390
 Njegobudja (Črna gora) 206
 Notranjska 109
 Novalja (o. Pag) 344, 346
 Nova vas (Ilirska Bistrica) 249
 Novi (Hrv. Primorje) 153, 379
 Novi Lazi (Kočevje) 187
 Novi Sad 392
 Novigrad (Pulj) 112
 Novo (o. Krk) 351
 Novo mesto 182

O

- Obrenovac 207
 Obrov (Hrpelje) 250

- Obrovac (Zadar) 169, 224, 226
 Očestovo (Knin) 222
 Ogulin 178, 180
 Oklaj (Knin) 96, 98, 268, 270
 Okroglica 47, 113
 Olib (o.) 334, 339, 342
 Om (Zadar) 168
 Omiš 91, 210, 265, 266, 321
 Omišalj (o. Krk) 106
 Opatje selo (Gorica) 393
 Općine (Trst) 248, 288, 289, 335
 Operation Training Unit No 71 (Is-mailija, Egip) 298
 Oran (Alžirija) 392
 Orebić (Pelješac) 88
 Orlac (Mostar) 232
 Orle (Ljubljana) 187
 Orlice (Češkoslovaška) 395
 Orljane (Bihać) 236
 Ostrožac (Mostar) 236, 280
 Oštarije (Ogulin) 177
 Oštra Glavica (Knin) 216, 217, 218, 220, 365
 Oštri rt (Reka) 247
 Oštri vrh (Reka) 246
 Oštro (Gospić) 238
 Otočac (Gospić) 103, 106, 238, 282, 379
 Otok (Podzemelj, Bela krajina) 409
 Oton (Knin) 222
 Otrić (Gospić) 216, 224, 225, 270

P

- Padjene (Knin) 216, 220, 221, 222, 270
 Pag (o.) 142, 168, 169, 238, 320, 339, 341, 344, 346, 350, 379
 Pakoštane (Biograd na moru) 52, 53
 Palagruža (o.) 334

- Palais de Chaillot (Pariz) 396
 Palais des Beaux Arts (Bruselj, Belgija) 399
 Palermo (Italija) 58, 59, 70
 Palesa (Italija) 123, 128, 136, 386
 Palestina 296, 358, 359
 Panić (Knin) 96, 98
 Pantelleria (o., Italija) 72
 Papuće (Gospić) 224
 Paradise Camp (Italija) 129, 206;
 glej tudi: Camp
 Pardubice (Češkoslovaška) 395
 Pariz 67, 68, 161, 393, 395, 396, 398
 Parzanj (o.) Veli in Mali 194, 201
 Pas-de-Calais (Francija) 398
 Pasičina (Makarska) 102
 Pasjak (Reka) 108, 289
 Paška obala 344
 Pašman (o.) 211, 213
 Patras (Grčija) 294
 Pavičevići (Lapac) 278
 Pazin (Pulj) 242, 249, 351
 Peć (Srbija) 312
 Pećane (Gospić) 224, 225
 Pelješac 87, 88, 89, 114, 196, 204,
 210, 213, 362
 Pelješki kanal 88
 Perjasica (Karlovac) 409
 Permani (Reka) 250
 Pesaro (Italija) 73
 Petkovac (Reka) 244
 Philippeville (Alžirija) 310
 Pigalle (Pariz) 398
 Piran 112
 Pisticci (Italija) 11, 27, 28, 72, 73
 Pistoia (Italija) 64
 Pivka (Postojna) 111, 241, 246, 247,
 250, 252, 286, 336, 350
 Planica (o. Brač) 202, 208
 Planina (Rakek) 247
 Plase (Reka) 239, 240
 Plešišće (Reka) 107, 108, 239, 244,
 249
 Pleternica (Slavonska Požega) 262
 Pleven (Bolgarija) 391
 Pleyel (Pariz) 398
 Pliš (Reka) 108, 239, 243
 Pliševica (Reka) 246
 Plješevica (Bihać) 103
 Pljevlja (Črna gora) 206, 378
 Plomin (Pulj) 351
 Plovdiv (Bolgarija) 390
 Počitelj (Gospić) 103, 174
 Počiteljica (r.) 174
 Podbilje (Mostar) 228
 Podbrdo (Tolmin) 350
 Podgorica (zdaj: Titograd) 376
 Podgorski kanal (Zadar) 169
 Podgrad (Ilirska Bistrica) 242, 246,
 247, 249, 250, 286, 288
 Podhumlje (o. Vis) 76, 113, 194, 195,
 380
 Podkonjaci (Gospić) 174
 Podkonje (Knin) 218, 220
 Področica (Koroška) 254, 396
 Podstražje (o. Vis) 193, 262
 Podturen (Novo mesto) 182, 183, 185
 Podvežica (Reka) 239
 Podzemelj (Bela krajina) 408, 409
 Polešnik (Zadar) 169
 Poljane (Novo mesto) 182, 183
 Polje (o. Korčula) 197
 Poljska 60
 Pometnik (Mostar) 232
 Ponza (o., Italija) 11, 23
 Poreč (Istra) 325
 Port Said (Egipt) 260, 261
 Portorož 407
 Poselje (o. Vis) 192, 262
 Postira (o. Brač) 264

- Postojna 111, 113, 242, 246, 249, 286,
 309, 325, 334, 393
 Postonjska 336
 Postojnska jama 393
 Pošpilje (o. Vis) 76, 193
 Potenza (Italija) 11, 42, 64
 Povja (o. Brač) 210
 Praga (Češkoslovaška) 394, 395
 Prapatnica (Trogir) 94, 95
 Prapotna (o. Korčula) 49
 Praputnjak (Reka) 239
 Pražnice (o. Brač) 210
 Pregradica (o. Korčula) 50
 Preko (o. Ugljan) 211
 Prem (Ilirska Bistrica) 110, 250, 251,
 252, 286, 289
 Prestranek (Postojna) 286
 Prevjes (Knin) 217, 222
 Prezid (Čabar) 242, 250, 284
 Prgomet (Trogir) 94, 95
 Pribinovići (Mostar) 274
 Priboj (Uice) 206, 378
 Pridraga (Novigrad) 102
 Prijeboj (Korenica) 224
 Prijepolje (Užice) 378
 Prilep (Bitola) 376
 Primorska 34, 35, 64, 122, 137, 205,
 391, 393, 413; glej tudi: Sloven-
 sko Primorje
 Primošten (Šibenik) 387
 Prkos (Gospić) 170
 Prkos (Zadar) 315, 322
 Prkovci (Reka) 239
 Prokike (Gospić) 282
 Prokletije 312
 Prolog (Mostar) 102, 213
 Promina (Knin) 98
 Promina Mala (Drniš) 96, 98
 Pručanik (Dalmacija) 211
 Prvačina (Gorica) 336
 Pula, glej: Pulj
 Pulj 122, 240, 242, 244, 249, 321, 325,
 331, 336, 340, 351
 Pupnat (o. Korčula) 84, 87, 196
- Q**
- Quasano (Italija) 386
- R**
- Rab (o.) 142, 240, 284, 340, 350, 379
 Račišće (o. Korčula) 48, 196
 Radljevac (Knin) 220
 Radovina (Zadar) 169
 Radučić (Knin) 270
 Rakovica (Bihać) 280
 Ralići (Gospić) 238, 280
 Raša (Pulj) 350
 Raška Gora (Mostar) 274
 Raštani (Mostar) 232
 Ravna Gora (Reka) 240
 Ravno (Reka) 107
 Ražanac (Zadar) 168
 Ražnjić (o. Korčula) 210
 Rečina (r.) 106, 239, 241, 242, 243,
 244, 246, 247, 249, 284
 Reka 106, 107, 108, 110, 116, 141,
 149, 153, 213, 237, 239, 240, 241,
 242, 244, 245, 246, 249, 250, 252,
 284, 289, 320, 321, 325, 336, 339,
 340, 351, 370
 Reka (r.) 109, 250, 251
 Ribička Glavica (Bihać) 236
 Ribnik (Gospić) 103, 170, 172, 174,
 224
 Rigl (Podturen, Novo mesto) 182
 Rijeka, glej: Reka
 Rim (Italija) 67, 73, 149, 372, 375
 Ročinj (Gorica) 335
 Rogač (o. Šolta) 199, 200

Rogoznica (Šibenik) 387
Rckavski preliv 158
Ronke (Gorica) 393
Roški Slap (Knin) 270
Rota (Pelješac) 89, 90
Rovinj (Istra) 325, 340
Ruda (Mostar) 272
Rukavac (o. Vis) 192, 194, 196
Ruma (Sremska Mitrovica) 313, 391
Runjevica (Bihać) 103
Rupa (Reka) 108, 109, 110, 247, 249,
250, 252

S

S. Maria (Italija) 372
Saida (Libanon) 361
Salvetri (Italija) 307, 308, 312, 314
Samograd (o. Korčula) 48
San Domino (o., Italija) 25
San Ferdinando (Italija) 386
Sandžak 54, 73
Santa Cesarea (Italija) 144
Santa Maria di Leuca (Italija) 18,
144
Sarajevo 226, 232, 376
Sarat (Pulj) 122
Sardinija (o., Italija) 11, 12, 18, 24,
44, 64, 65, 66, 68, 69, 76, 100, 204,
326, 331, 387, 406
Sassari (Italija) 66
Savoia (Bengazi, Libija) 298
Seget (Trogir) 199, 200
Selca (o. Brač) 85, 86, 201
Selište (Gospić) 106, 238, 278, 280
Selo (Gorica) 59
Semič (Črnomelj) 182
Senj 103, 106, 238, 247, 259, 282, 284,
379
Senjska (o. Šolta) 199, 335
Sešula (o. Šolta) 199
Sežana 247, 288, 336, 393

Sicilija (Italija) 11, 14, 18, 24, 44,
58, 60, 62, 64, 65, 68, 69, 70, 71,
310, 317, 414
Sidi El Barani (Egipt) 358
Sidi Omar (Cirenaika) 358
Silba (o.) 342
Sinajska puščava (Afrika) 144
Sinj 92, 210, 266, 267, 272
Siracusa (Italija) 60, 61, 70
Sitno (Omiš) 91
Siverić (Knin) 96, 228, 366
Skadar (Albanija) 376, 388
Skalnica (Reka) 241
Skopje 294, 313, 376, 378, 390
Skradin (Šibenik) 272, 276
Skvadra (Gospić) 170
Slavonija 54, 137
Slavonski Brod 378
Sliškovići (Mostar) 274
Slivno (Šibenik) 94, 95
Slovenija 23, 25, 78, 113, 123, 125,
126, 137, 138, 139, 140, 143, 145,
153, 161, 162, 164, 167, 178, 180,
181, 182, 185, 205, 206, 225, 260,
315, 318, 322, 350, 379, 380, 386,
387, 391, 392, 408, 409
Slovensko Primorje 9, 11, 23, 24,
25, 58, 63, 74, 75, 78, 106, 112,
116, 123, 125, 138, 145, 149, 226,
234, 254, 258, 276, 293, 298, 310,
322, 328, 332, 336, 355, 370, 372,
387; glej tudi: Primorska
Slunj (Karlovac) 236, 280
Smokvica (o. Korčula) 49, 84, 87,
196, 198
Smrika (Reka) 240
Smrje (Ilirska Bistrica) 252
Snežnik 106, 108, 239, 242, 246, 284
Soča (r.) 111, 140, 226, 234, 248, 254,
255, 407
Sofija (Bolgarija) 390

- Solin 92, 266, 272, 357, 363, 364
 Solkan (Gorica) 62, 140, 328, 344, 349
 Solum (Egipt) 359
 Solun 294
 Somalija (Afrika) 11, 63
 Sopron (Madžarska) 394
 Sovići (Mostar) 101
 Sovjetska zveza (ZSSR) 35, 38, 60, 159, 262, 302, 308, 313, 359, 360, 361, 409
 Split 69, 86, 92, 94, 114, 118, 153, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 168, 169, 191, 199, 209, 210, 212, 213, 259, 264, 266, 267, 329, 332, 337, 344, 348, 350, 364, 376, 378, 386, 387, 405, 406, 407
 Splitska (o. Brač) 264
 Splitska vrata 210
 Spodnje Škofije (Koper) 406
 Srb (Gospić) 53, 216, 225, 276
 Srbija 54, 137, 206, 212, 301, 378
 Srednja Evropa, glej: Evropa
 Srednji kanal 211
 Srednji vzhod 294, 296, 300, 356, 358, 359
 Sredozemlje 9, 298
 Sredozemsko morje 294, 398
 Srem 54, 207, 254, 262, 391
 Srinjine (Omiš) 91
 Srpski Klanci (Gračac) 225
 Stadhale (Zürich, Švica) 399
 Stalingrad 14, 73, 406
 Stara Baška (o. Krk) 351
 Stara Straža (Knin) 220, 221, 270
 Stara Zagora (Bolgarija) 391
 Stare Žage (Novo mesto) 182
 Stari trg (Lož) 121
 Stari trg (na Kolpi) 126
 Stari Trogir 48, 334
 Starigrad (Senj) 210
 Staro Brezje (Kočevje) 187
 Starod (Ilirska Bistrica) 252
 Stinjiva (o. Korčula) 87, 88
 Stobreč (Omiš) 266
 Stolac (Mostar) 272, 276
 Ston (Pelješac) 89, 90, 94, 204, 210, 266, 329, 357, 362, 364, 365, 366
 Stončica (o. Vis) 192, 193
 Strasbourg (Francija) 396
 Strmica (Knin) 216
 Struga (Ohrid) 390
 Studeno (Ilirska Bistrica) 241, 244
 Sućur (o. Brač) 201, 210
 Suda Bay (o. pri Kreti) 294
 Sudan (Afrika) 11
 Sueški prekop 261, 331; glej tudi: Suez
 Suez (Egipt) 261, 294, 296, 358
 Suha krajina 182
 Suho (Reka) 106, 107, 108, 243, 244, 245
 Sukošan (Zadar) 102, 169
 Sumartin (o. Brač) 82, 84, 85, 201, 208, 209
 Supetar (o. Brač) 86, 201, 208
 Surčevići (Knin) 53
 Suresnes (Francija) 398
 Susak (o.) 347
 Sušak (Reka) 70, 238, 239, 241, 242, 246, 249, 250, 367
 Sušak (Ilirska Bistrica) 110
 Sv. Ahacij (Ilirska Bistrica) 250, 251
 Sv. Ana (Reka) 239, 241
 Sv. Jure (Omiš) 266
 Sv. Kaja (Split) 266, 267
 Sv. Katarina (Reka) 239, 241, 249
 Sv. Matej (Reka) 249
 Sv. Mihovil (o. Ugljan) 211
 Sv. Nedelja (Reka) 244
 Sv. Nikola (o. Brač) 201, 209
 Sv. Nikola (o. Olib) 339

Sv. Nikola (Knin) 221, 270
Sv. Petar (o. pri o. Iloviku) 346
Sv. Petar i Pavao (o. Brač) 82, 209
Sv. Rok (Velebit) 170, 224, 225
Sv. Rok (o. Brač) 209
Sv. Toma (o. Brač) 82, 201, 202, 209
Sv. Vid (o. Korčula) 198
Svib (Reka) 239, 241
Svilaja planina 368
Szombathely (Madžarska) 394

Š

Šabac 207
Šaketin Vrh (Velebit) 106
Šapjane (Reka) 108, 110, 242, 246,
247, 249, 250, 252
Šavnik (Črna gora) 206
Šćedro (o.) 334
Šembije (Ilirska Bistrica) 252, 286
Šempas (Gorica) 59
Šentpeter, glej: Pivka
Šentviška planota (nad Idrijco) 140,
325
Šestanovac (Makarska) 100
Šibenik 76, 93, 94, 95, 113, 116, 168,
206, 210, 213, 223, 226, 267, 268,
272, 276, 277, 278, 365, 387
Šilen Tabor (Pivka) 286
Šimuni (o. Pag) 341
Široki Brijeg (zda: Lištica, Mo-
star) 100, 101, 226, 227, 228, 231,
271, 272, 273, 274, 320, 370
Široki Rt (Reka) 241, 243, 244, 249
Škabrnje (Zadar) 139
Škofja Loka 154
Škotska (Velika Britanija) 158
Škrda (o.) 341
Škrljevo (Reka) 243
Šljivovica (Kolašin) 206
Šolta (o.) 44, 46, 48, 50, 87, 199, 209,
335

Štajerska 19, 63, 108, 157
Štalcerji (Kočevje) 187
Štulac (Reka) 243
Švica (Otočac) 106
Švica (država) 399

T

Talež (o. Vis) 193
Taranto (Italija) 14, 18, 28, 29, 70,
129, 144, 260, 261, 262, 326, 327,
328, 330, 331, 336, 344, 371, 375
Tarantski zaliv 128
Tasovčići (Mostar) 271, 272
Teheran (Perzija) 121
Telašćica (Dugi otok) 52
Terazije (Beograd) 391
Termoli (Italija) 312, 317, 321, 386
Teslić (Doboj) 321
Tirana (Albanija) 376, 388
Titova pečina (Drvar) 53
Titova špilja (o. Vis) 204
Tivoli (Ljubljana) 154, 392
Tobruk (Libija) 294, 298, 331, 356,
358
Tolmin 154, 254, 335, 393
Tolminska 62, 331, 336
Tomaj (na Krasu) 122
Topusko (Karlovac) 121, 409
Toskana (Italija) 73, 150
Tounj (Ogulin) 284
Trani (Italija) 15, 30, 70, 71, 72, 386,
406
Transit Camp, glej: Camp, Para-
dise Camp
Transit Camp 75, glej: Carbonara
Trapani (Italija) 58, 70
Trbounje (Drniš) 96
Trebče (Trst) 288
Trebeštin vrh (Reka) 241
Trebinje 264, 312, 388

Trebižat (Mostar) 272
Tremiti (o., Italija) 11, 23, 25, 28, 72
Treporta (o. Korčula) 50
Trešnjak (o. Ugljan) 211
Tribuša 140
Tripoli (Libija) 317, 326
Tripolitaniya (Afrika) 310, 355, 358
Trnovača (Mostar) 102, 232
Trnovski gozd 140
Trogir 92, 94, 100, 199, 200, 210, 212,
267, 368
Trpanj (Pelješac) 88, 89
Trsat (Reka) 239
Trst 11, 34, 54, 82, 100, 106, 107, 108,
110, 112, 113, 145, 149, 211, 232,
239, 241, 242, 244, 246, 247, 248,
249, 250, 252, 255, 262, 281, 283,
284, 286, 288, 320, 321, 322, 326,
335, 336, 340, 344, 349, 370, 394,
395, 405, 411, 412
Trstenik (Pelješac) 90
Trstenik (Reka) 239, 243
Trsteno (o. Korčula) 48
Trubar (Drvar) 53
Tržič (itl.: Monfalcone) 82, 111, 112,
232, 247, 255, 325, 340, 393
Tučepi (Makarska) 387
Tugare (Omiš) 91
Tunis, Tunizija 60, 61, 310
Turanj (Biograd na moru) 211
Turčija 358, 360
Turiya (Metković) 387
Turnjić (Reka) 244
Tuščak (Ilirska Bistrica) 284
Tuzla 378

U

Učka 242, 350
Udbina (Gospić) 103, 224, 234, 276,
278, 350
Ugljan (o.) 211

Umag 107, 112
Una (r.) 101, 102, 103, 236, 240, 280
Uršna sela (Novo mesto) 182, 185
Ustí (Češkoslovaška) 395
Ustica (o., Italija) 11, 23
Uvac (r.) 54
Užice (zdaj: Titovo Užice) 378

V

Vaganjac (Bihać) 224
Vagić (Knin) 224
Valjevo 54, 207, 378
Varda (Mostar) 228
Vela Luka (o. Korčula) 44, 48, 49,
196, 197, 198
Velebit 106, 164, 169, 170, 171, 224,
234, 238, 239, 329, 334, 349
Velež (Mostar) 226, 276
Veli Drvenik, glej: Drvenik
Veli Parzanj, glej: Parzanj
Veli Rat (o. Lagnići) 339
Velika Britanija 36, 159, 302; glej
tudi: Anglija
Velika Bukovica (Ilirska Bistrica)
249
Velika Glava (o. Vis) 193
Velika Popina (Gračac) 53
Velike Lašče 187
Velike Poljane (Novo mesto) 182,
185
Veliko Brdo (Ilirska Bistrica) 249,
250, 252
Veliko polje (o. Vis) 194
Veliko slano jezero (pri Suez) 261,
296
Veljov (Knin) 218
Vélodrome d'hiver (Pariz) 398
Ventotene (o., Italija) 11, 23
Veprinac (Reka) 244
Vidova gora (o. Brač) 86, 201, 202

Vihovići (Mostar) 102, 230
Viljarac (Zadar) 168
Vinča (Bihać) 236
Vinica (Črnomelj) 180, 185, 408
Vinkovci 262
Vipava 393
Vipavska 59
Vipavska dolina 140
Vipolže (Gorica) 344
Virgin most (Hrvatska) 409
Virginia (Amerika) 394
Virpazar (Bar) 388
Vis 18, 19, 46, 49, 50, 52, 53, 63, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83,
84, 85, 87, 88, 89, 90, 112, 113,
115, 116, 118, 136, 141, 142, 143,
191, 192, 193, 194, 195, 196, 198,
199, 200, 201, 203, 204, 205, 206,
207, 208, 210, 211, 212, 223, 225,
254, 259, 260, 262, 264, 265, 267,
289, 303, 305, 307, 309, 311, 312,
315, 321, 322, 327, 329, 331, 332,
334, 335, 336, 341, 342, 343, 344,
347, 355, 362, 367, 370, 379, 380,
382, 384, 386, 407, 412
Visočane (Zadar) 168
Visod (Reka) 249
Višegrad (Goražde) 378
Vitar (Pelješac) 88
Vižinada (Pulj) 112
Vlasnice (Mostar) 230
Vodnjan (Pulj) 351
Vojnić (Karlovac) 409
Vojvodići (Lapac) 278
Vclarija (Reka) 243
Volić (o.) 194
Volosko (Reka) 247
Vračar (Beograd) 391
Vranić (Imotski) 100
Vranje (Srbija) 390
Vransko jezero (o. Cres) 52

Vratnik (Senj) 238
Vrbnik (Knin) 98
Vrboško (Gospić) 177
Vrbovo (Ilirska Bistrica) 249, 252
Vrbovsko (Ogulin) 240
Vrebac (Gospić) 104
Vremska dolina 336
Vrgorac (Makarska) 226, 348
Vrpolje (o. Brač) 202
Vrpolje (Knin) 218, 221
Vrsin (Gospić) 170
Vršac (Vojvodina) 313
Vršak (Bihać) 236, 278, 280
Vršič (na Gor.) 254
Vručica, glej: Donja, Gornja Vru-
čica
Vučipolje (Gračac) 96
Vučjak (Gospić) 238
Vujanići (Knin) 98
Vujatović (Knin) 98
Vukova gora (Karlovac) 180
Vukovar 262
Vukov klanac (Metković) 264

W

Woodhouseely (Anglija) 158

Z

Zabiče (Ilirska Bistrica) 108, 250,
252, 286
Zadar 52, 102, 122, 139, 153, 164, 168,
169, 211, 226, 315, 322, 339, 341,
370, 387
Zadrski kanal 211
Zadrsko Primorje 334
Zadvarje (Makarska) 91
Zagreb 54, 153, 262, 302, 391, 400
Zagruda (Pelješac) 88
Zahum (Mostar) 368

Zakučac (Omiš) 266
Zarečje (Ilirska Bistrica) 252
Zastene (Reka) 239
Združene države Amerike (ZDA)
159, 302, 380; glej tudi: Amerika
Združeno kraljestvo 16; glej tudi:
Anglija, Velika Britanija
Zemon, Dolnji in Gornji (Ilirska
Bistrica) 249, 250, 251, 252
Zemun (Beograd) 128, 313, 391, 396
Zemunik (Zadar) 102, 169, 387, 392
Zepča 321
Zeppara (Italija) 65
Zimorina (Lapac) 277
Zlatibor (planina) 206
Zlin (Češkoslovaška) 395
Zlobin (Reka) 239, 240
Zrmanja (r.) 216, 222, 270
ZSSR, glej: Sovjetska zveza
Zürich (Švica) 399

Z

Žabica (Gospić) 104, 238
Žagrovići (Knin) 216, 220, 221
Žegar (Zadar) 53
Žegar (Knin) 370
Žeje (Postojna) 286
Železna vrata (Reka) 239, 243, 247
Ženaglava (o. Vis) 200, 380
Žirje (o.) 260, 334
Žitnić (Drniš) 365
Živogošće (Makarska) 334
Žovnica (Mostar) 230, 232, 275
Žrnovnica (Omiš) 92, 266
Žrnovo (o. Korčula) 87, 88, 196
Županjac (o. Brač) 85
Žuta Lokva (Ogulin) 106, 238, 282,
284
Žužemberk 126
Žvatić (Mostar) 228

VSEBINA
KNJIGE

POSVETILO	5
UVOD	7
PRVA IN DRUGA PREKOMORSKA BRIGADA	21
Uvod	23
V taborišču Carbonara	29
Ustanovitev 1. prekomorske brigade	31
Taborišče Gravina in odhod brigade v domovino	42
Borbena pot 1. in 2. prekomorske brigade	44
TRETJA PREKOMORSKA UDARNA BRIGADA	55
Uvod	57
Pota v brigado	58
Plebiscit v ujetniškem taborišču in prvi obisk zastopnikov NOVJ	62
Žrtve fašizma — bodoči borci brigade	63
Ustanovitev 3. prekomorske brigade	74
Odhod brigade na otok Vis in vključitev v njegovo obrambo	76
Sodelovanje brigade pri aktivni obrambi Visa	81
Brigada v bojih za osvoboditev srednjedalmatinskih otokov	87
Desant brigade na obalo in boji za osvobajanje Dalmacije	91
V bitki za Knin	96
Od Mostarja do Like	100
Pri Bihaću	102
Boji za Gospić, Otočac in Senj	103
Brigada v bitki za Reko, Trst in Slovensko Primorje	106
Delo brigadne sanitete ter ideološko-politično in kulturno-prosvetno delo v brigadi	112
ČETRTA PREKOMORSKA BRIGADA	119
Uvod	121
Ustanavljanje enot za odpravljanje materiala v domovino in ustanovitev 4. prekomorske brigade	123
Naloge enot NOVJ v Italiji oziroma naloge 4. prekomorske brigade	128

Količine in vrsta fizičnega dela, ki ga je opravila brigada . . .	133
Spuščanje materiala iz letal za potrebe borcev NOVJ	138
Akcije brigade za materialno pomoč borcem v domovini	142
Delo Stana ter pomoč evakuirancem in ranjencem	144
Zbiranje Jugoslovanov na področju južne Italije	145
Vojaška, politična in kulturno-prosvetna dejavnost v brigadi . .	146
Odhod brigade v domovino	152
PETA PREKOMORSKA BRIGADA IVANA TURŠIČA	155
Uvod	157
Zbiranje in organiziranje prostovoljcev v Angliji	157
Formiranje brigade v Gravini in Splitu	160
Vojaško, politično in kulturno-prosvetno utrjevanje brigade . .	162
Gibanje in borbene operacije brigade v Dalmaciji	168
Boji v Liki	170
Pohod brigade v Slovenijo	178
Boji v Suhi krajini	182
Razformiranje brigade	185
ARTILERIJSKE ENOTE	189
Ustanovitev artilerijskih enot za obrambo Visa in sodelovanje prekomorcev v njih	191
Prispevek artilerije k osvoboditvi srednjedalmatinskih otokov ter njeno izkrcanje na obalo	207
Kninska bitka	213
Mostarska operacija	226
Velika ofenziva skozi Liko, reška bitka ter pohod do Soče in Koroške	234
Zaključek	254
PRVA TANKOVSKA BRIGADA	257
Zbiranje tankistov v Italiji	259
Šolanje v Egiptu	260
Nazaj v Italijo	261
Ustanovitev brigade	262
Izkrcanje na dalmatinsko obalo	264
Tanki v kninski bitki	268
Na fronti pri Mostarju	271
Zaključne operacije za osvoboditev Like, Hrvatskega Primorja in Gorskega Kotara	276
Pohod na Trst	285
LETALSKE ENOTE	291
Uvod	293
Od razpada stare Jugoslavije do odločitve za NOV in POJ	294

Razvoj do ustanovitve 1. letalske eskadrilje	300
Priprave za ustanovitev letalstva v domovini in pot v Afriko	306
Dogodki v Alžiru in pot letalcev iz Dubrovnika v Beograd	310
Borbena pot 1. in 2. letalske eskadrilje NOV in POJ	313
PREKOMORCI V MORNARIŠKIH ENOTAH NOVJ	323
Pot prekomorcev v mornariške enote NOV in POJ	325
Prekomorci v akcijah mornarice NOVJ na Jadranu	332
DRUGE PREKOMORSKE ENOTE NOVJ	353
5. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade	355
Minometalski bataljon	367
1. prometni bataljon in 1. slovenski prometni avtobataljon	371
Pevski zbor NOVJ »Srečko Kosovel«	379
VIRI, POJASNILA IN OPOMBE	403
Uvod	405
1. in 2. prekomorska brigada	405
3. prekomorska udarna brigada	406
4. prekomorska brigada	407
5. prekomorska brigada Ivana Turšiča	410
Artilerijske enote	411
1. tankovska brigada	411
Letalske enote	411
Prekomorci v mornariških enotah NOVJ	412
5. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade	412
Minometalski bataljon	414
1. prometni bataljon in 1. slovenski prometni avtobataljon	414
Pevski zbor NOVJ »Srečko Kosovel«	414
SEZNAM PADLIH BORCEV PREKOMORSKIH BRIGAD IN DRUGIH ENOT NOVJ	415
1. in 2. prekomorska brigada	417
3. prekomorska udarna brigada	425
4. prekomorska brigada	440
5. prekomorska brigada Ivana Turšiča	441
Artilerijske enote	446
1. tankovska brigada	447
Letalske enote	455
Druge prekomorske enote NOVJ	455
PREGLED VODILNEGA KADRA PREKOMORSKIH BRIGAD IN DRUGIH PREKOMORSKIH ENOT NOVJ	461
Taborišče Carbonara	463
Taborišče Gravina	463

1. in 2. prekomorska brigada	463
3. prekomorska udarna brigada	464
4. prekomorska brigada	466
5. prekomorska brigada Ivana Turšiča	467
Artilerijske enote	468
1. tankovska brigada	469
Letalske enote	471
Druge prekomorske enote NOVJ	471
ABECEDNI SEZNAM OSEB, OMENJENIH V KNJIGI	473
ABECEDNI SEZNAM KRAJEV IN DEŽEL, OMENJENIH V KNJIGI	499
VSEBINA KNJIGE	521
FOTODOKUMENTACIJA (82 fotoreprodukcij) na straneh 17, 27, 33,	
39, 41, 43, 45, 47, 71, 75, 79, 83, 89, 93, 97, 99, 101, 107, 109, 111,	
113, 127, 131, 135, 139, 141, 147, 149, 161, 163, 165, 167, 171, 179, 181,	
183, 186, 195, 203, 214, 217, 227, 229, 233, 235, 237, 248, 251, 263, 265,	
267, 269, 273, 277, 279, 281, 285, 295, 297, 299, 303, 305, 307, 309, 311,	
315, 317, 333, 337, 342, 345, 349, 357, 363, 369, 373, 381, 383, 385, 389,	
393, 401.	
ZEMLJEVIDI IN SKICE (17 zemljevidov in skic) na straneh 13, 51,	
105, 115, 117, 151, 175, 184, 219, 231, 245, 253, 283, 287, 319, 377, 397.	

PREKOMORCI

Oris zgodovine prekomorskih brigad in
drugih prekomorskih enot NOVJ

Gradivo za knjigo zbral
UREDNIŠKI ODBOR

(Stane Bobnar, Rado Bordon, Bojan Držaj, France Hočevar,
Ivan Jerman, Albert Klun, Miro Kocjan, Ivan Kreft, Karel
Levičnik, Milko Matičetov, Janko Perat, Edvin Pervanje, Jože
Šeme, Jože Šmit, Janko Velikonja)

Odgovorni urednik
IVAN KREFT

Posamezna poglavja prispevali

STANE BOBNAR, BOJAN DRŽAJ, FRANCE HOČEVAR,
JOŽE JAGER, IVAN JERMAN, METOD JURČIČ, PAVLE
KREUTZER, MIRO KOCJAN, KAREL LEVIČNIK, VELJKO
NAMORŠ, JANKO PERAT, EDVIN PERVANJE, JOŽE ŠMIT

Besedilo knjige vsebinsko in oblikovno obdelal in priredil,
slikovno gradivo izbral in uredil, abecedni seznam oseb in
abecedni seznam krajev in dežel sestavil ter notranjo podobo
knjige zasnoval
RADO BORDON

Seznam padlih borcev in pregled vodilnega kadra
prekomorskih enot sestavil
ALBERT KLUN

Zemljevide in skice narisal
VLADO ŠTIMEC

Opremo knjige oskrbel
HILARIJ FRANČEŠKIN

Natisnila
Tiskarna »Jože Moškrič« v Ljubljani
maja 1965 v 10 000 izvodih

POPRAVKI IN DOPOLNITVE

Pri nastajanju knjige se je, žal, vrinilo v besedilo nekaj napak in netočnosti. Bralce prosimo, da jih z razumevanjem upoštevajo in odpravijo.

- Str. 11 – 16. vrsta od zgoraj:* namesto »Aquilli« beri: »L'Aquili».
- Str. 44 – 9. vrsta od zgoraj:* namesto »Že 30. novembra 1943« itd. se mora odstavek pravilno začeti: »Že 26. novembra 1943 so prve tri čete brigade odšle na Korčulo, 30. novembra pa je naše vodstvo v Gravini določilo še 210 borcev, ki...« Itd.
- Str. 61 – 15. vrsta od zgoraj:* namesto »12. ljubljansko udarno brigado« beri: »10. ljubljansko udarno brigado«; *16. vrsta od spodaj:* namesto »14. diviziji v Metliki« beri: »15. diviziji v Metliki«.
- Str. 64 – 9. vrsta od zgoraj:* namesto »Aquilli« beri: »L'Aquili«; namesto »Pistioii« beri: »Pistoi«.
- Str. 67 – 15. vrsta od zgoraj:* namesto »V marcu 1945« beri: »V marcu 1944«.
- Str. 92 – 3. vrsta od zgoraj:* namesto »našil sil« beri: »naših sil«.
- Str. 133 – 2. vrsta od zgoraj:* namesto »tovaršev« beri: »tovarišev«.
- Str. 187 – 4. vrsta od zgoraj:* namesto »v sestav brigad 4. in« beri »v sestav brigad 15. in«; *10. vrsta od zgoraj:* namesto »v 12. slovensko brigado« beri: »v 10. ljubljansko udarno brigado«.
- Str. 301 – 4. vrsta od zgoraj:* namesto »si napolniti« beri: »si napolnili«.
- Str. 312 – 19. vrsta od zgoraj:* namesto »Carovinga« beri: »Carovigna«.
- Str. 320 – 15. vrsta od zgoraj:* namesto »v začetku aprila 1944« beri: »v začetku aprila 1945«.
- Str. 322 – 12. vrsta od zgoraj:* namesto »marca 1944« beri: »marca 1945«.
- Str. 332 – 4. vrsta od spodaj:* namesto »v začetju« beri: »v začetku«.
- Str. 382 – 9. vrsta od zgoraj:* namesto »gostoval« beri: »gostovali«.
- Str. 393 – 5. vrsta od spodaj:* namesto »coni B« beri: »coni A«.
- Str. 394 – 19. vrsta od spodaj:* namesto »coni B« beri: »coni A«.
- Str. 405 – 2. vrsta od spodaj:* namesto »na str... te knjige« beri: »na str. 34–38 te knjige«.
- Str. 411 – 15. vrsta od zgoraj:* namesto »Pest« beri: »Jeklena pest«; namesto »1945« beri: »1945, št. 1–5«.
- Str. 417 – 13. vrsta od zgoraj:* namesto »BENČAN Milan« beri: »BENČAN Peter«. – Dopolnilo: s pred njim omenjenim Francem sta si bila brata.
- Str. 468 – 3. in 4. vrsta od zgoraj:* namesto »pomočnik politkomisarja« beri: »pomočnik komandanta«.
- Str. 495 – desni stolpec, 9. vrstica od zgoraj:* namesto »Tranpuš Zdravko« beri »Trampuš Zdravko«.
- Str. 501 – desni stolpec, 15. vrsta od zgoraj:* namesto »Aquilla« beri: »L'Aquila«; *5. vrsta od spodaj:* namesto »Springfield 1062« beri: »Springfield 1962«.
- Str. 504 – levi stolpec, 15. vrsta od zgoraj:* namesto »Charleroi (Francija)« beri: »Charleroi (Belgija)«.
- Str. 506 – levi stolpec, 10. vrsta od zgoraj:* namesto »Gialo (Egipt)« beri: »Gialo (Libija)«.
- Str. 514 – levi stolpec, 20. vrsta od zgoraj:* namesto »Priboj (Uice)« beri: »Priboj (Užice)«.
- Str. 525 – 13. in 14. vrsta od spodaj:* namesto »IN DRUGIH ENOT NOVJ« beri: »IN DRUGIH PREKOMORSKIH ENOT NOVJ«.

ALŽIRIJA

FRANCIJA

JUŽNA AFRIKA

AMERIKA

INDIJA

KENIJA

ANGLIJA

IRAK

LIBANON

SOMALIJA

EGIPT

IRAN

LIBIJA

SUDAN

ERITREJA

ITALIJA

PALESTINA

TUNIZIJA

ETIOPIJA

JORDANIJA

SIRIJA

TURČIJA

